Бернгард Келлерман

БЛАКИТНА СТРІЧКА

РОМАН
З німецької переклав Наум ФІРСЕЛЬ.
Малюнки А. Жуковського
«Всесвіт», №1-2 за 1964 р.

Частина 1

1

«Космос» заревів. Спочатку затремтіло повітря, потім застугоніло все навколо, і нарешті оглушливий грім, дедалі наростаючи, поглинув портовий гомін і людські голоси.

Це був голос «Космосу». Він стояв отут — найбільший у світі корабель і, мабуть, найкрасивіший з усіх, що їх будь-коли споруджували люди. Восьмиповерхова фортеця з чорних сталевих плит, вкрита сотнями тисяч заклепок. Здавалося, ще й досі в надрах корабля відлунює шум електричних клепальних молотків.

Палуби кишіли пасажирами, — біле казкове місто з блискучого кришталю, а над ним — три товсті червоні короткі башти, що випльовували густий чорний дим.

За кілька хвилин корабель виходив у море, у свій перший рейс до Нью-Йорка.

Над фортецею з чорних плит пролунав трубний звук сигналу, і робітники відвели вбік високий трап. Тепер пароплав був зв'язаний з берегом лише широкими сходнями.

По набережній шугали автомашини, тріщали мотоцикли зв'язківців. Під'їхали три величезні поштові машини, справжні фургони для меблів, до верху наповнені пакунками. Звідкись, із хмари шиплячої пари, виринули величезні сітчасті мішки, щоб підняти на борт пошту. Тут були пакунки з штемпелями всіх європейських країн. «Космос» уже прийняв три тисячі таких пакунків.

Все ще прибували запізнілі пасажири. На великій машині під'їхала дама в шубі наопаш, тримаючи в руках величезний букет яскраво-червоних троянд. Обличчя її зашарілося від збудження і свіжого квітневого вітерця, що гуляв по набережній. Машина не встигла ще зупинитись, як до неї кинулись фотографи, заклацали фотоапаратами. Один з них скочив на підніжку і, мов пістолет, навів апарат просто в обличчя жінки; над головами піднялися кінокамери. Але все це анітрохи не збентежило даму, вона весело сміялася. В цей момент до машини урочисто наблизився пан Папе, шеф-стюард, з блідим, трохи набряклим обличчям, і кілька стюардів у білих кітелях підхопили багаж, який їм подавав шофер. Дама з квітами посміхнулася самими очима — сяючими, сталево-голубими, і пішла за шеф-стюардом, який, розсипаючись у компліментах, повів її до сходнів. Зграя фотографів майнула за нею.

В оточенні збуджених, метушливих пасажирів на нижній прогулянковій палубі стояв «примадонна лінії» — директор і шеф пропаганди Генріккі, високий, елегантний, з бездоганним проділом на сивій голові. Він розмовляв із маленьким статечним паном з ріденькою білою бородою, який щось дріботів різкою французькою скоромовкою. Директор Генріккі ввічливо посміхався, лише інколи одна його брова нервово тіпалась. У цей момент до нього підійшов стюард, і Генріккі негайно ступив крок назад.

— Пробачте, ваше превосходительство,— сказав він.— Одну секунду.

Лавіруючи в юрбі пасажирів, директор швидко пройшов палубою і з шанобливим виглядом наблизився до дами, яка, недбало накинувши на плечі шубу, тримала в руках великий букет яскраво-червоних троянд.

— Директор Генріккі, — він схилився у шанобливому поклоні і майже урочисто мовив: — Для мене велика радість і честь, пані Кенігсгартен, вітати вас від імені лінії!

Він ще раз вклонився і попросив у пані Кенігсгартен дозволу супроводжувати її до каюти. Він сподівається, що пані буде задоволена — компанія зробила все можливе, щоб догодити такій знаменитій пасажирці.

Єва Кенігсгартен ніяково посміхалася, вона ледве розуміла його і відповіла кількома ввічливими загальними словами. Ах, якби ці люди дали їй спокій! Вона розмовляла на віденському діалекті.

— Прошу, тепер ліворуч, шановна пані, на цьому кораблі важко орієнтуватися, навіть мені.

— Прекрасний корабель! Просто казковий корабель!

Директор Генріккі задоволено посміхнувся:

— Нам дуже приємно чути це, шановна пані!—сказав він, відчиняючи дверцята блискучого нікельованого ліфта.— Ваше житло міститься двома поверхами вище.

Лише у ліфті він наважився пильніше оглянути співачку. Розчервоніле, аж темне, обличчя. Над норовливою верхньою губою блищали ніжні світлі волосинки, Він бачив це обличчя на сцені — лице Ізольди, Тоски, оточене музикою і осяяне магічним світлом. Здавалося, воно світилося зсередини. Незвичайна простота і щирість цього обличчя, яке він тепер побачив так близько, вразили його. Так, це була, безумовно, прекрасна жінка, ідеальна жінка!

— Я читав, що вчора увечері ви ще співали в Брюсселі.

— Я саме приїхала з Брюсселя.

Поки вони йшли довжелезним блискучим коридором, Генріккі весь час балакав, розповідав, що на борту її стереже ціла юрба журналістів, а Нью-Йорк уже готується зустрічати її.

— Ми прийшли, пані Кенігсгартен. Прошу!

Кенігсгартен замовила каюту першого класу, але компанія зробила їй сюрприз, надавши в її розпорядження апартамент — салон, спальню і ванну кімнату. В салоні навіть стояв новісінький кабінетний рояль. На роялі — кілька букетів квітів.

Пані Кенігсгартен подякувала.

Вона просто зраділа, побачивши цей маленький рояль, він мав такий затишний вигляд.

— Чудово! Це справді дуже люб'язно з вашого боку, пане директор! — сказала вона і наївно-здивовано, мов дитина, глянула на Генріккі своїми сталево-голубими очима.

Генріккі спитав, чи не бажає пані Кенігсгартен ще чогось. Склянку лимонаду? Ні, їй нічого не потрібно. Директор Генріккі відкланявся — службові обов'язки…

Кенігсгартен опустилася в крісло і солодко позіхнула.

— Слава богу, що пішов, — сказала вона, весело посміхаючись сама до себе, і голосом, хрипким від утоми, гукнула: — Марто! Марто, ти тут?

У дверях ванної кімнати стала трохи згорблена літня жінка з досить грубими рисами, вдягнена просто, як покоївка. Обличчя її, ніби вирізане з темного кореневища, було страшенно негарним, та коли вона побачила Кенігсгартен, карі очі її засвітилися радістю — наче вони зустрілися після тривалої розлуки.

— Слава богу, ти тут, Єво!

Вона вже хвилювалась, що Єва спізниться на пароплав і тоді їй доведеться самій їхати в Нью-Йорк.

Кенігсгартен засміялася:

— Ну, бачиш, ось і я. — Їй було приємно знову побачити це близьке обличчя; вона відразу відчула себе як вдома.

Марта розглядала Єву і докірливо хитала головою:

— Ти виглядаєш стомленою, Єво, дуже стомленою. Це життя, ці люди заженуть тебе в могилу!

— Не мели дурниць, Марто. В тебе є кава?

— Так, я вже поставила воду.

— Але кава має бути міцною, чуєш, — дуже міцною!

І знову Кенігсгартен позіхнула, поплескуючи себе по губах.

2

Сітки з поштовими пакунками все ще раз у раз злітали вгору. Чи впораються вони до дванадцятої?

На висоті шестиповерхового будинку — капітанський місток «Космосу», досі безлюдний. Без десяти дванадцять там, угорі, за шибками скляної будівлі з'явилися заклопотані обличчя. Отой великий, сивий, схожий на сільського священика, — капітан корабля Терузен. Він знімає шапку і, киваючи, вимахує нею. Киває він своїй дружині і двом струнким дочкам, які стоять унизу на пірсі, трохи осторонь юрби, у світлих пальтах.

Офіцери на містку знімають телефонні трубки, і буксири, пихкаючи димом, відходять. Це вже серйозно.

Матроси стоять, готові прибрати важкі сходні, які ще з'єднують судно з берегом. Нараз під'їхало таксі. З нього квапливо виліз чоловік у світло-сірому пальті. З поспіху він забув розрахуватися з шофером. Якусь мить він постояв, нерішуче дивлячись угору, на пароплав, немовби запитуючи себе: а чи не повернутися назад? Підбіг стюард і взяв чемодани.

— Прошу поспішити, пане, зараз заберуть сходні, — сказав стюард і кивком голови покликав юнгу. — У пана триста дванадцята каюта, палуба С.

3

Уоррену Прінсу, представникові нью-йоркського концерну «Юніверс-прес», просто пощастило, що він прибув на борт ще сьогодні вранці. Його друкарська машинка стукотіла безупинно. Він сидів у каюті в рогових окулярах, скинувши піджак, червоний від збудження. Репортаж має бути готовий, поки лоцман залишить борт корабля. Уоррен Прінс досконало познайомився з «Космосом». Він розмовляв з стюардами, з офіцерами, з директором Генріккі, з конструктором корабля Шеллонгом, з інженерами, кочегарами, пасажирами. Годинами роз'їжджав у ліфті — вгору-вниз, вгору-вниз — по всіх восьми поверхах.

Стукотить машинка. Прінс задоволено сміється, час від часу вголос читає текст. «Космос» захоплював його. Світ збагатився ще на одне чудо, і це чудо називалося «Космосом».

Штати були блискуче представлені на судні. На перший рейс «Космосу» замовили квитки з десяток відомих багатіїв: місіс Саллівен з дочкою (Кітті!), Гарденер, Харпер, Гопсен, Райс.

«Дж. П. Гарденер, Пітсбург! — декламував Прінс. — Поспішає додому, щоб ліквідувати страйк у Берренхілсі. На борту і Харпер-молодший, засмаглий під африканським сонцем.

Європу представляють кілька видатних людей: професор Рюдігер — відомий фізик, доктор Фукс — перший в світі спеціаліст у галузі дослідження раку (Берлін), Єва Кенігсгартен — велика співачка, яка їде на гастролі в Метрополітен-опера.

Вашому кореспондентові пощастило близько познайомитися з музичним керівником співачки, відомим піаністом і педагогом професором Райфенбергом. Професором Райфенбергом, крапка!»

На борту «Космосу» — двісті ешелонів вугілля, п'ять мільйонів доларів у золотих зливках, три тисячі мішків пошти, знаменита картина Веласкеса вартістю в півмільйона доларів, призначена для Чікагського музею. Три труни. Труни сховані глибоко у трюмі судна, марновірні пасажири не повинні знати про це. В одній з них — останки місіс Робінсон, дружини американського аташе в Римі, яка отруїлась кілька тижнів тому після публічного скандалу. Він ледве не забув славнозвісного дослідника Азії Рассела, який виступить в Америці з лекціями про свої останні наукові експедиції до Туркестану й Тібету. Був тут і колишній прем'єр-міністр однієї балканської держави Лейкос, який їхав у супроводі своєї племінниці мадмуазель Жоржетти Адонар, актриси і танцівниці паризької Комеді-Франсез. Чи згадував уже він старого Бернарда Шваба, видавця «Нью-Йорк стандард»? Крім того, тут були авантурники, шулери, детективи, але про це ані слова — то жарт. Прінс розсміявся.

Часом він вибігав з каюти, щоб глянути на набережну. Може, вдасться підгледіти якусь цікаву подробицю для колориту. Набережна вирувала людьми, гуркотіли клепальні молотки на далеких верфях, диміли сотні пароплавів, вітер крутив пилюку, знизу долітали голоси.

«Космос» відпливає. Товстезний причальний трос збив з ніг трьох портових робітників. Шум верфей. Людський гамір».

Прінс задоволений своїм репортажем. Оте місце про три труни зроблено здорово. Він уявляв собі заголовок. Ніхто з журналістів, крім нього, не знав про ті труни! І ще на борту були три сестри Холл, о, це буде цікава подорож, Прінсе, чудова подорож! Так, життя — велика, казково прекрасна річ!

— Каюта триста дванадцять, — сказав стюард добродію у світлому пальті, який в останній момент ступив на борт.

Добродій поморщився. В каюті стукотіла друкарська машинка! Якусь мить він постояв у нерішучості. Навіть трохи подався назад.

— В агентстві мене запевнили, що матиму окрему каюту.

Стюард співчутливо знизав плечима.

— Мабуть, сталася помилка, пане. Всі квитки розпродано вже кілька місяців тому.

Він постукав у двері і вніс дорожні речі нового пасажира в каюту.

— Ліжко С, ось воно, будь ласка, пане!

Прінс кинув писати і рвучко повернув голову.

— Даруйте, якщо заважаю, — сказав добродій у сірому пальті з холодною ввічливістю.

Він стояв і дивився на Прінса з якимсь безпорадним, майже нещасним виглядом. У нього було довге жовтаве обличчя.

Прінс скочив і хвацько відкинув з лоба кучері. Він дуже пишався своїм красивим високим чолом.

— Прошу, прошу, я саме закінчив, — гукнув він, швидко збираючи папери.

Натягнувши піджак, Прінс підбіг до дверей.

— Алло, стюарде! — крикнув він. — Коли лоцман залишає борт?

4

«Космос» знову заревів. Усі палуби були аж темні від пасажирів, десь угорі грав оркестр, звуки його ледве долинали на набережну. Люди на березі вимахують капелюхами й хустками, у порту загули сирени пароплавів, і ось метушливі буксири потягли корабель від берега. Тепер він красувався в усій своїй величі, і три його товсті червоні димарі нетерпляче пахкали, ніби кратери вулкана перед вибухом. Десь задзвенів машинний телеграф, гвинти спінили воду, перетворивши її на киплячий мармур, і пароплав поволі рушив.

Дружина капітана з двома струнками дочками і досі стоїть на березі, їхні яскраві пальта надимає вітер. Вони дивляться услід пароплаву, який зникає за лісом димарів і щогл в хмарі рудого диму.

Червоне пожежне судно погойдується на легких хвилях. Воно витягло свій якорний ланцюг, знявши каскад бризок. Під'їхав моторний катер і забрав лоцмана. Уоррен Прінс встиг ще передати свою останню пошту. Задзвонив машинний телеграф, колос враз здригнувся, затремтів, і ось уже маленький катер лоцмана танцює ген-ген позаду. Далеке і мізерне, гойдається червоне пожежне судно на мертвому зибу, «Космос» — у дорозі.

Вітер подужчав. Уоррен Прінс змахнув з лоба краплю поту. «Ти добре попрацював, Уоррене! — сказав він собі задоволено. — Белл тепер витріщить очі!» Цей Белл, Уільям Персіваль Белл, був босом концерну «Юніверс-прес» (чотириста газет).

Ставний, високий, кучерявий, Уоррен Прінс схожий на студента. Його можна ще уявити собі хлопчиком і можна також уявити, як виглядатиме він через двадцять років, коли читатиме лекції в невеликому університеті на Заході. Уорренові Прінсу двадцять три роки, він щойно закінчив університет, не маючи й цента в кишені. Уоррен утримує свою матір, яка щомісяця потребує мінімум сто п'ятдесят доларів, він честолюбний, закоханий у свою справу журналіст — він колись матиме власну газету!

Сьогодні ввечері, коли вони минуть Бішоп-Рок, він надішле ще одну телеграму, і потім хай їм грець — на двадцять чотири години він забуде «Юніверс-прес». Двадцять чотири години! «Насамперед розшукати дівчат Холл, — подумав він. — Віолетту, Етель, Мері».

Прінс пішов у бар щось випити. Він був першим відвідувачем.

— Хелло, бармене! Я Уоррен Прінс з «Юніверс-прес», Нью-Йорк. Кажу вам про це лише для того, щоб ви знали — я завжди цікавлюсь новинами.

— Ол райт, сер.

Коли Марта принесла каву, пані Кенігсгартен все ще знеможена сиділа у своєму кріслі. Була така стомлена, що не могла ні про що думати. Вчора ввечері в Брюсселі вона погано співала, і це трохи бентежило її. Ах, вона перевтомилась, змучилась, у неї зараз стільки турбот. І все-таки це був успіх — щастя лише, що не було Райфенберга!

— Ну як, міцна? — поцікавилася Марта.

— О, дякую, люба, — жадібно сьорбаючи гарячу каву, відказала Єва. Вона зразу повеселішала.

— Добре, що ти вже все розпакувала, Марто, — сказала вона. — Великий багаж увесь на судні? Добре. А Райфенберг уже приходив?

— Ні, професора Райфенберга я ще не бачила.

— Якщо прийде, скажи, що я дуже стомилась.

— Гаразд, Єво, — відповіла Марта і додала, що приходив пан Гарденер, який передав оцей пакетик і привітання.

— Гарденер? — зраділа Єва.

— Так, він був тут, приблизно з півгодини тому.

Гарденер! Єва просто була щаслива від думки, що старий Гарденер теж тут на борту. Він був справжнім другом, його спокійне обличчя і врівноваженість благотворно впливали на неї. Радість оживила її, вона підвелася. Спочатку відкрила пакет Гарденера. Картонка з цукатами. На них записка: «Welcome, baby!» Потім, м'яко похитуючи високими стегнами, підійшла до квітів і, переходячи від одного букета до другого, заходилась читати картки і листи. На її обличчі відбивався кожний порух серця, вона по-дитячому радісно посміхалася, схилялася над трояндами, вдихала їх пахощі, кривилася, знизуючи плечима, і сміялася.

Раптом, щось згадавши, зойкнула:

— Марто! Я зовсім забула про Зеппля. Ти була в нього?

Зеппль — це Євина маленька такса. Авжеж, Марта потурбувалася про Зеппля. Сама відвела його в приміщення для собак. Марта пішла приготувати ванну.

Кенігсгартен ще раз переглянула листи і телеграми і недбало кинула їх назад на рояль. На обличчі в неї з'явився невдоволений вираз. Вона стояла мовчки, сумна й розчарована.

— Слухай, Марто, — гукнула так, що та почула її за дверима. — Крім Гарденера, ніхто не приходив?

— Ніхто.

Ніхто, справді ніхто! Хоч би черкнув кілька слів, коли вже не міг поїхати в Нью-Йорк. Останні квіти вона одержала в Брюсселі. «Де вони?» — згадала раптом злякано, їх ніде не було видно.

— Марто, де червоні троянди, які я принесла? Чи, може, забула їх у поїзді?

— Вони стоять біля ліжка, Єво!

Ага, справді, ось вони, от дурна. І, ще раз переглядаючи листи і телеграми, Єва знову повернулась до своїх думок. Жодного рядка, жодної телеграми! Жодної маленької телеграми!

Стомлена й засмучена, Єва пішла у спальню, скинула туфлі і, не роздягаючись, скрутилася калачиком на ліжку. Вона поринула в себе. Зайшла Марта, сказала, що ванна готова. Але Кенігсгартен навіть не ворухнулася.

— Дай поспати, Марто, — промурмотіла вона, — і дивись, щоб мене не будили, хто б це не був. Не хочу, щоб мене турбували.

— Гаразд, Єво!

За хвилину Єва вже спала.

5

Коли Прінс повернувся в каюту, там гостро пахло парфумами та есенціями. Пан з ліжка С саме розпаковував свої потерті чемодани.

— Сподіваюсь, ви не вважаєте мене нечемним? — сказав Прінс. — Але я дуже поспішав, мені треба було передати лоцману свою останню пошту.

Злегка вклонившись панові з ліжка С, він додав:

_ — Уоррен Прінс з «Юніверс-прес», Нью-Йорк.

Пан із жовтавим довгим обличчям кинув оком на Прінса.

— Кінський! — відказав він байдужим, невиразним голосом, так що Уоррен ледве розібрав, хоч і нашорошив вуха.

Прінс скинув піджак і комірець і безцеремонно почав хлюпатися над своїм умивальником.

— Пробачте, — знову звернувся він до пана з ліжка С. — Але я аж упрів, гасаючи по кораблю, щоб передати телеграфом щось із тисячу слів. Диявольська професія! — Уоррен засміявся і, не почувши відповіді, повторив. — Справді диявольська професія.

З цим добродієм, якого доля послала йому в супутники, він намагався зав'язати розмову, так само як робив це з усіма людьми, що зустрічалися йому. А як же інакше вивчиш людей? Всього можна навчитися у школах, лише про людей немає підручників.

Для Уоррена Прінса в його двадцять три роки все, що траплялося, було пригодою, значення якої ніколи наперед не можна передбачити, в кожній новій людині він бачив нову можливість для вивчення людини взагалі. Смисл життя (наскільки взагалі замислювався над цим) він вбачав у тому, щоб пізнати людину.

Уоррен хлюпнув в лице пригорщу води й прислухався, але почув тільки, як пан з ліжка С, відкривши флакон, розтирає собі руки. Запахло одеколоном. Він вже й не сподівався на відповідь, коли пан, що назвався Кінським або якось на зразок цього, сказав:

— Маєте рацію. Мабуть, справді жахлива професія!

Він сказав це задумливо і, здавалося, переконано.

Уоррен здивовано обернувся. Його голова, волосся являли собою величезний жмуток мильної піни. В цю мить він виглядав страшенно кумедно.

— Ви, очевидно, жартуєте? — з недовірливою посмішкою, майже злякано, спитав Прінс.

Проте Кінський, не глянувши на Уоррена, похитав головою.

— Ну, в такому разі пан абсолютно неправильно зрозумів мене! — І Уоррен пояснив, що страшенно любить свою професію, страшенно! Так, йому здається, що професія журналіста — на сьогодні єдина професія, яку може обрати джентльмен. І, змиваючи мило, додав, що нині журналісти роблять те, що в минулі століття робили великі мандрівники-першовідкривачі — Колумб, Васко да Гама, Кук. Так, сьогодні у постійній гонитві за новим, такими розвідниками-піонерами були вони — авангард, що йшов попереду часу.

Кінський кинув на Уоррена іронічний, але доброзичливий погляд. То був погляд людини, яка все бачить і розуміє. Він мав сірі, стомлені очі, у яких немовби застиг вираз недовіри і легкої зневаги. Щось схоже на співчутливу посмішку майнуло на його тонких губах. «Яка самовпевненість!» — здавалося, говорила ця посмішка.

— Сподіваюсь, вас не образила моя відвертість. Я, звичайно, не мав наміру принизити вашу професію.

Уоррен підставив голову під струмінь води, потім старанно витерся.

— О, прошу, прошу! Будьте відверті, завжди будьте зі мною відверті, я прошу вас, — вигукнув він.

Обличчя його розчервонілося від умивання, мокре темне волосся кучерявилося над лобом — зараз він виглядав молодшим, ніж був, майже хлопчиськом, школярем, який надто швидко виріс. Перед ним, Уорреном Прінсом, не так то й легко було принизити його професію, він знав, що робив.

Він надів рогові окуляри і лише тепер уперше по-справжньому побачив своїми короткозорими очима цього пана Кінського, який так зневажливо говорив про його професію.

Це було справді незвичайне обличчя. Обличчя аскета, довге, дуже худе; коли він повертав голову вбік, в око впадав великий орлиний ніс. Глибоко посаджені очі дивилися відчужено й похмуро і нагадували попіл, під яким ще жевріє вогонь. То були очі замріяного і фанатичного ченця. Так! Обличчя Савонаролли. Але чим більше Уоррен, розмовляючи з Кінським, дивився на нього, тим більше впевнювався, що вже бачив його раніше. Десь, колись!

Цей ніс, цей навдивовижу маленький рот! Бачив!

Пан Кінський був акуратно вдягнений, викоханий, хоч одяг його, трохи ношений, виглядав дещо старомодно. Рано, мабуть, посивіле волосся ретельно зачесане на проділ. У нього були тонкі руки і дуже маленькі ноги. Найкраща європейська раса, визначив Уоррен. Аристократі Художник?

Кінський, відчувши нескромні погляди Уоррена, раптом підвів очі, і той, посміхаючись, запально промовив:

— Ви взагалі, мабуть, не поважаєте пресу? Це помітно.

Кінський кивнув.

— Так, я аж ніяк не ціную її тією мірою, якої ви, мабуть, від мене очікуєте, пане Прінс, — презирливо відказав він.—А втім, правду кажучи, я взагалі дуже рідко читаю газети.

Цього Уоррен не розумів: людина, що не читає газет, в той час коли винищують ліси Канади і Ньюфаундленда, щоб виробити потрібний папір? Уоррен просто розгубився.

— Скажімо, пане, — загарячився він, — землетрус зруйнував Мессіну, потонув пароплав, відкрито бацилу раку. Все це не цікавить вас?

— Бацилу раку відкривають дуже рідко,— сказав Кінський з тонкою іронічною посмішкою, яка здалася Уорренові симпатичною.— Що ж до іншого, то йдеться про принципову точку зору. Розумієте, пане Прінс?

— Принципову точку зору?

— Так, я відкидаю всі речі та інститути, що служать для нівелювання людей. До таких інститутів належить і преса. Я відкидаю її так само, як відкидаю кіно, грамофон і радіо. Грамофон і радіо я просто ненавиджу.

Говорячи це, він злегка почервонів, і Прінс відчув, що то не пусті слова — про ненависть.

Уоррен розкрив рота. Він безпорадно ворушив повними губами, однак так і не спромігся сказати щось до пуття.

— О… о…— белькотів він.— І грамофон… і кіно?

Кінський повернувся до нього, і Прінс вперше побачив на його обличчі справжню посмішку.

— Можете вважати мене старомодним і відсталим, — сказав він. — І по-своєму матимете рацію.

Прінс заперечливо похитав головою.

— Ні, ні… Але ж погодьтесь, що ви тим самим закреслюєте цілий ряд наших культурних надбань…

Тепер Кінський відповів насмішкувато.

— Ви називаєте ці речі культурними надбаннями? Я б визначив їх зовсім інакше.

Прінс занімів. Що він міг на це відповісти? Людина з іншого світу! Проте цей добродій, безперечно, цікаве явище. Він, Прінс, вислухає його і все запише до одного з своїх товстих блокнотів: матеріал для романів, які він збирається колись написати.

— Ваша точка зору досить цікава, пане, та дозвольте де в чому з вами не погодитись, — відповів він, сподіваючись втягнути свого опонента в розмову.

Але Кінський заперечливо махнув рукою:

— Пробачте, іншим разом, я стомився, мене мучить безсоння. Сподіваюсь, ми ще матимемо нагоду поговорити.

Він порився в кишенях піджака і дістав портсигар.

— Я, власне, не знаю, чи дозволено в каюті палити? — спитав він уже іншим, дружнім, тоном. — Вперше їду на такому пароплаві.

Кінський глянув на Прінса доброзичливіше. Він уже не відчував роздратування, як тоді, коли зайшов у каюту. Тепер Прінс здавався йому симпатичним молодим чоловіком, з яким можна жити в добрій згоді.

Хлопчик захоплений цим прекрасним життям, яке лицемірно відкривало перед ним безкраю заманливу далечінь. По-юнацькому самовпевнений, він, однак, мав досить скромні, приємні манери.

Прінс зашарівся під поглядом Кінського. Відкинув з лоба вогкі кучері.

— Ясна річ, це суворо заборонено. Але я завжди палю в каюті, і всі на світі палять, — він невимушено засміявся.

Портсигар, простягнутий йому Кінським, був досить коштовною річчю. Зроблений з бірюзи і оправлений сріблом, з маленькою срібною короною на кришці. «О! Я ж зразу сказав — аристократ». Уоррен з приємністю ще раз відзначив свою кмітливість.

— Сподіваюсь, під час подорожі ми не дуже заважатимемо один одному, — між іншим зауважив Кінський.

Уоррен надів комірець, зав'язав краватку і, дивлячись у дзеркало, силкувався пригадати, де він бачив це обличчя. Він точно знав, що вже бачив його: ці різко окреслені скроні, високе чоло, маленький рот з міцно стуленими губами, цей великий ніс — неможливо, щоб він помилився. Затягнувшись сигаретою, Прінс ненароком зауважив, що каюту з ними ділитиме ще третій пасажир: його друг Роджер Філіпп, чарівний юнак, який користується загальною любов'ю. А втім, вони навряд чи й бачитимуть його — хіба що вночі. Він дуже зайнятий.

— Він секретар Дж. П. Г. — сказав Прінс.

— Дж. П. Г?

— Дж. П. Гарденера.

Але це ім'я, важке, як золото, здавалося, не справило аніякісінького враження на власника портсигара з короною.

— Ви ж, мабуть, знаєте, хто такий Дж. П. Гарденер?

Кінський, що схилився над своїм чемоданом, неголосно засміявся. Він справді не знав, і видно було, що це йому абсолютно байдуже.

— Дж. П. Гарденер, — поважно пояснив Прінс, — то вугілля Америки!

Вугілля Америки! Це, мабуть, чогось варто, чи не так?

Кінський розпакував свою валізу, він більше не відповідав і, здавалося, навіть не слухав.

З коридору долинув глухий звук сирени. То був сигнал до ленчу.

— Якщо зволите сісти за наш стіл, пане,— чемно промовив Прінс, надіваючи піджак,— нам з Філіппом це буде дуже приємно.

— Дякую!

— Ви їдете в Нью-Йорк? — поважно спитав Прінс, наче брав інтерв'ю.

Він не міг більше стримувати своєї цікавості.

— Так, в Нью-Йорк.

— Пробачте, у справах?

— Ні, не в справах, — неуважно відказав Кінський, уникаючи погляду Уоррена.

— То, мабуть, для наукової роботи?

— Ні, і не для наукової роботи.

Уоррен, стоячи перед дзеркалом, оглянув свій костюм і залишився задоволений. В Парижі він одягся у мсьє Пело на Рю Рішельє. Чудовий кравець і зовсім недорогий. Ніби між іншим, Прінс допитувався далі:

— Отже, їдете як турист?

— Ні, власне, і не як турист. Але можна б сказати й так.

— Ви німець?

— Ні, австрієць.

— О, я так і думав. Ваша вимова свідчить про це. З Відня?

— Так, я народився у Відні.

— О, Відень! Чарівне, чудове місто! — радісно вигукнув Уоррен.

Тепер він заговорив німецькою мовою, яку знав досконало. Досі вони розмовляли по-англійськи. Прінс вільно володів шістьма мовами.

— Ви, мабуть, знаєте, що на борту перебуває ваша знаменита землячка?

Кінський підвів очі.

— Пані Єва Кенігсгартен! Може, ви з нею знайомі?

Кінський глянув униз.

Уоррен зверху вниз (він був досить високий — метр вісімдесят) дивився на маківку Кінського. Опущені повіки сірими плямами лежали на худих, жовтих щоках, які нараз видалися Уорренові невимовно скорботними.

— Пані Кенігсгартен завтра ввечері дає на кораблі концерт. На користь пенсійної каси судноплавної лінії.

— Так, я знаю її, — ствердно кивнувши, але не підводячи очей, відповів Кінський.— О так, знаю її навіть дуже добре.

— Особисто? — вигукнув Уоррен.

Враз майнула думка, що він може бути відрекомендований пані Кенігсгартен.

Кінський відсахнувся, наляканий голосом Уоррена. Обличчя його потемніло.

— Так, особисто, — голос його раптом змінився. — Вірніше кажучи, знав її колись дуже добре. Ми якось розійшлися… Буває так, ви ж знаєте, — він спробував посміхнутися, але посмішки не вийшло.

— О так, знаю, — знітився Уоррен, проте за мить жваво додав: — Ми, певно, побачимось під час ленчу, пане Кінський. Кінський — це правильно, чи не так?

— Так, це правильно.

«Чудна людина», — подумав Уоррен, підіймаючись в їдальню. Чого він, зрештою, їде в Нью-Йорк? Не у справах, не для наукової роботи, може, як турист? Як він, скажімо прямо, зневажливо дивився на нього, Прінса! О, ці австрійські аристократи, їм пихи не позичати.

Кінський, Кінський? Десь і колись він уже чув це ім’я. Пригадай, Уоррене! Десь і колись він уже бачив і це обличчя. Де, коли? Подумай, Уоррене. Тепер йому здалося, що це обличчя він бачив не в житті, а на фото. О, це вже крок вперед.

Коли Прінс пішов з кабіни, Кінський все ще розпаковував свій чемодан, байдуже і бездумно, як людина, яка чимось займається, аби забутися. Поставив флакони і прибор для гоління на блискучий туалетний столик і заходився полірувати свої випещені нігті. Потім надовго застиг у глибокій задумі. Постоявши, кинув усе, як було, і простягнувся на ліжкові. Втупився поглядом у стелю і курив сигарету за сигаретою.

— Отже, вона тут! Отже, вона справді тут, — промовив сам до себе.

Губи його тремтіли. Він заплющив очі.

6

Коли Єва Кенігсгартен прокинулась, уже майже смеркло. Відразу навіть не зрозуміла, де вона. Ліжко, на якому спала, вібрувало, і глибоко внизу під нею щось важко і розмірено гупало, мов молотки у шахті. Ага, вона на морі! Із сну вона принесла радісне хвилювання: їй приснилася Грета.

…Ось вона лежить на одному з тих маленьких пагорбків поблизу свого сільського будинку під Гейдельбергом, де проводила свій вільний час. Було літо. Теплий вітрець

пестив її обличчя. Духмяно пахли квіти і трави. Повита сріблястим серпанком, внизу стелилася долина Некара. Поруч неї навпочіпки сиділо її маленьке любе дівча і, пирскаючи, лоскотало їй носа травинкою. Вона удавала, ніби спить і відганяє якусь надокучливу муху, а дівчинка радісно сміялася. Це була гра. Та раптом Грета зникла, а її голос долинув з блакитного мороку близького лісу. Рвучко підвелася. Гукнула: «Грето!» Але дівчинка не відповідала. «Грето, Грето, відгукнись!» Вона злякано скочила на ноги і побігла до лісу. Тепер Грета сміялася десь за кущами. Тут вона прокинулася.

Із сну вона ще принесла літню спеку і пахощі гарячих квітів, трав і сухої землі. Але куди ж це зникло її довгоноге любе дівча? Якийсь злий жарт, не інакше. Вона посміхалася, ощасливлена дарунком сну: як ясно вона бачила Грету!

Єва сіла і увімкнула світло. На столику біля ліжка стояв портрет її маленької доньки, який скрізь мандрував з нею. Інший портретик, завбільшки з поштову марку, вона завжди, вдень і вночі, разом з крихітним золотим хрестиком своєї померлої матері, носила на грудях як талісман. Єва взяла портретик і, обсипаючи його поцілунками, докірливо промовила:

— Чому ти втекла, зле дівчисько? Щоб налякати мене, ах ти ж пустунка!

Дівчинка на портреті сміялася, як та, уві сні.

Марта обережно прочинила Двері ванної кімнати.

— Ти кликала, Єво?

Ні, Єва не кликала, вона просто розмовляла сама з собою. Спитала, чи був тут хтось. Так, приходив професор Райфенберг, але Марта сказала йому, що Єва спить і будити її не можна. Що він сказав? Він сказав, що завтра рівно о десятій прийде на заняття. Потім стюард приніс запрошення, ось воно. Директор Генріккі має честь запросити Єву сьогодні ввечері на звану вечерю, що відбудеться в «Ущелині». В дуже вузькому колі. Єва скривилася. Хоч би дали їй, зрештою, спокій. Ні, її аж ніяк не обрадувало це запрошення, але ж і відмовитися не так просто. Вона написала кілька слів на своїй візитній картці і віддала стюардові. Потім знову ліниво відкинулась на подушки, щось стиха говорячи до Марти і, за звичкою, не слухаючи відповідей. Вона вже полюбила це приміщення, маленьке затишне житло, де нарешті хоч раз по-справжньому могла відпочити. Нікого не хотіла бачити, жодної людини (звичайно, за винятком Райфенберга і Гарденера) — люди нервували її. І їстиме вона теж здебільшого в кают. Так, вона хотіла відпочити і побути на самоті.

— Марто, завтра ти приведеш масажистку, мої груди стають надто великими. І потім я хочу зайнятися гімнастикою. Ах, я стаю ледацюгою, чи ж не правда, Марто? — і Єва голосно засміялася.

Мало яка жінка могла сміятися так весело і дзвінко, і, почувши тільки цей сміх, можна було вгадати її чарівний голос.

— Так, час вже тобі вставати, Єво, — незадоволено сказала Марта. — Бо ванна знову охолоне.

Єва відчула в її голосі докір і миттю підвелась. Марта слугувала їй, коли вона ще була молодою дівчиною, і досі залишалася авторитетом для неї.

Після ванни Єва, закутана у свій темно-блакитний халат з китайського шовку, знову заходила по маленькому напівтемному салоні, час від часу зупиняючись над квітами. Раптом вона побачила справжній кущ білого, пишного бузку. Це був чудесний духмяний сорт. Як же вона досі не помітила цього величезного букета? Ні картки, ані листа, нічого.

— Марто! — схвильовано вигукнула вона. — Як сюди потрапив цей білий бузок?

— Його приніс стюард.

— То поклич стюарда! — сказала Єва нервово.

Цей букет білого бузку буквально спантеличив її. Вона здогадувалася, хто надіслав його — нікому іншому й на думку не спаде послати цілий кущ. Скоро надійде і радіограма.

Нарешті прийшов стюард. Він сказав, що букет йому передав колега, звелівши віднести його в каюту пані Кенігсгартен.

— Пришліть, будь ласка, того стюарда, — попросила Єва.

Однак незабаром стюард повернувся: він не міг пригадати, хто саме з колег передав букет. Це було відразу ж після відплиття пароплава, в загальній метушні.

Єва насупилась. Вона відразу відчула себе нещасною, і чудовий настрій зіпсувався. Щоб якось зайняти себе, вона порпалась у шафі, шукаючи вечірнє плаття, хоч не мала охоти сьогодні ще раз залишати свою каюту. Ах, яку дурницю вона зробила, прийнявши запрошення отого директора. Дурне честолюбство.

— Знаєш, Марто, — промовила вона, — це життя починає мені набридати. Було б значно краще, якби ми сиділи у своєму саду в Гейдельберзі. З Гретою.

— Авжеж, — Марта теж була такої думки.

У двері постукали.

— Нікого, .нікого, чуєш, Марто, нікого не хочу бачити! — запально сказала Єва і за старою звичкою тупнула ногою.

Але Марта повернулася і пошепки повідомила, що прийшов секретар пана Гарденера. Пан Гарденер питає, чи зможе він попити чаю у Єви.

— Гарденер? — Єва з полегшенням зітхнула.

О, так, аякже, вона дуже рада. Гарденер був справжнім другом, як батько, і одним з небагатьох людей, які нічого від неї не домагалися, симпатичним і тихим. Вона буде рада побачити його.

Гарденер прийшов. Сказав, що так багато місяців не бачив Єви, скучив за нею і вже просто мусив побачити її, щоб спитати, чи не може щось зробити для неї. «Чи можу я щось для вас зробити, Єво?» — це його постійне запитання. Він якось незграбно обняв Єву і погладив її по щоці.

Гарденер був великим, опасистим літнім чоловіком з густим сивим, як попіл, волоссям. Його темне грубе обличчя, порізане глибокими зморшками, було стомлене і меланхолійне. Він ходив, трохи згорбившись, ледь помітно шкутильгав на праву ногу і астматично дихав.

— Отож ми знову знайшлися, бебі! — радісно (наскільки це для нього було можливим) промовив він, дивлячись на неї своїми сірими, похмурими очима.

Потім важко опустився у крісло, мов під непосильним незримим тягарем.

Він задоволено зітхнув.

— Я щасливий знову побачити вас, Єво. Сподіваюсь, у вас усе гаразд?

Гарденер любив Єву, як рідну дочку. Її здорова свіжість, сила, яку вона випромінювала, немовби наснажували і його. Кілька років тому він познайомився з нею в Чікаго і з першої ж миті запропонував їй щиру й глибоку дружбу. Вона гостювала кілька тижнів у його маєтку в Евелін-парк, і він був щасливий від згадки про той чудовий час. Єві не треба було нічого робити, ба навіть говорити, тільки бути поряд, цього для нього було досить. Приїжджаючи в Європу, він ніколи не пропускав нагоди побачити її. Він був би щасливий завжди мати її поблизу себе.

Так, у неї все гаразд, відповіла Єва.

— А у вас, Гарденер?

Гарденер повільно похитав головою. Він мав зажурений, меланхолійний вигляд. Багато що могло бути кращим… Єва знала: діти.

Йшлося про його сина Джорджа і дочку Хейзл. Джордж уже не один рік безбожно розтринькував гроші у Парижі, оточений роєм дармоїдів, підлабузників і жінок сумнівної поведінки. Він малював.

Так, Джордж не виправдав сподівань старого, який хотів бачити в ньому майбутнього керівника Берренхілсу. Страшне розчарування гнітило Гарденера. Єва ніколи не бачила цього Джорджа, але з Хейзл вона познайомилася в сільському маєтку Гарденера, в Евелін-парк поблизу Пітсбурга. Ця Хейзл була дебелою жінкою з грубим, як

у батька, підборіддям і з густою рудою шевелюрою, жінкою суворою, майже черствою, але з ясним розумом. Вона була вередлива, майже істерична і страшенно вперта. Вже в ранньому віці її охопило політичне честолюбство, вона стала соціалісткою; і ось дочка Гарденера, фанатично трясучи рудою кучмою, почала виступати на зборах робітничих профспілок. Після зборів їхала у своєму розкішному лімузині додому, в Евелін-парк, тероризувала з півдюжини слуг і читала старому Гарденеру лекції про принципи соціалізму. Він тяжко переживав усе це і захворів на жовтяницю. Відтоді шкіра його і стала такою темною.

— А Хейзл? Що вона робить? — спитала Єва.

— Хейзл? — Гарденер знову повільно похитав головою. — Хейзл? Хтозна, що вона тепер робить. Її вже нема в Евелін-парку.

— Нема в Евелін-парку? — здивовано перепитала Єва.

— Так, вона покинула мене, — гірко відповів Гарденер.

Єва налила чай. Трохи помовчавши, спитала:

— Що сталося, Гарденер? Ви ж знаєте, у Хейзл завжди якісь примхи.

Гарденер кивнув.

— Так, я це знаю. На жаль, дуже добре знаю. Три місяці тому вона пішла. Сказала, що назавжди.

— Але ж, думаю, ви не вірите в це.

— Хтозна? Вона тепер займається негритянським питанням.

— Негритянським питанням? Це минеться, як вже минулося багато що.

Гарденер недовірливо знизав плечима.

— Можливо. Ви втішаєте мене, Єво. Ви добра дитина. Може, так воно й буде. Але тепер до цього причетний мужчина. Мужчина — вперше в житті Хейзл.

Це трапилось так. Одного дня в Пітсбургу з'явився якийсь доктор Бекер, вчений негр. Атлет з попелястим кольором обличчя, світлішим, ніж у білої людини, височенний, не менш як два метри на зріст. Приїхав з Нью-Йорка, з Гарлему, виступав у Чікаго, Пітсбургу, Сен-Луї і скрізь мав величезний успіх. Він боровся за соціальну і політичну рівноправність своєї раси. Це він міг робити. Закони Штатів давали право кожному боротися за справу, яка здається йому справедливою.

Хейзл приваблював цей доктор, і вона не пропускала жодних зборів, де виступав Бекер, подружилася з ним і почала агітувати за справу негрів. Хейзл Гарденер! Незабаром у газетах з'явились фотографії: Хейзл Гарденер і доктор Бекер. Хейзл Гарденер обурена судом Лінча над неграми. Хейзл Гарденер називає суд Лінча ганьбою американської нації.

Отака історія з Хейзл. Тепер вона перебуває з доктором Бекером в Нью-Орлеані. Гарденер чув, що у неї з доктором Бекером любовні стосунки. Вона хотіла показати, що є і неупереджені американки.

Гарденер змовк, напівзаплющивши очі, і Єва не промовила ні слова. Вона розуміла старого.

Обидва трохи помовчали, потім Єва заговорила про страйк у Берренхілсі. Вона про це читала в газетах.

— Адже він триває кілька тижнів.

Гарденер ще більше згорбився.

— Так, — сказав він, — шість тижнів. Погані справи, дуже погані. Я сподіваюсь лише, що Гольцману, директору Берренхілса, вдасться затягти переговори до мого повернення. Та облишмо це, Єво, облишмо цю сумну тему.

Гарденер підвівся. Він сподівається, що цього разу Єва довше пробуде у Штатах, і в нього немає більшого бажання, як бачити її хоч якийсь час гостем Евелін-парку. Якийсь час? Вона, звичайно, може залишатись, скільки їй схочеться. Навіть назавжди.

Єва посміхнулася.

— Подивимось. Гадаю, що на кілька тижнів зможу приїхати.

Гарденер щось згадав. Порився у кишені і витяг згорнуту телеграму.

— Ось телеграма для вас, Єво. Від нашого доброго друга Клінглера.

Єва, зніяковівши, розгорнула телеграму.

— Написав цілого листа, — посміхнулася вона.

— Наш добрий друг Клінглер уповноважив мене взяти вас під свій захист, Єво, — сказав Гарденер. — Отож я щодня питатиму, чи не можу чимось бути вам корисним. Клінглер справді добре ставиться до вас.

— Знаю, Гарденер. Він мені дуже симпатичний.

— Чи дозволено це телеграфувати йому?

— Про мене, — розсміялася Єва.

— Наш друг Клінглер — найкраща і найдобріша у світі людина, Єво, — вів далі Гарденер трохи настирливо. — У нього приємна зовнішність, він здоровий і володіє великим багатством. І він любить вас. Не знаю, Єво, чого ви так довго вагаєтесь?

Єва знову засміялася.

— Облиште це, Гарденер. Облиште нарешті.

— Більше не скажу й слова, Єво, — Гарденер важко підвівся.

Він постояв, роздумуючи. Одного разу Єва і професор Райфенберг увечері грали на фортепіано в Евелін-парку, так, ніби вони були тільки вдвох. То був незабутній, чудесний вечір! У Евелін-парку тоді гостював його друг Клінглер, серйозна, тиха людина. З того вечора Клінглер міг думати тільки про Єву. Так, то був прекрасний вечір. Гарденер сумно посміхнувся.

— Єво, коли у вас знайдеться якась вільна хвилинка для старого, — сказав він на прощання, — повідомте мене. Я не хочу надокучати вам.

7

Американська преса поширила сенсаційне повідомлення про те, що «Космос» має намір побити рекорд швидкості в Атлантиці, який досі належав «Мавританії». Європейська преса підхопила це повідомлення. Блакитна стрічка[1]! Неймовірна річ! Серце Уоррена Прінса тремтіло, коли він думав про це. Для країни, якій пощастило збудувати найшвидше у світі судно, це мало таке ж значення, як виграна битва! Персіваль Белл, його шеф, дав йому відповідні вказівки, і Уоррен точно знав, про що йдеться.

Лінія спростувала повідомлення газет, це правда, а проте на борту ширилися певні чутки. Офіцери, яких Уоррен спробував розпитувати, ухилялися від прямої відповіді, і йому здавалось, що вони змовницьки посміхаються один до одного. А чутки ходили різні; казали навіть, що була укомплектована спеціальна команда кочегарів.

Конструктор «Космосу» пан Шеллонг, який був на борту, — тихий, скромний дивак — лише знизав плечима, ніби йому все це було абсолютно байдуже. Він нічого не знав.

— Я сконструював «Космос», — сказав він, — але не веду його.

«Ну, то, може, пощастить щось витягти з цього люб’язного директора», — подумав Уоррен, зустрівши Генрікі в дверях салону для курців. Зрештою той мусив це знати.

Та не встиг він рота відкрити, як цей Генріккі весело зареготав, ніби почув якийсь смішний жарт чи взагалі щось абсолютно безглузде.

— Дурниці, — відповів він, поблажливо посміхаючись. Адже Прінс повинен зрозуміти: новісінька машина! Потрібна ж обкатка. Чи уявляє собі Прінс, які тонкі механізми турбіни? Тисячі тонких сталевих лопатей! Ні, Уоррен справді не уявляв цього, і з невпевненого погляду Генріккі зрозумів, що той теж не уявляє. Директор Генріккі весело сміявся, то був чарівний сміх, він нагадував жіночий. Може, після шостого рейсу, може,

[1] Блакитна стрічка — приз, що вручався кораблю за найбільшу швидкість у трансатлантичному рейсі.

але й у це він не вірив. «Космос», власне кажучи, збудовано не як швидкісний корабель, отак-то.

Він сказав «власне кажучи»! В голосі Генріккі відчувалось щось таке, чому Уоррен не довіряв. Насторожувала запальність, з якою директор заперечував. І посмішка його теж видалася Уорренові нещирою.

А втім, Генріккі наказав затримувати телеграми, в яких поширювалися такі чутки. Це він сказав між іншим і з надзвичайно дружнім виглядом.

— Крім цього, Прінсе, можете передавати все, що вам заманеться!

Цей директор Генріккі, на прізвисько «Примадонна лінії», був справді одним з найлюб'язніших людей, яких Прінс будь-коли зустрічав.

Його послужливість буквально покоряла. Варт було до нього підійти, як він схилявся до вас і очі його випромінювали доброзичливість і готовність зробити для вас усе. О, Уорренові багато що було потрібно, і директор Генріккі обіцяв йому свою підтримку. Він познайомить його, Прінса, з усіма знаменитостями, що перебували на борту, забезпечить йому в будь-яку пору дня і ночі доступ в машинний відділ, на місток, на всі палуби. Чи міг журналіст бажати чогось більшого?

— Ви зробили б мені велику послугу, якби згодилися спростувати цю безглузду чутку. Адже ми не маємо наміру розбити машину. Ходімо, Прінсе, — сказав він, приязно обійнявши його за плечі, — я йду на місток і можу принагідно відрекомендувати вас капітанові.

Залитими світлом палубами вони піднялися нагору. З салонів линула музика, чути було голоси і веселий сміх. Ледве ступивши на борт, пасажири повністю заволоділи новим судном, яке ще пахло фарбою і лаком. Нагорі, де поміж червоними димарями біліли красиві квадратні надбудови, офіцерські кают-компанії, було тихо. Тут гуляв різкий вітер, було майже поночі, і лише нечисленні лампи вказували шлях.

— Де капітан? — гукнув Генріккі до якогось матроса.

— На містку!

«Космос» мчав протокою і випльовував у нічне небо темний дим із своїх трьох червоних димарів. Часом він здригався і скрипів, іноді здавалося, ніби він здіймається і опускається, наче плавець. Корабель потрапив у сильну зустрічну течію. Тут, серед білих надбудов вітер завивав дикими, фантастичними голосами, і часом звідкись із глибини долинало сердите пульсуюче хлюпотіння хвиль, що билися об борт корабля. Це були провісники великого неозорого моря.

На «Космосі» горіло понад тридцять тисяч електричних лампочок. Високі палуби сліпили очі, і збоку корабель, певне, нагадував святково ілюмінований замок. Димарі, освітлені прожекторами, жевріли червоним жаром. В серпанку світла, немов якесь велетенське сузір'я, «Космос» летів у ніч.

Але вгорі на капітанському містку, який являв собою справжній великий зал, було майже темно, і Уоррен, ще засліплений світлом палуб, попервах взагалі нічого не бачив. Носова частина корабля тонула в глибокій тіні. Трохи згодом Прінс розрізнив кілька червоних ламп, потім посередині містка побачив освітлений матовим світлом диск. Це був компас. А рульовий, який повертав штурвал, видався йому рухомою тінню. Тут, нагорі, було тихо, як у храмі, і того, хто потрапляв сюди з низу корабля, вщерть наповненого людським гомоном, тиша майже гнітила.

— Хто тут? — пролунав твердий голос, і ще одна тінь наблизилась до Уоррена.

То був другий офіцер, Унмак, присадкуватий, кремезний чолов'яга.

— Це я, — півголосом відповів Генріккі.— Я привів до вас Уоррена Прінса, представника «Юніверс-прес».

— Дуже радий, пане Прінс! — промовив Унмак.

«Космос» йшов строго на захід, де клубочилось темне пасмо хмар, схоже на високий мис. Але там, де годину тому зайшло сонце, на чорному небі ще стояло червоно-сіре сяйво. Десь далеко з правого борту маяк кидав у темряву блискотливі смуги, схожі на

крила якогось химерного вітряка. А ще далі на обрії жевріло щось схоже на вогняний череп, який роздувався, ніби ось-ось мав луснути. Офіцер відразу ж став на своє місце. Він пильно придивлявся до тіні, що повзла перед кораблем.

— От клятий шкіпер, треба було б просто наїхати на цю паскудну посудину, — прогарчав Унмак.

Це був багатощогловий вітрильник, який ішов за вітром і легко міг відійти на кілька румбів. Але він зовсім не збирався цього робити. «Космос» коротко і загрозливо рикнувши, обійшов його з бакборту.

— Де капітан? — спитав Генріккі.

Унмак кивнув на тінь, яку можна було розрізнити в кінці вузького залу, і відразу ж знову втупився поглядом у чорне море.

Темний, урочистий, тихий місток приголомшив Прінса, у нього аж перехопило дух. Це було найпотаємніше з усього, що йому доводилося бачити в житті.

Генріккі поцікавився зведеннями погоди. Тон його голосу виказував більший інтерес, ніж могло б викликати це буденне на кораблі питання. Уоррен нашорошив вуха.

— Зведення чудові! Очевидно, буде прекрасна погода, ясна зоряна ніч, — озвався з темряви спокійний, трохи хрипкий голос Терузена.

— Прекрасно, чудово!

— Прогноз сприятливий. Ми тільки що зв'язувалися з «Лабрадором», який іде на двадцять чотири години попереду нас. Входимо в зону антициклону!

Капітан мав дуже задоволений вигляд, директор Генріккі — також. Уоррен бачив, як спалахнули його очі.

— Прекрасно, чудово! — повторив він.

— Коли пройдемо Бішоп-Рок? — наважився обережно спитати Уоррен.

Отакі вони, ці журналісти, щось заберуть собі в голову і не відступаються. Це в них як хвороба. Вони вірять найбезглуздішим пліткам.

— Десь о дев'ятій, — чемно відповів Терузен.

Десь о дев'ятій! Отже, о дев'ятій треба буде не ловити гав. Від Бішоп-Рок власне і починається рейс через Атлантику, який кінчається плавучим маяком Амброза біля входу в Нью-Йоркський порт.

Ще трохи збентежений, Уоррен знову спустився на палуби. Там, угорі, було як у фортеці, що готується зустріти ворога.

Сучасна людина! Він, Уоррен Прінс, схилявся перед нею.

У цей момент сотні пароплавів, точнісінько так само, як «Космос», борознили моря, тисячі залізничних експресів у Європі, Америці, Австралії в цей момент мчали крізь ніч, туман і сніг, високо в повітрі ширяли літаки — і скрізь була сучасна людина, яка без зайвих слів виконувала свої обов'язки. А коли траплялося — гинула, також без великого шуму. Ніколи людина не була відважнішою, ніж сьогодні!

Уоррен любив свій час! Він був щасливий, що народився саме в цей час. Люди з допомогою таємничих хвиль розмовляють одне з одним через континенти, вони літають, як орли, вони придумали інструменти, що в краплі води відкривають їм незбагненне чудо світу. Це ж чогось варто?

І якби хтось спитав Уоррена Прінса з нью-йоркського «Юніверс-прес»: «Уоррене, що ти цінуєш найбільше: мерехтливі хмарочоси Нью-Йорка, такий корабель, як «Космос», чи піраміди? Га?» Ну, то він, Уоррен, взагалі не задумувався б. Він відразу заявив би, що єгипетські піраміди — то жалюгідний мотлох у порівнянні з нью-йоркськими хмарочосами і оцим «Космосом». Жалюгідний мотлох, і, відверто кажучи, як на нього, — на дідька вони здалися!

Це була думка його, Уоррена Прінса з нью-йоркського «Юніверс-прес». Але не було нікого, щоб спитати його про це.

А тимчасом є люди (Уоррен вже сидів у ресторані), які байдужі до всього цього. Наприклад… як його звати… Кінський… той чудний пан з його каюти. Цей аристократ у

строкатій юрбі, що вирує обідньої пори на Бродвеї, виглядав би як привид. І ніхто не зверне увагу на цей привид! Ніхто! Навіть не сміятимуться з привида.

Ресторан з яскравими вогнями та іскристим кришталем нестерпно сліпив його. Тут їли кілька сот чоловік, але він все ще перебував під таким сильним враженням від примарно темної і тихої командної рубки там, угорі, що сприймав навколишній гамір і метушню немовби в якомусь півсні.

— Чого пан бажає? — подаючи меню, спитав стюард.

Уоррен співчутливо й іронічно підвів очі. Вино? Уоррен Прінс і вино? Він замовив пляшку содової води.

«Я також! Заждіть-но! — промовив Уоррен сам до себе. — Я також». Він віддався мрії усіх честолюбних молодих людей. О, їм дозволено бути нестримними у своїх мріях, вони могли мріяти, скільки їм заманеться, — ледве сота частка їхніх мрій здійсниться. Уоррен сидів у своєму новому смокінгу, пошитому мсьє Пело в Парижі на Рю Рішельє, у бездоганній білизні. Хоч дошкуляв цілий рій думок, він з апетитом сьорбав суп з телячої голови, з'їв тушкованого голуба в соусі з печериць, а тепер замовив заливного коропа з перцем по-мадьярськи. Уоррен розкошував.

За спиною почувся дівочий сміх. Віолетта, дівчата Холл? Він обернувся: то були незнайомі дами, що саме сідали за стіл. Може, ті їдять в «Ущелині» чи в каюті? Він невиразно пригадав, що чув, ніби банк Холла в останні місяці зазнав на біржі великих втрат. Було дуже добре, що Холлів тут немає, йому потрібен спокій, треба побути на самоті, щоб віддатися своїм честолюбним мріям.

У цю мить зал поринув у півтемряву. Довгою низкою впливли факели, зелені факели, — це мало фантастичний вигляд. Але то були не факели, то були крижані брили, освітлені зсередини електрикою, то було фруктове морозиво, яке стюарди проносили, піднявши над головами. Казковий ефект! Дами заверещали від захвату.

Уоррен глянув на годинника. Пів на дев'яту. Він ще мав час спокійно поласувати морозивом.

На його столі стояло кілька порожніх чарок; вони безупинно вібрували і тихенько передзвонювали. Уоррен схвильовано вслухувався у передзвін — ще кілька хвилин тому його було ледь чути, а тепер він чимраз дужчав.

«Ми йдемо досить браво, хай йому чорт! — сказав сам до себе. — Б'юсь об заклад, що незабаром вони ще більше натиснуть!»

Ні оцей вічно усміхнений директор Генріккі, ні цей жахливо неговіркий капітан — ніхто з них не міг збити його, Прінса, з пантелику. Чуєш передзвін чарок? Усе ясно.

Він твердо вирішив дати телеграму! Риск, звичайно, але до дідька все це! — часом журналіст мусить чимось ризикувати! Персіваль Белл говорив про його відрядження у Південну Африку. Там він мав вивчити проблему «білих і чорних».

Вийшовши на палубу, Уоррен відразу помітив мигтіння світла з правого борту. Це був Бішоп-Рок! Він жбурляв у ніч свої світлові удари, наче блискучі ножі, і яскраві спалахи раз у раз кололи Уорренові очі. Сильний попутний вітер куйовдив кучері Уоррена, і він, перехилившись через поручні, у світлі, що лилося з вікон кают, побачив білу піну, яка блискавично проносилась вздовж тремтячих бортів пароплава. Чув її шипіння. О, так, вони здорово йшли! «Космос» здригався від кіля до верхніх палуб. Машини працювали на форсованому режимі.

Уоррен змерз, але був занадто збуджений, щоб піти за пальтом.

На темному морі з'явився блискотливий острів. «Звідки він тут узявся?» — здивовано подумав Уоррен. Це був пароплав, один з тих розкішних кораблів, що йшли протилежним курсом. Острів наблизився, і якийсь час його було видно досить чітко. Незабаром він уже танув на горизонті, як гаснуча різдвяна ялинка.

Рівно о дев'ятій Бішоп-Рок лежав на траверсі, і Уоррен побачив його далеке вороже блимання.

Він піднявся на радіостанцію, щоб здати свою телеграму. Радіостанція містилася на найвищому місці в середній частині корабля, тут хазяйнував Аксель Штааль із своїм помічником Теле. Уоррен послав дві телеграми. В першій він енергійно заперечував, нібито «Космос» має на меті побити рекорд швидкості через Атлантику.

— Директор Генріккі попросив мене спростувати цю безглузду чутку, — сказав він Штаалю.

Але друга телеграма, невинне поздоровлення матері з днем народження, була важливішою. Справжній зміст її був такий: «О дев'ятій вечора «Космос» розпочав гонку на здобуття Блакитної стрічки Атлантики».

«Белл сміятиметься до кольок, одержавши мої телеграми, і віддасть належне моїй винахідливості, — подумав Прінс. — Ще сьогодні ввечері телеграма буде опублікована в нью-йоркських газетах».

Лінія, звичайно, заперечуватиме до останнього моменту — але то байдуже. Чотириста газет, що їх обслуговує «Юніверс-прес», тимчасом зроблять сенсацію.

В приміщенні радіостанції навдивовижу тепло і тихо. Стіни дбайливо ізольовані. За матовими вікнами попискують сигнали морзянки.

— Що це? — спитав Уоррен.

— Це Норддайх. Станція передає зведення з Берлінської біржі, — ввічливо відповів Штааль.

Він надавав великого значення добрим манерам і мав пещені руки. Це був гарний молодик італійського типу, трохи меланхолійний на вигляд, з коричневою шкірою і, коли посміхався, — навіть красивий. Говорили, що він прекрасно грає на скрипці.

Тимчасом Прінсу стало якось негаразд. Тут дуже жарко, чи, може, йому здається? Він підвівся і стиха промовив:

— Послухайте, Штааль, ви помічаєте, як ми йдемо?

— Йдемо непогано.

— Кажуть, «Космос» збирається побити рекорд, хоч директор Генріккі і заперечує це.

Уоррен спробував прочитати щось в очах Штааля.

Штааль нахилився до нього і, показуючи красиві зуби, сказав, посміхаючись:

— Я також дещо чув.

Уоррен знову опинився на сходах, і вітер накинувся на нього. Отакі-то діла. А якщо все-таки лінія і не думає про рекорд? Що тоді? Якщо «Космос» відстане від рекорду на шість годин, півдня, на цілий день? Що тоді? Ну, тоді Персіваль Белл не пошле його в Південну Африку, а просто вижене.

8

Пасажири першого класу проводили свій час головним чином в «Пальмовому домі» — приміщенні під великим лазуровим скляним куполом з пальмами, екзотичними кущами, квітучою іпомеєю та орхідеями. Все це чарівно оживлялось плюскотінням маленьких фонтанчиків і каскадів. «Пальмовий дім» мав справді казковий вигляд, навіть найвимогливіші пасажири захоплювались цим чарівним видовищем. Через приміщення вели широкі проходи: з одного боку — до бального залу, з другого — до ресторану «Ущелина».

В ніші «Пальмового дому», повітря якого було насичене пахощами екзотичних квітів і рослин, сидів директор Генріккі із своїми гостями. Було близько дев'ятої. Вони очікували пані Кенігсгартен. На Генріккі виблискувала сліпуче біла маніжка. І весь він був блискучий і лакований, його сива голова теж виблискувала, наче коване срібло. Кожна риса його обличчя, як завше, випромінювала доброзичливість. Він сидів, посміхаючись і схрестивши на колінах пещені руки. Це був довершений тип придворного дипломата і, безперечно, гарного чоловіка. Його превосходительство Лейкос, повноважний міністр з

блідовапнистим обличчям, ріденькою срібною борідкою, але чорними, як смола, бровами і темними, жаркими очима, сидячи біля нього, безупинно тріщав по-французьки. Міністр говорив лише про політику — гаряче і без упину: Румунія, Балкани, Австрія, Угорщина, Сербія, Туреччина, La France!

Його племінниця мадмуазель Жоржетта Адонар з великими, як мигдаль, очима і крикливо розмальованими щоками зацікавлено розглядала гостей, що йшли в «Ущелину». Її плаття нагадувало рожеву триярусну черепашку, з якої визирала ніжна шия з маленькою кучерявою голівкою: голівкою кішечки, яка з цікавістю принюхується до світу. Часом між карміновими губами показувався кінчик блідо-червоного язичка.

Жоржетта посміхалася; посмішка її могла означати і захоплення, і глум. Іноді, спираючись на свої ніжні білі руки і відкинувшись назад, вона випростовувалась, і на її обличчі можна було прочитати пожадливу заздрість. Яка несказанна розкіш, яке багатство! Ці туалети, ці кольє і діадеми! Ось вона, Америка! Жоржетта вже нарахувала три горностаєві боа, що промайнули перед нею, недбало накинуті на голі, часом вульгарні плечі. «Колись то був одяг королев»,— подумала Жоржетта. Її щоки зашарілися від збудження.

Голос міністра звучав, як дзижчання комах, що, потривожені перехожим, знялися над лугом. Він стомлював Генріккі, і той намагався при кожній нагоді шепнути Жоржетті щось про пасажирів, які проходили повз них. Він знав увесь світ і любив показати свою обізнаність і дотепність.

— Мадмуазель Адонар, отой чоловік, що трохи кульгає, — прошепотів він, — це містер Гарденер з Пітсбурга. Володіє багатьма вугільними шахтами.

— Чому він такий похмурий? — спитала вона.

— У нього неприємності. Тепер він іде в «Ущелину», щоб з'їсти два рідких яйця чи, може, трохи рубленої червоної капусти. І зап'є склянкою віші. Повірте, багатство — це прокляття!

Жоржетта дзвінко й кокетливо засміялася. Проте сміх її урвався так само раптово, як і зазвучав.

— Константинополь! — тріщав голос міністра. — Амбіції росіян. Що то за огидні політичні зазіхання у цих татар! Я вас питаю, які претензії на Константинополь може мати Росія? Я не довіряю росіянам! А Туреччина? Туреччині нема чого робити в Європі. Коли я був прем'єр-міністром… я вів війну. Ви знаєте про це,— сказав маленьке превосходительство, глибоко зітхнувши і нараз абсолютно знесилившись.

Лейкос, не дочекавшись реакції з боку Генріккі на свої слова, ображено розчісував восковими пальцями ріденьку сріблясту борідку. Генріккі ж навіть не слухав його, бо цілком був зайнятий Жоржеттою.

— Ось іде місіс Саллівен з дочкою, — якось урочисто і побожно прошепотів він Жоржетті, збираючись підвестись.

Жоржетта з байдужим і водночас гордовитим виглядом звела розмальовані брови.

— О! — промовила вона холодно.

Зрештою її абсолютно не обходить ця місіс Саллівен! Яке їй діло до цієї старої відьми з її казковим багатством, що його, кажуть, вона здобула досить сумнівним способом? Парії!

Місіс Саллівен з дочкою пройшли по безшумних гумових килимах через «Пальмовий дім». Місіс Саллівен з усіх поглядів була помітним явищем. На ній красувалася грецька зачіска, майстерна споруда з маленьких кучерів, зроблених у формі дзвіночків. Ця зачіска була червоною, яскраво червоною і блискучою, як екзотичні рибки. Місіс Саллівен було вже під шістдесят. Її довгасте напудрене обличчя з напрочуд гладенькою, без жодної зморшки шкірою застигло, як маска. Маленький вузький рот був нафарбований, як і волосся. Очні ямки здавалися л припорошеними блакитною пудрою, і коли вона підводила примружені повіки, видно було колючі сірі очиці. Худа мов скелет, у

вишиваному китайському пальті, обвішана дорогоцінностями, вона скоріше здавалася духом з китайського театру, аніж живою істотою.

Грейс Саллівен, всім відома під іменем Кітті, була дещо крупніша за свою матір. Ця білява й струнка жінка мала трохи зів'яле, бліде красиве обличчя з рожевими ніздрями, рожевими мочками вух і таким самим рожевим ротом, який часто кривила. Її вицвілі світло-блакитні очі дивилися ніжно, немовби стомлено і в усякому разі абсолютно невинно. Це була знаменита Кітті Саллівен, відома кожному в Штатах, двічі одружена, героїня сотень скандалів. Вона вбила двох людей своїм автомобілем, і рік тому через неї отруїлася красуня-актриса. За дамами йшли троє гарних, надзвичайно елегантних молодиків, а позаду — літня сива дама в чорному — пані Катаріна Мельхіор, компаньйонка місіс Саллівен.

Підвівшись, Генріккі запобігливо вклонився дамам.

— Хелло! — промовила стара Саллівен і мимохідь недбало простягнула йому кінчики пальців.

Але Кітті Саллівен обмінялася з ним кількома жартівливими словами, водночас уважно розглядаючи Жоржетту своїми блідо-голубими очима. Жоржетта не розуміла, що та говорила, проте голос Кітті їй подобався.

— Місіс Саллівен? — шанобливо прошепотів Лейкос, інстинктивно вклоняючись услід дамам.

Він зітхнув.

— Спадкоємці банкірського дому Саллівен енд Морріс.

— О, знаю, знаю. Я пізнав стару даму по фотографіях. Кажуть… я навіть колись читав, у яку суму оцінюють її багатства.

Генріккі знизав плечима.

— Марна річ, — сказав він, — не варт навіть пробувати їх оцінити.

Лейкос аж зітхнув від захвату.

— Таке знайомство могло б для мене мати величезне значення, розумієте? — сказав він.

Так, Генріккі розумів. Колишній прем'єр-міністр за дорученням уряду їхав у Штати, щоб дістати позику для своєї країни.

Жоржетта дивилася услід дамам Саллівен і трьом дженджикам, які супроводили їх. Вона відчувала, як палають її щоки, плечі, все тіло. Щось схоже на лихоманку охопило н. Широко поставлені очі перетворились на суцільні зіниці, в яких віддзеркалювалися вогні ламп. Великий світ! Вона сиділа отут, і їй було дозволено зазирнути у цей світ. Для неї, Жоржетти Адонар, яка зіграла в Комеді-франсез дві маленькі ролі, цей світ був нічим іншим, як раєм! Самі тільки каблучки, що їх носила ота червоноволоса примара, оте опудало, назавжди звільнили б її від будь-яких турбот у житті! А вона, Жоржетта Адонар, що являла собою вона у порівнянні з ними? Ніщо. Вона не мала нічого, нічого, окрім кількох платтячок, які видурила у цього старого дурного базікала, свого далекого родича. Нараз вона зблідла і вся напружилась. Та зачекайте, ви ще почуєте про Жоржетту Адонар! Вона проб'є собі дорогу, тільки-но ступить на землю Америки! О, вона не спиниться ні перед чим, вона піде на все, щоб досягти своєї мети. Ця німа тирада звучала, мов обітниця. Обличчя Жоржетти скривилося, і, сама себе злякавшись, вона озирнулась, чи хтось бува не дивиться на неї.

— В цьому приміщенні голоси звучать якось дивно — тонко і скляно, — опанувавши себе, звернулась вона до професора Рюдігера, славнозвісного фізика, який мовчки сидів у кріслі поруч.

Професор Рюдігер підвів на неї блакитні, ясні, мов у юнака, очі.

— Прошу? О, так, ви маєте рацію, — він подивився вгору. — Скло не коливається, рослини не коливаються, тут немає резонансу. Маєте рацію.

І знову Рюдігер поринув у мовчання, простягши перед собою довгі ноги. З ним неможливо було зав'язати розмову. Часом він підводився і оглядав усе довкола з

цікавістю гімназиста. Дорога через цей «Пальмовий дім», яка імітувала римську мозаїку, була з гуми! Глянь! А скляний купол, що таємничо світився, мов тропічна ніч, — як вони це роблять? Та найбільше його непокоїла проблема, куди стікає вода з отих маленьких фонтанчиків і каскадів, що так весело жебонять. Він так і не з'ясував цього і вирішив завтра спитати в інженерів.

В «Ущелині» заграв оркестр, тихо, ледь чутно, щоб не нервувати пасажирів. Все ще проходили дами в екстравагантних, фантастично оздоблених паризьких туалетах, з голими плечима й напудреними спинами, повиті хмарами приголомшливих пахощів. Жоржетта стомилася захоплюватись туалетами дам і тепер перенесла свою увагу на молодих чоловіків, котрі прямували в «Ущелину». Дякувати богові, на борту було багато красивих молодиків з широкими плечима і благородними головами!

Може, саме чоловік, думала вона, відкриє їй двері за сімома печатями, двері у цей рай, які відчиняються тільки перед обранцями? Один з отих широкоплечих? Чи жінка? Як на неї — це могла бути й жінка, чом би ні? О, вона бачила, яким поглядом дивилася на неї Кітті, а Жоржетта розумілася на жіночих поглядах. Сьогодні ж увечері вона знайде нагоду познайомитися з Кітті.

Чоловік чи жінка — для неї, Жоржетти, байдуже, аби лише якийсь ключ відкрив двері за сімома печатями, будь-який ключ.

Щоразу, коли якийсь респектабельний молодик привертав увагу Жоржетти, на її нафарбованих губах з'являлась ледь помітна посмішка; очі розширювались, вона підсвідомо змінювала позу так, щоб світло вигідно відтіняло її красиві плечі. Тоді міністр Лейкос починав нервово розчісувати срібну бороду кволими жовтими пальцями і на хвильку уривав свою лекцію: «Туреччина, повторюю…»

Жоржетта, збуджена, як у лихоманці, віддалася звабливим мріям. Завтра її вже знатимуть усі на борту, завтра коло неї вже упадатиме той молодик, який тільки що озирнувся з дверей їдальні. Завтра вже Кітті Саллівен знову ковзне по ній своїм допитливим поглядом, і вона відповість на нього. Завтра вже вона попідруч з Кітті прогулюватиметься по кораблю — вже завтра оцей червоний привид, це опудало цілуватиме її в лоб и говоритиме «Mon enfant[2]»! Інстинкт вкаже їй шлях, яким вона має йти, її розум вестиме її. О, вона була готова скористатися з свого шансу. Жоржетта Адонар стане великою зіркою на першій сцені Нью-Йорка — Жоржетта Адонар.

Мрії понесли її, як маленького птаха, підхопленого вітром. Та іноді вона на мить опам'ятовувалась і тоді знову дивилася на Лейкоса своїми красивими карими очима кольору мокрих каштанів. Погляд її теплішав, він випромінював ніжність і тайну, губи ворушились, складаючись у ніжний овал. Тоді повіки превосходительства здригалися, а брови його, схожі на чорне пір'я, схвильовано злітали догори, як у юнака.

Генріккі витяг годинника. Знаменитий дослідник Азії Рассел відмовився — нездужав; капітан Терузен обіцяв прийти, як тільки дозволять справи. Генріккі покликав стюарда і послав до пані Кенігсгартен. Хай ввічливо спитає, чи не забула пані Кенігсгартен?

Потім знову обернувся до Жоржетти:

— Зверніть увагу на отого молодика. Гарний, правда ж? Це Харпер-молодший. Ви чули про фірму «Харпер-пневматика»?

— Аякже!

— Ну, то це він і є. Він саме повертається з полювання в Африці.

Високий, худорлявий молодий Харпер тинявся по «Пальмовому дому» з апатичним виглядом людини, котрій байдуже, яке враження вона справить на присутніх. Він трохи безцеремонно привітався з Генріккі і кинув оком на Жоржетту.

— Випив багато віскі, — шепнув Генріккі.— Він любить віскі.

— О, це жахливо!

---

[2] Моя дитино (франц.)

Але ось молодий Харпер повернувся назад, жестом покликав Генріккі і щось пошепки сказав йому. Генріккі люб'язно посміхався.

— Пан Харпер хотів би познайомитися з вами!

Жоржетта зашарілася, очі її заблищали. То був перший її успіх. О, вона це добре знала, таємничий голос віщував їй: оті двері за сімома печатями розкриються перед нею, треба лише тричі тихенько постукати.

Нарешті прийшов стюард, посланий директором Генріккі, і повідомив, що пані Кенігсгартен дуже стомилася і просить пробачення. Генріккі поблажливо посміхнувся. Великі митці примхливі! Він запросив своїх гостей до ресторану і, поклавши вузьку Жоржеттину руку на свою, запевнив її вишуканою французькою мовою, що ніколи в своєму житті, — він готовий присягтися в цьому, — не бачив такої прекрасної жіночої шиї.

— Beautė des femmes, leur faibltsse, et ces mains pâles[3], — шепотів він.

Жоржетта зніяковіла.

— Віктор Гюго? — ляпнула вона.

— Верлен, pardon, — відповів Генріккі, так само поблажливо посміхаючись.

Жоржетта вдячно потиснула руку Генріккі. Вона зробила це ненароком, само собою зрозуміло, що жінка виказує свою вдячність чоловікові якоюсь ласкою, хай найнезначнішою.

— Сподобався молодий Харпер? — спитав Генріккі.

— О, він досить симпатичний. Як ви гадаєте, цікавиться він театром?

— Гадаю, ні. Він нічим не цікавиться.

— Нічим?

— Так, нічим. Йому нудно на цьому світі. Я ж казав вам: багатство — це прокляття.

— О, шкода!

Генріккі засміявся — його звеселило розчарування Жоржетти. А втім, сказав він, його аж ніяк не здивує, коли Жоржетті пощастить пробудити в Харпері інтерес до театру.

Та Жоржетта вже відчула позад себе ревнивий, гострий погляд Лейкоса. Обернулася і глянула на його спохмурніле, ображене обличчя.

— Venez, venez, mon ami[4] , — сказала вона, зупинившись. — Ходімо з нами!

— Mercі, mercі, mon chėre[5]! — відповів ощасливлений Лейкос.

9

Відразу після того, як пішов Гарденер, Єва Кенігсгартен відчула голод. Подзвонила стюардові і наказала принести в салон вечерю. Вона їла з апетитом, запиваючи їжу шанте, що червоно виблискувало у шліфованій карафі. Почувала себе добре і втішалася спокоєм. Легка хитавиця не заважала їй. Попоївши, закурила, відкинувшись у кріслі.

Вона почувала себе спокійною і врівноваженою, як рідко коли. Позаду була довга зима, повна важкої праці, попереду — напружені місяці, але зараз їй випало кілька спокійних днів.

Так, вона була щаслива і спокійна, проте, мрійливо відкинувшись у своєму кріслі, відчувала, що весь час чогось чекає. Ось-ось постукають у двері — то буде телеграма, якої вона ждала вже з обіду. Адже існувало дуже мало людей, дуже мало, чиє слово привіту обрадувало б її. Крім дочки Грети, була, мабуть, тільки одна така людина, і саме вона не привітала її? Вечір випав чудовий, і Єва, щаслива, що ніхто не турбував її, сиділа в кріслі, підібгавши ноги, мріяла й чекала.

---

[3] Краса жінок, їх легкість і оці білі руки (франц.)

[4] Ходімо, ходімо, мій друже (франц.)

[5] Дякую, дякую, люба (франц.)

Було тихо, як в її маленькому сільському будиночку під Гейдельбергом. Вона завжди в думках поверталася до свого літнього дому. На пальцях лічила місяці, що залишалися до літа. Ще цілих чотири місяці, о, до літа ще далеко, маленька вічність. Та зрештою (було несказанно приємно думати про це) літо все-таки настане! І вона вже мріяла про ту мить, коли відчинить вікна своєї спальні і вдихне солодке, свіже нічне повітря і слухатиме цвірчання коників. А поряд спатиме її маленька дівчинка.

Зайшла Марта й спитала, чи допомогти Єві вдягатися.

— Ні, ні, дякую, ще маю час, — неуважно відказала з свого крісла Єва.

До восьми ще було далеко, безліч часу.

Нарешті вона скочила, щоб відігнати мрії, і почала міряти кроками каюту. Настане і це літо, як наставали усі інші літа, заспокойся, умовляла сама себе. Її вабив маленький, гарний столик. На ньому лежали блідо-голубі аркуші паперу, і нараз їй спало на думку написати Греті листа, довгого, докладного листа. О, це була прекрасна ідея, що буквально сп'янила її. Грета так радітиме, одержавши листа. Ах, адже у цій вічній скаженій метушні вона ніколи не знаходила часу, щоб послати своїй маленькій дівчинці щось більше за кілька слів привітання.

Марта просунула в кабіну свою темну голову.

— Дев'ята година, Єво!

— Я не піду, хочу спокійно провести цей вечір. Можеш спати.

— Оце добре, що ти хоч раз відпочинеш.

— Так, завтра увечері я співаю, а після концерту завжди така колотнеча. Адже ти знаєш, як це буває.

— На добраніч, Єво!

А тепер вона напише своїй маленькій дівчинці! Писала усе, що спадало на думку, без зайвих роздумів. Писала, що їде тепер на великому кораблі, і в салоні її стоїть гарний маленький рояль, і в неї є чудова ванна кімната коралового кольору, і з нею Марта, яка страшенно мила, як завжди. Ну, ось вона їде в Америку, і там співатиме в Нью-Йорку, Бостоні, Чікаго, Філадельфії, і всі ці міста Грета може знайти в атласі. Але потім настане літо, і тоді вони знову будуть удвох вісім тижнів у маленькому будиночку під Гейдельбергом, і на цей раз вони закінчать водяне колесо, вже по-справжньому, так щоб воно працювало.

Єва писала й писала. Вона розпалилась, щоки її розчервонілися, ніби жевріли зсередини. А все-таки… все-таки вона не могла написати своїй улюбленій, довгоногій дівчинці все, що хотілося. Греті було вісім років, і листа відкриє стара, дуже поважна дама. На цю стару, дуже поважну даму Єва мусила зважати.

Ах, Грето, Грето, Грето! Нестерпна туга за дитиною сповнила її в цю мить такою мукою, що вона ледве стрималась, щоб не закричати вголос! О, боже правий, як вона любила свою довгоногу дівчинку!

Грета, Грета! Все інше не мало ніякого значення!

До того ж пригадалося, що вона забула спитати Грету, чи відвідав її цього разу дядько Вайт! У нього були справи у Відні, і він хотів заїхати до неї в Зальцбург дорогою з Відня у Гейдельберг. Сподівалася, що тепер він зможе додержати свого слова.

Єва писала і водночас знову відчувала, що чекає. Однак тепер вона вже не чекала переконано і терпеливо, як досі, — дожидання дедалі болісніше розгорялося в ній, гризло, пожирало.

Та ось почувся стукіт у двері, і Єва підвелася з торжествуючим виглядом. Зайшов стюард, вона подивилася на його руки. В руках не було нічого. І, все ще втупившись очима в ці порожні руки, ці незбагненно порожні руки, вона сказала стюардові, що просить пробачення у директора Генріккі, — вона дуже стомилась за останні дні.

Розчарована й безпорадна, вона довго стояла на одному місці, неспроможна навіть ворухнутися. Нараз відчула, що вона самотня, абсолютно і безнадійно самотня. О боже, яка вона самотня, яке безглузде усе її життя! Вправи, репетиції, спектаклі, гастролі,

концерти, подорожі — можна збожеволіти від усього цього! І ось вона стояла, Єва Кенігсгартен, якою так захоплювалися люди, — о, ця Єва Кенігсгартен була нещасною жінкою, ніхто лише не знав про це.

Ні телеграми, ба навіть привітання.

Ну, гаразд, сказала собі, знову поринувши у мрії, — вона сповнить своє життя новим змістом. Вона помилилась, і було нелегко признатися у цій помилці, авжеж. Але, мабуть, так все-таки було краще. Отож справи у Франкфурті були важливішими за все інше. «Космос» не можна було вже наздогнати. Так краще, вирішила Єва і підвелася. Так краще, так найкраще.

О, вона більше не хотіла, ніколи, ніколи більше! Тільки її маленька дівчинка, нічого більше — про мене, хай будуть репетиції, спектаклі, концерти, подорожі — аби не ці муки. Вона подумала про Йоганнсена, про те, як схилялася перед ним, була його рабинею! І все-таки він скоро зв'язався з отією іншою, а коли вона відвернулася від нього… Ну, та про це не хотілося більше думати! Про це вона не могла думати, це було надто страшним. Ніколи, ніколи, ніколи більше не хоче цих мук, які щоразу були однаковими.

«Так краще!» — повторила Єва, і очі її засяяли і почорніли. Однак за мить тупнула ногою, розгнівана й сердита на себе, і голосно промовила: «Ти дурна! Дурна! І ніколи не порозумнішаєш!»

Роздягаючись, щоб лягти спати, вона вже була значно спокійнішою. Адже телеграма все ще могла надійти. Або ж могла й загубитися. Все з'ясується. Вона знову примирилася з долею, яку часто проклинала в своїй безпорадності.

10

Кінський ще й досі лежав на ліжкові в каюті. Вже смеркло, а він ще й не ворухнувся. Лише іноді здригалися його брови — коли в коридорі чулися чиїсь кроки чи голоси. Коли прийшов Уоррен Прінс, щоб підготуватися до вечора, він удав, що спить. Прінс поводився дуже запобігливо. Він натягнув смокінг, беззвучно, крізь зуби, щось насвистуючи, пов'язав краватку і з юнацькою самозакоханістю уважно оглянув себе у дзеркалі. Він швидко закінчив свій туалет.

Кінський знову втупився очима в стелю. Але враз схопився: «Ні, ні, — сказав він.— Це просто від перевтоми!» Натер скроні одеколоном. «Просто від перевтоми», — повторив, щоб виправдати перед собою свою слабість. Він їхав ніч і цілий день, щоб встигнути на пароплав.

Накинув пальто і вийшов з каюти. Якийсь час блукав, як у напівсні, в лабіринті мовчазних святкових коридорів. З деяких кают чулися звуки грамофонів, безшумно пропливали стюарди. Іноді зустрічав пасажирів, усі вони кудись поспішали і здавалися страшенно заклопотаними. Кричали, сміялися, сповнюючи корабель своїми різкими, грубими голосами. Дві молоді дами бігли коридором наввипередки, і він змушений був притиснутися до стіни. Коли піднявся вище, з одного яскраво освітленого салону долинула солоденька, сентиментальна музика, він побіг звідти і знов спустився на кілька поверхів нижче.

Роками він жив у глибокій самотині, в тиші полів і лісів, і цей пароплав, сповнений світлом, музикою і галасом веселих людей, майже лякав його. Нарешті потрапив на тиху, м'яко освітлену палубу. Це була нижня палуба корабля, і лише вряди-годи по ній проходив пасажир або стюард. Тут він прогулювався кілька годин, піднявши комір пальта і насунувши шапку аж на очі.

Море лежало далеко внизу, воно шуміло м'яко і рівно і лисніло, мов хвилі в'язкої смоли. Часом ген-ген у небі спалахувало світло, щоб так само швидко погаснути, — останній маяк, що сигналив їм. Тепер залишалися самі зорі і тонкий серпанок місяця, що

сходив на горизонті. Інколи хвиля з шипінням налітала на борт корабля, щось безупинно бряжчало, ніби викидало шлак.

Кінський дивився у чорне море, холод і нещадність якого проймали його жахом. Усе було чуже йому: цей розкішний пароплав, смолисто-чорне море; навіть це темне небо з нечисленними зірками здавалося чужим і ворожим. Але заплющуючи очі, він бачив у собі морок, проти якого ця темна ніч здавалася яскравим днем, морок, в якому не було ніяких зірок.

Так, він був тут, цього не заперечиш, він був на пароплаві, який мчав через Атлантику. Навіщо він прийшов сюди? Навіщо їхав вдень і вночі, щоб встигнути на цей корабель? Невже він не був більше господарем своїх вчинків, невже підкорявся волі таємничих сил, що домагалися його загибелі?

Тепер вдома у Санкт-Аннені вечеряють. Він бачить сліпучо білий стіл, сервірований сріблом. Як завжди, стоять кришталеві вази з квітами, так заведено у його матері. Страви прості, але стіл має святковий вигляд.

Він бачить їх за великим круглим столом у стилі барокко, на високих твердих стільцях: ось сидить мати з білосніжною копицею волосся, в чорному шовковому платті трохи старомодного крою. Поряд — його дочка в благопристойній, дещо манірній позі, далі міс Роджерс — материна компаньйонка (вона живе у них вже двадцять років), з рідкими білими пасмами волосся і маленькими іржаво-червоними вусиками над пухкою губою. А біля міс Роджерс — його місце. Воно порожнє.

Як і щовечора, розмову підтримує мати. Вона розповідає про своє життя, яке було неймовірно багатим. О, мати вміла кохатися у спогадах. Вона вважала, що старість прекрасна. Над усіма подіями стояло сяйво, «золоте сяйво призахідного сонця».

Або мати розповідала про свої мандрування. Лондон, Париж, Ніцца, Рим. Потім залюбки базікала з міс Роджерс по-французьки чи по-англійськи. Вона живе в далекому світі і в далекому часі, що давно вже минув, і не помічає цього. Вона набирає поважного вигляду, вона знову родовита дама, полковниця фон Кінська, уроджена графиня Мансфельд. А міс Роджерс коли-не-коли сміється своїм уривчастим, голосним, гавкучим сміхом приглухуватих.

Нарешті мати підводиться з-за столу, і він по хистких сходинках йде нагору, у свої кімнати. Він бачив себе, коли піднімався. Тут були маленька спальня, нудна і примітивна, як чернеча келія, і схожа на зал робоча кімната з почорнілою брусованою стелею. Тут стояли кілька зальцбурзьких шаф у стилі барокко і великий письмовий стіл у дусі італійського Ренесансу. А навпроти столу в кутку стояв строгої тірольської роботи грубий і темний двометровий дерев'яний хрест з розп'яттям. І поки Кінський, мерзнучи, блукав отут по палубі, його дедалі глибше проймала туга за цим завжди однаковим приміщенням, з якого він втік.

Ось він відкриває зальцбурзьку шафу. Ця шафа раніше стояла в якійсь ризниці, і ще тепер, коли відкривали опуклі дверцята, з неї пахло ладаном. Кладе на робочий стіл рукописи, стоси пожовклого нотного паперу, і його заливає хвиля урочистості і збудження.

Якийсь час він бачить себе за столом, руки його гортають рукописи. Потому знов підводиться і починає повільно і задумливо міряти кроками великий зал. Так, як робив це щоночі, сотні ночей, тисячі ночей. Струменять по вікнах холодні потоки, шаленіє буря, хляпає сніг і липне до шибок.

Бувають добрі ночі, бувають погані ночі. Іноді його охоплює екстаз, в ньому звучить орган, тисячі вправних скрипок, мелодії підхоплюють його, як морські хвилі — легенький корабель. Поганих ночей більше, ніж добрих. Добрі ночі приходять чимраз рідше. Усе застигло, мелодії замерзли. Відчай. Він обрав це життя пустельника, щоб служити меті свого життя: створити щось велике, щось надзвичайно велике! Поряд з найславетнішими іменами в музиці повинно стояти і його ім'я. Він відчував у собі силу, його підхоплювали на свої крила сп'яніння і пристрасті, несли днями, тижнями, місяцями,

він відчував щось божественне, найвеличніше, що іноді можуть відчувати обранці долі. Гарячковими руками намагався втримати це — тисячі благословенних, проклятих ночей. Даремно. Залишався фрагмент, уривок — нічого більше.

Слухай! Нічого — нічого — тиша. Джерела мовчать. Він ходить вперед і назад, поки починає розвиднюватись, і часом бачить своє бліде обличчя в тьмяному старовинному дзеркалі, що стоїть у кутку.

Вдень він стомлений і розгублений, і мати стежить за виразом його обличчя.

— Чарівний день, — каже вона, — чудовий день! Ця казкова небесна блакить, немов на картинах старих майстрів. А ти, мій любий, здається, перевтомився. Думай про те, як мучились усі великі. Про це думай, Феліксе!

Він намагається посміхнутись, він добре вихований. Принаймні мати все ще вірить в його покликання, вона була першою, хто підтримав у ньому ці надії, коли він був ще зовсім юним, майже хлопчиком. Його мати з своєю копицею білого волосся і гордим, ще досі красивим обличчям вселяла глибоку повагу, але він починав ненавидіти її: нічогісінько не розуміла ця жінка, пошла, самозакохана і легковажна.

Вже недалекий той час, коли він ненавидітиме всіх людей, усіх, бо вже не міг спокійно розмовляти ні з ким. Самотність дедалі більше охоплювала його, як крижаний панцир.

Він ходить вперед і назад у великому примарному робочому приміщенні і думає, думає. Він написав кілька речей, що їх привітали професіональні критики. Називали великі і дуже великі імена, залежно від сміливості свого пророцтва.

У ці страшні ночі він мав час детально розібратися в усьому, і коли добрався до головного, з жахом побачив, що це головне — Ніщо. Ніщо!

Світ був пустий, і небо, що його створили собі люди, було пусте і без бога. Що таке дружба, що таке любов, що їх люди освятили поезіями і симфоніями? Що таке справедливість? Люди вигадали цю справедливість, так само як вигадали собі бога і блискуче, розкішне небо, щоб врятуватися од відчаю.

Є мурашки, що точать і руйнують цілі храми, палаци, кораблі, міста, не залишаючи нічого, крім пилу. Так його думки сточили все, його небо обвалилося, як старий струхлявілий храм, розсипалися на пил його боги, його святі і ангели, і одного дня нічого, крім пилу, йому не лишилося.

Останньої зими він особливо мучився. Невпинно падав сніг, усе вкрилося льодом. І він відчував, як цей лід насувається на нього і заморожує його серце. Цієї зими вже не було жодної доброї ночі! Все перетворювалось на лід, і він починав замерзати душею.

Однієї з нескінченних ночей почалось найстрашніше випробування в його житті. Однієї ночі, сидячи у повному творчому безсиллі над своїми рукописами, він раптом підвів погляд і злякався: мерехтливими очима на нього дивився високий — на людський зріст — грубо вирізьблений з дерева Спаситель, який стояв навпроти його робочого столу. Власне, то були не очі, то були миготливі цятки, які набрали форми очей. Він вражено схопився і нерішуче підійшов до дерев'яної статуї. Чари розвіялись. Перед ним було спотворене болем, худе обличчя, досить примітивно виконане. Але коли він сів за письмовий стіл, ці яскраво виблискуючі очі знову дивилися на нього. Відтоді це повторювалось щоночі. То була страшна мука.

Кінський мерзнув. Лише тепер збагнув, де він: лікті його спиралися на вологі поручні пароплава, що двигтів від напруження. Дув крижаний нічний вітер.

О, так, страшна мука, остання мука!

11

Кінський подався в каюту. Було вже, мабуть, пізно. Хропів Уоррен Прінс. В третьому ліжкові на подушці темніла чиясь шевелюра. Мабуть, пан Філіпп, якого він ще не бачив. Прийняв потрійну дозу снотворного і звалився у смертельній втомі.

Під ним тупо, в рівномірному невпинному ритмі товкли і мололи машини: то була людина, насильник, циклоп, який шмагав море сталевими мечами. Стіни каюти здригались, скрипіла і деренчала маленька засувка.

Прінс хропів, Філіпп інколи зітхав, за стінкою хтось також, здавалося, хропів. Увесь корабель був наповнений сном і хропінням, сном і хропінням трьох тисяч стомлених людей, які, стиснуті у тісному просторі, лежали на своїх койках.

Вона теж спала тепер, так, і вона, десь у корпусі цього великого судна, зовсім близько від нього. О так, він пригадав, як чарівно вона може спати! Вона скручувалася калачиком і спала, як людина кам'яного віку в своїй печері, як звір у хащах. А прокидалася ніби новонародженою, новою людиною, яка забула все, що було вчора.

Мели, мели, думав він, слухаючи важкі зітхання машин. Випростався, як паралізований, ритм машини заколисав його. Та ось Прінс закашляв, щось промимрив, і сон враз пропав.

В голові знову заснувалися думки. Що таке істина? Що таке любов? У чому смисл життя? Думки тривожно і примарно блукали в мозку, як в'язні у темному підвалі, що шукали виходу до світла. До світла виходу немає! Спи, спи.

Маленька засувка деренчить, стіни дрижать. Він чує, як притуляється фен до вікон його великої робочої кімнати з почорнілою брусованою стелею. Він чує гомін лісу. Над лісом мчить у страху блідий місяць. Чує запах вологої чорної землі Санкт-Аннена. Бачить себе за своїм великим письмовим столом, але тепер його не мучить неспокій. Знає, що насправді його тут немає, він далеко від письмового столу і Спасителя з миготливими очима. Він почуває себе у безпеці. Він втік. Тут Спаситель не має влади над ним.

Він утік від Спасителя з мерехтливими очима, від примарного робочого приміщення, від своєї матері, від своїх думок, від самого себе.

У своїй великій муці він утік сюди, на цей корабель, до людини, яка могла б ще врятувати його. Єва? Можливо, його зворушить Євин голос, а її ясні очі вкажуть йому вихід. Можливо, є ще надія для нього. Але ж можливо, що він навіть не побачить її, а завтра вже непотрібно буде принижуватися перед нею, завтра він уже сам знайде вихід. О, це також могло трапитись, цілком імовірно.

Прінс хропів з присвистом, увесь корабель поглинув схожий на смерть сон, і тільки Кінський не спав. Нараз його слуху торкнувся далекий гул, що видався йому звуком з іншого світу. Цей гул виникав з глибокого хропіння, розростався до металевого реву тромбона і потім знову — глибоке хропіння і зойк. Звук цей був надзвичайно сильний, але все-таки, здавалося, долинув з несказанно далекого, неземного світу. Море і небо здригалися.

Кінський лежав, мов паралізований, тіло його трусилось, лоб вкрився потом. Його охопив жах. Він здригнувся і підвівся. То був не голос цієї землі, то був голос потойбічного світу, котрий кликав його. То була доля, що шукала його, то була смерть, що піднесла свій голос через моря і континенти.

Пароплав затих. Ні зітхання машин, ні хропіння — цей потойбічний звук, здавалось, спопелив увесь корабель.

За якийсь час знову почувся голос тромбона. То були закличні горни, труби, мідні тібетські сурми. То був торжествуючий поклик долі, що звучав над морями й континентами. Кінський довго не міг звільнитися від містичного страху і тоді, коли зрозумів, що сурми були нічим іншим, як сигнальною сиреною «Космосу», що проходив смугу туману.

Знеможений, він незчувся, як заснув.

12

«Космос» прокидався.

З нічної зміни прийшли кочегари і в яскраво освітленій душовій змивали з голих тіл вугільний пил і піт. Вони гомоніли, наче надворі був білий день. Потім довго розтирались рушниками при відкритих ілюмінаторах, у які вривалося крижане вранішнє повітря. Зі своїх залізних ліжок виповзали пасажири нижньої палуби — то були здебільшого польські і російські переселенці. Бородаті чоловіки без особливого ентузіазму мовчки дивилися крізь ілюмінатори на темне море. Вони їхали з дружинами і дітьми назустріч невідомому майбутньому, такому ж настороженому і загрозливо підступному, як оце море.

Поряд, у жіночому відділенні, пхикали і галасували діти, матері заспокоювали немовлят, давали їм грудь. Уночі в однієї хворої польки з Галичини почався приступ, її забрали, і жінки наполохано принишкли.

А «Космос» здригався аж до верхньої палуби і мчав далі.

В каютах носової і кормової частин корабля спалахнули лампи, тут жили люди, що звикли вставати рано. Лише в середній частині все ще було тихо, хоч їдальні і коридори вже засяяли яскравим світлом.

Палуби ще вологі після ранкового туалету, вони пахнуть мокрим деревом, вікна, що виходять на море, запітніли. А он з-за рогу вигулькнув Уоррен Прінс; тренований бігун, він кілька разів оббіг корабель, потім ліфтом спустився в гімнастичний зал. Прилади і пристрої виблискували тут, як у клініці. Він ще й тут пробіг у швидкому темпі, потім завзято пововтузився коло боксерської груші. Тепер його тіло розчервонілося і зігрілося від енергійної роботи, він парує, як кінь після ранкового галопу. Уоррен вдоволений.

Ще не відсапавшись, він спустився у плавальний басейн, оздоблений зеленим, як малахіт, мармуром. Тут теж було тихо, тільки з шумом струменіла підігріта морська вода. В басейні, крім Прінса, був тільки один чоловік. Здавалося, ніби цей «Космос» лінія збудувала для самого лише Уоррена Прінса.

Уоррен пізнав того чоловіка з білим волоссям, що повагом плив через басейн. Це був Бернард Шваб, власник і видавець «Нью-Йорк стандард», один з тих легендарних, котрі видряпались нагору із злиднів. Він був другом трьох президентів і сорок років брав участь у творенні історії Штатів.

Коли Уоррен знову повернувся на палуби, було все ще досить рано. Але перукарі вже працювали у своїх салонах і саме відчинялися крамниці — сліпучий базар, Рю де ла Пе[6] в мініатюрі: витончені прикраси, блискотливе коштовне каміння і обсипані діамантами наручні годинники, французькі капелюхи і костюми, шуби, шовкові тканини і парча. У салоні квітів пишна продавщиця, справжня Юнона з нафарбованими губами і лакованими нігтями, кропила водяним пилом свої букети троянд і кущі бузку. Прінс зробив їй кілька компліментів і пустив бісики. Вже з раннього ранку він почував себе таким багатим, що міг гайнувати. Нарешті купив червону гвоздику, і з цією розкішною червоною гвоздикою в петельці Уоррен на весь день був споряджений і цілком впевнений в собі.

В ресторані, куди він зайшов поснідати, було майже порожньо. Тут сиділо кілька чоловіків з обличчями, рожевими після ранкового туалету і гоління. То були працівники великих промислових або комерційних підприємств, які звикли рано вставати. Дам майже не було. За одним з сусідніх столиків Уоррен помітив блискучу, як бронза, голову з рідким жмутком волосся на потилиці. То був професор Райфенберг, музичний керівник Кенігсгартен. Саме в цю мить бронзова голова повернулася до нього. Професор пізнав його, посміхнувся і жестом покликав до себе.

Уоррен зраділо підійшов. Він поважав дві речі: гроші і славу! Щоправда, гроші і слава рідко об’єднувалися в одній особі, така людина була б для Уоррена богом!

«Кінський!» — майнуло в його голові, коли підходив до Райфенберга.

---

[6] Рю де ля Пе — одна з головних вулиць Парижа.

Уоррен знав професора давно. Якось, років зо три тому в Бостоні він спробував узяти в Райфенберга інтерв'ю. Тоді він ще був студентом. і писав дрібнички для «Музікаль рев'ю». Жодна знаменитість не поводилася з ним так зневажливо. Райфенберг по суті просто вигнав його. Через рік він знову наважився підійти до професора. Цього разу той був значно милостивіший.

— А, це ви, — сказав він. — Боже, у вас уже виросли маленькі вусики!

Учора, в експресі, який привіз пасажирів у порт, він знову побачив Райфенберга — той спав сам у купе першого класу, і Уоррен прокрався до нього. На превелике його здивування, професор, прокинувшись, прийняв його дуже люб'язно, як старого знайомого.

— Зустріч у Бостоні? Так, я дуже добре пам'ятаю вас, пане Прінс! — навіть імені його не забув — він, найкращий у світі виконавець Шопена.

— Доброго ранку, — привітався Уоррен, підходячи до столу Райфенберга.

Він стежив за виразом обличчя професора, той був у чудовому настрої.

— Дозвольте поснідати за вашим столом? — Уоррен присів без зайвих церемоній. — Вчора в поїзді нам, на жаль, перебили розмову. Я хочу дещо у вас спитати — запитання дуже важливе.

Райфенберг запросив його широким жестом, великодушним жестом.

— Прошу, пане Прінс! Запитання?

— Так, запитання, яке здається мені важливим. Як прізвище людини, з якою була одружена пані Кенігсгартен?

— Прізвище людини, з якою була одружена пані Кенігсгартен? — задумливо перепитав Райфенберг.— Ви маєте на увазі прізвище її чоловіка? Хвилинку! — Райфенберг покликав стюарда і почав з ним довгі переговори.

— Друже мій, — сказав він за хвилину Прінсу. — Я філософ і погоджуюсь з тим філософом, який каже: чому лише дурні мають добре їсти?

Столи вгиналися під багатствами п'яти частин світу і всіх океанів. Але жодна з цих двадцяти рибних страв і сотні ласощів не спокусили Уоррена. День треба було починати просто, як селяни; під час обіду можна вже трішки ризикувати. Він замовив чай, вівсяну кашу, яєшню з шинкою і грейпфрут.

— Оце й усе? — іронічно спитав Райфенберг.— Теперішні молоді люди не мають фантазії.

Уоррен сказав, що мусить зважати на свій шлунок, але Райфенберг презирливо розсміявся.

— Ніколи не зважайте ні на який із своїх органів, юний друже, ніколи. Тоді ви розкішно житимете і матимете очевидну перевагу раніше вмерти. Людина, яка хоч трохи поважає себе, не доживає до старості.

13

Професор Райфенберг був маленький і кремезний чоловік з неправдоподібно високим чолом — справжній купол, облямований ріденьким сивим вінком кучерявого волосся, ніби скуйовдженого різким вітром. Але і чоло, і обличчя оживляли безперервна гра міміки, невпинна буря настроїв, яка вмить з драматичної величності цезаря переходили в безневинні дитячі веселощі.

Згодом, коли матиме час, Уоррен писатиме романи, а поки що, хоч як це сумно, в нього до романів руки не доходять. Але він був певен, що міг би стати колись американським Бальзаком чи Діккенсом. А тимчасом він мусить вдовольнятися дослідженнями і спостереженнями, нашвидкуруч занотованими у записній книжці. В одній з цих записних книжок професор Райфенберг був, охарактеризований, як «людина, що прожила три повних життя».

— Так, я прожив три повних людських життя, — одного разу сказав Райфенберг Прінсу (це було під час другої зустрічі в Бостоні), — і кожне таке багате, що його цілком вистачило б для людини. Не вірите, юначе?

Райфенберг народився в Угорщині в сім'ї сільського вчителя. Дванадцяти років дав свій перший відкритий концерт у Відні, місті, яке, за його висловом, має в собі більше музики, ніж усі столиці світу разом узяті. Він об'їздив Європу, грав перед королями і королевами, мав шість фраків і чотирнадцять високих орденів.

Сімнадцятирічним юнаком Райфенберг мав першу коханку, вірніше, то було його перше велике кохання. Він повіз у Париж дівчину з аристократичної сім'ї. .

Це було перше життя Райфенберга.

В двадцять років він став викладачем по класу фортепіано у Петербурзькій консерваторії, наступником Рубінштейна.

— Знаєте, юначе, ким був Рубінштейн? Богом з діамантовими руками!

Тут, у Петербурзі, Райфенберг жив, як пуританин, як чернець; у цей час він вирішував проблеми, від яких люди з живим розумом легко могли збожеволіти. Тоді в нього було лише чотири книги: Біблія, «Фауст», «Божественна комедія» і «Дон Кіхот». Він їв, як поденник, не палив, не пив і щодня працював повних шість годин. То було друге життя Райфенберга.

Потім почалося третє, «абсолютно божевільне».

Райфенберг встановив, що він взагалі не вміє грати на фортепіано! Страшне відкриття, яке тоді зробило його майже меланхоліком. Він поїхав на батьківщину і найняв

самотній сільський будиночок у відлюдній місцевості. Тут працював цілий рік, вдень і вночі. Нарешті дечого досяг, і почалися концертні турне. Подорожував по Європі, Штатах, Південній Америці, Австралії. То було суцільне божевілля, однак це він зрозумів лише значно пізніше. Своєму батькові він збудував віллу, у своєму рідному селі заснував розкішну школу і лікарню, хоч там і не було хворих; він двічі одружувався і двічі розлучався, він платив, платив, платив. У нього було шестеро дітей.

Роками спав тільки на пароплавах і у залізничних вагонах. Сказано ж — то було чистісіньке безумство. Нарешті його здоровий глузд повстав проти цього божевілля. Коли йому щось не подобалось, він за п’ять хвилин до початку концерту відмовлявся виступати, і ніщо не могло допомогти, навіть якби антрепренер застрелився у нього на очах. Байдуже! Він обирав найновітніші і дуже спірні програми, і коли публіка залишалася байдужою, підводився і з найприємнішою посмішкою оголошував, що гратиме цю п’єсу ще раз, поки глядачі зрозуміють її. Якщо треба буде, — навіть втретє. Антрепренери, які раніше цілували йому ноги, покинули його: віртуоз, який відмовляється, коли йому заманеться? Який звертається з промовами до публіки?

Райфенберг кинув це життя. Воно обридло йому. «Тільки ідіот може весь час робити одне й те саме», — сказав він. Так пройшло третє життя Райфенберга. Тоді йому було під п’ятдесят.

Отож закінчилися три життя Райфенберга.

І почалося четверте: він познайомився з Євою Кенігсгартен і раптом відкрив новий сенс життя! Саме тоді, коли він, за власним висловом, остаточно вирішив стати філософом, тобто нічого більше не робити, а лише мислити. Він став порадником і вчителем Єви Кенігсгартен, її помічником, коли хочете. Він віддав себе її мистецтву, чого досі ніколи не робив, ніколи, ніколи. Чому? А дуже просто: бо Єва Кенігсгартен була чудом (саме так він сказав), нічим іншим як чудом!

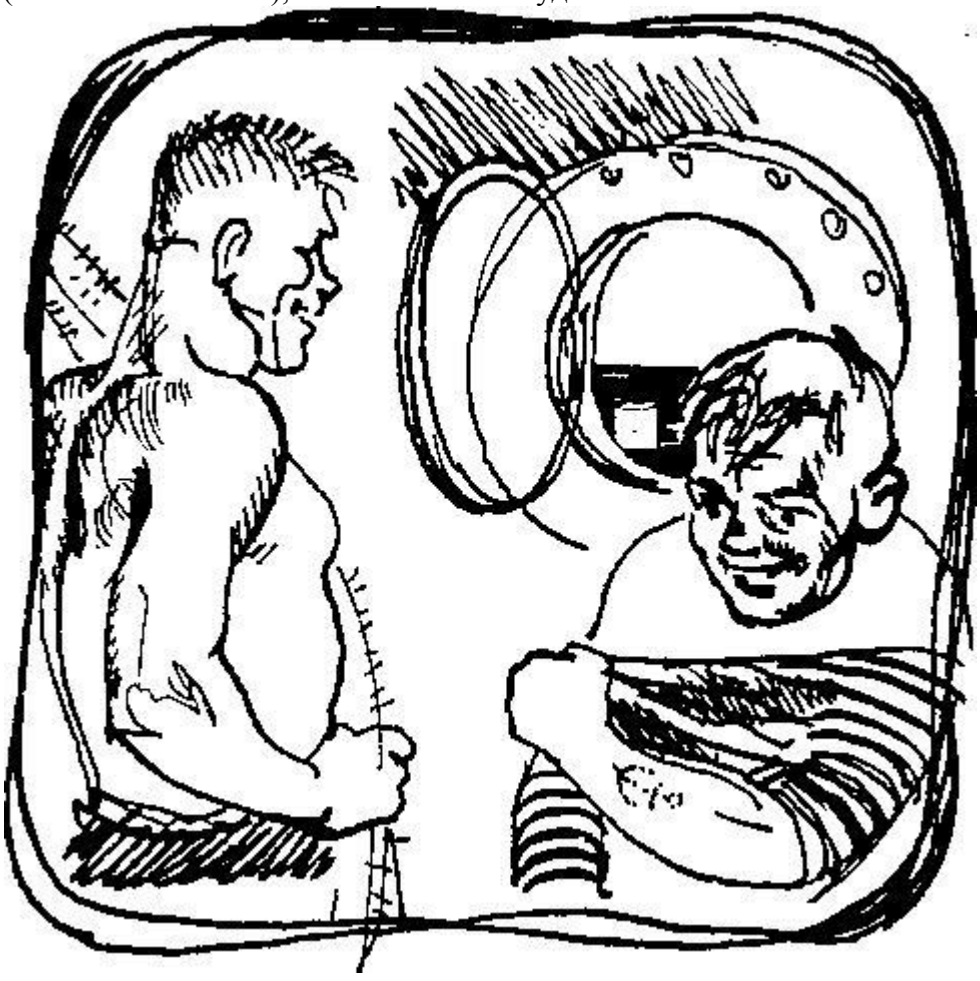

14

Стюард подав Райфенбергу на срібному блюді майстерно підсмажену хрумку рибу з артистично викладеним гарніром, що ніби зійшла з натюрморта старого голландського майстра. Райфенберг благоговійно відокремив білосніжне м'ясо від кісток і обережно покропив його кількома краплями англійського соусу. Їв з великою урочистістю, не звертаючи більше на Уоррена жодної уваги, і минув досить тривалий час, поки він закінчив свій сніданок. Потім задоволено витер губи і вийняв з бічної кишені довгу тонку сигару — віргінію.

— Ви оце звернулися до мене із запитанням, — промовив нарешті Райфенберг. — То що вас цікавить?..

Він задумався і так відкинувся на своєму стільці, що стілець мало не перекинувся. Потім обличчя його скривилося у похмуро-драматичну маску: Наполеон дивиться на палаючу Москву.

— Фелікс. Маєте на увазі Фелікса? Навіщо вам?

— Це мене цікавить. Учора, коли ми сиділи в поїзді, ви кілька разів називали його прізвище, але, на жаль, я забув.

— Ага, так-так, я почав вам розповідати цю історію з розлученням, але нас перебили, — Райфенберг разом з стільцем подався вперед.

Від його неуважливості нараз не лишилося й сліду.

— Я хочу розповісти вам цю історію, щоб ви могли дати у пресі правдиву інформацію, в разі якщо газети знову знімуть галас навколо цієї справи, що цілком можливо. Американські газети свого часу зробили сенсацію з цієї злощасної історії. У них вийшов справжній роман! Одна газета навіть писала, що Кінський покінчив життя самогубством.

— Кінський? — перебив Уоррен професора Райфенберга. — Як ви сказали: Кінський?

— Авжеж, таким було чи, може, є ще й сьогодні прізвище Фелікса. Бо він живий, незважаючи на американську пресу.

— З Відня?

— Так, з Відня. Тепер він живе у Зальцбургу.

— Є багато Кінських? — по паузі спитав Уоррен.

Повіки Райфенберга, які звичайно нервово кліпали, на якусь мить застигли. Він поглядав на Прінса з добродушною іронією, здивований чудним запитанням. Нарешті вирішив відповісти:

— Не знаю. В усякому разі, він походить з дуже знатної родини. Кінські, мушу вам сказати, протягом поколінь ставали або офіцерами, або музикантами. Ну, Фелікс Кінський ніколи не був офіцером. Він дуже рано виявив хист до музики, і його мати, теж обдарована натура, всіляко підтримувала мистецькі нахили хлопчика. Ось чому Фелікс уже замолоду віддався музиці. В шістнадцять років він написав свої перші музичні твори.

— Він композитор?

— Так, — трохи здивовано відказав Райфенберг. — Але звідки вам знати, що він один з найвизначніших сучасних композиторів? Це надзвичайно великий талант, він, безперечно, зробив би блискучу кар'єру, якби… ну, якби мав щасливіший характер. Фелікс диригував тоді оркестром у провінції, в Л. на Дунаї. Хотів здобути сценічний досвід, в той час він писав оперу, — в цьому, певне, і полягала головна причина, бо тоді він ще був багатий. Коротко кажучи, тут, в Л. на Дунаї, Кінський познайомився з Кенігсгартен. Він навіть твердить, що відкрив її голос, але я не знаю, чи це справді так. Він часто говорив, що Єва — його «творіння»; ну, та всі ми дуже високої думки про себе. В усякому разі, він навчив її і дав їй освіту. А втім, здається, все це я вам уже розповів учора в поїзді, коли нашу розмову перервала ота стара дама, що шукала свого собачку і зчинила такий страшний лемент.

— Так-так.

— Отож зрештою Фелікс Кінський привіз Єву у Відень. Він кілька років прожив із нею і нарешті одружився. Це була перша його велика помилка. Ніколи йому цього не треба було робити.

— Ніколи? Чому?

— Ніколи! — Райфенберг знову почав розгойдуватися на стільці. — Ні-ні-ні, з такою, як Єва Кенігсгартен, не одружуються.

Прінс, нічого не розуміючи, сидів з дурнуватим виглядом.

— Ні-ні. З стихійною силою не одружуються. Не можна одружитися з повітрям, з морем, з вогнем… Це чистісіньке безглуздя. Стихійною силою можна захоплюватися, але не володіти нею. Або треба бути такою ж стихійною силою, ще сильнішою стихійною силою. Розумієте, Прінсе?

Прінс подумав про свої записні книжки. Райфенберг смалив віргінію і з насолодою вдихав блакитний дим.

— Ну, гаразд. Цей нещасний Кінський спробував… досягти неможливого! Він людина нервів, він дуже складна людина, я б сказав — небезпечно складна. А Єва — дуже проста людина, яка дихає і віддається своїм інстинктам, дитина, коли хочете.

— Дитина?

— Так. З цілком очевидною примітивністю і всіма геніальними інстинктами дитини, яка підкоряється лише внутрішньому голосу, — і то підсвідомо. Вона ніколи нічого не зробить всупереч своїй натурі. Це прекрасна риса. Кінський зробив непоправну помилку, вважаючи, що можна володіти стихійною силою, — і на цьому він зазнав краху.

Райфенберг відкинувся на спинку стільця і трагічно наморщив лоба. Глибокодумно і замислено похитав головою.

— Кожна людина, — сказав він, — рано чи пізно зазнає краху в житті через якийсь недолік свого характеру. Цей Фелікс зазнав краху через свою зарозумілість і пиху. Він вважав, що має невідпорну владу над усіма людьми. Шкода його, шкода! Звичайно, рано чи пізно це мало закінчитися катастрофою, всі це передбачали. До того ж Кінський взагалі не знає жінок. У нього було кілька скороминущих, дуже холодних любовних зв’язків — ото й усе. А тут нараз його охопило просто безумне кохання до цієї Єви. Кінські — потайні, тверезі, майже холодні люди, але коли їх охоплює пристрасть, вони не знають меж. Мабуть, він і сьогодні ще так само кохає її. Хтозна! Кінські егоїсти, і, отже, зрозуміло, що Фелікс вимагав від Єви такої ж пристрасної любові. Він так і не зрозумів, що дитину ніколи не можна примусити любити. Можете робити що завгодно — дитина любить або не любить.

Райфенберг вважав, що Єва бачила у Феліксі насамперед свого вчителя і друга, вона поважала його — а чи кохала? Тоді у Відні, сказав він, Єва з сільської дівчини перетворилась на даму… та ні, це знов-таки невірно. Тоді вона під суворим керівництвом Фелікса, під його постійно критичними поглядами навчилася вдягатися і поводитись, як дама. Всі одностайно захоплювались свіжістю і невимушеністю Єви, її голосом, її талантами, так, Євою буквально захоплювались. Але коли хтось наважувався зробити Єві найневинніший комплімент, — Кінський миттю полотнів од ревнощів. Єва належала виключно йому!

А згодом, коли з’явилася маленька дитина, Грета, тоді в них все й пішло шкереберть. Єва була лише матір’ю, нічим іншим як матір’ю, і майже не звертала уваги на Фелікса. Він страшенно переживав тоді. А тимчасом не слід було робити з того трагедії. Вони не пасували одне до одного і, помучившись кілька років, розлучилися. Навіть Фелікс виявився розсудливим і поставився до цього досить розумно.

— У цей час, — сказав Райфенберг з щасливою дитячою посмішкою, — я й познайомився з Євою і покохав її. О, так, я абсолютно не заперечую цього. Але то знов-таки була зовсім інша любов, любов філософа, який любить чудесне і неповторне. Я тоді був щасливий від того, що Єва відразу ж довірилася мені. Я щойно сказав вам: дитина любить або не любить. Звичайно, як музикант я закохався і в Євин голос. Я сказав їй:

«Послухайте, Єво, ваш голос прекрасний. Але за кожним окремим тоном я чую ще один тон, прихований і ще прекрасніший. Якщо хочете послухатися моєї поради, ми добудемо ці останні прекрасні тони. А може, за ними приховано ще прекрасніші, хто зна?» Отож відтоді ми — найкращі друзі і працюємо разом.

Єва працювала вдень і вночі, вів далі Райфенберг. Ніколи він не зустрічав у людини такої цілеспрямованості! Вона працювала багато і наполегливо. Тепер ніхто не повірив би цьому. Вона дістала ангажемент у Віденську імператорську оперу, але дебют був невдалий. Спробували її на провінціальних сценах — безуспішно. Страх забивав їй голос. Тоді, після всіх цих провалів, було важко вселити в неї мужність. Райфенберг не хотів хвалитися, але вважав, що значною мірою саме завдяки йому Єва тоді не здалася.

— Та ось діло пішло!—сказав він, і обличчя його засяяло, ніби йшлося про його власний успіх. — Цілком несподівано, як це завжди буває з Євою, коли ти готовий вже зневіритися. Почався її зліт, швидкий і запаморочливий, який вразив увесь світ. Лише не мене! — Райфенберг знову щасливо і закохано посміхнувся.

15

Райфенберг любив поговорити, Уоррен відчував це і боявся перебити його.

Тріумф! Але Єва… О, Єва залишалася такою ж і працювала, як фанатичний початківець. Залишалася такою ж скромною, як і раніш. Вона тоді жила поблизу Бургтеатру в маленькій чотирикімнатній квартирі, де вільними вечорами іноді зустрічалася з друзями. Часто приходив і Кінський. А чом би й ні? Єва завжди рада була побачити його.

— Тоді у неї бував один норвежець, на прізвище Йоганнсен, надзвичайно ставний, гарний молодик. Скульптор, дуже здібний,— Райфенберг, весело посміхнувшись, втупився кудись у стелю. — Ну, а красиві чоловіки якоюсь мірою — Євина слабість. Але чи можна судити її за це? Вона була молода, здорова, знаменита.

Та послухайте! Вона вже кілька років не жила з Кінським, а той ревнував, як і раніше, і вважав, нібито має на це право. Через отого Йоганнсена він буквально захворів. Розігрувалися страшні сцени, Єва благала його бути розважливим. Але він не міг бути розважливим. Кінець кінцем вона написала Кінському листа, в якому просила його певний час не приходити, бо інакше не зможе працювати. То була правда, я знав це. О, ясна річ, це було боляче для Фелікса, страшенно боляче.

Райфенберг змовк, і зморшки ще глибше порізали його чоло. Він глибоко замислився, потім роздратовано похитав головою, ніби відганяючи неможливі і цілком абсурдні думки. Але раптом обличчя його почервоніло аж до лисини, очі загорілися, заблищали.

— І тоді цей Кінський,—стиха сказав він,— утнув таке, чого ніяк не можна було зрозуміти.

Цей вчинок він, Райфенберг, і досі не може йому простити, а тоді назавжди порвав з ним. Щось цілком незрозуміле! Здавалось, Райфенберг і сьогодні ще вражений цим. Він стиснув маленький кулачок і грюкнув об стіл.

— Він, аристократ, вільнодумець, митець, який ненавидів усе міщанське, — він вчинив те, що міг вчинити якийсь дрібненький буржуа! Незбагненно! Може, його нацькувала мати? Його мати була поважною дамою, білоголовою королевою. Королева-мати, — Райфенберг презирливо скривився, — ніколи не могла простити Єві, що та забрала в неї сина! Вона цього не простила б будь-якій жінці, нікому. Еге ж, можливо, й мати винна в тому; та зрештою хіба мужчина може дозволити нацькувати себе? Коротко кажучи, Кінський подав позов на розлучення! До того вони офіційно не розлучилися, а просто жили нарізно. Він мав намір забрати в неї дитину, про яку взагалі не дуже піклувався — хоч і любив, — бо бачив лише Єву.

— Хотів вразити її якнайболючіше, — люто говорив Райфенберг.—Неврастенік. Тільки цим можна пояснити його вчинок. Був час, коли він майже збожеволів. Я тоді розмовляв з його лікарем.

Райфенберг похитав головою, немовби й досі не знав, що й думати про все те.

— А може, було щось іще. Хто їх розбере.

Єва враз стала знаменитістю, але Кінського імператорська опера не ангажувала. Мабуть, тому що побоювалась конфліктів. Кінський був одним з найчестолюбніших людей, яких тільки знав Райфенберг. Він був також дуже обдарованим, безперечно, — наприклад, написав чудесну симфонічну поему «Одіссей». Райфенберг часто виконував у своїх концертах цей твір. Але йому чогось бракувало: мабуть, сили і витримки, бо всі його твори залишалися, власне, фрагментами. Так, йому бракувало сили, обов'язкової для справжнього таланту.

Прінс посміхнувся:

— Розумію.

Райфенберг скривив гримасу і посміхнувся в свою чергу — так зневажливо, що Уоррен почервонів.

— Розумієте? Як ви можете це зрозуміти, юний друже? У вашому віці важко зрозуміти, що таке мистецтво! — Райфенберг розсміявся. — Запевняю вас, легше протягом дня виготовити п'ять тисяч автомобілів, ніж створити одну-єдину фугу Баха або маленьку безсмертну пісню. Так, пробачте, Прінсе, — вже іншим тоном сказав він, — але я тверджу, що у вашому віці ще неможливо зрозуміти, що таке мистецтво… Ну, то на чому я зупинився? Ага, отож Кінський подав на розлучення і виграв процес. Єву було визнано винною стороною, і дитину присудили батькові. Але Єва ніяк не могла з цим примиритися, нізащо. Вона буквально шаленіла. Хотіла забарикадуватися в своїй квартирі. Воліла за краще отруїтися з дитиною. То були тяжкі дні.

Одного дня трапилось страшне. Дитина зникла! Кінський забрав її у служниці і вивіз кудись в автомобілі. Коли Марта повернулась, Єва скидалася на божевільну. Не витримали нерви, і їй довелося відмовитись від гастролів у Нью-Йорку. Тоді ваші люб'язні колеги почали заповнювати газетні сторінки сенсаційними статтями про справу Кінського—Кенігсгартен.

Райфенберг зробив презирливий жест. Потім вів далі.

— Та Єва аж ніяк не здавалася, о ні, ні в якому разі. Тепер вона захотіла викрасти дитину! — вигукнув він. — І зробила це! Вона робить усе, що задумує! Адже ця історія вам відома!

— Сама? Сама викрала дитину, чи в неї були помічники, професоре? — наївно спитав Прінс.

Райфенберг пирснув і закліпав очима.

— Я не можу вам усього розповісти, мій юний друже, — сказав він. — В усякому разі не тепер. Можу лише сказати, що Єва раптом зникла і повернулася через три дні — з Гретою. Ну, знову почалися тяганина, процеси. Дитину сіпали сюди й туди, нарешті втрутилася мати-королева, дама з білим волоссям. Не годиться, мовляв, отак травмувати дитину. Мати-королева почала переговори. З ним, Райфенбергом. Погодилися на тому, що Єві дозволяється забирати дитину влітку на два місяці.

— Отож, мій шановний юний друже, — закінчив Райфенберг, запалюючи погаслу віргінію, — вам відомо все, як воно було. І я чекаю від вас рицарської поведінки, чуєте — рицарської, щоб ви поправили американську пресу, якщо десь знову витягнуть старі романи, — він простяг Уоррену руку, м'яку, як оксамит, руку без кісток. — А оту другу історію, з викраденням дитини, мабуть, розповім іншим разом. Вона досить цікава.

Уоррен скочив і заворожив Райфенберга однією з своїх найчарівніших посмішок. Райфенберг завагався.

— Мені відомі всі деталі, — сказав він. Здавалось, йому кортіло поділитися з кимсь своєю таємницею. — Ця історія досить романтична. Дитину Єва забрала сама. Її друг,

отой Йоганнсен, якого я згадував, чекав на неї в автомобілі. Вона пробралася в дім королеви-матері, переодягнувшись старою селянкою, з кошиком на спині… О, це дуже романтична історія. Єва забрала б свою Грету з самого пекла.

Райфенберг посміхнувся, кивнув головою і зник.

Відразу ж за ним пішов з їдальні і Прінс. Розповідь Райфенберга розпалила його фантазію. Він подався в читальню, щоб негайно занотувати всю історію. Він не зловживатиме довір'ям Райфенберга. Але одного дня… в слушний момент він, можливо, опублікує «всю історію», за висловом Райфенберга. Правда про справу Кінського— Кенігсгартен! Ніяких дуелей! Ніяких спроб самогубства. Єва Кенігсгартен, переодягнена старою селянкою, викрадає свою дитину. Мати-королева…

Про того таємничого Кінського, котрий ділив з ним каюту, Прінс, звичайно, і словом не прохопився перед Райфенбергом. Та й як він міг це зробити? Він навіть не знав, чи той чернець і Фелікс Кінський — одна особа, хоч тепер майже не мав сумніву в цьому. Цей орлиний ніс! І тут він пригадав, де бачив це обличчя! В редакції «Юніверс-прес», коли вони публікували замітки про історію з розлученням.

«Ви їдете у справах? — Ні, не в справах.— То, мабуть, для наукової роботи? — Ні, не для наукової роботи. — Отже, як турист? — Ні, але можна б сказати й так».

Він!

І раптом Уоррен пригадав трагічну рису на цьому чернечому обличчі — так, це, безперечно, була трагічна риса.

Райфенберг розкрив йому долю двох людей, з якими він цілком випадково зустрівся на кораблі. Уоррен нараз відчув таємничий, хоч і чисто зовнішній зв'язок з цими людьми. Він почував себе статистом у драмі, яка ще не закінчилася, і це хвилювало його.

16

Спускаючись у свою каюту, щоб приготуватися до прогулянки по палубі, Уоррен відчував, що сумління його не чисте. Те, що він зробив, було непристойністю, відверто кажучи, це було велике шахрайство. Якби він розповів про свого сусіда по каюті професорові Райфенбергу, той ніколи не говорив би з ним, Прінсом, так відверто. Уоррен, коли ступив у каюту, ледве наважився підвести очі.

Кінський сидів на ліжку, в сірій, трохи запраній піжамі, підігнувши коліна, огорнутий атмосферою урочистості і споглядальності, і швидко щось записував до блокнота. Біля ліжка стояв піднос з непочатим сніданком. Він уже поголився і дбайливо зачесав волосся. Від нього, як і вчора, пахло есенціями. Ілюмінатори ще були завішені, горіло електричне світло. Уорренові здалося, що сьогодні Кінський виглядає значно краще, ніж учора: не такий жовтий, хоч і блідий.

— Доброго ранку, — привітався Уоррен, намагаючись надати своєму голосу якомога більшої невимушеності.— Я лише на хвилинку потурбую вас. Сподіваюсь, ви добре спали?

Уоррен вже підійшов до свого умивальника. Все гаразд.

Кінський глянув на нього, неуважно, але й не вороже. Лише тепер, здавалось, він зрозумів Уорренове запитання і похитав головою. Ні, він майже зовсім не спав.

— Безсоння — моя кара, — промовив він.

— Ваша кара? За віщо? — спитав Уоррен і навіть наважився відкрито глянути Кінському в очі.

— Так… мабуть, за мій характер, — посміхнувся Кінський.

Це прозвучало майже як сповідь. Його посмішка була красивою і чистою, такою, яка буває лише в ідеалістів і мрійників. Ніколи ця людина не могла б вчинити якоїсь підлоти, бодай найнезначнішої, подумав Уоррен.

— Щодо мене, — благоговійно розчісуючи свої кучері, сказав Прінс, — то я сплю чудово, вдень і вночі. Варто лише лягти, як вмить засинаю.

— В такому разі ви щаслива людина! — відказав Кінський з щирим захопленням в очах. — Невже ви сьогодні вночі не чули корабельної сирени?

— Ні!

— Ні? О, як міцно ви, мабуть, спали! — повторив він здивовано, і щось схоже на заздрість прозвучало в його голосі. — Сирена ревла цілу годину. Моторошний звук, ніколи не забуду.

Уоррен похитав головою. Він не чув нічого.

— Безсоння — це прокляття, — вів далі Кінський, він, здавалося, відчував потребу поговорити. — Знаєте, я живу дуже самотньо, часто живу вночі. Це, мабуть, недобре? Як ви гадаєте?

Уоррен коротко відповів, що недобре: і перше, і друге. Він не мав часу на розмови.

— Розсунути завіски? — спитав він. — Сьогодні чудесний день.

Кінський кивнув, промовив: «Спасибі», але болісно зіщулився під зливою світла, що ринуло в каюту.

— Ходімо на палубу, — гукнув Уоррен уже коло дверей. — Подивимося на людей. На борту є досить цікаві особи.

Кінський враз втупився очима в записну книжку і знітився:

— Дуже вдячний! Але маю ще зробити деякі записи.

Яка ж це самотня людина, подумав Уоррен, виходячи. Яка трагічно самотня людина! І він знову питав себе: навіщо тут цей Кінський?

Уоррен вскочив у ліфт, і коробка з скла та блискучого нікелю полетіла вгору. Коли вийшов на палубу, на якусь мить довелось заплющити очі — світло було справді сліпуче. Внизу лежало море, шовково-блакитне і мерехтливе, молоде і новонароджене, як і мільйони років тому. Дув легкий бриз, і мимо, як сяючі, блискотливі черепки, проносились зграйки бурунців. Подекуди вдалині ще стелилися тонкі смуги туману, поволі тануче в сонячному промінні. Уоррен, як і завше, відчув дивовижну принадність першого ранку на морі. Він спав, а, прокинувшись, опинився на плавучому острові, посеред моря, посеред світла, оточений неозорою далиною, якої не можна було уявити собі. Здавалося, він перебуває на відстані сотень днів їзди від світу, а насправді між ними пролягла одна ніч.

Зграї чайок, які проводжали корабель від Норманських островів, з криком шугали навколо «Космосу». Їх крила спалахували на сонці. Іноді вони кидались у море, опускалися на хвилі, перетворюючись на маленькі білі цяточки, щоб потім знову погнатися за судном ескадрою сліпучих блискавичних крил.

«Космос» мчав на всіх парах. Гострий, як лезо, високий ніс розрізав хвилі, відкидаючи вбік склянозелені, піняві водяні гори, які з шумом летіли назад уздовж чорних бортів. Над спіненими хвилями розліталися пасма водяного пилу, і там, де їх ловило сонце, на мить зависала веселка. А від корми, де чотири гвинти пароплава розмелювали море на бурхливий водоспад, мчав шалений потік киплячого шумовиння. Його видно було аж до горизонту. «Космос» був моретрусом, що потрясав океан.

Уоррен із задоволенням відчував вібрацію палуби під ногами. Вперед! Вперед! Вперед! О, чорт забирай, як вони пливли! Навіть вночі, уві сні, він, торжествуючи, відчував, з якою неймовірною швидкістю летів пароплав.

Пан Папе, старший стюард, з урочистим, трошки одутлим обличчям, шанобливо вклонившись, привітався і передав йому телеграму. Її прислала «Юніверс-прес». Персіваль Белл повідомляв, що задоволений депешами Уоррена, особливо третьою (це була телеграма, яку Уоррен надіслав під час проходження Бішоп-Рок):—«Космос» почав гонку на здобуття Блакитної стрічки Атлантики».

Уоррен несподівано зашарівся, наче хлопчик, якого похвалив учитель. Досі Белл жодним словом не відзначив його роботи. Це вже був успіх.

— Ну, пан Папе, — вигукнув він весело. — Що там нового?

Стюард — втілення поважності й урочистості, як той слуга в князівському домі, — посміхнувся, потішений інтимним тоном Уоррена.

— Першої ночі рідко коли трапляється щось нове, пане Прінс, — відповів він. — А втім, сьогодні на нижній палубі після пологів умерла одна польська переселенка. Передчасні роди, дитина живе. Але ж це, мабуть, не новина для преси, пане Прінс?

Не новина? Звичайно, новина! Все, що відбувається на «Космосі» під час першого рейсу, цікавить Уоррена.

На прогулянкових палубах уже панувало велике пожвавлення. Тут безперестану походжали балакучі усміхнені люди, звучали всі мови вперемішку. Це скидалося на бульвар міжнародного курорту сонячного ранку. Тільки що заграв корабельний оркестр.

На борту було чимало багатих людей, які поверталися з своїх зимових подорожей в Єгипет, Францію та Італію, але більшість пасажирів їхала до Штатів у справах: президенти, директори, агенти. То були представники заліза, нафти, гуми, пшениці, гармат, броненосців, олова, шкіри, кіно, театру, преси. Всі вони були бездоганно вдягнені, колір обличчя їх говорив про те, що вони добре і різноманітно харчуються.

Літні дами і чоловіки, вкриті пледами, лежали у шезлонгах, гортаючи журнали. В одному кутку лежав Шваб, закутаний по самісіньке горло у шотландський плед, з чорним беретом на голові і великою чорною сигарою в кутку рота, з якою його завжди малювали карикатуристи. Молода, випещена дама сиділа біля нього й стенографувала. Шваб за своє життя написав десять тисяч статей, він диктував десять тисяч першу. Уоррен пізнав Дж. П. Гарденера, який мав похмурий вигляд і шкутильгав ще більше, ніж два роки тому, коли він востаннє бачив бізнесмена. Мабуть, недобрі звістки з Берренхілса? Філіпп сьогодні вранці сказав, що страйк на шахтах Гарденера набирає дедалі загрозливіших форм. Вони викликали війська, і війська стріляли. Уоррен помітив маленьку рудувату голову Харпера-молодшого, Горація Харпера, котрий квапливо і неуважно пробирався крізь натовп, ніби десь забув щось дуже важливе. Уоррен когось виглядав. Він шукав дівчат Холл.

На борту «Космосу» було безліч прекрасних жінок, і Уоррен, походжаючи по трьох прогулянкових палубах, не соромився пильно розглядати їх. Жінки Америки — ні, таких не знайдеш більше ніде! Вони були просто казково гарними і принадними. Вони мали всі можливі кольори волосся і очей— зелені, жовті, голубі, чорні очі. Вони належали до всіх рас, усіх народів, а земля і дух Америки, повітря, вітер, вода переплавили і облагородили їх.

17

Уоррен виглядав і виглядав. Він бачив Кітті Саллівен з її порцеляново-гладеньким обличчям та імлистими, вологими очима у супроводі почту залицяльників. Побачив голову тієї кішечки — французької актриси (як же її звати?), очі її промінилися, волосся іскрилось, рожевим язичком вона облизувала розмальовані губи. Її кавалер — маленьке превосходительство з білою ріденькою борідкою, з розчервонілими від старечого кокетства щоками, фонтан французьких фраз — квапливо дріботів біля неї своїми маленькими ніжками.

Та куди ж поділися дівчата Холл? Куди? Адже він бачив, як вони сідали на корабель.

Зненацька його охопило жагуче і непереборне бажання знову побачити дівчат Холл, знову глянути в їхні чарівні, прекрасні, як у мадон, обличчя, почути їхні щебетливі голоси. Він особливо скучив за Віолеттою! Учора він не мав часу, хай пробачать. Але сьогодні!

З дівчатами Холл Уоррен був знайомий давно. Вони знали одне одного по Оклахомі, років з десять, їхні батьки приятелювали. Спочатку він любив Етель — дійшло до двох поцілунків, любив Мері — дійшло до безлічі поцілунків, та потім покохав наймолодшу, Віолетту. То вже було серйозно.

Трапилось це в Римі близько року тому. Він нестямно полюбив її і вирішив зробити своєю коханкою. Як і багато молодих людей, Уоррен був нерішучий з дівчатами свого соціального кола, та хотів принаймні спробувати, чи має він владу над Віолеттою: довести її до того стану, коли жінки стають податливими, саме до такого стану — а там, мовляв, побачимо. О, то була підлота, велика підлота, він зрозумів це лише згодом. Виявилось, що не так вже й важко довести Віолетту до того стану, зовсім неважко. Одного вечора, коли вони палко цілувалися, Віолетта несподівано запропонувала втекти — втекти кудись разом з ним.

Уоррен раптом усвідомив небезпеку. Ще один поцілунок — і ти загинув, сказав він собі, один крок уперед — і ти назавжди прикутий до Віолетти. Прінс пішов, пославшись на легку недугу. Що ж тоді зробила Віолетта? О, адже він зовсім ще не знав її. Ця Віолетта прибігла до нього рано-вранці, її анітрохи не цікавило, що говоритиме про її візит готельний персонал. Він ще лежав у ліжку, читаючи книгу, рожевощокий і свіжий, з сигаретою в зубах, поряд стояла чашка кави.

— Уоррене, любий, ти хворий?

— Я трохи нездужаю, Віолетто, — відказав він.

О, то була ганебна комедія, ще й сьогодні сором обпікає його обличчя.

— У тебе температура? Що з тобою? — Віолетта обняла його за шию. — Я у тебе, я залишусь у тебе, я робитиму все, що ти схочеш, Уоррене.

— Любий, — сказала вона ще раз, не діждавшись його відповіді.

Так далі тривати не могло. Уоррен сказав Віолетті, що кохає її, безмежно, безмежно, але ж останніми днями він все зважив: він не може зв’язати себе, він надто молодий. Спочатку треба забезпечити собі пристойне життя. До того ж, як їй відомо, він мусить утримувати свою матір. Йому було страшенно важко говорити все це.

Проте головного він тоді не сказав. І сьогодні не знав, чому. Щось у ньому повставало проти подружнього щастя в такому молодому віці. Ні, ні, це було просто неможливо. Він зневажав би себе, якби погодився на це. Неможливо. Але їй не сказав ні слова.

Віолетта слухала, бліда, з опущеними повіками.

— О, я розумію тебе, Уоррене, — промовила, — не кажи більше нічого. Але незважаючи ні на що, я люблю тебе.

Вона припала до нього, цілувала в заплющені очі, а коли він розплющив їх, її вже не було в кімнаті. Жахливі дні, повні муки й сорому!

Так, його тодішня поведінка була ганебною і жалюгідною, ще й дотепер гризоти сумління не залишили його. Незважаючи на це, нині його по всіх палубах ганяло якесь невідступне бажання знову побачити це юне, гарненьке обличчя, що колись так раптово зникло, немовби розтануло, як туман. Він вийшов на тентову палубу, ще вище — на шлюпкову палубу, нишпорив по всіх усюдах — дівчат Холл ніде не було і сліду.

Знову спустився на прогулянкову палубу. Але саме в той момент, коли він вирішив спитати в пана Папе, в якій каюті знаходяться дівчата, поміж гуляючих пасажирів з’явилося щось схоже на ясно-блакитну хмарку диму. Вся палуба стала блакитною. То були вони!

В своїх абсолютно однакових сизо-блакитних пальтах і таких самих капелюшках вони, взявшись попід руки, блукали по палубі, випромінюючи хвилі краси, веселощів, аромату юності.

Пізнавши Прінса, вони спинилися і одночасно голосно скрикнули від здивування. Потім пустотливо затанцювали і загаласували:

— Це Уоррен Прінс з нью-йоркського «Юніверс-прес»?

Тоді й Прінс затанцював, дуже вправно й елегантно, як танцюрист вар’єте. Вся сцена здавалася відрепетируваною.

— Так, це Уоррен Прінс з нью-йоркського «Юніверс-прес»! — вигукнув він, все ще пританцьовуючи.

Потім спинився у гордовитій позі і розвів руки, широко, дуже широко, ніби хотів обійняти всіх трьох водночас. Дівчата скрикнули жартома і відсахнулися.

Якими ж красивими були ці дівчата! Як мадонни, веселі, здорові, життєрадісні мадонни. Коли вони посміхалися, на всіх трьох обличчях з'являлися симпатичні ямки, шість ямок враз. Ранковий вітерець тріпав їхнє русяве волосся, шарпав блакитні пальта, від них струміла хвиля пахощів, їх ніби оточував веселий пташиний щебет. Голубі очі, рожеві губи, свіжі, пружні щоки, білосніжні зуби — то був ніби ясний ранок, що виринув з моря. Вони привертали загальну увагу, всі захоплювалися ними. Дехто з пасажирів просто зупинявся і в захваті не зводив з них очей. Щось надзвичайне: три сестри, і всі такі гарненькі!

Сестри збуджено говорили. Голоси їхні також були приємні — сильні і водночас м'які та мелодійні. Уоррен не знав, на яке запитання відповідати. Він відчував на собі заздрісні погляди чоловіків і був щасливий від цього.

Він стежив за виразом обличчя і очима Віолетти. Та в них не можна було помітити нічого незвичайного. Вона була такою ж, як і завжди. Іноді її швидкі погляди, здавалося, промовляли: о, все забулося, то були юнацькі пустощі — а юнацькі пустощі прекрасні!— та й годі. Ні, ні. Уоррене, не думай лишень чогось…

Уоррену стало легко і тепло на серці, бо римська пригода, ота ганьба довго його гнітила. Вона простила його, і він знову кохав її, можливо, сильніше ніж будь-коли. Дивився на неї сяючими очима.

Біля сестер спинився чоловік, кремезний, з рівними й широкими, як дошка, плечима, у світлому пальті з верблюдячої вовни і світло-жовтих рукавичках, з чорними очима, чорним, аж синім волоссям і характерними рисами обличчя, як в актора. Лише тепер Прінс помітив його, бо той не відходив. Цей чоловік був немовби втіленням сили, життєлюбності, люб'язності. Його засмагле обличчя пашіло здоров'ям і юністю.

Мері, найстарша з сестер, звертаючись до нього, сказала:

— Це пан Прінс з «Юніверс-прес», а це пан Хуан Сегуро з Лос-Анжелоса.

У Мері був трохи нижчий голос, ніж в інших сестер.

Характерне обличчя вклонилося, засвітившись приязню і доброю товариськістю, і Прінс відчув на своїх пальцях потиск сильної руки. Дивно, але йому в цей момент здалося, що Віолетта, хоч він на неї і не дивився, почервоніла.

— Пан Сегуро, — сказала Мері, з якою Уоррен обмінявся безліччю поцілунків (він читав їх усі в її очах!), — пан Сегуро хоче зробити з Віолетти кінозірку, — і Мері засміялася.

— О! — промовив Прінс. — Це чудової

Глянув на Віолетту. Вона й справді почервоніла і трохи знітилась.

Намагаючись приховати ніяковість, Віолетта ступила крок уперед.

— І тоді я зароблятиму багато грошей! — вигукнула вона, плескаючи в долоні. — І кожному з вас збудую віллу з плавальним басейном.

Всі зареготали, а найбільше — сяючий пан Сегуро.

— Ви актор? — звернувся Уоррен до нього.

Плечі пана з Лос-Анжелоса стали ще ширшими, темні очі його світилися люб'язністю.

— Актор? — він посміхнувся товстими губами, такими тугими, що здавалося, вони от-от луснуть, і вклонився. — Ні, ні, на жаль, ні. На жаль, пане, в мене немає акторського хисту, ані найменшого.

— Мабуть, режисер?

Сегуро струсонув чорним волоссям.

— Я фінансую фільми! — сказав він і засміявся. — Я вже казав вам, що не маю мистецького таланту. Єдине моє обдарування — це дядько Рафаель Сегуро, який має банк в Лос-Анжелосі.

І Сегуро знову засяяв.

Цей чудовий хлопець просто зачарував Уоррена.

Раптом Віолетта, широко розкривши очі, показала на червону гвоздику в петельці Прінса.

— А це що? — спитала вона. — Оця гвоздика! — очі її засвітилися цікавістю. — Для кого призначається гвоздика? Тільки правду!

Прінс вийняв гвоздику з петельки і, злегка вклонившись, простягнув її дівчині.

— Вона призначається Віолетті.

— О, о! — Віолетта щасливо засміялася.— Як це мило з твого боку, Уоррене! Я вже ревнувала.

Однак перш ніж узяти гвоздику, вона запитливо глянула на сяючого пана Сегуро. Цей погляд вкрай стривожив Прінса. Він збентежився. Та в цю мить скрикнула Етель:

— А ось і мама!

До них підійшла пані Холл.

— Хелло, хлопче! — вигукнула вона, побачивши Прінса. — Як життя?

І, схопивши за руку, енергійно потягла його вбік.

— Ходімо, Уоррене, — сказала вона. — Мені потрібна ваша порада.

18

Уоррену було не дуже до вподоби, що саме в цей момент його кудись потягли. Дізнавшись, навіщо його покликала пані Холл, він майже розсердився. Пані Холл, власне, нічого від нього не хотіла, лише попросила провести її до радіостанції, щоб відіслати дуже важливу телеграму. Вона погано орієнтувалася на пароплаві. Оце й була вся її справа! Їй-богу, вона може викликати чоловіка з важливого засідання лише задля того, щоб спитати його, чи не хоче той купити стару друкарську машинку.

Пані Холл була знервована і стурбована, дуже стурбована. В Оклахомі і Денвері протягом останнього тижня збанкрутували шість банків! А як справи з банком Холла? Десять хвилин тому вона розмовляла із Швабом з «Нью-Йорк стандард». Він сказав їй, що серед фермерів Заходу лютує тяжка фінансова криза, та це вона й сама знала. А тут зустріла Уоррена і вирішила: може, він знає щось детальніше.

Мати трьох гарних дівчат, пані Бетті Холл була здоровою, пишною жінкою з червоними щоками і все ще красивими рисами обличчя. Вона мало сніжнобіле, густе, як шовкове прядиво, волосся. Всі риси вродливих дочок можна було знайти в її обличчі, навіть не шукаючи їх: ямки, щоки, губи.

— Ну то що, Уоррене? Адже ви газетяр. Ви мусите знати!

Уоррен знав так само мало, як і Шваб. Три дні тому він читав у Парижі, що кілька банків на Заході змушені були закритися, бо фермери не могли виконати своїх зобов’язань.

— А побила б їх лиха година, всіх оцих фермерів! — голосно і гнівно скрикнула пані Холл.

У неї був гучний і владний голос. Хай люди чують її, адже вона каже правду.

— Всіх! Вони шахраї, одержують великі кредити, купують собі по три автомобілі і навіть не думають повернути бодай один цент!

Уоррен посміхався. Але ж вона знає пана Холла, сказав він. У Штатах небагато таких досвідчених (він ледве не сказав — битих) банкірів.

— Джон? — пані Холл іронічно розсміялася. — Ні, ні, любий Уоррене, — вигукнула вона і презирливо гмукнула. — Джон досить розумна людина, досить чарівна людина, але у справах не розбирається анітрішечки, навіть менше за мене.

Джон, сказала вона, вже тричі «горів». Вперше — під час катастрофи з пшеницею в Чікаго; тоді вона змушена була заставити свої коштовності, щоб заплатити кур’єрам. Вдруге — коли його одурили оті головорізи Вебстер і лорд Кірквелл, ну ота історія з нафтою у Неваді. І все лише тому, що бовдур Кірквелл був справжнім англійським лордом

і захоплювався манерою Холла вдягатися! Втретє… а втім, навіщо Уорренові слухати про всі ці дурощі Джона? Тепер це, мабуть, будуть фермери, оці шахраї!

— Ні, Уоррене, ви помиляєтесь, в бізнесі Холл нічогісінько не тямить. Дитина може забрати в нього всі гроші, якщо скаже йому, що він найбільший фінансовий геній Америки.

Уоррен весело зареготав. Холла він знав дуже добре. Холл був тверезим бізнесменом, холодним і обачливим, правда, вряди-годи він робив ризиковані кроки. Кілька разів він втрачав великі багатства і знову здобував їх. Але одне Уоррен знав напевно: Холла можна було скільки завгодно величати Наполеоном біржі: він за це не дасть жодного долара.

— Але ж, зрештою, — заперечив Уоррен, — Холл завжди видирався нагору?

— То правда! — пані Холл зупинилась і поблажливо посміхнулася. — Але ж як? Тільки випадково! Тільки завдяки щасливому випадку.

Та цього разу пані Холл не ждала нічого доброго, о боже! Вона знала Джона! Можливо, коли вона повернеться зі своїми дівчатами, її будинок буде опечатаний! Так, опечатаний! Але Холл приїде за нею шикарним автомобілем, позиченим у когось, в яскравому галстуці і повезе її на розкішний сніданок — отакий він!

Пані Холл глибоко і трохи астматично зітхнула.

— Що то за світ тепер, Уоррене? — тривога і страх відбивалися на її обличчі. — Хіба то розумний світ, в якому щомиті можна втратити все до останнього пенса? Банки з гранітних брил розвалюються, мов карткові будиночки. А тут треба утримувати три юні істоти!

Так, вона це визнавала: її найбільше турбує доля дівчат! Вона всю ніч не заплющила очей, а вранці нарешті надумала телеграфувати своєму братові Чарлі. Побачивши Уоррена, вирішила, що він допоможе їй скласти телеграму. Бо треба ж діяти вміло, коли хочеш дізнатися правду.

— Уоррене, ви знаєте мого брата Чарлі?

Ні, Уоррен не знав його.

— Ну, то він дурень і тюхтій, — сказала пані Холл, — а тому треба зважити кожне слово, перш як відправити депешу.

Її брат Чарлі був завзятим рибалкою, президентом «Об'єднання ловців форелей» і більше його нічого на цьому світі не цікавило.

Звичайно, то не легке завдання — написати телеграму отакому суб'єктові, і Уоррен та пані Холл довго сперечалися, поки погодили редакцію депеші.

Повертаючись з радіостанції, пані Холл відчула значну полегкість. Дихала вільніше. О, вона не з лякливих, аж ніяк. Хай Уоррен не думає. Ах, чого вона тільки не бачила в житті! Вже звикла до того, що сьогодні вона багатійка, а завтра — праля. А втім, у неї є ще невеликий особистий рахунок, який забезпечить сім'ю ще приблизно на рік. Вона не приховує, що видурила ці гроші в Холла. Крім того, в неї є коштовності, які допоможуть протриматися ще з півроку. Та зрештою її дівчата мають деякі здібності. Вона їх виховала і дала їм освіту. Вони знали кілька мов, розумілися на бухгалтерії, вміли друкувати на машинці і стенографувати. Музиці, співам та іншим подібним дурницям пані Холл не надавала ані найменшого значення. А проте вони вміли танцювати! Танцювати! Так, її дівчата не пропадуть, ніколи! Пані Холл дивилася на море, не бачачи його. Вона вже зовсім заспокоїлася.

— Ах, Уоррене, — щиро зітхаючи, промовила вона, — ви не можете уявити собі мого становища, становища матері, просто не можете! Це трагедія, кажу вам! Адже дітей треба не тільки добре забезпечити, а й зробити їх щасливими. Я ночей не сплю. У мене троє дівчат! Троє! Я хочу їх усіх бачити щасливими, всіх! Я люблю їх усіх однаково!

Більш як рік вони подорожували по Європі, і скрізь дівчата мали успіх. Залицяльники, поклонники; в Мадріді, Римі, Флоренції до їх послуг були автомобілі кавалерів. Та що з цього? Квіти, листи, автомобілі — і більш нічого! Нічого, крім флірту!

Теперішні молоді чоловіки вважають, що дівчата існують лише для того, щоб фліртувати з ними. А вони ж, дівчата, створені для сімейного життя, вони повинні мати дітей, щоб не стати істеричками. Раніше це так і було — а нині? Нині юнаки не хочуть більше одружуватися, вони хочуть фліртувати, розважатися, ласувати — в цій генерації не було серйозності, ні, не було серйозності. Мораль занепала.

— І ви, Уоррене, — звернулася раптом пані Холл до Прінса, — теж належите до цього типу сучасних молодих людей.

Уоррен знітився, він почував себе дуже ніяково.

— Не знаю… — непевно відказав, поправляючи окуляри.

— Так. Мати бачить усе! Я одного вечора бачила сльози на очах Віолетти, і причиною тих сліз були ви, Уоррене.

Уоррен почервонів.

— Дозвольте, пані Холл… — промимрив він.

— Уоррене, — примирливим і материнським тоном перебила пані Холл, торкаючись його руки. — Мати все відчуває, все бачить, все знає. Все, навіть тоді, коли не каже й слова. Може, вона соромиться говорити? Матері соромляться більше, ніж діти.

Пані Холл ставала чимдалі балакучішою. Уоррен майже не слухав її: тиради матері, яка побоюється, що не влаштує своїх дочок!

Коли вони спускались на прогулянкову палубу, Уоррен раптом почув прізвище Сегуро.

— Він походить з старовинної дворянської родини,— сказала пані Холл. — Його ім’я — Сегуро-і-Кастільйо.

Видно було, що пані Холл з приємністю вимовляє це благозвучне ім’я. Пана Сегуро їм нав’язав Холл. Сегуро був одним з тих американців, які, приїхавши в Європу, почувають себе абсолютно загубленими. Він буквально прилип до них і не відходив ні на крок. А через кілька тижнів сказав пані Холл, що кохає Віолетту і хоче з нею одружитися.

— Невже? — Уоррен почав погано чути, як плавець, котрому вода заклала вуха.

— Авжеж, — сказала пані Холл. — Дядько Сегуро має маленький, але солідний банк у Лос-Анжелосі і ніяких спадкоємців, окрім Хуана. Його ім’я Хуан. Я, природно, сказала Віолетті: обміркуй усе, я нічого не хочу нав’язувати тобі. І Віолетта повелася розумно. Зрештою дівчина живе не лише для того, щоб їздити в автомобілях.

Уоррен відчув, що йому паморочиться в голові.

— Одружаться вони, певне, влітку, — пані Холл зітхнула і додала: — Дай боже!

Тимчасом вони вже підійшли до прогулянкової палуби. Нараз пані Холл з криком: «О, Маргарет!» кинулася до огрядної дами, закутаної в шубу.

Уоррен почекав якусь хвилину, потім швиденько ретирувався, щасливий, що вдалося непомітно зникнути. Ноги його тремтіли.

Влітку вони одружаться!

19

Десята година. Як і щодня, професор Райфенберг прийшов на заняття точно в призначений час. У маленькому салоні Кенігсгартен нікого не було. Райфенберг склав ноти на роялі, потім у віртуозному піано заграв одну з своїх уславлених прелюдій. Це звучало, як далекий і радісний гамір дітей, що граються на шкільному подвір’ї. Звук маленького кабінетного рояля захоплював, і обличчя його світилося щастям. Нараз почувся дзвінкий голос Єви.

— Доброго ранку, Єво, — промовив він.

Єва попросила ще трохи зачекати.

— Та я й не збираюся тікати, Єво!

Він підвівся і з цікавістю та доброзичливою іронією оглянув квіти в Євиному салоні. Все було, як і раніше; як і раніше, закохані чоловіки посилали квіти. Поблажливо посміхнувся. Іноді йому здавалося, ніби він живе вже тисячу років.

Зайшла Єва. Здебільшого на заняття вона приходила в ранковому платті, часто зразу ж після ванни, запашна і ще з вологим волоссям. Зараз вона була одягнена так, немовби зібралася кудись іти.

— Еге ж, я хочу вийти на палубу, — відповіла вона на його здивований погляд.

— На палубу? — перепитав Райфенберг, розкривши рота з подиву, наче Єва сказала щось зовсім безглузде. — Як? Вийти на палубу? — він похитав головою і засміявся. — Ми спочатку годину попрацюємо, а там у тебе ще залишиться час погрітися на сонечку! — сказав він, узявшись за ноти.

Єва наблизилась і простягнула до Райфенберга руки.

— Ах, будь ласка, любий, хороший, сьогодні не треба! Я прибула з Брюсселя на корабель смертельно стомленою і мрію про свіже повітря. Багато місяців я не спала так чудово, як сьогодні вночі. Ні, ти часом буваєш просто нестерпний!

Вона благально дивилася на нього своїми променистими голубими очима.

Райфенберг трагічно наморщив лоба і схилив бронзову лисину. Його обов'язком була безкомпромісна суворість. Коли Єва не працює, одразу дають себе знати її погані звички, вкрадаються нечисті тони, чутні лише йому. Якщо вона тиждень не працювала з ним, то поверталася до нього зовсім дикункою, доводячи його до відчаю.

— Ми не працювали чотири дні, Єво, — зауважив він занепокоєно, все морщачи високе чоло. — Може, ти забула, що сьогодні ввечері мусиш співати?

Єва засміялася. То ж дрібниці, якихось кілька пісень, вона й уві сні проспіває їх, йому це добре відомо.

— Хіба? — Райфенберг похитав головою й, іронічно посміхаючись, додав: — Мені це зовсім невідомо!

— Ну де ви ще бачили такого бридкого тирана! — закричала Єва.

Райфенберг тепер виглядав справді глибоко нещасним. Він приречено кивнув.

— Ну, гаразд, Єво, — сказав він нарешті, — але я знімаю з себе будь-яку відповідальність.— Професор накрутив годинника і додав: — Перенесемо заняття на дванадцяту. І ніяких заперечень, будь ласка, ніяких заперечень, Єво. І я прошу бути пунктуальною.

Він пішов, і навіть хода його виказувала невдоволення.

— Ти на мене сердишся, Пеппі? — весело гукнула Єва навздогін йому.

Райфенберг тиранив її, часто вона навіть ненавиділа його. Він тиранив її в інтересах мистецтва і не збирався цього приховувати, при цьому її особа його взагалі не цікавила. Часом між ними розігрувалися бурхливі сцени.

— Ти зрештою не бог Саваоф, — лементувала Єва, червона від гніву.

Райфенберг полотнів і недбало погойдував короткою ногою.

— Ні, але його представник при тобі! — відповідав професор і жбурляв ноти. — А, хай тобі, — звівши руки, горлав він. — Через місяць співатимеш, як свиня. Хіба ти взагалі розумієш, що таке мистецтво?

Та наступного дня Райфенберг приходив, наче й не було нічого. Він посміювався, як посміюються над вибриками дитини. І Єва знову беззастережно корилася його авторитетові. Що б вона робила без Райфенберга? І Райфенберг говорив:

— Ось побачиш, Єво, що я зроблю з твого голосу!

Сонце ринуло через вікна в каюту; то був величезний океан світла, небачена повінь світла, в якій потопала людина. Зима була безрадісна, похмура, сіра; місяцями Єва жила тільки при електричному освітленні. Куди поділося печиво для Зеппля! Так, вона негайно ж підніметься до Зеппля. Що він подумає про свою хазяєчку?

— Де печиво для Зеппля? — гукнула вона, впевнена, що Марта десь поблизу.

Марта принесла печиво. Єва вже була в пальті і надівала персні.

Раптом у двері постукали. Марта відчинила. Хтось просив дозволу зайти. Єва прислухалася. Ніжна, лагідна хвиля торкнулася її і огорнула все тіло з ніг до голови. Рука, що саме хотіла взяти зі столу перстень, так і застигла. На обличчі в Єви відбилася недовіра, майже переляк. Вона зблідла, але одразу ж по обличчю промайнуло радісне збентеження.

Адже це був?.. О, це ж абсолютно неможливої

Вона завмерла, неспроможна навіть поворухнути рукою, в якій тримала каблучку.

— Пан Кранах! — ставши в дверях, похмуро промовила Марта.

Вона, як завжди, ревнувала.

— Дякую, Марто, — сказав знайомий голос.

Неймовірно, абсолютно неймовірно!

Кров знову прилила до щок, і Єва відчула, як пашить її обличчя.

— Хто це? — запитала вона, хоч запитання вже було зайвим.

— Це я, Єво!— промовив знайомий голос.

Єва спробувала зібратися з силами. Кілька разів глибоко вдихнула повітря. Потім відчинила двері. Все це було наче уві сні, від якого паморочиться голова. Пригадались учорашній поганий настрій, розпач, страх перед самотністю. Ось, значить, чому не було жодного знаку, жодної бодай найкоротшої телеграми. Вона м'яким, неквапливим рухом простягнула молодому чоловікові руку, легка посмішка освітлювала її обличчя. Вона прекрасно трималася. І все-таки хвилину тому, коли почула звук знайомого голосу, від хвилювання не могла поворухнути й пальцем.

— Вайт? — тихо і весело задзвенів її сміх. — Я не повірила своїм вухам, коли почула ваш голос.

Молодий Вайт Кранах непорушно стояв перед нею, тонкий і високий, в усій красі своїх двадцяти шести років, і дивився на неї серйозними сірими очима, в яких можна було прочитати радість і пристрасть. Він був блідий від хвилювання. Потім схилився так, що вона побачила його світле тім'я, і торкнувся губами її руки. Він мовчав. Та й неспроможний був промовити слова, так вразило його це побачення. Десять днів тому він попрощався з Кенігсгартен у Берліні.

— Ви тут, Вайте? — вже не приховуючи своєї радості, сказала Єва. — А я гадала, що справи у Франкфурті затримали вас.

— Так, я тут, Єво, — відповів Кранах, почервонівши, як школяр. — Я в останній момент встиг на «Космос».

Він уже вчора ввечері спробував привітати Єву, вів далі Вайт, але перед каютою зустрів професора Райфенберга, і той сказав, що вона спить і ні під яким приводом її не можна будити.

Єва насупилась:

— Противний Райфенберг! Він уже починає втручатися в мої особисті справи. Але ж ви могли потім спробувати ще раз!

Вчора ввечері вона почувала себе дуже самотньою. Як добре було б трохи побалакати,

Кранах дивився на неї своїми ясними очима.

— Райфенберг не відпустив мене. Він сказав: «Тс, тс, Єва спить» і пішов навшпиньки. Ви ж знаєте його, я мусив з ним повечеряти. І потім, Єво, пам'ятаєте — я обіцяв вам ніколи не бути настирливим.

Так, вона це знала. Єва засміялася. Але йому не треба було так зважати на це, йому — ні. Вона якось сказала Вайту, що чоловіки дратують її, бо всі чогось хочуть від неї. Хотіли разом вечеряти, щоб показатися з нею, хотіли подорожувати з нею, хотіли фліртувати з нею, завести роман. Багато хто просто хотів одружитися з нею, і вони ображалися, коли Єва висміювала їх. Завжди було те ж саме. Вони наближалися до неї як кавалери, але минав якийсь час, і вони перетворювались на закоханих. Та з Вайтом, зрештою, зовсім інша річ! Вона подякувала Кранаху за бузок, бо ж, напевне, це він

прислав його? Відверто кажучи, вона вчора була здивована і трохи розчарована, не одержавши від нього ні слова. І раптом Єва зніяковіла. Розсердилася на себе: яке безглуздя — отак почервоніти, як дівчисько, котре побачило коханого.

— Ходімо, Вайте, — приховуючи своє збентеження за тихим сміхом, промовила вона. — Підемо на палубу! Подивіться-но, яке сонце!

— Дякую, Єво.

Цей юнак не знає, який він прекрасний, подумала Єва, і обличчя її засвітилося радістю.

— Мені доручено передати вам привіт, Єво, — сказав Вайт, коли вони виходили з каюти.

— Привіт? — Єва зупинилася.

Щоки її зашарілись, очі заблищали. Вона радісно посміхнулася:

— Невже від…

Вайт кивнув:

— Саме від Грети. Я був у неї в Зальцбургу.

Єва потягла Вайта за руку.

— Ходімо, Вайте. Не сюди. Знайдемо тихе місце, де нам ніхто не заважатиме. Я повинна почути все, розумієте? Усе до дрібниць!

20

Єва нетерпляче простувала по палубі поряд з Кранахом. Вайт привіз звістку про її маленьку дівчинку! Яке щастя. Потік світла, що залив її, коли вона ступила на палубу, мерехтливе, ніжно-гомінке море і свіжий вітрець, який приносив хвилюючі запахи океану, буквально приголомшили її.

— Грета здорова?

— Так, вона здорова. Я приїхав…

— Не тут, ні, не тут, потім!

Євине обличчя було немовби осяяне веселим, м’яким світлом, все її єство випромінювало якусь особливу свіжість і здоров’я. Йшла з легкою, приховано-торжествуючою посмішкою на повних, радісних, красиво окреслених губах. Щоки її зарум’янились, як у сільської дівчини, їх не треба було й підфарбовувати. Рум’янець полум’янів нерівномірно, як це часто буває на яблуках. Її м’яке волосся кольору темного бурштину легенько куйовдив вітер.

На палубі було багато людей, і пасажири з цікавістю розглядали її: Кенігсгартен! Вони знали її по сцені, по концертному залу, і якщо навіть раніше не бачили її особисто, все одно знали, що лише ця жінка може бути Євою Кенігсгартен. Вона була огорнута якимись особливими, збуджуючими флюїдами; очі, щоки, губи, здавалося, віддзеркалювали все, що відбувалось у її душі. Пасажири давали їй дорогу, дехто вітався. Три юні, дуже гарненькі дівчини в блакитних пальтах рука в руку прогулювались по палубі; вони так зацікавились, що просто зупинилися і втупили в неї очі. Її це не дратувало, аж ніяк. Єва була честолюбна і відверто визнавала це. Людське захоплення сприймалося нею як відшкодування за ту страшну роботу, масштабів якої ніхто не уявляв собі, за Райфенбергові тортури, за страх перед виступами. А сьогодні це захоплення тішило особливо: хай подивиться Вайт, як її поважають.

Її вигляд ніби говорив: ну, дивіться на мене, я Єва Кенігсгартен, я щаслива, я йду поряд з цим молодим чоловіком, якого люблю. Дивіться, який він гарний!

Директор Генріккі привітав Єву своєю найчарівнішою посмішкою, і знову схилив вухо до пані Саллівен, яка напівлежала у своєму шезлонгу, наче молода дівчина. Вона вкрилась строкатим пледом, з-під якого кокетливо визирали маленькі ноги, яскраво-руді кучерики виблискували на сонці металом, але денне світло безжально виставляло напоказ риси її спустошеного обличчя, хоч воно, як шаром борошна, було густо вкрите пудрою.

За її шезлонгом у плетеному кріслі сиділа Кітті Саллівен, оточена почтом молодих, респектабельних людей, без яких вона нікуди не виходила. То були троє молодих спортсменів — русявий ніжний англієць віконт Джей і двоє чорнявих французів — барон Нійон і доктор Жільбер. Вони вже багато років грали в міжнародних матчах з теніса в Лондоні, Парижі, Берліні, Ніцці і Каїрі. Доктор Жільбер грав навіть в Австралії. Віконт Джей рік тому перейшов на автомобільні гонки. Він працював на італійську фірму і мав на борту три новенькі гоночні автомобілі.

Іноді, коли хтось з пасажирів привертав її особливу увагу, пані Саллівен підносила маленьку, прикрашену каблучками руку до очей, встромляла в око свій монокль, що носила на тоненькому ланцюжку навколо шиї, і шкірила маленькі зуби, гострі й колючі, як у щуки. Злий язик пані Саллівен знали всі. Господи, та вона й не приховувала, що загалом зневажає людей… бо знає їх! А жінок вона просто ненавиділа.

— О, гляньте, — вигукувала вона своїм верескливим, гугнявим голосом, виблискуючи моноклем на напудреному обличчі, — це ж Мейсі Тейлор! Ну, я б не сказала, щоб ця добродійка помолодшала. Вона тепер важить добрий центнер. Ми звали її Пусс. Вона мала трьох чоловіків, і всіх загнала в могилу.

— Мамо, годі ж бо! — скривилася Кітті.

— Що? Але ж, Кітті, я кажу чистісіньку правду. Я знаю Пусс двадцять років. Вона раніше читала вірші у вар'єте і там познайомилася з Чарлі Янгхазбендом — судновласником. Він одружився з Пусс. Це коштувало йому всього багатства. Коли в нього нічого не залишилось, вона розлучилася з ним і одружилася з Беном Клерком, який добре умів тільки одне — упиватися до нестями.

До цієї справи він ставився надзвичайно серйозно і зрештою добився неабияких успіхів. Пусс запрошувала до себе виключно безпросипних п'яниць і сама почала випивати.

— Ну, мамо! — запротестувала Кітті і з вибачливою посмішкою обернулася до своїх кавалерів.

— Як погано ти знаєш життя, Кітті! —образилась пані Саллівен. — Я ж бувала у Бена Кларка. А втім, він був досить симпатичною людиною, коли не дуже напивався. Хелло, Пусс, — покликала вона різким голосом.

Дама, яка озвалася на ім'я Пусс, літня огрядна шансонетка з припухлими, добродушними очима, підійшла і радісно вигукнула:

— Це ти, Пат! О, я просто не вірю своїм очам!

Дами обнялись і розцілувалися.

— Як ти живеш, Пусс?

— Дякую, добре, гріх скаржитися.

— Це видно по тобі, о, це здалеку видно. Ах, ти вічно юна!

— Третій чоловік, якого Пусс загнала в могилу, — вела своє пані Саллівен так голосно, що подруга, яка вже відійшла, могла її ще почути, — швед на ім'я Свен Олафсон, власник сірчаних копалень у Мексіці, був дуже показним чоловіком. Вона поїхала з ним у Мексіку і там з ревнощів влаштувала, щоб його убили.

— Мамо! — обурилася Кітті. — Ти з глузду з'їхала!

Пані Саллівен зареготала.

— З глузду з'їхала? — сміючись вигукнула вона, але в очах її спалахнув злий вогник. —

— Може, ти зараз нацькуєш на мене психіатрів, Кітті? Га? Не думай лишень, що їм зі мною буде легко впоратись!

Повз них прочовгав маленький літній чоловічок, згорблений і зовсім лисий, з жовтим брезклим обличчям і носом, ніби сплющеним молотком. Побачивши пані Саллівен, він зупинився і церемонно вклонився.

— О, — вражено промовила пані Саллівен, ніби не вірячи власним очам. — Бон жур, мсьє Лемоньє! — привіталася вона, люб'язно, але зухвало посміхаючись, і вишкірила вузькі щучі зуби.

Потім таємниче промовила:

— Тс! Тс! Отож він і досі живий. Панове, я оце привіталася з мерцем!

— З мерцем? — пирснули молоді французи.

— Справді! З мерцем! Вірите чи ні, але цей пан двадцять років тому був похований в Баку, знаєте, нафтове місто Баку? Тоді його звали інакше, він був одним з бакинських нафтових магнатів. Але кінець кінцем накоїв такого, що навіть гроші не могли вже врятувати його від суду. І от він вирішив, що краще вмерти і бути похованим. Нині він живе як француз у Каннах, страшенно багатий, тепер його звуть барон Лемоньє. Кажуть, цей титул йому присвоїв сам папа.

— Мамо! — вигукнула Кітті. — Та це ж казка, звичайнісінька казка.

Пані Саллівен зневажливо знизала плечима.

— Ти не знаєш світу, Кітті, — промовила вона презирливо. — Увесь світ не що інше, як страшна безумна казка! Гроші все зроблять. Я могла б розповісти тобі ще й не таке.

Стюарди принесли бульйон, і на мить злий язик пані Саллівен, що пік їй рота, мов розпечене залізо, змовкнув. Потім вона знову встромила монокль в око, і почала роздивлятись навколо. Очі її хижо виблискували. Вона скидалася на демона, що виглядає жертву.

— А, Гарденер! — знову завела своєї стара.— Дж. П. Гарденер! Він здорово постарів, чи не правда, Кітті?

Пані Саллівен не один рік знала Гарденера. Він уже не подобався їй. Вважала, що його підточили модерні фрази і сентиментальні дурниці, якими сьогодні були заповнені газети. Треба було знати його батька, Джона Гарденера! Ото був хлопець! Він належав до тих сильних людей, які створили Штати. Не давав дурити себе оцим борзописцям, які проголошують «нові людські ідеали», що не коштують їм і цента. Весь цей безглуздий страйк у Берренхілсі в нього і години не тривав би — жодної години! Він ішов на людей з кулаками і не знав страху! Ото був чоловік! Він якось сказав їй, місіс Саллівен: «Пат, — сказав він, — на цьому світі ти пан або слуга. Бо відколи існує світ, нічого іншого, як пани і слуги, не існувало, повір мені, Пат, володарі і раби, а все інше — брехня».

Це сказав Джон. А пані Саллівен вірила йому! Так було й сьогодні, так буде й повік.

— Пани і слуги! — повторила стара і, задерикувато посміхаючись, глянула на свій почет, на кожного по черзі. — І сьогодні те ж саме, чи не так, директоре Генріккі?

Директор Генріккі збентежено розсміявся, ніяково погойдуючи ногою. Паскудний писок у цієї старої, подумав він. Однак люб'язно посміхнувся і, втягнувши голову в плечі, сказав: якщо йому дозволено буде відверто висловити свою думку, він вважає це формулювання дещо різким.

Але барон Нійон, тенісист, відкинув назад свою красиву чорняву голову. Він почервонів від гніву. Невже тільки тому, що ця жінка багата, вона може говорити найбезсоромніші, найцинічніші речі?

— Ви перебільшуєте, мадам, — сказав він тремтячим голосом. — Я все-таки вважаю, що за останні сто років багато що змінилося!

— Так! Так! Наступайте! —підтримала його Кітті, яка завжди раділа, коли хтось заперечував матері.

Пані Саллівен, котра сприймала кожне заперечення як образу, обернулася і осудливо глянула в монокль на Нійона.

— Ви, мабуть, вважаєте себе страшенно мудрим, бароне Нійон? — глумливо сказала вона. — Egalitė, libertė, fraternitė[7]. Ви хороший юнак, бароне Нійон, так, це безперечно, — барон Нійон зблід. — Але дозвольте вам сказати, що все це тільки фрази! Красиві слова! Ви, європейці, любите п'янити себе красивими словами. Багато що змінилося. О, згодна, аякже. Але по суті змінилися лише слова, вони стали чемнішими, а насправді все залишилося по-старому. Як не крутіть: пани і слуги, іншого немає й ніколи не буде. Ну, а я маю мужність називати речі своїми іменами.

Пані Саллівен торжествувала.

21

Так, пані Саллівен торжествувала, створилася неприємна атмосфера, і вона відчувала це так само, як і всі. Барон Нійон все ще був блідий. Вічна посмішка Генріккі стала якоюсь штучною. Кітті дістала з кишені свій довжелезний срібний мундштук для сигарет і заходилась його чистити. Це завжди було поганою ознакою. Пані Саллівен подумала, що, мабуть, була занадто різкою, та зрештою не її вина, що ці люди не мають сили вислухати правду і люблять самі лише фрази. Вона спробувала заговорити примирливим тоном, та їй ніхто не відповів.

Тепер вона сиділа з ображеним обличчям і злими вогниками в очах. «Найгірше в людях — це їхня безмежна дурість, — подумала вона. — Найгірше! Ну добре, я мовчатиму». І змовкла.

Багато людей проходило по палубі повз неї, ах, які цікаві речі вона могла б розповісти про декого з них. Але мовчала, вперто і ображено, хоч мовчання ставало дедалі нестерпнішим для неї самої.

У цей момент мимо проходила Кенігсгартен, і Генріккі, підвівшись, схилився в шанобливому поклоні.

Пані Саллівен примружила очі і взялася за монокль, що висів на тонкому ланцюжку.

— Подивіться, ось Єва Кенігсгартен,—сказала вона, щаслива, що змогла невимушено порушити мовчання. — Сильна людина, — додала не без поваги в голосі. — Сильна людина, — повторила вона по хвилі, майже захоплено, бо ніхто і словом не відгукнувся.

— У неї королівська хода! —нарешті промовив Генріккі, який не боявся банальностей.

Слава богу, мовчання порушено! Пані Саллівен з полегкістю випросталась у своєму кріслі, і вмить до неї повернулася звичайна жвавість. Правду кажучи, вона не любила королев.

— Саме так мають ходити королеви! — сказала вона.

Однак ті кілька королев, яких пані Саллівен бачила в житті, були такими ж сірими посередностями, як дружини фабрикантів і сенаторів, ні на йоту не кращими.

— Справжні королеви існують лише в театрі, директоре, — додала вона. — Та ви маєте рацію — у неї чарівна хода! Але її ноги? Чи не вважаєте ви, директоре, що ноги її трохи завеликі, як у багатьох німецьких жінок? Щоправда, фігура її все ще бездоганна, хоча вона вже не дівчина. Скільки їй, по-вашому, років, директоре? — спитала, сміючись, і, не чекаючи на відповідь, додала: — І хто той молодик, з яким вона йде?

Директор Генріккі знизав плечима. Обидва, здавалося йому, йшли у досить інтимній позі. Він не знав супутника Кенігсгартен, але хотів негайно ж дізнатися, хоч би для того, щоб задовольнити власну цікавість.

Пані Саллівен, затиснувши в оці монокль, злісно посміхнулася:

— Він добре виглядає, цей молодик!

---

[7] Рівність, свобода, братерство (франц.)

— Він виглядає, як грек, — докинула Кітті. — У нього справді класичний грецький профіль.

Молоді спортсмени кивнули з виглядом знавців.

— У нього добра статура, — сказав віконт Джей.

Пані Саллівен випустила монокль і, примруживши очі, звернулася до Генріккі: вона шанує Кенігсгартен, як усіх справжніх митців. В її домі бували найвидатніші співаки й диригенти, і Карузо теж — то правда, але, на її думку, з цією Євою Кенігсгартен надто вже всі панькаються. Стара не витримала, щоб хоч трохи не полихословити.

— Я чула, — сказала вона, — що Кенігсгартен полюбляє товариство молодих красивих чоловіків, директоре? То правда? В цьому, мабуть, є частка істини. Адже вона розлучилася, і тоді був якийсь скандал. Здається, один з її молодих коханців застрелився у Відні?

Директор Генріккі знизав плечима і посміхнувся. Він нічого не знає про це.

Пані Саллівен засміялася і фамільярно штовхнула Генріккі в бік.

— З вас нічого, нічогісінько не витягнеш! — вигукнула вона.

В цей час її увагу привернули інші пасажири.

— А ось і Харпер-молодший! Кітті, ось Харпер!

Кітті повела плечима і холодно мовила:

— Ну й що ж? Ти ж знаєш, мамо, що я не поважаю його!

Пані Саллівен злісно посміхнулася. Вона пригадала, як Кітті кілька місяців поспіль домагалася прихильності Харпера. Але тоді Харпер віддав перевагу гарненькій Ліссі Уїстлер, і Кітті так скаженіла, що навіть погрожувала застрелити Ліссі.

— Ах, а ось і та маленька француженка, яка вчора ввечері так відверто фліртувала з Харпером. Все-таки гроші — наймогутніший у світі звідник, бог свідок!

Щоб привернути до себе увагу, Жоржетта Адонар наважилася на досить сміливий вчинок. Вона з'явилась на палубі в костюмі матроса — у голубих, страшенно широких брюках і з відкритою шиєю. Чорні кучері куйовдив вітер, вона сміливо дивилась уперед, ніби збираючись завоювати всю палубу. Широко ступаючи, йшла вона танцюючою ходою поряд з Харпером і браво погойдувала стегнами. Здавалося, вона демонструвала Харперу танцювальні па і при цьому безугавно лящала. Але товариство дозволяло і вибачало все пікантне, а Харпер буквально був зачарований і пишався, що міг показатися з нею.

Пані Саллівен голосно засміялася:

— Вона, мабуть, вважає, що тут узбережжя Каліфорнії. Вона схопить нежить.

Однак Жоржетта привітала пані Саллівен так шанобливо, що стара навіть визнала її симпатичною і пробачила їй костюм. Кітті, пригладжуючи непокірливе волосся, привітала Жоржетту чарівною посмішкою.

За Харпером і Жоржеттою, задихаючись і збуджено жестикулюючи, у супроводі секретаря Харпера дріботів його превосходительство Лейкос, намагаючись ступати в ногу.

— Політика, — торохтів Лейкос, — вимагає постійної чіткої точки зору на історичну картину світу…

— Ах, бідненька, — з удаваним співчуттям в голосі промовила пані Саллівен, стежачи в монокль за Жоржеттою. — Вона, мабуть, не знає, що Харпер взагалі байдужий до молодих дам? Подивіться краще на його секретаря! Він красивий, як кінозірка.

Кітті обурено глянула на матір і підвелася.

— Мама сьогодні просто нестерпна, — сказала вона. — Ходімо, панове!

Та стара Саллівен не звертала уваги на гнів своєї дочки. Злий вогонь, що палив її і на якусь хвилину був пригас, спалахнув знову.

— Он іде Генрі Бернард Міллер з Чікаго, — зашепотіла стара. — Я вам, директоре, розповім історію, що розігралася в одному ігорному клубі в Чікаго.

— Ваша співвітчизниця прекрасна і чарівна, — промовила Кітті до французів. —_ Адонар з Комеді-Франсез — це ім'я знайоме вам?

Ні, французам це ім’я не було знайоме.

У розстебнутій шубі, з довжелезним срібним мундштуком у кутку рота, Кітті задумливо походжала по палубі.

— Оце раса! — сказала вона, ні до кого не звертаючись. — Це тисячолітня раса!

Вона здавалась схвильованою, погляд її звичайно лагідних, майже стомлених очей, став гострим. Нараз Кітті спинилася і сказала, повернувшись до своїх кавалерів, але таким тоном, немовби говорила сама до себе:

— Вона прекрасна!

Кітті пішла по палубі, а слідом за нею рушили французи. Останнім ішов віконт Джей, який навмисне відстав. Він виглядав збентеженим і пригніченим.

Кітті раптом ніби підмінили, і її хвилювання стривожило його. Безтямно закоханий, він два роки всюди супроводив її. Як тінь, їздив за нею з міста у місто, з готелю в готель. По кілька місяців вона поводилася цілком розважливо, потім на неї щось находило, як оце тепер. Джей пригадав десь почуту історію: нібито через Кітті наклала на себе руки молода акторка.

За якусь мить вона зустріла Харпера з Жоржеттою.

Кітті заступила обом дорогу.

— Добридень, Харпере, — кокетливо сказала вона, дивлячись на Жоржетту, яка стояла, встромивши руки у кишені брюк. — Вибачте, що турбую вас.

Харпер ніяково посміхався.

— Ви чудово декламували в барі, мадмуазель Адонар! — сказала Кітті. — Це було прекрасно.

Жоржетта зашарілась.

— Я побоююсь, що була трохи напідпитку. Харпер надто щедро почастував мене.

— Я люблю вашу французьку мову, мадмуазель Адонар, — вела далі Кітті. — Мені дуже подобається ваш голос. Здається, ми могли б стати добрими друзями.

— О! — пробелькотіла Жоржетта. — О!— і стиснула руку Кітті.

Кітті взяла її під руку і повела з собою.

— Ви змерзнете, — сказала вона стурбовано. — Візьміть мою шубу!

— О, ні, я ніколи не мерзну, — відповіла Жоржетта, заклякла, як бурулька.

Харпер ледве приховував своє роздратування. Він залюбки залишився б на самоті з Жоржеттою! Разом з віконтом Джеєм він поплентався за дамами. Настрій його зіпсувався остаточно. Обидва французи щезли…

— Треба знайти хід на верхню палубу, — сказала Єва. — Тут забагато людей. Ага, дивіться, мабуть, сюди.

Піднімаючись східцями, Єва трималася за руку Вайта — такий сильний був тут вітер. Він несамовито тріпав волосся, проймав наскрізь, і чудесна прохолода огорнула все її тіло.

— Ах, який вітер!.. Я рада, що ви прийшли, Вайте, — промовила Єва, тримаючись за його руку. — О, справді, я рада!

— Я щасливий, — відказав Вайт, вдихаючи запах її волосся.

22

Звідси, згори, з висоти шести поверхів блакитне море здавалося зовсім гладеньким. Вдалині, майже на обрії, повз пароплав, повитий іржавим димом.

— Пароплав, дивіться, Вайте! Що то за пароплав?

— Торговий пароплав, мабуть.

— Як тут чудово! Скажіть-но самі, хіба ж не чудово?

Єва жадібно вдихала терпкий запах моря. Вайт бачив, як золотіє під сонцем м’який пушок на її щоках. Часом вітер доносив запах гарячого мастила і диму. Три червоних башти викидали в блакитне небо чорний чад.

Оркестр, що грав унизу, на прогулянковій палубі, було ледве чути.

— Тут казково тихо,— сідаючи в крісло, промовила вона і додала з якоюсь урочистістю в голосі, дивлячись Вайтові просто в очі:

— Тепер розповідайте про Грету,— вона щасливо засміялася і притулила його руку до своїх грудей. — Чуєте, як б’ється серце. Це Грета. А тепер розказуйте! Та не забудьте бодай найменших дрібниць!

Вайт розповів. Це було лише за п’ять-шість днів. Він мав уладнати справи у Відні і повертався у Гейдельберг. Коли поїзд наближався до Зальцбурга, згадав про Грету і про свою обіцянку відвідати її при нагоді. Відверто кажучи, він теж скучив за нею. Зійшов у Зальцбургу і взяв таксі до Санкт-Аннена. Сіявся дрібний сніжок, доїхали вони до Санкт-Аннена менш як за півгодини. Розташована поблизу похмурого лісу садиба скидалася на монастир, холодний, незатишний і покинутий, навкруги нікого не було видно. Нарешті йому вдалося розшукати служницю. Подав їй свою візитну картку. Минув досить тривалий час, поки вийшла літня дама, трохи чудна, як йому здалося.

— Міс Роджерс,— видихнула Єва.

— Так, міс Роджерс, точнісінько така, якою її нам змальовувала Грета.

Міс Роджерс завела його у передпокій, і знову-таки нескоро вийшла полковниця фон Кінська й люб’язно привіталася з ним.

«Значить, ви — Вайт,— сказала вона.— О, Грета із захопленням говорить про вас. Ви навчили її грати в крокет. Грето, Грето, йди ж но сюди! Прийшов пан Вайт».

Грета ввійшла — несмілива і недовірлива.

— Як вона виглядала? — тремтячи від хвилювання, спитала Єва.

— Як завжди. Волосся трохи скуйовджене і по-хлоп'ячому непокірне. «Добридень, Грето,— сказав я,— ось і я. Як бачиш, я додержав слова».

Грета дивилася на нього великими, дуже великими очима й мовчала.

«Ти ніби не знаєш мене, Грето. Я Вайт!»

Тоді Грета пустотливо засміялася і промовила:

«Звичайно, я тебе знаю, і знаю, що ти Вайт. Добридень, Вайт».

Але вона не підійшла до нього, вона залишилась стояти. Це вже була не та жвава й невимушена дівчинка, яку він бачив у Гейдельберзі. Вайт намагався розворушити її розмовою, але відповідала вона йому боязко й нерішуче.

«Та поговори ж з паном, люба»,— підбадьорила її пані Кінська.

«Why don't you talk with the gentleman[8]?» — спитала міс Роджерс своїм гавкучим голосом, що його так вдало імітувала Грета.

Дівчинка збентежено обсмикувала свій фартушок і поглядала на міс Роджерс.

«I shall talk with him[9]»,— відповіла вона, але з неї небагато вдалося витягти.

— Небагато, але ж хоч щось,— сказала Єва. — Пригадайте, пригадайте кожне її слово.

Вайт замислився.

— Ага, спочатку вона спитала в мене, чи довго я пробуду тут. Я сказав їй, що мушу їхати далі наступним поїздом. Грета розсміялась і сказала: «Чому ж ти, власне, прийшов, коли хочеш уже йти?» Я відповів, що прийшов лише для того, щоб побачитися з нею.

«О, а куди ти зараз поїдеш?»

«Я поїду в Гейдельберг».

«У Гейдельберг? Як там живе твій пес Роланд?» — вона трохи пожвавішала.

«Непогано, Грето, він передавав тобі привіт».

«Вітай його від мене. Скажи йому, що через чотири місяці я знову буду в Гейдельберзі».

«Через чотири місяці? — вражено перепитала пані фон Кінська. — Звідки ти знаєш це?»

«How do you know it[10]?» — вкрай здивована, спитала міс Роджерс.

Грета подивилася своїми розумними, як у дорослої, очима на бабусю та міс Роджерс і лукаво відказала: «Я порахувала! Ще чотири місяці».

— Бачте! — радісно вигукнула Єва.— Бачте! Ці старі баби не здатні більше дурити її! Далі, Вайт!

Вайт стулив пучки довгих пальців.

— Я тільки пригадую ще, як вона спитала, чи грали ми вже у крокет. «Ще занадто холодно для цього», — відповів я. — «Але в липні, — сказала вона, — ми знову пограємо, Вайте? Я буду тренуватись, у мене є куля і молоток»… І більше, Єво, при всьому бажанні нічого не можу пригадати.

Єва мовчала. Потім глянула на Вайта і з розчаруванням в голосі промовила:

— А про мене вона не питала?

— Ні! — відповів Вайт. — Тоді — ні. Але в її поглядах я відчував невисловлене питання. Вона поглядала то на пані Кінську, то на міс Роджерс, ніби хотіла, щоб обидві пішли геть.

— А вони, мабуть, і не думали зробити це? — з гіркотою в голосі сказала Єва.

— Так, я відчував, що вони не залишать Грету сам на сам зі мною і на мить. Але дівчинка зрештою спромоглася сказати мені заповітне слово.

— Кажіть же!

— Дами змагалися одна з одною в люб'язності, вони просили мене поснідати з ними. Попросила мене залишитися і Грета. Вперше вона наблизилась і взяла мою руку.

---

[8] Чому ти не розмовляєш з паном? (англ.)

[9] Я розмовлятиму з ним (англ.)

[10] Звідки ти це знаєш? (англю)

«Зостанься, Вайте!» У її великих очах світилося благання. Але я мусив поспішати на поїзд і попрощався.

Та саме коли я вийшов з дому і сідав у таксі, знялася сильна завірюха. Мотор не заводився, і шофер, вийшовши з машини, завів його ручкою. Цю мить використала Грета, щоб підійти до автомобіля. Вона стала на підніжку і просунула голову всередину.

«Ти застудишся, люба! — гукнула пані Кінська. — Зараз же йди сюди». Міс Роджерс прогавкала якесь попередження. А Грета?

— Знаєте, Єво, що вона зробила? Тепер це знову була та Грета, яку я знав раніше.

— Що вона зробила? — спитала Єва таким тоном, ніби чекала від Грети якогось неймовірного вчинку.

— Нічого особливого, але таке, що виказало її постійні потаємні думки. Вона обняла тоненькими рученятами мене за шию, притиснулась губами до моєї щоки і прошепотіла: «Візьми мене до мами!» Все це відбулося блискавично, в якусь мить. Відразу ж після цього я крізь вихор сніжинок побачив її маленьке обличчя, яке сяяло щастям і торжеством від свідомості того, що вона-таки сказала щось справжнє, і машина поїхала.

Єва, вражена, затулила обличчя руками.

— Вона це сказала?

— Так, сказала.

Якийсь час Єва сиділа, сховавши обличчя. Скорбота і розпука зігнули її. Вона безсило опустила руки, і Вайт побачив її запалі щоки, сповнені тугою очі.

— Спасибі вам, Вайте! Нічим, нічим у світі ви не могли б мене більше потішити, ніж цією звісткою.

Єва задумливо дивилася просто себе. Хай Вайт ще скаже їй лише одне. Яке його враження — чи Греті добре у старих дам?

Авжеж, відповів Вайт, Грета забезпечена всім. Вона оточена піклуванням і ніжністю, безперечно. Але ж, ясна річ, дівчинка хотіла б жити з матір'ю. Та цього бажання не виказала жодним жестом. Вона поводилася мужньо.

— О, так, в неї більше мужності, ніж у мене,— глибоко зітхнула Єва, наморщивши лоба.— Ви не уявляєте, Вайте, якою нещасливою я часто буваю. Ну, та постараюся стати такою ж мужньою, як моя дочка. Я певна, що все буде гаразд… Де моя собака? — звернулася вона до матроса.

— Вище поверхом. В кінці шлюпкової палуби.

Єва нарешті хотіла привітати бідного Зеппля.

23

Житло для собак містилося у кутку палуби, за шеренгами білих рятувальних човнів, що висіли тут на шлюп-балках і стояли на палубі в блоках. Клітку, з якої лунали гавкіт і вищання, оточила юрба чоловіків і жінок. Собаки ніби показились. Серед них були цінні породисті тварини, відзначені призами.

Три чорних, як ворони, пуделі тільки що під захоплені оплески демонстрували кумедні і дивовижні номери. Пуделі належали артистці синьйорині: Мазіні, яка виступала з ними у вар'єте,— граціозній, вже злегка посивілій, але по-хлоп'ячому стрункій дамі, яку легко можна було уявити собі на сцені в костюмі пажа.

Зеппль, що апатично лежав на підлозі, розпачливо кліпаючи очима, застрибав, мов скажений, зачувши, як Єва тихо покликала його. Саме тоді, коли він вирішив умерти від смутку, несподівано прийшов порятунок. Коли Єва взяла його на руки, він видряпався наверх, щоб якомога ближче притулитися до неї. Єва розсміялася. Хай облизує їй обличчя, сьогодні йому все дозволено.

З холодним виразом обличчя і непривітною посмішкою коло собачої клітки стояв у своїй уніформі з багатьма нашивками перший офіцер пан Галлер — кремезний велетень з вилицюватим обличчям.

Галлер не дуже полюбляв цих собак, відверто кажучи — ненавидів. Якби він був хазяїном лінії, то просто відмовився б перевозити цих паскудних тварин. Як перший офіцер, він відповідав за чистоту на судні. Він уже спробував усе можливе. Наприклад, звелів посипати підлогу клітки піском і тирсою, але оті кляті пси скреблись, як навіжені, розкидуючи пісок і тирсу, а вітер розносив хмари того пилу по всьому пароплаву. Боронь боже, ще впаде на свіжопофарбований човен!

Свою люту ненависть Галлер виливав на вухо маленькому, дуже непоказному панові, котрий стояв біля нього в якійсь боязкій позі. Маленький пан мав коротко підстрижене густе біле волосся, що нагадувало білий оксамит, і молоде смагляве обличчя. Це був Шеллонг — конструктор «Космосу».

— Чому ви так лютуєте, Галлере? — ніяково хихикнувши, спитав Шеллонг, який побоювався, що люди почують лайку.

— Я ненавиджу цих жінок,— процідив крізь зуби Галлер. — Вони кривдять свою прислугу і цілують своїх собак. З мене досить нікчемних створінь з нафарбованими нігтями. При першій же нагоді перейду на торговий корабель.

Непоказний пан Шеллонг повернув голову.

— А ось ця? — спитав він. — Ви ж припускаєте винятки? Хто оця?

Галлер кинув злий погляд поверх клітки. Ні, він не знав цієї дами, хоч її риси здавалися йому знайомими. Він не відвідував ні театрів, ні концертів і не цікавився списком пасажирів.

— Бачте, Галлере,— промовив Шеллонг, — це ще мало б сенс: будиночок біля моря, де можна рибалити, і отака жінка. Тоді життя, мабуть, мало б смисл.

Галлер щось пробурчав. Найліпше, мовляв, взагалі не мати діла з жінками. Так йому підказував досвід. Він розлучився з своєю дружиною, яку в жорстокій, багаторічній боротьбі вирвав у іншого.

— І все-таки,— повторив Шеллонг,— будиночок біля моря, де можна рибалити, і вдома чекає отака жінка…

— Ви дурень,— грубо відказав Галлер і презирливо розсміявся.

Разом з вітром над палубою пронеслись різкі короткі сигнали дзвона.

— Що це? — спитала Єва.

Вайт витяг годинника.

— Б’ють склянки. Дванадцята година.

Єва запнула шубу.

— Мушу йти. Вайт, почастуйте Зеппля. Райфенберг сердиться, коли я примушую його чекати.

Райфенберг справді вже чекав. Але зовсім не сердився. Він галантно вклонився Єві і сказав комплімент.

24

Минув якийсь час, і Уоррен Прінс трохи отямився. Тепер він був значно спокійніший і не почував себе нещасним. Хіба що гонор його страждав від того, що Віолетта отак тишком-нишком перейшла до іншого, цілком можливо (чом би й ні!) не менш достойного, хоч той і видався Уорренові поверховим і бундючним. Ах, цей Уоррен чекав пристрасних сцен від молодої дівчини, яка ніколи в житті не зможе забути його, — і ось вона, ні слова не кажучи, дала йому гарбуза.

А й справді! Хіба не він сам свого часу сказав Віолетті, що не може зв’язувати себе? Ну, а тепер без смішних сентиментів, старий, зрозуміло?

Тепер найрозумніше, що він може придумати, — це взятися за роботу. Побачивши здаля дівчат Холл і Хуана Сегуро в жовтих рукавичках, він рішуче повернув назад. Йому назустріч йшов професор Рюдігер, знаменитий фізик-атомник, і Уоррен без церемоній заговорив з ним. Цей професор Рюдігер був людиною, що руйнувала атоми, обстрілюючи їх так, як з гармат обстрілюють фортецю. Але інтерв'ю дало досить убогі результати. Голова Уоррена розпухла від електронів, протонів, гамма-променів. У розпачі він дивився в голубі дитячі очі вченого, за якими жив чужий і незрозумілий йому світ.

З Горацієм Харпером йому пощастило більше. Прінс піймав Харпера саме тоді, коли той відійшов від Жоржетти й Кітті, і поздоровив його із здобиччю.

Харпер голосно й різко засміявся.

— Еге ж, вона й справді дуже пікантна, ця француженка,— сказав він.— Просто чарівна. Тільки от надто балакуча. Боже мій, як швидко вона говорить! Я просто знесилений. Жоржетта сказала, що в мене гіпнотичний погляд, гіпнотичні очі. Як на вашу думку, Прінс?

— Але, може, ви й справді володієте силою гіпнозу, не знаючи про це,— відповів Уоррен, щоб потішити Харпера.

Багаті люди, він знав це, люблять лестощі. Все, що їм заманеться, вони могли купити, окрім визнання і захоплення людей.

Харпер весело засміявся.

— Цілковите безглуздя! Я — і гіпнотичні очі?

Уоррен йшов з Горацієм Харпером уздовж палуби, радий, що може показатися перед людьми у такому товаристві. Син померлого три роки тому каучукового короля Джеймса Харпера, Горацій був, мабуть, найбагатшою людиною на борту. Харперу-молодшому, як його називали, високому і струнку, було трохи за тридцять. Він мав ріденьке рудувате волосся і такі ж ріденькі рудуваті вусики, волосинки яких можна було перелічити. Впадала в око маленька, якась дитяча, голова; обличчя його було ніжне й бліде, хоч він щойно повернувся з Африки. Цей Горацій Харпер мав не дуже здоровий вигляд. Тут вже не допоможуть усі його гроші, втішали себе заздрісні пасажири.

Харпер потягнув Уоррена в бар і, вмостившись на високому стільці перед стойкою, замовив віскі.

Так, Харпер щойно повернувся з Африки, це правда, і подорож була досить цікава, так, так, досить цікава. Але через кілька місяців йому обридло і довелося чотири тижні відпочивати в Парижі. Велика дичина? Так, він полював і на великих звірів. Підстрелив трьох левів, носорога і двох бегемотів. Так, між іншим, бо це, власне, не давало йому насолоди, він не був мисливцем. І, ясна річ, безліч дрібних тварин: газелей, антилоп — все, що там бігало. Лікарі рекомендували розваги, і тому йому спало на думку провести кілька тижнів у Африці. Він найняв французького льотчика Барро і виїхав у Бельгійське Конго.

— Це той самий Барро, що загинув чотирнадцять днів тому?

— Так, той самий, ви тільки подумайте! Його вбив дикий буйвол. Я прочитав про це в одній паризькій газеті під час сніданку. Жаль, жаль його,— сказав Харпер, за звичкою якось дивно свиснувши крізь ніс. Але говорив зовсім байдужим тоном. — Славний хлопець, жаль його.

Він посміхнувся такою ж байдужою посмішкою, витяг із чарки соломинку і глянув у неї, як у підзорну трубу.

— Можливо, то була помста Чорного континенту, Прінсе, як ви гадаєте?

Він знову подивився через соломинку.

— Як це… помста?

— Так, помста.

Харпер стріляв з літака в газелей і антилоп. Тисячами бігли під ними звірі, і козулі підстрибували на кілька метрів. А з грузовиків стріляв левів і все, що потрапляло під руку. Харпер розповідав, посміхаючись, з жвавістю хлопчака, що повернувся із шкільної

екскурсії. Так, вони вбили чимало тварин, і, правду кажучи, то було безглузде нищення, а не полювання. Вони ж навіть не могли забирати своєї здобичі. Хіба що зрідка їм вдавалося сісти і забрати антилопу в табір. А здебільшого тварини просто залишались на місці, і це наштовхувало його на оту думку про помсту Чорного континенту.

— Ви бачили водоспад Стенлі, пане Харпер?

— Аякже. Я поїхав туди, щоб побачити його. Однак він не йде ні в яке порівняння з Ніагарським водоспадом, ні в яке порівняння!.. Та ви ж зовсім не п'єте, Прінс?

— Дякую,— відповів Уоррен і пригубив свою чарку.

З раннього ранку до півночі молодий Харпер дудлив сода-віскі. Сода-віскі було єдине, що скрашувало страшенну нудоту його життя. Він не знав, як змарнувати час. Грав у гольф, теніс, карти, гасав на своєму автомобілі, як навіжений. За ціле життя по-справжньому не прочитав жодної книжки: книги наганяли на нього ще більшу нудьгу. Він також ніколи не міг дослухати до кінця оперу чи спектакль. Один акт — цього для нього було цілком досить. Кожні чверть години він брався за щось нове, щоб за чверть години знову нудитися. Харпер нудьгував навіть тепер, розповідаючи Уорренові про незвичайну подорож, спогади про яку могли б захопити будь-якого молодого чоловіка. Спочатку він дивився крізь соломинку, як крізь підзорну трубу, тепер узяв у барі гральні кості і неуважно почав їх кидати.

— Ви коли-небудь ще раз поїдете в Африку, пане Харпер? — спитав Уоррен.

Харпер похитав головою і з жахом глянув на Уоррена:

— Ні, ні! — і знову свиснув крізь ніс.— Нізащо! Африка — місце для негрів і шукачів пригод, але не для джентльмена.

Оці зарості, сказав він, ні — ради бога, ця глушина, ці верескливі мавпи у пралісі, ці жалюгідні негри з їх дурними барабанами, цей страшний морок, тільки-но зайде сонце! Він збожеволів би, коли б не мав з собою свого грамофона з двомастами пластинок! Африка? Ніколи більше! Для нього існувало тільки одне місце в світі, де він добре себе почував: Нью-Йорк!

— Єдине прийнятне в світі місце, Прінсе! — повторив він.

Уоррен був дуже задоволений. У цю мить він зовсім забув Віолетту і подався в салон для курців, щоб написати телеграму.

Хіба не цікаве інтерв'ю! Горацій Харпер повертається з Африки розчарований і заявляє, що єдино прийнятним місцем у світі є Нью-Йорк! Горацій Харпер заявляє, що водоспад Стенлі не йде ні в яке порівняння з Ніагарським!

Закінчивши роботу, він глянув угору і побачив два великих, гарячкових ока, спрямованих на нього. Очі тимчасом ніби не помічали його, вони дивилися крізь нього. Потім очі знову опустилися, і Прінс пізнав Кінського. Досі Уоррен бачив його лише при електричному світлі в каюті.

Кінський щось писав, увесь поринувши в свою роботу. На його довгому жовтавому обличчі відбивалося нелюдське внутрішнє напруження, рот був відкритий, він ніби прислухався до якихось нечутних голосів. З-під його руки на нотний папір квапливо вибігали рядки нот.

Він силкувався втримати ті величні звуки, що зненацька загриміли сьогодні вночі, струснувши небо і море, коли завив гудок «Космосу». Вони виповнили небо жахом і погрозами, як сурми долі, сурми смерті. Потім стихло! Але так само, як грім пробуджує в долинах стократну луну, сурми пробудили в тиші сотні відгуків і мелодій. І Кінський намагався втримати звуки, і відгуки, і мелодії. Це було нелегко.

Кров кипіла в його жилах. То були могутні і натхненні мотиви, які несли в собі зародок великого твору. Давно вже в ньому не буяли з такою первісною силою звуки і ритми. Якби ще раз вдалося?

Минув довгий час, може — кілька годин, і Кінський відчув себе зовсім виснаженим. Чоло його було мокре. Він ковтнув, содової води і ніби прокинувся від

глибокого сну. Пробігали стюарди, він чув жваві балачки чоловіків з великими сигарами в руках. Нараз перед ним опинився усміхнений Прінс у своїх чорних окулярах.

— Ви так заглибились в роботу, що, здавалось, немовби вас хтось загіпнотизував.

Вираз напруження зник з обличчя Кінського, його щоки, звичайно пом'яті й безбарвні, порожевіли. Так, він працював, спробував, якщо це не звучатиме пишномовно, втримати музичне видіння. Він акуратно склав аркуші, вкриті стрімкими нотними знаками, і дбайливо сховав їх у свій бумажник.

— Прінс, ви вжили оце вираз «гіпноз»,— сказав Кінський. — Можливо, мистецька творчість не що інше, як певного роду самогіпноз?

— О… це цікава й оригінальна думка!— вигукнув Уоррен. — Ти гіпнотизуєш себе і створюєш Гамлета!

— Саме так. Але для цього потрібен медіум Шекспір.

— Ви композитор?

Так, він за професією композитор, відповів Кінський.

— О! — Уоррен удав здивування і злегка вклонився, показуючи тим свою повагу до такої благородної професії, яка на все життя залишилася для нього таємничою і незрозумілою.

Потім витягнув з кишені надрукований аркуш і поклав перед Кінським на стіл. Це була програма концерту пісні, який сьогодні ввечері давала Єва Кенігсгартен. Він одержав її від стюарда.

— Тим більше вас має зацікавити програма сьогоднішнього вечора вашої великої співвітчизниці,— промовив він.

Кінський узяв аркуш, і Уоррен побачив, як його красива маленька рука злегка затремтіла. Він швидко глянув на програму, але одразу знов згорнув її і поклав перед собою. Його обличчя рівномірно зблідло, як у людини, що непритомніє. Він облизав губи, ніби силкуючись заговорити, і потім промовив зовсім іншим, якимсь штучним голосом:

— Спасибі! Ясна річ, це мене цікавить. Дуже вдячний!

— Ви, напевне, прийдете сьогодні увечері на концерт, хоч, гадаю, часто чули пані Кенігсгартен,— допитувався Уоррен.

Кінський глянув на нього очима, повними муки. Очі його на блідому обличчі здавалися тепер абсолютно чорними, виповненими холодною, різкою чорнотою. Він знову облизав губи, потім сказав дуже тихо, майже зневажливо:

— Звичайно, я часто слухав її, навіть дуже часто. Я ж учора сказав вам, що колись дуже добре знав пані Кенігсгартен. Я, можна сказати, сам її навчав. Але на концерт навряд чи піду.

— Пробачте! — і Уоррен, промимривши щось, зник.

Так, тепер він цілком певен!

Сумління мучило Уоррена, його підступність щодо Кінського — о, то так нечесно! І все-таки він не втримався від спокуси зазирнути з палуби у вікно салону для курців: Кінський, все ще блідий, з опущеними повіками, сидів за столом. Ось він випростався і взяв програму. Розкривши рота, якийсь час напружено розглядав її. Коли він заворушився, збираючись підвестись, Уоррен утік.

Кінський поволі спускався широкими, застеленими гумовою доріжкою сходами, що вели вниз, всередину корабля. Спинився і ще раз вийняв програму з кишені: Шуман, Брамс, Штраус. Це були Євині шедеври, він їх слухав у її виконанні безліч разів. Серед них було кілька складних, рідко виконуваних пісень. Багато років тому він сам розучив їх з Євою.

Нараз Кінський відчув різкий поштовх у серце: «Колискова» Вольфганга Фріде! Вольфганг Фріде — такий був його композиторський псевдонім. Це прізвище сподобалося

йому в юності; йому було вісімнадцять, коли він почав писати музику. Фріде! Унфріде більш підійшло б йому![11].

Єва співатиме цю пісню останньою. Він написав її, коли народилася Грета, написав для Грети і для Євиного голосу. Його глибоко зворушило те, що вона взяла її для своєї програми.

25

Зібгавши в кишені програму концерту, Кінський, охоплений гарячковим неспокоєм, пробирався крізь корабельний лабіринт. Спускався, піднімався, виходив на незнайомі палуби. Нарешті збагнув причину свого хвилювання: він може знову почути Євин голос! Саме це! Так, він зможе почути її, якщо схоче, за кілька годин. Вже сама ця думка так схвилювала його, що кров забухала у скронях.

Знову ступивши на майже безлюдну палубу, він несподівано побачив перед собою Райфенберга. Непомітно відійшов убік, спинився, затамувавши подих. Райфенберг, з трагічними зморшками на обличчі, заклавши руки за спину, човгав по палубі. У цю мить він скидався на Бетховена, що поринув у глибоку задуму. Раптом зупинився і почав енергійно жестикулювати. Він стиха розмовляв сам з собою, щось бурмотів, потім несподівано обернувся і зник, не помітивши нікого.

Ця зустріч, однак, відразу протверезила Кінського. Він не хотів зараз бачити ні Єву, ні Райфенберга — може, завтра, може, післязавтра, але тепер він ще не був підготовлений до цього. Кінський проклинав корабель! Завше, коли його гризла туга, міг втекти у ліс і ходити там, поки неспокійні думки одна по одній не покидали його. А тут, у цьому лабіринті з коридорів і сходів, він почував себе ніби бранцем злого чаклуна. Нарешті стюард вказав дорогу, і Кінський потрапив на передню частину корабля.

Він був сам і сприймав самотність як порятунок. Вітер шарпав його пальто, надвечір бриз значно посилився. Блискуча, холодна морська далечінь заспокоювала.

Ніс «Космосу» стрілою розрізав хвилі, відкидаючи убік гори шумовиння.

Ці живі зелені водяні гори немовби заворожили Кінського. Він сильно перегнувся через поручні, під ним вирувала вода, в обличчя летіли бризки. А коли тут послизнутися? Трішки послизнутися?

Він рвучко випростався і, збліднувши, відсахнувся. Чоло його порізали глибокі зморшки, він втупився очима в блискуче холодне море. Губи його скривилися в гіркій посмішці. «Ти можеш почути її, якщо хочеш. Так, можеш і це. Чом би ні?»

О, яке блискуче й холодне море, яке вороже! Похитав головою. «Ні, ні! — відказав сам собі. — Ти не слухатимеш її. Годі».

«Годі,— повторив він. — Ти не слухатимеш її. Підеш у свою каюту і заткнеш собі ватою вуха. І не побачиш її, і це буде найкраще. В Нью-Йорку сядеш на перший же пароплав і повернешся в Європу. То була безглузда ідея, нерви — ото й усе».

«Годі»,— безупину повторював він, походжаючи по палубі. Щільніше запнув поли пальта і повернувся на середню частину корабля. На море, як густий темний дощ, спускався морок. Із заходу сірим непривітним хмаровинням насунула ніч, море спохмурніло, і навіть дзвін на фок-щоглі звучав смутно і меланхолійно.

Ні, і тепер, коли вже смеркало, він не відступався од свого рішення не слухати Єву, нізащо. Але чим густішою ставала темрява, тим важче ставало йому боротися з спокусою ще раз послухати Євин голос. Ще один раз! Його голос! Бо то ж він створив її!

Пароплав освітлювався. Спочатку спалахнули палубні лампи, потім яскраве світло вихопилося з усіх його вікон і закутків. «Космос» летів у безмежну темряву ночі, як сяюча брила розжареного металу, стрімкий метеор у пітьмі. Знову зажевріли червоні башти, сталева фортеця, гнана своїми шістдесятьма тисячами коней, нетерпляче здригалася від

[11] Гра слів. Friede по-німецьки — мир, згода, спокій. Unfriede — розбрат, незгода, неспокій.

кіля до палуб. В святкових обшитих червоним деревом довжелезних коридорах пахло парфумами і пудрою, з-за дверей долинали дзвінкі голоси, деренчали дзвоники, кликаючи стюардів і перукарів. Дами займалися туалетом — готувались до концерту. Це була перша нагода показати тут, скільки ти коштуєш!

Жоржетта Адонар разом з Харпером-молодшим, сміючись, спускалася сходами, вона стрибала через три сходинки і верескливо скрикувала від задоволення. Так, треба йти переодягатися! Харпер хвацько поцілував їй руку і спробував затримати її. Все-таки, може, зла стара Саллівен бреше?

Жоржетта скрикнула і побігла. «До вечора!» Прудконога і пустотлива, вона заклацала по коридору своїми високими підборами і мало не збила з ніг Кінського. «Пардон, месьє».

Кінський пішов у свою каюту і дуже повільно почав переодягатися. А чом би й ні? Та й безглуздо замикатися в кабіні і затикати ватою вуха — однаково почує Єву, крізь усі стіни. Коли він натягнув трохи старомодний смокінг, в каюту зайшов уже повністю вдягнений Прінс.

— Ага, ви все-таки йдете на концерт?

— Так, — червоніючи і ніяково посміхаючись, відповів Кінський.

Тисячокімнатний корабельний палац, що кишів людьми, був охоплений незвичайним хвилюванням, і коли Кінський проходив святковими коридорами, це хвилювання струменіло на нього крізь усі двері і стіни. Всі ці люди, що жартували і сміялися за дверима, сьогодні ввечері слухатимуть Євин голос, чому ж не можна саме йому, котрий створив цей голос? Чому саме йому, що сів на пароплав з єдиною метою: ще раз побачити Єву, перш як вирішиться його доля.

Ну, ось він і наважився довести свою думку до кінця: перш як вирішиться його доля!

Він знову йшов коридорами, підіймався широкими сходами, поки не заблукав. Покликав стюарда.

— Де відбудеться концерт?

— Прошу, поверхом нижче! У бальному залі.

Так Кінський потрапив у пальмовий сад, що містився між рестораном «Ущелина» та бальним залом. У перший момент його ошелешила повінь світла, що линуло з відкритої їдальні, і екзотична розкіш «Пальмового дому». Пригадався Санкт-Аннен… Його пуританська спальня, його голий робочий кабінет з дерев'яним Христом. Нарешті він надибав глибоку темну нішу, де його ніхто не міг побачити, і тут відчув себе в безпеці. У білому мармуровому басейні тихенько плюскотів фонтан.

Людський потік плинув повз нього, заповнюючи бальний зал. Золоті черевики, вишукані туалети дам… їм услід котилася хвиля пахощів. На мармурово-білих шиях мерехтіло коштовне каміння — то був світ, давно вже покинутий ним. Невже цей світ і досі існує?

Зал повнився голосами. Та ось двері зачинилися. Запала тиша, і хтось сказав кілька слів: директор Генріккі відрекомендовує Єву Кенігсгартен і дякує їй, говорить про її великодушність.

Потім зашуміло і загриміло — то оплесками вітали Єву.

Кінський уривчасто дихав. Він нерухомо сидів у своїй ніші. Оце зараз вона стоїть на естраді біля рояля, випромінюючи красу і силу, вона здається крупнішою, ніж є насправді, трохи зблідла від збудження, і щоки ніби схудли. Заплющивши очі, він бачить її. Бачить, як спокійно здіймаються її груди (це він навчив її так дихати). В цю мить величезного напруження вона справді прекрасна. Вклоняється з ледь помітною посмішкою. У неї серйозний, дуже серйозний вигляд, навіть урочистий. Глянула в бік рояля — вона готова. О, Кінський усе бачить. Сотні раз на нього був спрямований цей погляд, який сповіщав про її готовність.

Він бачить страх в її чорних зіницях, груди її здіймаються частіше — це теж страх, але ніхто, крім нього, не знає цього.

Оплески вщухали, знову наростали, зал шаленів. Вигуки, крики. То була овація. Єва знову вклоняється, він бачить, як нараз спалахує її обличчя — нарешті подолала страх. Оплески, оплески, оплески.

Кінський відчував, як його серце шалено калатало і тріпотіло під манишкою. Так, ось вона, переможниця, стоїть угорі, а він причаївся тут, у непомітному, напівтемному закутку. Овація така, що вона не може почати! О, те, що Кінський відчував у своєму сполоханому серці, не було заздрістю, аж ніяк. Його честолюбність згасла, це, мабуть, був лише тихий сум.

Вона таки подолала скляну гору, подумав він, із слизьких стін якої зривались будь-які копита, з якої навіть найвправніші і найсміливіші часто летіли у прірву. І ось тепер вона стояла нагорі, поруч з небагатьма, з обранцями, котрі не зірвалися. Вона. Не він. Він належав до багатьох, що зазнали краху на слизьких стінах. Що тут вдієш? Він був не єдиний, це не було ганьбою, якщо згадати, що він хоробро воював. Він бачив перед собою величезну кількість тих, що зірвалися,— з тисяч ледве один досягав вершини, а досягнувши, часто гинув від виснаження. Це була трагедія мистецтва, якій нема ні кінця ні.краю, яка спалює, спопеляє, знищує одержимих. І його теж спопелила ця трагедія. Ті, хто штурмував скляну гору, були найкращими, найблагороднішими і найсміливішими дітьми своїх народів, їх пророками, їх гордістю.

Так, Єва була одним з обранців, які за життя досягли вершини скляної гори! Чи розуміло це товариство, що в захваті вітало її, чудо подібного зльоту? О, ні, це була не заздрість, а лише тихий сум.

І ось в шумі стихаючих оплесків прозвучали м'які, чисті звуки дзвіночка. Поволі, кожен окремо, ніби оточені мовчанням, огорнуті тишею. То була інтродукція до пісні Шуберта, четвертий і п'ятий такти.

Грав Райфенберг. Він пізнав би його з-поміж сотні піаністів, його тон, схожий на подих, може занадто м'який. Професор гладив клавіші, його короткі пальці торкалися слонової кості, і вона ставала живою і гнучкою. Кінський бачив, як Райфенберг сидить з напівзаплющеними очима, з трагічними зморшками на високому чолі і, зачарований, дихає в ритмі мелодії.

Враз інтродукція урвалася. Пауза на півтакта. Ах, яким нескінченно довгим може бути півтакта! Він знову почув плюскотіння маленького фонтана.

По цілій вічності, під час якої Кінський затамував подих, з тиші пролунав звук, натяк на скрипку, звук скла, по якому пробіг легіт. То був голос Єви. Він виник як ледве чутний подих, щоб враз спалахнути, засяяти і восторжествувати. Існувало тільки одне порівняння для її голосу: розплавлена брила металу, на ньому тоненька плівка, що раптом рветься, і з-під неї сліпучим блиском сяє метал. Такий був її голос. Кінський ніколи не міг знайти кращого порівняння. Єва співала тихо. Нині вона стала також майстром піано, що раніше давалося їй з труднощами.

Вже не відчувалося в її голосі невпевненості при перших тактах, як колись, тієї майже непомітної вібрації, що її може схопити тільки надзвичайно тонкий слух; вона впевнено починала вже з першого звуку. Співала з незбагненною легкістю, яка вразила навіть його, її вчителя. Але неповторним в Євиному голосі був той торжествуючий, радісний тон, що наснажував навіть нещасних.

Вона сьогодні в ударі, подумав Кінський, хитаючи головою. Кого вона кохає? О, він добре знає її. Тільки коли вона кохає, з'являється оцей тон, яким вона завоювала світ. Посміхнувся. Так, кого вона кохає. Вона завжди когось кохає, без кохання Єва не може жити, так само як квітка не може існувати без роси.

О, в його серці немає ревнощів, зовсім немає; усе це давно минулося. Тільки вухо його все ще живе, вухо! Це прекрасно — чути Євин голос. Він долинає до нього, мов із далекого, давно покинутого світу. Кінський більше не чув маленького фонтана.

26

За кілька годин перед виступом Єву завжди охоплювала якась паніка. Її трусило від страху. Немовби вона мусила вистрибнути з літака. Горло їй стискалося, і вона не могла видушити з себе ні звуку.

Марта допомагала їй одягатися.

— Чому ти сьогодні так нервуєш, Єво? — спитала вона.

— Нервую? Стань на сцену, Марто, і співай!

— Я? — Марта простодушно розсміялася і з ніг до голови оглянула Єву своїми похмурими очима. — Але ж я не ти?

— Ну, це мені відомо. Глянь-но, чи не зсунулися панчохи? Ні? Дай мені сигарету, Марто.

— Це ще більше знервує тебе, Єво. І професор каже те саме.

— Хай собі каже, йому дозволено говорити дурниці, — сердито озвалася Єва.

Так, вона вміла співати, її цього навчили, але ж співати, а не стояти перед юрбою людей, які лупають на тебе очима.

Прийшов Райфенберг. Він був тихий і урочистий.

— Ти готова, Єво? Візьми шаль, у коридорах, мабуть, дме.

Марта поклала їй на плечі жовту шаль з довгими торочками.

— До побачення, Єво!

Єва потиснула Марті руку, ніби прощаючись назавжди. І попрямувала за Райфенбергом, як завше, немов автомат, без жодної думки в голові, сповнена страхом, ніби йшла на ешафот.

У маленькому салоні поряд з бальним залом на неї чекав директор Генріккі. Аякже, це їй страшенно потрібно перед виступом! Вона стояла із скам'янілим, нерухомим обличчям і мовчала.

— Ви готові, шановна пані? Дякую. Я відрекомендую вас, лише кілька слів, — і Генріккі відійшов.

Райфенберг взявся за ручку дверей.

— Ну, сміливіше, Єво! — промовив він, посміхаючись.

Він завжди говорив те ж саме, завжди однаково байдужим тоном, ніби зовсім не уявляв її стану.

Єва торкнулася амулета, що висів у неї на грудях, — крихітної фотокартки своєї дівчинки і малесенького золотого хрестика матері — і ступила кілька кроків уперед. Вона нічого перед собою не бачила, глибоко дихала і непомітно посміхалась. Назустріч котилися оплески. Ця хвиля оплесків завжди була її порятунком, за ці кілька секунд вона встигала опанувати себе. Люди посхоплювались з місць і аплодували. Зал сяяв і блищав, на руках і грудях жінок спалахували блакитні і зелені іскри. Єва вклонилася — скромно і водночас гордо. При цьому вона посміхалася, і між вологими червоними губами блищали білі зуби. Завчений уклін. Вона ще раз торкнулася свого талісмана на грудях, полічила до десяти і глянула на Райфенберга.

Пролунали перші акорди інтродукції, вона механічно почала. Через три-чотири такти почула свій голос, і тоді страх зник. Глянула на Райфенберга; очі його блищали, губи він витягнув так, ніби збирався свистіти. Він був задоволений, навіть непомітно посміхнувся до неї, і ось уже Єва почула, що голос її звучить красиво й чисто. Вона співала для Вайта, це була пісня кохання. Перед концертом Єва попросила Вайта сісти так, щоб не могла його бачити. Тепер вона вже наважилася подивитися в зал. її погляд привернув блискучий жовтий камінь на худих грудях дами з червоним волоссям — то був величезний діамант. Це Саллівен, подумала вона. Тепер була абсолютно впевнена в собі.

Райфенберг знову посміхнувся до неї: вона добре співала, блакитні і зелені вогні іскрилися на руках аплодуючих дам.

Коли співала другу пісню, їй чомусь пригадався батько. Він був простою людиною — старий городник, житель провінціального австрійського міста. В Європі тепер була глибока ніч, батько, мабуть, давно вже хропів у своєму ліжку.

Єву охопило якесь дивне почуття. Не відчувала більше страху, навіть власної ваги, здавалося, вона ширяє в повітрі. Так, тепер, сп'яніла від власного голосу, вона хотіла співати. Співала для Вайта, і лише для нього. Шукала його поглядом. їй-богу, вона б привселюдно посміхнулася зараз до нього, якби знайшла. Відчувала свою владу над залом. Маленьке превосходительство з пекучими чорними очима мрійливо гладило білу борідку; поряд — Жоржетта, яка широко розплющеними, майже переляканими очима втупилась у неї, розкривши свого червоного рота. За нею посміхався Генріккі з щасливим обличчям підпилого хлопчака. Капітан Терузен, який попервах сидів з неуважливим, заклопотаним виглядом (опівдні він одержав телеграму, що найменшу його дочку відправлено до лікарні), нараз стрепенувся і глянув на неї.

Колискову вона співала лише для своєї дочки. її голос полине до Грети, о, напевно, — через моря і землі, проникне у рожеве вушко» її довгоногої дівчинки, яка тепер лежала у своєму вузькому ліжку, — так, безперечно, Грета чутиме її уві сні. Єва вірила в це. Вона співала з пристрастю матері, серце якої крається од туги за дитиною. Тріумфуючий голос затремтів від глибокого зворушення. Музика часто так розчулює Кенігсгартен, писали газети, що вона плаче — плаче по-справжньому. Це не було перебільшенням. Ні, сьогодні вона не плакала, але очі її мерехтіли дуже підозріло, коли виконувала колискову. «Вже сходить срібний місяць…», — співала Кенігсгартен. Зал заціпенів, застиг — ні звуку.

Райфенберг підвівся з свого стільця.

— Добре, — стиха промовив він, — добре, Єво.

То була найвища похвала.

Зал шаленів від оплесків, і Єва ще раз проспівала колискову.

— Добре, добре,— повторив Райфенберг. Концерт скінчився.

27

Нелегко було знову почути Євин голос після стількох років! Може, він все-таки забагато на себе бере? Кінський, худий і змарнілий, з жовтавим обличчям, сидів під кущем олеандра, над зімкнутими повіками тіпався пульс. Євин голос проходив крізь нього, розрізав його надвоє, як ніж.

Кінський підвівся, коли вона заспівала колискову. Пісня, написана ним багато років тому для Грети, і ось він слухає її, слухає Євин голос, — то була нестерпна мука!

Він підвівся, пройшов через пальмовий зал, піднявся поверхом вище і побіг у темряву. На нього накинувся колючий вітер, але чорна холодна ніч притишила біль, що розпеченим залізом палив його серце.

Йому нізащо не можна було слухати Єву! Вона вже була такою далекою, такою рятівно далекою, вона лише часом приходила в його сни. І ось тепер знову спалахнула в ньому яскравим полум'ям.

Він обминув на тихій палубі кахикаючу тінь. Часом вітер десь високо над ним заспівував своєї пісні, внизу об борт билися хвилі.

Пригадався день, коли вперше розкрився цей голос: так крізь шлак пробивається блиск розплавленого металу!

«Цілую вашу руку, пане барон», — так дякувала йому Єва після кожного заняття. І Кінський, мов зачарований, поринув у мрії, в гарячкові мрії. Він зовсім забув, що вештається по темній палубі океанського пароплава, який, здригаючись, мчить нічним морем.

Ось він знову в старому місті Л. на Дунаї; бачить будинок в стилі барокко, криві вулички, театр, в якому працює. Він бачить сонячні плями на дахах, хмари пилу над площею — все в якусь частку секунди. Ось учитель Кеммерер, і він бачить навіть кожну срібну волосинку на його лисій голові. Старий чоловік стоїть перед ним, зворушливо

поштивий, такий тонкий, що вітер, здається, проймає його наскрізь. Весь час вклоняючись, Кеммерер запрошує його до пасхальної меси, в якій керує хором ангелів. Йому хотілося б почути думку Кінського. Та головне не це: в хорі ангелів співає одна його учениця, його племінниця, солістка — проста дівчина, але, він вважає, з рідкісним голосом.

Кінський відвідав пасхальну месу в Маріагільфському соборі. Його уява і зараз воскрешає оту месу в найменших деталях: палахкотливі свічки, світле вбрання священиків, що правлять службу. Далекий голос промовляє щось незрозуміле по-латинськи, гримить орган. З темної високості долинають дзвінкі дівочі голоси хору Кеммерера, який провіщає воскресіння Спасителя. І ось із хору виділяється поодинокий голос — несказанно чарівний і ніжний. Це Євин голос, під час тієї пасхальної меси він вперше почув його, коли вона співала соло торжествуючого ангела.

А наступного дня він вперше побачив Єву, її показав йому вчитель Кеммерер: отам, праворуч, в овочевій ятці. Перед ним стояла досить висока сільська дівчина з довгастим веснянкуватим обличчям і неймовірно голубими очима. Русяве волосся заплетене у товсті коси навколо голови, як у селянок, вдягнена недбало, майже неохайно. Він пригадує все, все. Вона говорить голосно і грубувато. Біля неї сидить служниця з недовірливими очима, з суворим засмаглим селянським обличчям.

Оце, значить, Єва! Вчитель Кеммерер, в якого немає ні дружини, ні дітей, хоче дати їй освіту, якщо «це має сенс». Він запитливо глянув своїми підсліпуватими очима на Кінського.

Кінський стоїть, втупивши очі в ніч. Кромішня темрява, а в ній — яскрава лиснюча пляма — місяць. Та він не бачить місяця, він бачить господарство Йозефа Кенігсгартена. Воно маленьке і занедбане. Там є овочеві грядки і гнойова яма, з якої дуже тхне. На компості восени дозрівають гарбузи. Поміж овочевих грядок і гнойовищем зросла Єва.

Вчитель Кеммерер затягнув сюди Кінського на важливу сімейну нараду, хоч той ненавидів міщан з їх неуцтвом і претензіями, з їх неохайним одягом і брудним тілом.

Кінський бачить перед собою обличчя співачки Альберті-Шеель, благородне, позначене трагізмом обличчя. Нещасний випадок обірвав її велику кар'єру співачки. Вона прекрасний викладач співів, і до неї Кеммерер мав привести свою племінницю.

Настало літо, Кінський пішов у відпустку. Він забув про Єву. Восени знову повернувся в Л. і, зустрівши, в театрі Альберті-Шеель, спитав (Єва цілком випадково спала йому на думку) про її учениці. Чи працює вона ще з нею?

«О, так! — Альберті-Шеель була в захваті. — Ви не впізнаєте Єву і її голосу!»

Потім він знову бачить Єву в Альберті- Шеель і ледве вірить, що це та сама дівчина, яку він зустрів тоді в овочевій ятці. Чоло її немовби вище, обличчя — довше: це зробила нова, модна зачіска. Вона дбайливо і пристойно одягнена. Ах, якою ж брудною і занехаяною була раніше дочка городника! Вперше він відчув чари її темноголубих очей, очей полохливого звіряти, що заблукало межи люди і не наважується довіритись їм. Часом у них можна прочитати страх — так боїться вона людей.

«Чи не правда, вона прекрасна, Кінський? — замріяно говорить Альберті-Шеель. — В ній є щось загадкове. Вона — щось абсолютно рідкісне й незвичайне, а сама і не здогадується про це. Відверто кажучи, я закохана в неї!»

Відтоді й почалося, відтоді всі люди були закохані в Єву, з якихось таємничих причин.

Тепер він часто бачить Єву в театрі. Одного вечора їй дали квитки у перший ряд. Коли в антракті він обернувся, то побачив її прямо перед собою.

«А, Єва Кенігсгартен! — сказав він.— Добрий вечір».

Єва відсахнулася. Вона не наважилася доторкнутися до його руки. На обличчі її були страх і безпорадність. Поряд з нею в урочисто-чорному вбранні — Марта. Марта говорить: «Це ж пан барон!»

«Так, тепер я бачу це! — побожно шепоче Єва. — Це пан барон». Вона дивиться на нього, як діти — на вищу істоту. Так, тоді вона бачила в ньому бога!

— Бога! — вголос говорить Кінський і гірко сміється. — Тоді — справді!

На палубі чути швидкі кроки.

— Містер Харпер! Депеша! — гукає стюард. — Містер Харпер! Депеша!

28

Кінський вп'явся худими холодними пальцями у вологе дерево поручнів. Далі, далі! То була болюча насолода — йти за цими видіннями.

Так, тепер його раптом зацікавила ця маленька міщаночка, про яку все літо й не згадував. Він розучував з Євою партії, він раптом відчув себе покликаним керувати її навчанням! Дивіться-но! У вчителі до неї приставлено актора Лембруккера. Чудовий актор! Кінський бачить його перед собою, той завжди кудись поспішає збуджений, з розпатланим волоссям, ніби збирається когось убивати. Єва розмовляє лише на діалекті своєї батьківщини і навіть гадки не має, що існує ще й інша мова, вона певна, що весь світ говорить так само, як вона. Лембруккеру доводиться вчити її говорити, ходити, сидіти, тримати руки. Лембруккер у відчаї. «Нічого не виходить, неможливо її чогось навчити!» — бідкається він.

Якби цей Лембруккер через кілька років побачив Єву у ролі Тоски, він витріщив би очі і роззявив рота.

Театральний сезон закінчився, але цього разу Кінський не їде в маєток своєї матері під Зальцбургом, в Санкт-Аннен. Він наймає скромний селянський будиночок поблизу Л, що міститься на відстані чверті години ходьби від господарства Кенігсгартена. В будиночок привозять рояль, і Кінський сідає за свою симфонію «Одіссей», над якою працює вже три роки і ніяк не може закінчити. Бо тема безмежна: Одіссей! Вдень і вночі, вдень і вночі він працює, як несамовитий.

Кожного другого дня до нього на урок приходить Єва — у супроводі Марти. Ця Марта ревниво охороняє її. А його, Кінського, ненавидить, це він бачить по її очах. Ненавидить його без будь-якої причини, ненавидить просто з ревнощів.

Він написав для Єви спеціальні вокальні вправи, сотні! І трапилось так, що того літа в усій красі розкрився Євин голос: блискучий, як розплавлений метал, що розриває плівку окалини. Він був вражений, почувши ці звуки.

Кінський покохав Єву. Так, тепер він знає це. Щодня відкривав у ній нові принади. Вона була ніби таємнича квітка, що день у день розкриває дедалі більше своїх чудес.

Він живе чеканням кожного наступного уроку. Поки Єви немає — він мертвий; серце його починало калатати лише коли бачив, як вона з Мартою підіймається вулицею.

Дивна річ: увесь світ любив Єву, а сама Єва не знала, що то таке — кохання. Кінський ніколи не повірив би, щоб доросла дівчина була такою по-дитячому чистою. Просто чудо якесь!

Оте літо! Кінський застогнав. Оте літо! Може, за таке літо треба заплатити усім своїм життям? Хтозна? Боги підтасовують долю, за грам щастя вони вимагають центнер мук.

Зненацька Кінський відчув, що вимок і страшенно змерз. Сіявся дрібний дощ. За посмішку вимагають потоки сліз, отакі вони — боги. Він поспіхом спустився униз, в тепле приміщення. Широкі сходи, що виблискували начищеним сріблом, вели в «Пальмовий дім». Назустріч линула тиха танцювальна музика. Як і щовечора, в бальному залі було свято.

Двері освітленої «Ущелини» також були відчинені навстіж. За великим святково прибраним столом довгими рядами сиділи веселі гості. Підвелася літня дама з червоною кучмою і екзальтованим жестом піднесла чарку. Вона говорила швидко різким, гугнявим голосом. І враз усі піднесли чарки і закричали. З мішанини голосів до Кінського долинув

дзвінкий сміх, і цей сміх хутчій погнав його через пальмовий сад. О, він добре знав той дзвінкий сміх, пустотливий дівочий Євин сміх, що пробуджувався в ній після чарки вина.

Кінського все ще морозило, і водночас його тіло горіло, наче в пропасниці. Каюта, слава богу, була порожня. Швиденько поліз у ліжко, щоб зігрітися. Вимкнув світло, і йому здалося, ніби вмить заснув. Але він не спав. Лежав у якомусь трансі.

Ледве заплющивши очі, він знову почув Євин голос: «Вже сходить срібний місяць!» Але поруч хтось з сильним туше[12] грав на роялі. Це не була прекрасна манера Райфенберга, то був рояль капельмейстера, який працює із своєю ученицею. Грав він сам. Та ось Єва урвала пісню: в сусідній кімнаті кричала дитина. «Вона не хоче слухати, вона хоче їсти». Єва вийшла і повернулася з дитиною біля грудей. Вона була чарівна!

О, так чарівна. Але він неохоче визнавав це. Уже соромився своєї сентиментальної колискової пісні. Соромився любові до своєї маленької дівчинки. Мати з дитиною біля грудей — може, це добре для інших, але не для нього. Він зневажав усі почуття, котрі іншим людям здавалися природними. Тут нічого не можна було змінити.

О боже, боже правий, яким звабливим було це видіння, що повертало йому минуле щастя! Він був богом, який ішов долинами життя, не відаючи цього.

І знову: він працює до пізньої ночі і бачить незліченні аркуші «Одіссея» на своєму столі. Тільки-но ліг спати, як постукали в двері. Це Єва. Вона захлинається від плачу. Батько! Марта, мабуть, виказала її. Марта? Так, Марта — з ревнощів. Батько повернувся додому напідпитку і почав її лаяти. Потім замахнувся на неї. Тоді вона побігла. Заспокойся, Єво, заспокойся. Єва плаче. Він чує біля свого вуха її схлипування, дитяче схлипування. Підійди ближче, Єво, ти мерзнеш.

І Єва зігрівається й засинає, і, вже засинаючи, схлипує біля самого його вуха.

Далі: Альберті-Шеель говорить… Лембруккер говорить… Єва сміється просто так — з пустощів.

Видіння розпливаються, Кінський спить.

29

Кінський спав. Та скоро він знову виринув з глибокого, прекрасного забуття. На превеликий його жаль, цього разу він не приніс із сну звабливих картин. Його розбудив якийсь сторонній шум. То були голоси в сусідній каюті: гаркавий — чоловіка і дзвінка скоромовка молодої жінки. Обидва розмовляли по-французьки, і хоч Кінський не мав ніякого бажання підслухувати, він чув кожне слово.

Чоловічий голос докоряв молодій жінці, яка розмовляла на чистому паризькому діалекті. Чоловік, схоже, був надзвичайно схвильований, час від часу він астматично кашляв.

— О, ma chère,.— зривався гаркавий голос.— Жоржетто! Ти робиш мене нещасним! Благаю тебе, Жоржетто! Ти так мало зважаєш на мою гідність. Ти забуваєш, хто я такий.

— О, ніхто не зазіхає на вашу гідність, месьє! — обурено вигукнув дзвінкий голос.— Я повторюю, ви занадто вразливі! Ви тираните мене — ото й усе!

— Я тираню тебе, Жоржетто, моя люба? Я?! Я завжди захоплювався твоїм духом і твоїм несхибним чуттям справедливості.

— Ви залюбки заховали б мене в каюті,— дещо афектовано вів далі дзвінкий жіночий голос.— Ви зробили б мене невидимкою.

— Невидимкою?!

— Так, це правда! Але ж не забудьте, добродію, що мені двадцять два роки,

[12] Туше — манера, з якою з якою виконавець торкається музичного інструмента під час гри.

— Я завжди пам’ятаю про це, Жоржетто. Я надаю тобі всі права, на які може претендувати юність, о, так, усі. Присягаюсь. Я вимагаю лише трохи такту, поваги до моєї гідності — нічого більше.

Жоржетта голосно засміялася.

— Не треба повчати мене, я добре вихована,— роздратовано відказала вона.— Але вважаю, що ви самі виставляєте себе на посміховище!

— Я? Як це, прошу?..

— Так, ви самі виставляєте себе на посміховище, пане. Варто комусь зробити мені комплімент, як ви починаєте нервувати, смикати свою бороду, і у ваших очах спалахують ревнощі. Так! З вас сміються. У вас сиве волосся і вам за шістдесят, не забувайте цього!

— О, о, Жоржетто, моя люба! — у розпачі скрикнув чоловічий голос.— Неправда, що з мене сміються, скажи, що це неправда!

— Але ж це правда!

Пауза. Чоловік закашлявся.

За хвилину чоловік знову забубонів, уже примирливо:

— Неможливо, абсолютно неможливо,— промовив він.— Я посідав найвищий пост у своїй країні. Світ знає, що я вів війну. Ні, Жоржетто, люба, з мене ніхто не сміється! Люди справедливі, вони ніколи не дозволять собі цього. Я прошу пробачення за різкість, mon ami[13], але хочу тебе попросити бути трохи менш екстравагантною, mon enfant[14] . Люди не терплять екстравагантності.

— Екстравагантності? — скрикнула Жоржетта.

— Так, Жоржетто, ти, ні слова не кажучи, покидаєш товариство і зникаєш на цілу годину. Такого чоловіка, як Харпер, треба більше поважати. Я мало не згорів від сорому.

Жоржетта засміялася, сміх її звучав різко.

Гаркавий голос знову завів своєї… але зненацька урвався. Чоловік чхнув. Раз, вдруге, втретє! Це було страшенно комічно, і Кінський, якому хотілося, щоб ці голоси врешті змовкли, мимохіть посміхнувся у напівсні.

— Ось бачиш, Жоржетто, я застудився. На палубі була люта холоднеча.

— Хто ж вас примушував гуляти на палубі?

— Та я ж шукав тебе. Цілу годину, бо згоряв від сорому. Я розшукував тебе по всьому кораблю, на всіх палубах. Харпер супроводжував мене, питав: «Де, власне, ваша племінниця?» Він образився, я чув це з його голосу. Мені було так соромно признатися, що я не знаю, де ти. Годину, цілу годину, Жоржетто!

Жоржетта дзвінко засміялася.

— Кажу ж вам, що я була з Кітті Саллівен в її каюті. Ми розмовляли й пили шартрез. Хіба не дозволено відвідувати даму і пити з нею шартрез?

Якийсь час Кінський не чув нічого, бо знову заснув. Та раптом голоси зазвучали гучніше і розбудили його.

Тепер чоловік з гаркавим голосом шкодував про те, що взяв із собою в подорож Жоржетту. Але Жоржетта зухвало і холодно відказала, що скористається його гостинністю не довше, ніж до Нью-Йорка. Потім вона солодко позіхнула.

— О, як я стомилася. Надобраніч!

Хряпнули двері.

— Жоржетто,— запхикав чоловічий голос.— Жоржетто, ma chère, моя люба, благаю тебе…

Кінський спав глибоким сном. Він нічого більше не чув.

Прокинувся вранці, коли в каюту зайшов стюард, щоб забрати після сніданку посуд. Сніданок стояв незайманий.

— Мабуть, уже пізно? — спитав Кінський.

---

[13] Мій друже (франц.)

[14] Моя дитино (франц.)

— О, не турбуйтесь, пане, — сказав стюард. — Я лише хотів забрати посуд. Пробачте.

Було близько одинадцятої. Кінський згадав учорашній вечір, чудові нічні видіння, які враз знову ожили в ньому. Про дивну розмову в сусідній каюті і не згадав. Він нерухомо лежав, відчуваючи приємну втому, внутрішньо спокійний і майже щасливий. Стіни рипіли сильніше, ніж завше, деренчала ручка дверей. Машини працювали на повну потужність.

— А сьогодні я її побачу! — підводячись, промовив до себе Кінський.

Частина 2

1

З учорашнього дня погода різко змінилася. Вітер подужчав. Сірі хвилі котилися під сірими хмарами, що звисали над самісіньким морем. Здавалося, і хвилі, і хмари женуться за блискучою смугою на обрії, схожою на чорний фарфор. То було справжнє обличчя Атлантики. То вже були не хвилі, а тремтливі зелено-чорні водяні гори, вкриті білими смугами шумовиння. Навкруги вирував киплячий зелений мармур. Хребти гір перекочувалися, і вітер розносив клапті піни.

Велетенське тіло «Космосу» здригалося й розгойдувалось. Ніс, як гостра безжальна сокира, врубувався у хвилі, здіймаючи водяні брили, що, мов пінисті бомби, летіли на передню частину корабля. Єва і Вайт сиділи на найвищій палубі, у захистку за радіостанцією, закутавшись у свої пальта. Вони мовчали, лише інколи обмінюючись кількома словами. Від сильного вітру Євині щоки розчервонілися, волосся безладно куйовдилося, часом злітаючи догори, як полум'я факела.

Вона дивилася на море, щасливо посміхаючись. Ось уже й цей концерт минув, і попереду було цілих два тижні цілковитого неробства і розкішного спокою. І з нею був Вайт!

— Чайки! Подивіться на чайок, Вайте, — захоплено скрикнула Єва. — Ось вони знову.

На тлі темних хмар тріпотіли білосніжні крила чайок, і над кораблем линув їх пронизливий вереск. Яке ж сильне, хоробре серце билося у маленьких тільцях цих створінь, що наважувалися залітати так далеко в море

— Вайт, як вони потрапляють назад до скелі, на якій живуть?

Вайт посміхнувся: він не знав цього. Кожне слово, кожний вигук Євин відлунювали в його серці щастям. Він не міг відірвати очей від її обличчя й постаті, ніби сьогодні вперше побачив її. Високе й опукле чоло, вольовий, з горбочком ніс, напіввідкритий рот, що завжди волого виблискував. Обличчя благородне, і в той же час в його рисах було щось безмежно просте, скромне, майже селянське. Коли закинула голову, стежачи за чайками, очі її спалахнули, вона розкрила рот і скрикнула — точнісінько так скрикували чайки, стрімголов падаючи на здобич.

«Це найщасливіший день у моєму житті, — подумав Вайт, сповнений якоїсь урочистості. — Море… вітер… чайки… і Єва! Мабуть, ніколи більше я не відчуватиму такого повного щастя».

Він багато місяців мріяв про цю подорож. Виплекав цю подорож у своїй уяві в довгі нічні години… і ось він сидить, і поруч сидить Єва — саме так, як мріяв. Ніхто не заважав, вони були самі, за тисячі миль від знайомих і умовностей. О, все було ще прекрасніше, ніж у найсміливіших його мріях. Чи не був він одним з обранців долі? Єва кохала його, щодо цього він не мав сумнівів.

Єва спробувала вгамувати танцюючий вихор свого волосся і ще глибше сховалась у затишок. Згорнулася у кріслі і подивилася на Вайта з виразом, який свідчив про бажання трохи поговорити.

— Вайт, ви ж нічого не розповіли мені про свою матір.

— Та я ж передав її привітання.

— Так, але оце й усе. Сподіваюсь, ваша мати здорова?

— Так, спасибі, Єво.

І Вайт розповів про свою матір, яку обожнював, так само як вона його.

— Коли я приїхав у Гейдельберг, вона саме повернулася з лижних змагань у Санкт-Антоні, а тепер сидить над картою Англії — цього літа планує автомобільну поїздку до Шотландії.

Пані Матільда Кранах була маленькою, рухливою, незвичайно жвавою дамою з сивим волоссям, яка, втім, у будь-якому виді спорту могла ще позмагатися з двадцятирічними. Вона майстерно грала в теніс, чудово плавала, вранці їздила верхи на коні, а опівдні сиділа за кермом свого автомобіля. Вставала о шостій годині ранку (о, як їй заздрила Єва) і до десятої чи одинадцятої вечора вже була чимсь зайнята. Єва захоплювалася цією жінкою з сивим волоссям і серцем юної дівчини. Власне, Єві здавалося, що то не мати, а старша сестра Вайта, яка постійно піклується про його щастя.

Вайт оповідав про свою матір з якоюсь мрійливістю, і ця мрійливість дуже личила йому. В цю мить він знову схожий був на хлопчиська. Як це чудово, коли син може так закохано говорити про свою матір! У житті таке буває не дуже часто.

— Розповідайте ще, Вайте, — сказала Єва. — Розкажіть про себе, про свої плани, свою роботу. Ви мені жодного слова про це не сказали!

— Зрештою це не так важливо, — посміхаючись відказав Вайт. А, крім того, вони ж, мабуть, ще матимуть час поговорити Про все.

Єві подобалась Вайтова манера розмовляти. Він був набагато серйозніший, ніж більшість чоловіків його віку, часто посміхався, але майже ніколи не сміявся. Не любив і жартувати.

Він мав прості й натхненні риси ідеаліста, іноді — мрійника, а проте міцно стояв на ногах у вирі життя, сповненого діяльності й відповідальності. О, Єва знала це. В ньому не було нічого неспокійного, гарячкового, несталого; попри свою молодість він уже, очевидно, набув рідкісної внутрішньої гармонії і врівноваженості. В очах його була несказанна чистота. Вайт належав до тих юнаків, у яких пізно пробуджується мужчина. Може, мати досі залишилась для нього ідеалом жінки і через те він не дуже придивлявся до інших жінок? В усякому разі, Єва була впевнена, що він досі ще не знав серйозної пристрасті. Мабуть, любив лише свою матір, поки в його життя не прийшла вона, Єва? В ньому була якась холодність, і це подобалось Єві.

Новий завод в основному готовий, розповідав Вайт. Нова лабораторія — також! Він уже радів, що влітку, тільки-но повернеться додому, зможе обладнати її. Нарешті він матиме змогу повністю віддатися дослідницькій роботі в лабораторії.

Батько Вайта, старий Пауль Кранах, був простим слюсарем. Він відкрив майстерню по ремонту автомашин, а потім і сам виробляв батареї, акумулятори, карбюратори. Починав з п’ятьма слюсарями, сьогодні ж на заводах Кранаха в Гейдельберзі-Мангеймі працювало дві тисячі робітників, а незабаром їх буде чотири тисячі. Продукція Кранаха розходилась по всьому світові.

Вайт успадкував від свого батька не тільки значне багатство, а і його енергію та пристрасть до експериментів. Вивчав фізику й хімію і був задоволений своєю професією.

Несподівано він почув Євин сміх і, змовкнувши, глянув на неї.

— О, я оце пригадала, — пояснила Єва, — пам’ятаєте, Вайте, як ви вперше прийшли до мене? Це ж Грета познайомила нас. Я й зараз бачу вас перед собою: як ви тоді збентежились!

Про що б вона не говорила чи думала, завжди її думки поверталися до Грети.

Вайт засміявся. Ще й досі він ніяковіє, згадуючи оту сцену.

— Адже Грета не випускала моєї руки. Я мусив піти з нею, вона забрала це собі в голову.

— Грета була така маленька, а ви такий великий, Вайте. Вона тримала вас за руку і, здавалося, ви її бранець.

Вайт посміхнувся.

— Саме так воно й було.

Кілька років тому Єва придбала скромний сільський будиночок на одному з сонячних пагорбів поблизу Гейдельберга, де в цілковитій самотині проводила свої літні канікули. З її садом межував парк, серед якого стояв схожий на замок дім овдовілої пані Кранах. Грету страшенно цікавило все, що відбувалося в парку. Дівчинка видиралася на

стінку і ладна була сидіти там годинами, хоч Єва суворо заборонила їй це. Потім Грета приходила до матері і збуджено шепотіла їй у вухо, ніби побоюючись, щоб її не почули там: «Мамо, у них на лужку стоїть водяне колесо». Шланг для поливання газонів просто причарував Грету. «Мамо, вони там молотками ганяють кулі. Навіщо вони так роблять?»

Та одного дня дівчинка зникла, і, розшукуючи її, Єва, на превелике своє здивування, почула Гретин сміх за стіною. Вона зазирнула в парк і побачила Грету, яка на газоні грала з молодим паном Кранахом у крокет. Єва ніколи не бачила свою дівчинку такою щасливою. Вона верещала від задоволення і, сильно вимахуючи занадто важким для її маленьких рученят молотком, щоразу присідала на газон. Саме тоді Єва вперше помітила, який вродливий був оцей молодий пан Кранах, що саме закінчив своє навчання.

Відтоді почалося. Одного дня Грета несподівано привела за руку Вайта. «А оце мій друг Вайт!» — урочисто сказала вона.

— А скільки ви пробудете в Штатах, Вайте? — знов завела розмову Єва.

Скільки? Кілька тижнів, може, кілька місяців. Він ще не знає. Треба дуже багато побачити, поглибити ділові зв'язки, встановити нові.

— Я буду зайнята у Штатах рівно два місяці і потім їду з першим же кораблем. Жодного дня більше не залишуся, ви знаєте чому. Може, разом поїдемо назад, Вайте?

— Можливо. Спасибі, Єво!

Єва витягла з кишені сигарету і спробувала запалити її. Це було нелегко — заважав сильний вітер. Вайт розгорнув поли пальта. Після кількох спроб пощастило. Пасмо Євиного волосся торкнулось полум'я, запахло паленим.

— Ви спалите волосся, — стривожився Вайт.

— Ні, ні, то пусте.

Він тепер так наблизився до неї, що її волосся лоскотало йому обличчя.

— Єво! — промовив він нараз дуже серйозно и наполегливо, якимсь незвичайним тоном.

Запалюючи сигарету, Єва всім єством своїм відчула вимогливий погляд Вайта і здригнулася. їй страшно було зустрітися з цим поглядом. Уникала рішення, яке однаково (і це вона відчувала вже кілька місяців) незабаром треба буде прийняти — не сьогодні, то завтра. Ну, то краще завтра. Грета! Запаливши сигарету, Єва повільно відсунулась.

— Єво! — повторив Вайт.

Єва все ще уникала його погляду.

У цю мить могутня хвиля струснула корабель. Єва здригнулась і, схопившись, побачила старого Гарденера, що прямував до радіостанції.

— Хелло, Гарденере!

Вона зраділа, що Гарденер перебив їхню розмову саме в цей момент; а втім, не знала, чому це радувало її.

2

Гарденер виглядав згорбленим і стомленим більше, ніж звичайно, очі його були опущені додолу. Він ішов, як людина, що несе на плечах якийсь важкий тягар. Коли Єва покликала його, він байдуже підвів важкі, зморшкуваті повіки, що ніби припали сірим попелом.

— Це ви, Єво? — тиха радість освітила його обличчя.

Вигляд Гарденера злякав Єву.

— Посидьте трохи з нами, — попросила вона.

— Дякую, Єво! — Гарденер опустився в плетене крісло, що затріщало під ним. — Дякую, Єво!

Він помовчав, потім повільно, дошукуючи слів, почав говорити про вчорашній вечір. Розкішний вечір! Єва, як завжди, так чарівно співала!

— Так, — промовив він, — Єво, це правда, коли ви співали, я забув про всі свої злигодні!

Він одразу ж телеграфував Клінглеру повідомлення про концерт, бо знав, що тому буде приємно почути це.

Єва розсміялася.

— Я вже маю привіт від Клінглера, — сказала вона.

— Єво, ви завоювали навіть серце пані Саллівен, — вів далі Гарденер, навіть спробував посміхнутись.

— Послухайте, Гарденере, — лагідно перебила його Єва, проте в її голосі звучав докір. — Послухайте!

Вона погладила його руки і перелякалася: вони були жовті, як у мерця, нігті посиніли.

— Облиште оцю розмову про мене, про якусь там пані Саллівен — яке це має значення? Розкажіть про себе. Ви погано Виглядаєте. Мабуть, зовсім не спали цієї ночі? Зрештою, друзів ви маєте для того, щоб ділитися з ними своїми турботами, а не для того, щоб говорити їм компліменти.

Гарденер майже соромливо глянув на Єву, але відразу ж з вдячністю торкнувся її руки. Відчувалося, що ця стара людина абсолютно самотня і найбільше страждала саме від самотності. З ким він міг поділитися? З своїм сином? З своєю дочкою? Бог свідок, у нього нікого не було.

— Спасибі, Єво, — промовив Гарденер.

— О так, я знаю — ви справжній друг!

Він церемонно висякався.

Потім стомленими, трохи запаленими очима глянув на море. Але він не побачив шалених, стрімких валів Атлантики — він бачив Берренхілс: каламутні води Аллегені, на берегах клубочаться тумани. Вздовж набережних — флотилія вугільних барж, вгорі гуркочуть вагонетки, сотні паровозів шматують гудками повітря, випльовуючи клуби диму. А ген вдалині — пелена диму від коксових батарей, з якої подекуди вириваються хвилі вогню. Це шахти Берренхілса. Стіна з туману, диму і вогню простяглася на п’ять кілометрів. Коли хочеш потрапити з однієї шахти на іншу, треба сідати на поїзд.

Гарденер глибоко дихав.

Його батько, гірник з Вестфалії, завдяки своїй енергії і безпощадності став власником вугільних родовищ, а Гарденер усе життя будував шахти і поліпшував соціальні умови у Берренхілсі. Він відкрив церкви і школи, бібліотеки, лікарні і пенсійні каси. Він сам був спеціалістом-гірником і цілий рік працював під землею. Він знав усі шахти: Сусанну I, II, III; Аллегені I, II, III, знав кожний пласт, навіть запах повітря у будь-якій штольні.

Та несподівано у Штатах виникли політичні і соціальні заворушення, які рік у рік посилювались. Чому? З якої причини? Цього він не розумів. Маси у Штатах були охоплені жадобою наживи, як раніше — буржуазні верстви. З відкритими очима, сказав Гарденер, Америка мчала до прірви, там само, як Європа, яку знищило божевілля гонки озброєнь. Хвиля політичних і соціальних заворушень захльоснула також Берренхілс. Дивно — саме робітники Сусанни-I, котрі як персонал найстарішої шахти користувалися у Берренхілсі найбільшими привілеями, поставили найрадикальніші вимоги. Страйк! Нещадний, безглуздий страйк!

Директором Берренхілса був якийсь Гольцман, німець. Переговори він провадив досить уміло, але надто запально. Гарденер рекомендував йому поміркованість. ІГольцман терпеливо намагався дійти згоди, день у день, протягом багатьох тижнів. Але зрештою не міг же він розтринькати капітал товариства, виконуючи неподобні вимоги робітників. Дійшло до гучних зборів, під час яких Гольцман догарикався до хрипоти і часто наражався на небезпеку бути побитим. Щодня він посилав Гарденеру схвильовані і благальні телеграми.

— Мушу сказати, що Гольцман чудово показав себе, виявив більшу витримку, ніж я від нього сподівався.

Та кінець кінцем Гольцман вдався до радикальних заходів. Він звільнив усіх шахтарів Сусанни-І: три тисячі робітників з родинами. Робітники спробували штурмувати підприємство, і Гольцман викликав війська.

Гарденер розгублено дивився у море.

— Одно слово, Єво, дійшло до сутичок,— сказав він. — Робітники тисячами сунули на військо, з камінням і палицями. Війська відкрили вогонь. Є вбиті. Шістнадцять вбитих, серед них — четверо жінок, і близько п'ятдесяти поранених. Це трапилось три дні тому.

— О! — промовила Єва. — Це жахливо!

Гарденер дивився кудись у порожнечу.

Та після цієї страшної сутички становище загострилось ще більше. Близько тисячі чоловік з Сусанни-І спустилися у шахту з тим, щоб не підніматися нагору, поки не будуть задоволені їхні вимоги і не скасують наказ про їх звільнення. Відтоді вони жили на глибині восьмисот метрів під землею.

— Неймовірно! — жахалась Єва.

Вона спитала, чи сидять і досг люди отам внизу у темряві, чи мають вони їжу і вдосталь повітря.

Ясна річ, там було досить темно, хоч горіли кілька рудникових ламп. їжу їм доставляли товариші у підйомній клітці, а вентиляція, звичайно, працювала.

— І коли ви не підете на поступки, вони тижнями сидітимуть у темряві? — спитала Єва.

— Так, — відповів Гарденер.

Він знав колектив Сусанни-І. З багатьма з них працював у штольнях. Він бачив, як шахтарі туляться у мокрому забої, скупо освітлені рудниковими лампами, змарнілі, худі, виснажені тяжкою працею. Почував себе зв'язаним з ними, то були здебільшого чудові хлопці. Сумно думав про те, що він старий. Тепер інші часи, інші люди, яких він не розуміє. Соромився сказати Єві, що його дочка Хейзл у соціалістичних газетах фанатично захищає страйкарів Берренхілса. Йому здавалось, що настав час занепаду — усе розпадалося.

Що він мав робити? Глянув на Єву.

— Що робити, Єво? — спитав безпорадно.— Може ви, особа абсолютно неупереджена, порадите щось старій людині?

То було неймовірно важке запитання, але Єва не вагаючись відповіла. Оскільки він такої високої думки про свого директора, то найкраще було б, якби цей Гольцман спустився до людей, щоб домовитися з ними.

Гарденер кивнув.

— О, ви мудрі, Єво, — сказав він. — Я знав.

Гольцман уже спустився, о четвертій ночі — Гарденер вийняв з кишені пачку зібганих телеграм. Та йому не дали говорити, вони бомбардували його камінням і вугіллям. Ось остання його телеграма! Що робити далі? Він просив інструкцій.

Єва подумала.

— Хай ще раз спробує! — вирішила вона.

— О, ви мудрі, Єво! — важко підводячись, повторив Гарденер.

Якусь мить він стояв скарлючений, перш ніж спромігся розігнутися.

— Ай правда, хай ще раз спробує. І я так думаю, Єво, — він витягнув з кишені аркуш паперу. — Я хочу телеграфувати Гольцману, щоб спитав людей у шахті, чи згодні вони прийняти послання від Дж. П. Гарденера, себто від мене.

— Чудова думка, — схвалила Єва.

Гарденер сказав, що він разом із своїм секретарем Філіппом цілу ніч працював над посланням. Мабуть, вперше людина на океанському пароплаві звертається з промовою до шахтарів, які перебувають десь за тисячі миль на глибині восьмисот метрів під землею.

— Єво, ви повинні послухати це послання.

Гарденер враз запалився. Плечі його випростались. Він начепив окуляри на широкий ніс, тримаючи перед очима аркуш паперу. Рука його дуже тремтіла. Він стиснув кулак.

— Люди Берренхілса, — вигукнув глибоким басом. — Люди Берренхілса, я звертаюсь до вас, я, Дж. П. Гарденер! Люди з Сусанни-І, я говорю до вас!

Тепер він майже ревів, обличчя стало си- ньо-червоним, жили на скронях набрякли.

— Я говорю з вами у відкритому морі, але за три-чотири дні я буду у вас! Люди Берренхілса!

Важкий кулак розтинав повітря. Він звертався до тисяч людей, здригався, як вулкан, що викидає вогонь і каміння. Ніколи ще Єва не бачила його таким. Це був могутній чоловік, старий воскреслий Гарденер, котрий захищає своє творіння, як циклоп.

Він ревів так голосно, що Штааль прочинив двері радіостанції і визирнув звідти. Та раптом Гарденер змовк.

— А якщо й це даремно? — промурмотів він, знизавши плечима, трохи зніяковілий від того, що так захопився.

— Йдіть, Гарденере, — сказала Єва. — У вас все буде гаразд, я певна цього.

І Гарденер зник в приміщенні радіостанції.

3

Коли Кінський одягався, у вікно щось стукнуло і жовто-зелена вода завирувала за ілюмінатором. На туалетному столику затанцював різний дріб'язок. Погана погода!

«А сьогодні я її побачу, — знову подумав він. — Може, навіть зараз?» Дрібний дрож пройшов йому поза спиною. Він вийшов у коридор.

Сьогодні коридор, застелений розкішним червоним, як кардинальська мантія, килимом, немовби підіймався угору, і доводилось часом зупинятися, тримаючись за щось. Він відчинив двері, що вели на палубу, і почув грізний голос моря. Вітер притиснув його до стіни. Поручні опускалися аж до пінявих гребенів хвиль, на мить завмирали, щоб потім повільно піднятися. Могутній вал ударив судно в корму, і воно сильно захиталось.

Гомін хвиль, що, здіймаючись, билися об борт корабля, свист вітру пробудили музику в його серці. Ось зазвучали мелодії з його симфонічної поеми «Одіссей»: швидкі, жваві такти — прудкі хвилі Середземного моря; ось сурмлять в мушлі тритони, провіщаючи шторм. Збуджений, він минув кілька палуб і зайшов у головний салон. Серце його лунко калатало і все-таки, якби зараз випадково зустрів Єву, він привітався б з нею спокійно. І зустріч з Райфенбергом теж не спантеличила б його. Всі двері сьогодні були зачинені, і тому всередині корабля було навдивовижу тихо і тепло. У читальнях на столах горіли всі лампи, в «Пальмовому домі», де жебоніли фонтани, прогулювались пасажири.

Єви тут не було. Він знову піднявся і вийшов на палубу. Навіть засклена прогулянкова палуба, де грав оркестр, була майже безлюдна. А з верхніх відкритих палуб, мокрих від хвиль, людей ніби повимітало.

Вище поверхом, на шлюпковій палубі, вітер налітав так сильно, що мало не валив з ніг. Несподівано Кінський почув дзявкання зграї собак і водночас із здивуванням побачив трьох чарівних чорних пуделів, що витанцьовували на задніх лапах. На лаві сиділа дама, закутана в пальто, і грала на малесенькій флейті. То працювала із своїми собаками синьйоріна Мазіні.

Кінський ніколи не ступав на найвищу палубу, де розташовані капітанський місток і радіостанція. Та й навряд, щоб Єва вийшла на цю незручну, ба навіть неприємну палубу, де гуляє вітер. Мабуть, сидить у своїй затишній каюті.

Нараз він почув своє ім'я і здригнувся. Мимо прослизнув Прінс. Піднявшись на кілька сходинок, той спинився і гукнув до нього: «Чи не правда, чудова погода? Яке море!» Прінсові щоки палали, він був страшенно збуджений. Кінський піднявся сходами аж на гору, та ледве висунув голову над палубою, як почув знайомий голос.

Єва!

То був Євин голос! Тамуючи подих, він стояв, слухаючи, як калатає його серце, нерухомий, наче скам'янілий. Так, то був Євин голос! Вітер виразно доносив його.

Кінський зблід, як мрець. Побачив чийсь одяг, що тріпотів на вітрі. В затишку, за білою надбудовою кубічної форми, до якої тягнулись тріпотливі дроти, сиділи жінка і чоловік. Кінський придивився. Побачив розумне, навдивовижу красиве обличчя з правильними рисами і враз відчув новий поштовх у серці: він знав це обличчя, він уже бачив його. Десь. Де? Коли?

Чоловік нахилився вперед і запалив сигарету. Кінський побачив Єву. Вона сиділа в кріслі у позі шляхетної дами, волосся її дико куйовдилось; на коротку мить він розрізнив навіть обличчя.

Після стількох років він знову побачив її. її, Єву!

Коли вона глянула на чоловіка, щоки її полум'яніли, наче після тривалого бігу, очі блищали. Це обличчя, таке знайоме і водночас таке чуже, здавалось йому безмежно красивим і досконалим, гордим, благородним і все-таки скромним, як і раніше, — обличчя ясної, надійної людини, що простувала своїм шляхом, керована своїми інстинктами, впевнена, як сомнамбула.

Серце Кінського калатало так сильно, що він чув його. Захотілося покликати: «Єво! Єво!» Вона, мабуть, підскочила б. Астматично пихкаючи, сходами важко прочовгав хтось і, піднявшись на палубу, закрив від нього обох.

Він чув, як Єва покликала того. Астматичний чоловік спинився і важко опустився у плетене крісло. Єва звернулася до нього. Вона розмовляла з ним по-англійськи. Вільно розмовляла англійською мовою!

Так, то була Єва! Коли Кінський відкрив її, вона лише так-сяк знала німецьку. Сьогодні говорила і співала по-англійськи, по-францу- зьки, по-італійськи. Вона вміла все! Вона стала великою співачкою і навіть світською дамою, чого ніхто не вимагав від неї. А проте була не чим іншим, як його творінням, його творінням, тріумфуючи думав Кінський!

Він почув голос Уоррена, що наближався у супроводі кремезного сивоголового чоловіка, і швиденько втік, сховавшись у якомусь закутку корабля.

Його творіння! Його творіння! Великим і прекрасним стало його творіння!

А тепер, коли красиве і сильне обличчя Єви знов ожило в ньому, його враз охопила страшна туга. Лише вчора ввечері заспокоював себе, що нині він далекий від ревнощів, а зараз серце його зову краяли нестерпні муки. Цей молодик! О, він ненавидів його! Він ненавидів оці спокійні врівноважені обличчя молодих людей, які мали багатих батьків, ніколи не знали скрути, ніколи не мучилися над будь-якими проблемами, що зводили з розуму інших людей.

Нараз Кінський схвильовано стукнув себе по лобі: він чув, як хряпнули дверцята автомобіля і з нього вийшов молодий чоловік. О, так! Де? Коли? Тепер він знав. Це був той чоловік, котрий днів вісім тому відвідав у Санкт-Аннені його дочку Грету! Йому сказали, що це якийсь доктор Кранах з Гейдельберга. Ага, ага, тепер він отут на пароплаві з Євою. Сидять удвох у найдальшому закутку корабля!

Кінський страждав, його гризли ревнощі.

«Дивна річ! — іронізував він. — Усі Євині коханці молодші за неї. О, я їх знаю, про них не хочеться й говорити. Нікому з них не щастить. Всі вони гинуть! А що сталося з Йоганнесеном? Він застрелився. Коли хтось сподобається їй, вона забуває і не хоче бачити вчорашнього «бога».

О, хай так само, як інші, загине і цей — пихатий, самозакоханий! Так само, як загинув я!»

4

Так, на гладенькому студентському обличчі Уоррена Прінса були справді гарячкові червоні плями. Море збуджувало його! Вітер щогодини дужчав, і Уоррен мріяв пережити один з тих атлантичних ураганів, з яких судна виходять без димарів і щогл. І він міг би все це описати! Хай навіть цього разу нічого не вийде з рекордом «Космосу».

Та, на свій подив, він побачив на містку спокійні і впевнені обличчя, тут навіть панував досить бадьорий настрій — замість звичайної урочистої тиші. Офіцери посміювалися з романтичних вигадок Уоррена. Шторм? Вони щойно одержали останнє зведення погоди. Ураган у Біскайській затоці, останній відгомін якого вони тут відчули, повернув на південь, надвечір вітер зовсім вщухне. Уоррен не приховував свого розчарування.

Директор Генріккі привітав Уоррена із звичайною поблажливою сердечністю:

— Ну, Прінсе, як іде наш кораблик під вітрилами? — спитав весело посміхаючись.

Прінс вважав, що «Космос» прекрасно поводиться на морі.

— Усі пасажири такої ж думки, — сказав він. — Я телеграфуватиму про це.

Генріккі посміхнувся.

— .Це буде свята правда. «Космос» іде, як перегонова яхта, далебі, — він такий же слухняний. Ось пан Шеллонг — конструктор «Космосу», як вам відомо. Він торжествує.—

Генріккі розсміявся.— Так, ми й справді ніби йдемо під вітрилами і, оскільки дме попутний вітер, ми щогодини вигадуємо кілька вузлів, які нам нічого не коштують!

Ага, тепер Уоррен нарешті зрозумів, чому в усіх такі веселі обличчя!

Генріккі обняв Прінса за плечі й пішов з . ним уздовж містка.

— Послухайте, мій любий, — промовив він, фамільярно підморгуючи, — газети, що їх обслуговує ваш концерн, під аршинними заголовками повідомляють, нібито «Космос» змагається за Блакитну стрічку Атлантики. Нам телеграфували. О, знаю, знаю. Ви спростували цю чутку…

Уоррен сказав, що Персіваль Белл усе це висмоктав із пальця.

— Ваш Персіваль Белл, мабуть, навдивовижу обдарована людина. Він навіть визначив, що «Космос» досі йшов точно за графіком «Мавританії». Що ви на це скажете? Учора ввечері про це писали американські газети!

Генріккі спинився, багатозначно блимаючи очима, глянув на Уоррена. Той все-таки почував себе якось незручно. В кишені у нього лежав графік «Мавританії», він розраховував, порівнював і відправляв невинні телеграми, про які домовився з Беллом.

Генріккі весело зареготав.

— У вашого Белла, мабуть, просто безмежна фантазія, — іронічно сказав він.

— О, так, — відповів Уоррен і теж засміявся. — Колись Персіваль Белл зробив кар’єру сенсаційним репортажем про штурм Порт-Артура, хоч ніколи не був під Порт-Артуром. Він тоді сидів у готелі в Йокагамі.

Могутня хвиля струсонула передню частину корабля.

— Чудово, — сказав Генріккі, — прекрасно. Оце так Персіваль Белл!

Навіть на незворушливому обличчі маленького вайлуватого Унмака майнуло щось схоже на посмішку. Сказано ж, сьогодні на містку панував якийсь пустотливий настрій.

Капітан Терузен вийшов із штурманської рубки.

— Унмак, виправте курс корабля, — наказав він.

Унмак подзвонив у машинне відділення і зразу ж почали працювати насоси. Вони перегнали водний баласт з резервуарів правого борту в резервуари носової частини. Під тиском вітру корабель сильно нахилився на правий борт.

Пан Шеллонг виявив бажання особисто перевірити цей маневр.

— Може, хочете піти зі мною, пане Прінс? — несміливо запитав він.

Вони спустилися ліфтом у машинне відділення. Тут панували тиша і спокій. Ні тобі свисту вітру, ні ударів хвиль. То був цілком інший, новий, таємничий світ. Уоррен ніби зненацька оглухнув.

Перед величезним сигнальним щитом, обладнаним всіма можливими апаратами, шкалами і стрілками, в зручному кріслі сидів інженер.

— Скільки обертів? — поцікавився Шеллонг.

— Сто вісімдесят, пане Шеллонг!

— О, дуже добре, дуже добре! У нас зараз потужність шістдесят тисяч кінських сил, — звернувся він до Уоррена. — В резерві маємо ще двадцять п'ять тисяч.

Величезні сталеві корпуси турбін, до яких по товстих трубах, обгорнутих білим асбес- том, під високим тиском подавалася пара, дзижчали ледве чутно.

Але поверхом нижче, у тунелях гребних валів, де зовні чотири велетенські гвинти батожили океан, безугаву гримів оглушливий бій, без перепочинку, без найменшого перемир'я. То були безперервні вибухи обурення, безперервні залпи торжества, океан шалено боровся проти броньованих плит пароплава. Тут неможливо було розібрати людського голосу.

— Візьміть ключчя! — сказав Шеллонг, коли вони спускалися у кочегарку. — Залізні поручні на сходах спалять вам руки.

Залізні поручні й справді обпікали руки, але в самих кочегарках, високих і світлих, температура була відносно невисока. Компресори щогодини нагнітали у це приміщення мільйон кубометрів повітря — не заради кочегарів, о, ні, лише для того, щоб добре горіло вугілля. П'ятдесят машиністів і триста п'ятдесят кочегарів та їх помічників гнали вперед «Космос». На кораблі було п'ятдесят величезних котлів з ста п'ятдесятьма топками. Напівголі помічники кочегарів продиралися з тачками крізь гарячі темні ущелини вугільних бункерів. Тут була така спека, що олійна фарба плавилася і звисала із стелі, немов сталактити в печері.

Вугілля з бункерів сипалося додолу, гарячий вугільний пил вкривав залізну підлогу і залізні сходи, хмарою стояв у повітрі.

Кочегари скидалися на темні колони; голі до пояса, теж вкриті густим шаром вугільної пилюки, — вугілля у людській подобі. Задеренчав дзвоник, і вони своїми чотириметровими залізними кочергами вмить відкрили дверцята котлів, і затанцювало-зашаленіло розжарене біле сонце. Воно хотіло вискочити! Але кочегари лопатами загнали його назад. їх червоні, як жар, тіла боронились від грізного вогню, виливаючи з своїх пор потоки поту. Дверцята автоматично зачинилися. Морок. Кочегари кидають лопати і черпають з відра холодний чай. Ксгжний з них Щодня спалює шість тонн вугілля. Пекельна робота! їх спітнілі тіла холодять свіжі струмені повітря, що його нагнітають знадвору компресори. Отака сучасна людина! Знову деренчить дзвоник. Сто п'ятдесят топок випльовують білий жар.

Вперед! Вперед! Далі! Далі! Далі!

«Космос» мчить.

Напівоглухлий, Уоррен повернувся на палубу. Корабельний оркестр все ще грав, пасажири походжали туди й сюди, сміялися. Він придивився. Дівчат Холл і сліду не було! Прінс зайшов у салон для курців, замовив лимонад і почав писати чергову каблограму.

Сучасна людина! Вперед! Вперед! Далі! Далі! Далі! На думку Уоррена, людина ніколи не була такою сміливою, як у наші дні! Він вважав, що кореспонденція вийшла вдала, навіть дуже вдала. Коли йшов на радіостанцію, насилу піднявся по сходах: шторм дужчав.

Нарешті він міг щось попоїсти. В їдальні було майже порожньо, але пан Реве, метрдотель, звелів ще обслужити його і порадив взяти телячий мозок — чудова річ. І справді чудова.

Сидячи за столом, Прінс знову повернувся думками до «сучасної людини». Мабуть, і я можу вважатись сучасною людиною, сказав він собі. Га? Моє завдання полягає в тому, щоб розтлумачити людям, що життя сьогодні є не чим іншим, як битвою, битвою без перепочинку, без пощади, без перемир'я.

І в цій невпинній битві я — щось на зразок маленького барабанщика. Трум, трум, трум. Просто маленький барабанщик. Але ж і маленькі барабанщики потрібні.

5

У сутінках Уоррен знову блукав по палубах і занепокоєно виглядав дівчат Холл. Ані сліду дівчат Холл! Як і передбачали на містку, вітер значно вщух, але примарні, дикі попелясто-сірі потвори з хмаровиння, оточені якимись брудно-червоними клаптями, все ще шугали по небу, такі страшні на вигляд, що можна було злякатися.

Палуби були безлюдні. Та саме тоді, коли Уоррен втратив уже надію, він несподівано побачив Мері. Це була одна з дівчат Холл, яких він так часто цілував, що й не перелічиш. Вона сиділа сама на лаві, підібгавши ноги, закутана з головою у пальто, так що її майже не було видно.

— Ти тут, Мері? — зрадів він. — Я ледве впізнав тебе.

— О, хелло, Уоррен, — відказала Мері, ледве глянувши на нього.

Очі її, мов причаровані, блукали по похмурому морю, над яким звисала важка імла.

— Де це ви сьогодні цілий день були? Я вас шукав, — сказав Уоррен.

Мері глянула на нього і одразу ж знову втупилась очима в море. Обличчя її видалося Уорренові задумливим, сумним, ба навіть заклопотаним.

— Нас цілий день мучила морська хвороба, особливо маму,— по паузі відповіла Мері. — То дурниці, що вони базікають у проспектах про прилади для заспокоєння хитавиці. Коли море хвилюється, її не минути найбільшим кораблям.

Якусь мить вона помовчала, потім з пригніченим виглядом вела далі:

— І з дому теж прийшли погані вісті.

Уоррен згадав про телеграму, що її учора відправила пані Холл своєму братові.

— Погані вісті?

— Атож, погані, дуже погані вісті! — Мері схопилась і щільно запнула пальто. її морозило. — Я піднялася сюди, щоб трохи подихати свіжим повітрям. Та мені холодно.

Вона зібралася йти.

— Послухай-но, Мері, — сказав Уоррен. — Хочеш зробити мені послугу, га?

Мері кивнула. О, я знаю, чого хочеш, здавалося, промовляла її прихована посмішка.

— Ну, то я прошу тебе передати Віолетті моє сердечне привітання.

Мері засміялася.

— Ах, яке оригінальне доручення.

— Отож прошу передати привітання Віолетті, — повторив Уоррен. — Увесь день я так чекав зустрічі з нею — і марно! Не забудь про це сказати.

— Дякую! — промовила Мері. — Не турбуйся, я все зроблю.

Вона пішла.

За півгодини стюард приніс Уорренові листа. Писала Віолетта. Читаючи цього листа, він мінився на обличчі — то червонів, то бліднув, та наостанку воно заполум'яніло радістю.

Віолетта писала в притаманній їй пустотливій, невимушеній манері. Почала з того, що він, правду кажучи,— негідник, а крім того, мабуть, невиправний брехун, який все своє життя, не відаючи цього, дурив самого себе. Ну, як, не дуже приємно вислухувати отаке? Уоррен переступав з ноги на ногу, шарпав окуляри і схвильовано сопів. Його аж у жар кинуло.

А Віолетта вела в тому ж стилі. Він поставив її в таке становище, писала вона, в яке не можна ставити навіть жінку, котру ненавидиш; але ж він тоді її кохав? Чи ні? Згадала ті дні в Римі. О, чи не правда — то незабутні дні? Тоді вона почувала себе так, немовби якісь чари перетворили її на розкішну троянду, червону, полум'яніючу казкову троянду. Отаке відчуття було в неї — якесь чудо! А вінг що він накоїв? На цю троянду хлюпнув крижаної води, льодовикової води, ба ще гірше. Ось як красиво він вчинив!

В Уоррена аж кров забухала в скронях, але він опанував себе і читав далі:

«Лише відчай, самий лише відчай,— писала Віолетта,— кинув мене в обійми цього іспанця; чи, може, ти гадаєш, що я звернула б якусь увагу на нього, хоч який він милий, якби не була тоді такою нещасною і розгубленою?» А тепер у неї жахливе становище. Одружитися з Хуаном чи ні? Вона побоюється, що не зможе цього зробити. Отака страхітлива ситуація. І обов'язок Уоррена як друга — допомогти їй вибратися з того становища, в яке він завів її. «Це буде нелегко, Уоррене. Я дала Хуанові слово. І я була його коханкою. (Лише один раз!)».

Лише один раз! Уоррен відчув, що полотніє.

Віолетті хотілося поговорити з ним сьогодні, але це неможливо, бо в неї напад морської хвороби. Завтра між пів на дванадцяту і дванадцятою вона чекатиме його на кормі, аж в кінці. «Я знаю, ти прийдеш, Уоррене!».

«Ми одержали погані вісті,— закінчувала Віолетта.— «Холл енд Вебстер» також збанкрутували і три дні тому закрили свій банк. Дядько Чарлі сьогодні прислав телеграму. Може, в нас уже немає більше й цента! Та не це непокоїть мене, а лише те, що сьогодні для мене найважливіше в житті: ти! Так, лише це, хоч ти цього й не вартий. Але моєю помстою буде вічна любов до тебе».

Уоррен Прінс вважав себе тверезою людиною, яка завжди контролює свої почуття, але зараз радість, мов вино, туманила йому голову. Із щасливим виглядом прислухався до її щебетливого голосу, що звучав у його вухах. Ясна річ, він завтра прийде, о, безумовно, і він буде пунктуальний!

6

Минуло кілька годин, поки Кінський трохи заспокоївся. До того ж його мучила морська хвороба, і довелося лягти. Лише надвечір, коли пароплав притишив хід, він знову зміг ясно мислити і тепер соромився своїх жалюгідних, сміховинних ревнощів. Щоправда, на серці в нього й досі було важко, але болю вже не відчував. В ньому зароджувалось нове, дивне почуття, яке сповнювало його єство чарівною теплотою, миром і спокоєм.

Як прекрасно, дико тріпотіло на вітрі її волосся! А оте світле пасмо, таке, до болю, знайоме! А ота бездонна блакить очей. А її рот, такий примхливий і по-дівочому ніжний! Рівно п'ять років він не бачив Єви. Вряди-годи натрапляв на її фото в газетах, але там вона виглядала якось неприродно, фальшиво… майже банально… ні, ні, вона була ще зовсім такою, як раніше, вона не змінилася, хіба що обличчя її стало більш зрілим і променистим, в ньому виразніше проглядало щось материнське.

Звичайно, «своїм твориннням» він міг її називати лише в моменти екзальтації. Він вчив, вів її, вказував їй шлях… але вона виросла з сили генія, що дрімав у ній. І яку ж то силу випромінювала вона, силу, достатню, щоб оживити навіть його, знищеного безумним життям!

Кінський відчував, як тепла хвиля піднялася в ньому і зігріла його, хоч на палубі, де він ходив, гуляв холодний вітер. «Невже це правда? — зупинившись, спитав сам себе.— Невже отаке можливо?» Нараз збагнув, що й досі любить Єву, точнісінько так, як того першого літа. Мабуть, усі ці п'ять років він любив її анітрохи не менше. «Невже це можливо?» — питав він себе, радісно збентежений. Зрештою йому було приємно в цю мить зустріти Уоррена Прінса і обмінятися з ним кількома словами. Прінс був у

піднесеному настрої, наче напідпитку. Відразу ж почав розмову про рекорд «Космосу» — то вже ставало його нав'язливою ідеєю.

— «Космос» все ще йде за графіком «Мавританії»,— збуджено закричав він.— Попутний вітер підштовхує нас щогодини на кілька вузлів. Ми все ще маємо великі шанси завоювати Блакитну стрічку.

— Блакитну стрічку! — Кінський презирливо розсміявся.

Адже Прінс не може заперечувати, що вся оця гонитва за рекордами є чистісіньким безглуздям.

Та Уоррен нізащо не міг з цим погодитися. Відколи існує людство, у нього є лише один девіз: вперед! Лише завдяки цьому людина піднеслася над тваринами, галасував Уоррен, перекрикуючи сильний вітер. Блакитна стрічка, звісно, не що інше, як символ, чи не так?

— Звичайно.

Але ж цей символ, що існував відтоді, як з'явилися люди, спонукав їх протягом тисячоліть іти від примітивної душогубки до «Космосу». Хіба це не переконливо? Уоррен розвинув цілу теорію Блакитної стрічки — в техніці, науці, мистецтві! То був принцип невпинного удосконалювання кожного попереднього досягнення — завдяки цьому принципу людство стало тим, чим воно сьогодні є.

— Цей природжений потяг людини, коротко кажучи, є кінець кінцем не що інше, як вічне намагання духу подолати матерію, — блискуче закінчив Уоррен.

Кінський глумливо зареготав. Йому подобалось висувати екстравагантні твердження, щоб спантеличити Прінса, а передусім — щоб заглушити в своєму серці тривожні голоси.

— Знаєте, Прінсе, які висновки я зробив з досвіду свого життя? Га? Я зрозумів, що людина божевільна! Так! І божевільна подвійно.

— Подвійно божевільна? — Прінс злякано вирячив очі і спинився від подиву, але вітер погнав його далі.

— Так, подвійно божевільна! — відповів Кінський, намагаючись йти в ногу з Прінсом.— Перше безумство її полягає в тому, що вона намагається, як ви вже казали, вдосконалити кожну річ.

— Хіба це не прекрасне безумство?

— Згоден. З цим ще погоджуюсь, хоч і з певними застереженнями. Та найгіршим є друге безумство людини! Манія доводити до безглуздя свої винаходи. Скажімо, людина винайшла вибухівку. Нею вона могла б руйнувати скелі,. пробивати тунелі, робити багато корисного. Але цю вибухівку вона застосовує для того, щоб пошматувати себе, знищити цілі народи і континенти… Людина винаходить автомобіль і збільшує його швидкість, доти, аж поки не скручує собі в'язи. Куди мчать люди в своєму безумстві, куди? Це друге безумство приведе людство до загибелі, повірте мені, Прінсе!

— Сподіваюсь, мені не доведеться бути свідком цього,— перекрикуючи вітер, відповів Уоррен і миттю зник.

Після цієї розмови Кінський відчув себе значно спокійнішим і зібранішим. Розмовляючи з Уорреном, він знайшов вихід із свого заплутаного становища, в ньому визріло рішення. Кінський зайшов до однієї з читалень і написав Єві листа. Він на борту і був би радий поговорити з нею. Та коли вже зібрався передати записку стюардові, її текст видався йому занадто банальним і сухим. Написав нову. Але цього разу, як здалося йому, лист звучав пишномовно й фальшиво, і він знову розірвав його.

Було важко зосередитись, корабель сильно гойдало. Він нічого не міг придумати і зрештою спинився на першому тексті, простому й скромному.

7

Ще перед обідом пані Саллівен зігнала свою злість на нещасних пасажирах, які мучились від морської хвороби. О ні, ніколи в житті до неї не приставала морська хвороба. І стара хвалькувато била себе в груди, що аж кості тріщали. Та відразу ж по обіді її сильно занудило, запаморочилася голова і на лобі виступив холодний піт. Вона відчула себе смертельно хворою і полізла в ліжко, охоплена страхом. Руки її були жовті і безсилі, як зів'яле листя. Побачивши у дзеркалі своє блякле, змарніле обличчя, стара жахнулася. Вона вже мала вигляд трупа, їй-богу! На обличчі — жовті плями; то прийшла смерть, не інакше.

— Вмираю! — заволала пані Саллівен.— Катарино, я вмираю! Чи ти не чуєш?

Вона розпачливо схопила срібний дзвоник.

В каюту причвалала напівсонна, розгублена Катерина; на її обличчі ще знати було сліди подушки.

— Що з тобою, Розо? — перелякано скрикнула вона.

— Ти спокійнісінько спиш собі, а я вмираю поряд тебе. Настав мій кінець. Я відчуваю це.

Катарина, яка добре знала вдачу пані Саллівен, спробувала заспокоїти її.

— Ти справді погано виглядаєш, Розо,— сказала вона.— Може, це морська хвороба?

— Морська хвороба? — пані Саллівен обурилась.— Я не знаю, що то таке морська хвороба. Що ти верзеш! Це смерть, я відчуваю її!

Вона висолопила язика, скрививши страхітливу міну. Що це таке? На язику якісь дивні червоні плями, а ясна зовсім білі.

— Мене отруєно!—лементувала вона.— Мені дали отрути. Хай негайно прийде лікар! Клич Кітті! Скажи, хай поспішає, якщо хоче побачити свою матір живою.

Катарина сказала стюардові негайно викликати лікаря, потім пішла до каюти Кітті, що містилися поблизу. В салоні Кітті стояв гамір. Грамофон грав жагуче танго, і дами пустотливо реготалися. Катарина постукала, але її ніхто не почув, і вона трошки прочинила двері.

Жоржетта, вдягнена в рожеве вечірнє плаття, танцювала фрівольне танго, огорнута легким серпанком диму від солодкуватих, дурманних сигарет. Під стінами салону стояли розкриті чемодани. На канапі купою лежали плаття Кітті. Уже з годину Жоржетта приміряла їх, танцюючи і виконуючи комічні номери. Кітті купила в Парижі двадцять чотири вечірні сукні і три з них великодушно подарувала новій подрузі. Хай вибирає.

В каютах горіли всі лампи, хоч надворі вже був ясний день. Кітті ненавиділа сліпуче денне світло і віддавала перевагу штучному освітленню.

— Кітті! — покликала Катарина, але її не помітили.

Жоржетта погойдувала перед дзеркалом вузькими стегнами, милуючись своїм струнким хлоп'ячим тілом. Кітті, з довгим мундштуком в зубах, лежала на ліжку в спальні.

— Отже, жовте тобі більше до лиця, — сказала вона.— Я відразу закохалась би, побачивши тебе в ньому.

— Мерсі, mon ami! — відповіла Жоржетта, вклонившись, як паж, і поцілувала руку Кітті.— Thank you , Кітті! То я й відкладу жовте, як ти радиш.

Вона скинула рожеву сукню і якусь мить стояла майже гола. Та зненацька тихо зойкнула і почала швидко вдягатись.

— Тут хтось є!

Кітті підвелась.

— О, це ти, Катарино,— роздратовано сказала вона.— Що трапилось?

Катарина відповіла, що пані Саллівен несподівано тяжко захворіла і просить Кітті негайно прийти.

Кітті знов, нудьгуючи, впала у ліжко і презирливо засміялася:

— Дурниці, Катарино! — зневажливо промовила вона, пихкаючи своєю сигаретою.— Скажи мамі, що я не маю часу потурати її примхам.

Катарина розгублено пробелькотіла:

— Але ж, Кітті, цього разу вона справді жахливо виглядає…

Кітті знизала плечима і нічого не відповіла. Катарина пішла, і шум танго переслідував її в коридорі.

Бліда пані Саллівен сиділа на ліжку, судорожно вчепившись в нього руками.

— Ну, що? — спитала вона, часто і уривчасто дихаючи.

— Лікаря викликано,— доповіла Катарина.

Вузький рот пані Саллівен скривився. Вона звела червонуваті дряблі повіки, схожі на висохле листя.

— А Кітті?

— Кітті сказала, що зараз прийде.

— Ти брешеш, Катарино! — крикнула пані Саллівен і сердито похитала головою.— Зараз прийде? Вона ж тут поряд. Ну, та я знаю, Катарино, все знаю. Вона не прийде! Вона холодна і безсердечна: її мати при смерті, а вона не хоче навіть зайти! — пані Саллівен заскиглила.— Ах, ах, і оце єдина дочка! — стара схлипувала і стогнала.— А я завжди допомагала Кітті, коли вона потрапляла в якусь халепу, під час усіх отих скандалів: наймала адвокатів, пресу, ти ж знаєш, Катарино. Ах, ах, бачиш, яка тепер мені дяка! — пані Саллівен знесилено впала на подушки.

— І, звичайно, оця кокотка, ця француженка знову в неї? Га? О, я знаю, знаю Кітті! її знову захопила жагуча пристрасть! Досить лише перед нею розіграти комедію, і вже вона вклепалась, а чорнява кокотка розуміється на цьому. Вона цілує їй руку, о, так, так, Кітті це любить! їй дуже хочеться помститися і Харперові, який тоді віддав перевагу Ліссі Уїстлер. Кітті нічого не забуває, я добре знаю свою Кітті з ніжно-голубими очима,— пані Саллівен верескливо зареготала, та відразу сміх її перейшов у тужне голосіння.

— Дякуй богові,— трохи згодом заговорила вона,— Катарино, що не маєш дітей. Дай мені руки, я мерзну,— пані Саллівен клацала зубами, її морозило.— Ах, ти єдина, на кого я можу покластися. І якщо нам доведеться розлучитись, люба Катарино, тобі не доведеться бідувати. Чуєш, це я тобі обіцяю.

Катарина схлипувала:

— Розо, Розо, що ти говориш!

— Ні, ти не бідуватимеш,— повторювала пані Саллівен.— Я не забула про тебе, ти, напевне, розумієш мене.

Вона стихла, заплющивши очі, іноді ще здригаючись від схлипувань, по обличчю її котилися сльози.

Прийшов корабельний лікар пан Карелл, літній чоловік з сивуватою борідкою і блідою лисиною. На щоках пані Саллівен все ще блищали сльози. Доктор Карелл відразу ж побачив, що то просто сильний припадок істерії. Пообіцяв прислати з аптеки ліки, що негайно допоможуть їй. До вечора вона цілком одужає. Він пішов — сьогодні в нього було багато роботи.

Коли лікар зачинив за собою двері, пані Саллівен глузливо зареготала.

— Знахар! — сказала вона.— Ти бачила його, Катарино? Типовий знахар. Шарлатан!

З аптеки принесли ліки, і пані Саллівен, відкривши флакончик, понюхала їх. Ліки пахнули мигдалем. О! Пані Саллівен з перекошеним обличчям підвелася і вилила рідину у вазу з квітами, що стояла біля її ліжка.

— Ось! — промовляла вона.— Ось!

— Що з тобою, Розо? Що ти робиш? Він сказав, що то заспокоїть тебе.

Пані Саллівен люто блимнула очима.

— Невже, Катарино, ти така наївна, що пила б цю бурду! Ах, ти невинне створіння! А звідки я знаю, чи не заодно цей лікар з Кітті? Я ж сказала, що мені дали отрути!

— Розо! Гріх говорити таке.

— Хіба я знаю? Оця лихоманка, глянь на мій язик. А ліки, мабуть, мали доконати мене. Катарино, подзвони, щоб принесли молока, гарячого молока. Гаряче молоко допомагає при отруєннях.

Пані Саллівен була у жалюгідному стані.

— Люди,— сичала вона,— люди…

О, ті люди! Вони були гірші за найлютіших звірів. Багаті люди, твердила пані Саллівен, дуже рідко вмирають своєю смертю. О, аякже! Вона це знає, вона могла б навести наївній Катарині десятки прикладів.

— Пам'ятаєш Акселя Пенгеллі з Чікаго? Його отруїв миш'яком син, отой мерзотник. Ти ж, мабуть, знаєш, який скандал зчинився тоді, його посадили на п'ятнадцять років.

Так, Катарина пам'ятала. Звичайно, буває і таке, але ж, дякувати богові, то лише винятки.

— Винятки? — пані Саллівен запально заперечувала, хоч говорити їй було важко.

Ні, щонайменше кожен третій багач вмирає не своєю смертю. Раніше потай убивали пап і королів, щоб заволодіти їхнім троном і багатством, а нині настала черга багатих людей. Хочуть забрати їх гроші і забрати якнайшвидше! Людина повинна вбивати, така її натура. Щороку викрадають десятки багатих людей, щоб забрати їхні гроші, і коли вони не платять, їх просто вбивають, як собак. Отакі люди! Вона згадала сестру Бар- бару, яка жила на своїй фермі за сто миль від найближчого міста і охороняла себе десятьма могутніми догами. Сьогодні вона зрозуміла свою сестру Барбару.

Пані Саллівен знесилено змовкла.

— Серце! — шепотіла вона. — Чуєш, наче барабан.

Крізь тонкі стіни кають чути було жагуче танго Кіттіного грамофону і жіночий сміх. Пані Саллівен крутила блідою головою на тонкій шиї і стогнала.

— Це Кітті! Чуєш? — промовила придушеним голосом.— Вона розважається з маленькою чорною гадюкою, а її мати в цей час тут умирає. Вона вже радіє, вже тріумфує! Ах, ах, ах, я хочу вмерти. Не хочу більше знати цього світу. Прощай, Катарино.

Вона заплющила очі і змовкла, міцно стуливши вузькі крейдяні губи.

Стюард приніс гаряче молоко.

— Пий, Розо, — порадила Катарина, — це допоможе.

Вона підтримала голову хворої. Пані Саллівен жадібно пила молоко. Трохи згодом відчула себе значно краще. її перестало морозити, вона почала потіти, що аж піт котився по обличчю. Лежала тихо, з очима, сповненими смутку і скорботи. Жестом покликала до себе Катарину і прошепотіла:

— Приведи містера Томаса.

— Містера Томаса?

— Так, ти ж знаєш, отого, що вчора правив службу. Я хочу поговорити з ним.

Тепер Катарина пригадала, хто це такий — містер Томас. Пішла. Незабаром зайшов містер Томас — пресвітеріанський пастор з маленького міста в штаті Огайо, молодий, ледве за тридцять, високий, чисто виголений і русявий. Стояв, наче ангел, якого бог послав до пані Саллівен.

Повагом наблизився.

— Ви кликали мене, пані Саллівен.

Стара показала на крісло біля свого ліжка.

— Ви погано почуваєте себе, пані Саллівен?

Пані Саллівен крутила головою на подушці. Так, вона справді почуває себе зле, просто жахливо, відчуває близьку смерть.

Містер Томас застиг у своєму кріслі. Потім, схилившись над ліжком, єлейно промовив:

— Відкрийте своє серце, пані Саллівен. Бог милосердний.

Губи пані Саллівен глузливо скривились: о, вона ніколи в житті не грішила, їй немає в чому каятись. Щороку вона жертвувала сотні тисяч на благодійні цілі, вона за життя пожертвувала церкві сотні тисяч.

Містер Томас вклонився.

— Великодушність пані Саллівен відома,— мовив він.— Але…— містер Томас підвівся і урочисто підніс руку,— але бог міряє іншою міркою, не людською міркою. Якщо вас, скажімо, пані Саллівен (сподіваємося, цього не трапиться) буде покликано до престолу господнього…

Місіс Саллівен важко підвелася і видихнула:

— Я не вірю в бога.

— О! — містер Томас збентежено ступив крок назад.— О!

— Ні,— задихаючись, повторила пані Саллівен.— Ні. Я знаю цей світ. Одна істота пожирає іншу. Люди шматують одне одного у війнах, вбивають своїх близьких. То я не можу вірити в якогось бога.

— О! О! — вжахнувся містер Томас і знову відступив на крок.— Це погано, дуже погано. Закоренілі гріхи — найтяжчі. Та бог милостивий. Віра може врятувати вас.

— Але ж я не можу вірити,— затято вела своєї пані Саллівен.— Я завжди кажу, що думаю!

Містер Томас знову сів у крісло.

— Люба моя пані Саллівен,— почав він лагідно,— моя люба і шановна пані Саллівен, поговоримо спокійно. Ви схвильовані…

За чверть години містер Томас, розчерво- нілий, вкрай розгублений і пригнічений, залишив каюту.

Пані Саллівен подзвонила, щоб принесли чай.

Коли надвечір доктор Карелл знову прийшов, щоб дізнатись про стан її здоров’я, вона сиділа у ліжку з кокетливим білим хутряним жакетом на плечах, з обличчям, вкритим густим шаром пудри, і грала з Катериною в карти.

— О, що я бачу, пані Саллівен? — зрадів лікар.— Ви одужали! Ліки зробили своє?

Стара зміряла доктора Ка’релла крижаним поглядом.

— Я й не приймала ваших ліків,-— відказала вона.— Я їх вилила і натомість випила гарячого молока.

— Ви їх вилили?

— Авжеж! Катарино, хіба ти не бачиш, що я пішла бубною. Грай уважніше! Надобраніч, докторе. Пришліть мені рахунок,— навіть не глянувши на лікаря, процідила пані Саллівен.

Лікар вклонився й пішов.

«Навіжена, істеричка,— подумав він, йдучи коридором.— Чорт зна що». І розсміявся: він багато що бачив. І це та сама місіс Саллівен, яка заснувала в Бостоні інститут ракових проблем (саме лише будівництво коштувало два мільйони доларів), президент товариства допомоги сліпим, засновниця шести лікарень для алкоголіків… як же зрозуміти цих людей? Ну, та він їй пришле добрий рахунок!

8

Голос Єви — дзвінкий і радісний. Пасажири, йдучи повз її каюту, зупиняються і слухають, стюарди з своїми тацями притишують ходу: Кенігсгартен! Райфенберг дивиться на неї, шанобливо звівши брови.

Так, навіть він назвав це співами, якщо вже обов’язково треба було співати, у чому він аж ніяк не певний.

— Добре,— він задоволено кивнув.— Тепер добре. Голос знову повертається. Кілька тижнів ти відчувала якісь утруднення.

Єва мовчки посміхнулася.

Утруднення? Він називає це утрудненнями… То були бої, муки, розпач! Протягом тижнів і місяців вона болісно боролася сама з собою, і однак ніхто нічого не помітив, навіть Райфенберг. Завжди зберігала привітний і життєрадісний вигляд, була зовні спокійною і врівноваженою. Ревниво, полохливо берегла свою таємницю. Навіть допитливі очі Марти, що невідступно стежили за нею, нічого не побачили*

Бог свідок — Єва боролась! Вона боялася кохання так само, як і мріяла про нього. Не хотіла знову отих мук, не хотіла більше! Вона належала до тих жінок, котрі в коханні повністю віддаються своєму почуттю. Вони люблять безоглядно, безмежно і вимагають від коханого такого ж самозабуття. Отож, вона боролася, і марно, а тепер смиренно підкорилась законові життя.

Почуття, яким була захоплена, буквально перетворило її. Ходила в якомусь сп'янінні, легко, мов на крилах, голос звучав м'яко і замріяно, очі світилися ще сильнішим блиском. Дослухалася до внутрішніх голосів; звабливі, ніжні, вони звучали в її крові — дзвін, музика, сміх і щебетання веселого птаства. Так, то були чари — не інакше. Серце її тріпотіло, як трава під вітром, вона водночас відчувала страх, торжество і біль. То була благословенна мука, що ніколи не залишала її, ні вдень, ні вночі, так що серце її починало горіти і боліти. О, так, знову це дивне палахкотіння серця — воно дуже добре відоме їй, це відчуття. Але тепер уже було пізно щось робити, занадто пізно!

Вайт. Де він? Чому він не тут? Може, вийшов погуляти на палубу і обмінявся кількома словами (о, просто з ввічливості!) з

Кітті Саллівен або з отими трьома красивими сестрами, яких називають дівчатами Холл. Може, ввічливо посміхнувся, може, на прощання простягнув дамам руку? І вже сама ця думка була нестерпною! В ній пробуджувалися ревнощі, безпідставні — знала це. Ні, ні! Його посмішка належала їй, їй одній, їй одній належав дотик його руки. Це було безглуздо, вона це розуміла, та інакше не могла. Такий був безрозсудний, але невблаганний закон її любові. Та зате вона безоглядно і беззастережно підкорялась чоловікові, він міг робити з нею що завгодно, слово честі! Вона була його рабинею.

— Вайте, Вайте! Де ти? Прийди!

Аякже, Вайт мусить відчути, що вона кличе його, мусить прийти! Ось зараз, цієї секунди він мав би постукати — слухай, слухай! Ніхто не стукав, і Єва сумувала,

О боже, болісно думала вона, адже ти знаєш себе. Навіщо знову встряла у це!

«А все-таки це прекрасно, несказанно прекрасно, божественно!» — шепотіла Єва. Та коли зайшла Марта, вона жодним рухом не виказала свого настрою. Цей вир думок, неспокій серця стомив її, і, простягнувшись на ліжкові, вона немовби снила наяву.

— Восьма година,— сказала Марта, і Єва миттю підвелась і почала вдягатися.

Вона запросила Гарденера і Вайта на маленьку звану вечерю, о дев'ятій. їй не хотілося, щоб Гарденер залишився сам-на-сам із своїми клопотами, та, крім того (і це була головна причина), Єва не наважувалась бути наодинці з Вайтом. Не могла більше зносити його вимогливого погляду, як ото сьогодні вранці, хоч в глибині душі, що лише зрідка відкривалася людям, уже зважилася. Отож вбачала рятівний вихід у тому, щоб сховатись за широкими плечима Гарденера;

Вечір минув спокійно і приємно. Єва, наскільки це дозволяли гості, виконувала роль господині. Гарденер силкувався розвіяти похмурі видіння, що обступали його, навіть випив бокал вина. Єва почувала себе чудово. Майже не доводилось говорити. То було просто щастя — мовчки сидіти і слухати розмову цих розумних чоловіків. Чула голос Вайта. Бачила його гарне, із строгими рисами обличчя. Чого їй ще бажати? Вайт розповідав про розвиток німецької хімії в останнє двадцятиріччя. Гарденер захопився розмовою і забув усі свої прикрощі. Вайт чудово викладає думки, подумала Єва. Говорить уміло, ніколи не дошукує слів. Вона зами- лувалася ним.

Та кінець кінцем і цей вечір минув. Гарденер пішов, а Вайт провів Єву до її каюти. Мовчки йшли по палубі. Ніч була абсолютно чорна, монотонно гомоніло море. Воно стало

набагато спокійнішим. Могутні хвилі вигиналися, мов чорний оксамит, а піняві гребені бурунів тяглися від форштевня у темряву, як примарні білі тигрові смуги.

— Здається, трохи потеплішало,— промовила Єва, але Вайт промовчав.

— Послухайте, Єво,— сказав Вайт, коли вона відчиняла двері своєї каюти,— послухайте.

Обличчя його було зовсім темне, вона бачила самі світлі, уважні очі, бачила, як вони блищали.

— Мовчи, Вайте,— відказала Єва і підставила йому губи.

— Єво! — сказав Вайт.— Слухай, Єво.

— Мовчи, мовчи,— відповіла вона і прожогом зникла за дверима.

А в каюті поклала руку на своє тріпотливе серце — воно боліло. «Так, я кохаю його!»— прошепотіла вона.

9

Радісне збудження серця не полишало Єву, поки не заснула. Наснились якісь дурниці. Знову співала сольну партію в церковному хорі Маріахільфського собору у Відні; під час цього сну вона взагалі часто і виразно чула свій спів. Ясна річ, майже весь час тут було також її струнке пустотливе дівчисько. Наостанку вона співала на каруселі з червоними кіньми, що скажено крутилися, а біля неї танцювала Грета у коротенькій білій спідничці. Зненацька карусель різко спинилась, і всі вони з сміхом і криком злетіли у повітря. Цей повітряний політ був нескінченний. Грета верещала від захоплення. Прокинувшись, Єва була здивована, що лежить у ліжку, а не летить у повітрі.

В цю ж мить постукали в двері.

— Час вставати,— сказала Марта.

Тепер Єва зовсім прокинулась, серце її

було сповнене радістю. Підвелась. Настав новий прекрасний день. Пройнята глибокою, майже побожною вдячністю, привітала цей новий день. О, так, усі дні відтепер будуть прекрасними, по вінця сповненими радощами, і чудесами, і красою. Вона була щаслива! Ця ніч з веселими сновидіннями ніби казково омолодила і оновила її.

— Яка сьогодні погода? — спитала у вовкуватої Марти, котра похмуро дивилася на неї.

— Сьогодні шторм трохи вщух. Світить сонечко.

Так, сонце справді заглядало у вікно. Пароплав йшов спокійніше, ніж учора, але глибоко внизу машини, як завжди, щось товкли у тому ж незмінному ритмі. Єва, звичайно лінива і квола зранку, тепер вмить підвелася. З нетерпінням молодої дівчини хотіла негайно побачити Вайта. Марта чула, як у ванній вона на діалекті весело наспівувала старовинну фурманську пісеньку. Це траплялось тільки, коли Єва бувала в найліпшому гуморі. Марта наморщила лоба: виходить, знову вскочила, подумала вона.

Коли Єва повернулася, стіл був уже накритий так, як вона любила. Стояли свіжі квіти— конвалії, мабуть, від Вайта; поруч, як завжди під час сніданку, — портрет її довгоногої, тоненької дівчинки.

— Доброго ранку, Грето! — Єва ніжно поцілувала портрет.

Нараз їй спало на думку, що уві сні вона мала довгу і серйозну розмову з своєю дівчинкою. Про що вони говорили? Пригадала, що великі очі Грети повільно налилися блискучими сльозами, очі плавали у сльозах, сумно і розпачливо дивлячись на неї. Вона натякнула Греті, що незабаром в її житті, мабуть, стануться великі події. Зовсім не виключено, що в неї скоро буде новий батько. Новий батько… та в цей момент щось перешкодило, і Єва не могла сказати Греті, хто цей новий батько.

Вона бачила перед собою налиті сльозами, нещасні, розгублені очі своєї дівчинки. Ще більше, ніж уві сні, в цю мить відчула тяжку відповідальність за Грету. Вже кілька тижнів ця відповідальність тягарем лежала на серці.

— Я ніколи не обману тебе, моя дівчинко, — ніжно промовила вона до портрета.— Ніколи! Ніколи! Чуєш? Скрізь перш за все думатиму про тебе. Я скоріше обману всіх чоловіків, ніж тебе, серденько моє… всіх, всіх… і Вайта, якщо треба буде! Завжди любитиму тебе більше, ніж будь-якого чоловіка. Адже всі чоловіки егоїсти, — закохано щебетала Єва, — егоїсти, не варті того, щоб так побиватися за ними. А проте це роблять! Чуєш? Атож, настане час—ти теж зрозумієш це… отаке воно життя…

Єва зітхнула. Було так любо розмовляти з своєю дитиною.

— І це ти колись зрозумієш, серденько! — повторила вона. — Ах, бідні ми, жінки! Та це закон життя… чуєш? І ми, жінки, підкоряємось цьому законові так само, як і чоловіки. Слава богу, й вони! Ти також колись підкоришся цьому законові… Може, вже через десять років.

Єва змовкла. Можливо, через десять років якийсь чоловік уже цілуватиме цей маленький ротик. Вона вже тепер ненавиділа того чоловіка і водночас любила. Може, Греті подобатиметься, що він цілує її маленький ротик? О, напевне, о, ясна річ! І Єва, не знати чого, розсміялася.

— Я присяглася, серденько, — урочисто вела вона далі, — ніколи не нав’язувати тобі іншого батька! Так, присяглася тобі в своєму серці! Але послухай, послухай, Грето, ні, не говори! Може, я не додержу свого слова… а якби це був Вайт? Вайт! Адже ти знаєш Вайта. Що ти сказала б на це?

Вона почула здивований і щасливий сміх своєї струнної дівчинки.

О, все буде гаразд, вже спокійніше подумала Єва. А втім, цілком можливо, що вона не одружиться з Вайтом. Вона могла б бути коханкою Вайта, чом би й ні? її не обходили людські умовності. Але якщо вже так сталося, то Вайт — єдиний чоловік, якого вона могла б дати Греті в батьки, не зробивши свою дівчинку нещасною. Грета була просто закохана у Вайта, а той ніжно любив Грету, це вона знала.

Єва задумалася. Що б там не було, а їй треба приймати рішення — надзвичайно важливе рішення. Вона стояла на порозі нового життя!

Якщо оглянутися на останні роки: робота, робота, успіхи… і порожнеча, порожнеча, сповнена невимовним смутком, порожнеча, у якій вона більше не могла жити. Ні. Ні. Правда, за останні роки дещо було… зв’язки одинокої молодої жінки, не дуже славні епізоди, про які неохоче згадувала.

А тепер перед нею відкривалося щось нове, що обіцяло сповнити її життя духовним багатством, новим смислом. їй було за тридцять. Вона заробляла багато грошей, та зовсім не вміла зберегти їх. Сипала ними направо і наліво, інакше не могла. Колега захворіла на туберкульоз — вона заплатила за санаторій, їй розповіли про талановитого скульптора, який буквально голодував, — вона замовила свій бюст. (Так вона познайомилася з бідолашним Йоганнсеном). Потім її батькові схотілося мати оранжереї. І отак весь чес, безперестану. А гроші летять, летять.

Але ж може статися, що її переїде автомобіль або вона застудиться і втратить голос. Було приємно думати, що Вайт має добрі статки, які назавжди позбавлять її від турбот. Вона могла б зручніше влаштувати своє життя, відмовитися від концертних турне і гастролей, що страшенно стомлювали її. Могла б подорожувати! Разом з Вайтом. Подорожувати не для того, щоб співати, а щоб дивитися на світ.

Так, цей союз був би корисний і для Грети.

«Я думаю і про тебе, серденько моє, чуєш? Про тебе також думаю, Грето. Адже й твоє майбутнє буде забезпечено. Чуєш?»

Єва закінчила сніданок. Чи не правда, протягом цієї години вона з’ясувала для себе так багато важливих питань? Нашвидку переглянула корабельну газету, яка виходила щоранку. В ній наводилися останні біржові зведення, бо на «Космосі» були люди, яких це торкалося безпосередньо. Газета містила різні новини, і видно було, що поки вони тут пливуть, в світі все іде своєю чергою.

Надійшло кілька запрошень. Єва вирішила відмовитися від них, бо дуже стомилася.

О, тут була і телеграма від її старого друга і шанувальника Клінглера, який відпочивав у Олдербуші поблизу Піттсбурга. Клінглер телеграфував, що сьогодні їде в Нью-Йорк. Увечері він уже буде в своєму домі на Рівер- Сайд. Якщо Єва має якісь бажання, він до її послуг. Через два-три дні сподівається привітати її на нью-йоркській набережній. Щасливої подорожі!

Клінглер завжди телеграфував цілі листи. Єву тішила така увага. Вона дуже симпатизувала Клінглерові, навіть колись була закохана в нього, і був час, коли вже схилялася поступитись його домаганням. Він був надзвичайно освічений, чутливий, як мімоза, чоловік років п'ятдесяти, мав значний капітал. Єва разом з Гарденером відвідала Клінглера в його маєтку Олдербуші. Він жив у бібліотеці, віддавшись своїм розвідкам, тихий, сентиментальний учений, який сторонився життя, — мабуть, найсамітніша людина, яку Єві будь-коли довелось бачити.

Бідний друже, подумала вона, поклавши телеграму. Я, мабуть, розчарую вас. Подумала з великим жалем: невже він і досі тішить себе надіями?

Поряд лежав ще один лист, але, взявши його в руки, Єва враз випустила його, ніби її щось ужалило. Вона добре знала цей своєрідний, химерний почерк! Та це ж неможливо, абсолютно неможливо. Вона вся похолола, рум'яні щоки враз змарніли, зблідли, її пройняв дрож: учора ввечері, стоячи на містку з капітаном Терузеном, вона побачила неподалік якогось чоловіка, — його рухи, його похилі плечі… її охопив несподіваний жах, і вона відвернулася. Це неможливо, правда? Абсолютно неможливо, випадкова схожість! Та варто було їй лише відкрити цього листа, щоб побачити: страшне передчуття не обмануло її. Єва сиділа, як паралізована.

— Марто! — безпорадно покликала Єва.

— Марто!

Марта просунула в двері суху чорну голову, глянула в Євине зблідле обличчя.

— Що сталося?

— Барон на борту, — беззвучно промовила Єва.

— Барон? Який барон?

— Та ти ж знаєш — барон.

Саме Марта ніколи не називала пана Кінського інакше, як бароном, і відтоді обидві так і говорили про нього.

Марта ступила в кімнату і мовчки заламала руки.

— Не може цього бути! — зойкнула вона. — Барон! О боже милосердний!

— Він написав, — прошепотіла Єва, вказуючи на лист, і впала у крісло.

10

Коли Райфенберг прийшов на заняття, то відразу ж помітив незвичайне Євине збентеження. Не мовивши й слова, вона подала йому лист Кінського. Райфенберг гнівно закривши рояль, подався до себе в каюту і знову заглибився в свого улюбленого Шопенгауера. Він вирішив якомога менше з'являтися на палубі, щоб не зустрічати Кінського, якого зневажав. Чоловік, коли він втрачає жінку, не повинен кликати на допомогу суддів, — такої думки додержувався Райфенберг. Його обурювало те, що Кінський насмілився їхати в Америку на одному пароплаві з Євою. Невже в нього немає ані крихти гордості?

Єва не могла заспокоїтись. Написала кілька рядків Вайту. Мовляв, не може прийти на палубу, почуває себе не зовсім здоровою. Але о другій вони разом пообідають, без сторонніх. їй потрібен був час, щоб якось заспокоїтись. Шок виявився надто сильним. В цьому було щось фатальне: Кінський виринав завжди, коли в її житті мав відбутися якийсь злам, коли вона переживала душевне піднесення. Тоді напевне можна було сказати, що задзвонить телефон і почується його голос, з'явиться візитна картка з його ім'ям.

Але ця зустріч на пароплаві була вже зовсім неймовірною і майже таємничою: чи не виринув він, бува, з моря, щоб розтривожити її? Невже ніколи, ніколи він не дасть їй спокою? Згадуючи його, вона думала про нього як про мертвого, але мертвий раз у раз повертався. Тепер знала, що ніколи не любила його. О, тоді вона була молодою і недосвідченою, то було тільки схиляння учениці перед своїм вчителем, вдячність. Але любов? Ні. Вони були зовсім різні. Цей Кінський, о, який він був суворий до себе та до інших. Він соромився будь-якого людського почуття, він кам'янів, коли інші сміялися. Він був не такий, як усі люди.

Вона ще й досі поважала й цінувала його. З-поміж усіх людей, яких знала, він, може, за винятком Райфенберга, був найгеніальні- шою людиною. Адже й сам Райфенберг визнавав його талант. Кінський ніколи не робив якихось поступок заради вигоди, ніколи не йшов на компроміс. Він був страшенно гордий, і гордість його межувала з пихою. Та поважаючи, вона аж ніяк не любила його. Він був чужий і незрозумілий для неї, більше того — неприємний; її морозило в його присутності. От і все, і це була правда.

Марта колись сказала: «Ніколи не вгадаєш, що думає барон!» В своїй простоті вона визначила справжнє єство Кінського. Ніколи не можна було знати, що в нього на думці. Він був незбагненний.

Чого він тепер хотів? Навіщо опинився на «Космосі»? Згадала, що колись читала, ніби він збирається зайняти посаду диригента у Філадельфії. Однак це було кілька років тому. Може, він випадково їхав на цьому пароплаві? Ні, у випадковість Єва не вірила. У Кінського не бувало випадковостей. Мабуть, обрав «Космос» лише для того, щоб впіймати її тут, звідки вона не зможе втекти від нього.

Чого він хоче? Марта стократ мала рацію, кажучи, що він незбагненний.

Єва пригадала, як одного дня Кінський дружньо попрощався з нею, а через два тижні вона одержала від його адвоката позов про розлучення, так ганебно сформульований, що від сорому вона ладна була провалитися крізь землю. Тоді вона вже рік жила окремо від нього. З'ясувалося, що протягом року він наймав детективів, які шпигували за нею. Тоді вона зблизилася з Йоганнсеном. Ревнощі, які часом набирали хворобливого характеру, спонукали його до негідних вчинків.

Кінський дав їй слово, що ніколи, ніколи й не подумає розлучити її з Гретою… Через кілька тижнів він викрав Грету і тримав її доти, поки суд присудив дитину йому.

Єва ходила в своєму маленькому салоні вперед і назад, вперед і назад, а серце стискалось болісно і тривожно.

Зайшла Марта і стурбовано спитала, що Єва гадає робити.

— Ну, то я прийму його, аякже, — сказала Єва вже значно спокійніше. — Звичайно, так треба. Він батько Грети, не забувай цього. Ти знаєш, чим я йому завдячую. До того ж врешті він не якась там звичайна людина, ти сама це знаєш, — навіть значна людина. Я колись читала, що він має очолити оркестр у Філадельфії. Мабуть, з цієї причини їде до Америки.

Марта підозріливо вигнула тонку шию, схиливши набік чорну голову.

— Я б навіть не відповіла на його лист, — промовила вона.

— Отакої! — Єва розсміялася. — Ти ж знаєш, що він все одно прийшов би. Просто зненацька з'явився б тут, я знаю його. І знаю, що він тоді утнув би. Він здатний на все.

Марта кивнула.

— Бог свідок! Завжди він завдавав нам клопоту. Знову і знову! Він з тих людей, що приносять нещастя.

— Мовчи, Марто! — попросила Єва. — Може, у страху очі великі. Цілком імовірно, що він їде до Америки в якихось справах і зовсім випадково довідався, що я тут.

Марта похитала головою. Вона не вірила:

— Ні, ні, я знаю барона!

Єва зібралася йти на ленч.

— О п'ятій годині він прийде до чаю. Ти сидітимеш у ванній кімнаті, чуєш, Марто?

Вона спустилася в «Ущелину». Привіталася з Вайтом абсолютно спокійно. Тільки за- шарілась, коли побачила його.

— Доброго ранку, любий, — промовила стиха.

11

Рульовий механізм гупав і грюкав. Він містився у плоскому білому корпусі на самісінькій кормі, і Віолетта, заглядаючи крізь грати, спостерігала його роботу з величезним інтересом. Механізм працював без будь-якої обслуги. Він подовгу залишався нерухомим, потім нараз починав шипіти й стугоніти, ніби пущений у хід якимсь чарівником. Було страх як цікаво дивитися на нього.

Чотири могутні гвинти струшували корму, десь глибоко під водою розбиваючи море на кипляче шумовиння. Часом Віолетту вкривала тонка пелена водяного пилу, приємно освіжаючи обличчя.

Тут було чудово, і Віолетта від задоволення аж затанцювала. Маленьке її серце повнилося ніжністю і любов'ю. Незабаром мав прийти Уоррен, і вона хотіла йому сказати, що не вийде заміж за іспанця, ні, ніколи. Вона зв'язалася з ним з дурного розуму, і час уже було кінчати з отим безглуздям. Цей Хуан, правда, був милий, добрий юнак, але духовно інертний, і це дратувало її, вже не кажучи про його сміховинні ревнощі.

Прямуючи в машинне відділення, повз неї пройшов матрос. У нього був хвацький вигляд, і вона кокетливо глянула на нього. Потім замугикала пісеньку: «My lover is a saylor[15]».

Іноді рвучкий вітер підхоплював дим і гнав його навскіс пароплава і далі — у море. Це був не такий вітер як учора — рівний і безупинний, цей налітав короткими поривами. Іноді крізь розрив у низько навислих хмарах навіть проглядало тьмяне сонце. Скільки око сягає — жодного судна, жодної ознаки життя. Сьогодні чайки вже не супроводжували «Космос».

Віолетта щільніше запнула пальто. Але вітер забирався під нього, і мерзли стегна. Ну, та вже час з'явитися отому Уорренові! Вона прийшла сюди раніше, щоб, бува, не спізнитися. А зараз вже три чверті на дванадцяту! Віолетта ходила туди й сюди, намагаючись зігрітися, і її піднесений настрій танув. Часом повз неї проходили чоловіки, зухвало заглядаючи під капелюшок. Дехто навіть заговорював до неї. Зухвалість, ім'я твоє — чоловік! Які вони товстошкірі, ці чоловіки! Мали б відчувати, що вона зараз не схильна до флірту.

Минула дванадцята. Але й о пів на першу Уоррена все ще не було. Віолетта тепер справді була вкрай роздратована і розгнівана. Високо піднявши ноги, вона, насупившись, сиділа на лаві коло рульового механізму. Саме в той момент, коли вже збиралась піти, вона побачила Уоррена, що піднімався по сходах. Проте він не дуже поспішав навіть зараз.

— Hallo, child!—гукнув він, з сяючою фізіономією молодого студента, який щойно одержав відзнаку.

— Hallo, child! — злісно перекривила його Віолетта і схопилася на ноги. — You make me standup, Warren![16] — крикнула вона з виглядом ображеної дами.

Обличчя її розчервонілося від гніву, очі блищали.

— О, яка ти прекрасна, Віолетто, — захоплено промовив Прінс.

— Oh, you'd better shut up[17]! — розлючено одрубала Віолетта.

Уоррена розсмішив її безцеремонний тон. Звичайно, він винен, йому слід було попрохати її перенести цю зустріч на годину, саме опівдні у нього було багато службових справ. Сьогодні вранці він слухав розповідь старого Шваба про його подорож в Європу,

---

[15] Мій коханий — моряк (англ.)

[16] Хелло, дитино! Ти примушуєш мене підвестись, Уоррене (англ.)

[17] О, помовч краще (англ.)

брав інтерв'ю у пані Кенігсгартен і нарешті поговорив з Кітті Саллівен про її улюблених письменників. А потім відправив свою телеграму.

— О, — презирливо скривилася Віолетта.— Кітті! У мене ніколи не виникало бажання говорити з Кітті.

Уоррен зауважив, що то його професія — збирати інформацію, де тільки можна.

— Ах, — сказала Віолетта, — ми не розуміємо одне одного, Уоррене. Ти навіть не маєш часу, щоб бути людиною. Ти просто егоїст і кар'єрист!

— Таж мушу працювати, адже ти знаєш це.

— Так! — все ще страшенно сердито відказала Віолетта і задирливо додала: — Але ж чому ти не береш інтерв'ю у мене?

— У тебе?

— Авжеж, у мене. Чом би ні? Та послу- хай-но, Уоррене, я дам тобі цікаве інтерв'ю, і, може, ти відразу передаси його телеграфом!

І, скрививши губи, Віолетта почала:

— Ви знаєте Уоррена Прінса з «Юніверс-прес»?.. О, ще б пак! Симпатичний молодик, чарівний молодик!

Уоррен розсміявся. Віолетта чудово грала роль молодої пихатої дами, що дає інтерв'ю. На якусь мить, здавалося, до неї повернувся добрий гумор, та веселий регіт Уоррена не сподобався їй, і вона знову розлютилася. Уорренові довелося вислухати, що він — самозакоханий молодик, який вважає себе найрозумнішим серед людей. Хіба він не говорить завжди про великі романи, що їх збирається колись написати, а тимча- сом не написав жодного рядка? Він зневажливо говорив про людей, які створили собі ім'я у світі, а хто він сам? Ніхто, абсолютно ніхто. О, Уорренові довелося вислухати силу неприємних речей, які глибоко вразили його гідність.

— Зажди, Віолетто, — перебив він її. — Що я зробив тобі? Чому ти така злюща?

— Чому? Дивіться, він ще й питає чому!— очі Віолетти полум'яніли. — Ти ще питаєш, чому, Уоррене?

— Ну, я спізнився на годину, — Уоррен винувато зігнувся.

— Ні, Уоррене, за це я не гніваюсь на тебе, за це — ні, — нараз значно спокійніше сказала Віолетта. — Я прийшла сюди, радіючи, що зможу поговорити з тобою, і серце моє було сповнене теплом. Я хотіла спокійно поговорити з тобою.

— Сядьмо, Віолетто! — перебив її Уоррен, і вона сіла на лаву проти рульового механізму.

Уоррен взяв руку Віолетти, але та відразу ж висмикнула її.

— Ні, Уоррене, ти не розумієш мене. Мені треба з тобою поговорити серйозно, і я хотіла це зробити. Хотіла тобі сказати, Уоррене, що ти поганий!

— Поганий? — Уоррен посміхнувся недовірливо, хоч і занепокоєно.

— Так, Уоррене, поганий! — повторила Віолетта, роздратована його недовірливою посмішкою. — Ти погано поводився щодо мене. Ти смертельно образив мене.

— Я тебе образив? — розгублено і безпорадно перепитав Уоррен.

— Смертельно! — Віолетта раптом зблідла. — Невже ти цього не знаєш? То я тобі скажу. Так, сьогодні ти вислухаєш усе, Уоррене! У нас, молодих дівчат, також є своя честь, хоч ми завжди сміємося й пустуємо. Тож послухай, Уоррене! У Римі ти залицявся до мене, це була твоя справа, ти закохався в мене. — Уоррен кивнув. — Ти добивався, щоб я покохала тебе, і ти бачив, що досяг свого. Потім ти зробив ще один крок — хотів, щоб я стала твоєю коханкою.

— Віолетто, прошу тебе!

— Ні, не перебивай мене. Ти заперечуватимеш? Адже я кажу, то була твоя справа. Ми ж не діти — можемо говорити відверто. Я була готова (ти знаєш і це) стати твоєю коханкою, бо нестямно любила тебе. Та в цей момент ти захворів і почав відступати. О ти, боягузе, негіднику!

Уоррен аж підскочив.

— Віолетто, — заспокійливо мовив він.— Все це ти неправильно витлумачила.

Віолетта також підвелася. Вона щільніше закуталась у пальто.

— Ні! — голос ЇЇ знову зазвучав вороже.— Ні! О, будь чесний хоч тепер! Ти зганьбив мене так, як лише можна зганьбити дівчину. Ти добився моєї поступливості, а потім відкинув.

Уоррен щось промимрив, виправдуючись.

Віолетта застебнула рукавички. З цього почалося й усе інше, сказала вона. Уоррен штовхнув її на все інше. Хуан Сегуро — ну, звичайно, пороху він не вигадає, він також не хвалиться писати романи, може, й не розуміє багато речей, які вона і Уоррен вважають найзначнішими в житті, але він мужчина, який знає, як поводитися з коханою жінкою.

— Що ж, вітаю тебе, — образився Уоррен й іронічно вклонився.

— Так! — Віолетта потягнулась. — Він джентльмен, кабальєро, а не інтелектуальний хвалько. Я вийду за нього заміж! Гуд бай, Уоррене!

Вона подала йому кінчики пальців і пішла. Тепер уже гнівався Уоррен, який прийшов на побачення у найщасливішому настрої.

О, якими гонористими і диявольськи зарозумілими можуть бути американки! Гонористішими й пихатішими, ніж жінки всіх інших націй. Він аж почервонів від обурення. Нічогенька дружина вийде з цієї Віолетти — такої ніжної на вигляд! Що ж, він дуже вдячний їй за цей урок.

— Іди під три чорти, — грубо вилаявся він. — Одружуйся, на здоров'я із своїм Хуаном. Ти ж бо вже була його коханкою, мені це байдуже. Одружуйся, будь ласка, ясно? Справжнісінька тобі Ксантіпа[18]! А тепер годі з Віолеттою! Баста! — Уоррен побіг униз по сходах.

12

Цілий день Кінський ледве стримував хвилювання, в очах його світився неспокій. Після обіду Уоррен помітив, що той зібрався кудись іти. Відчувши погляд Уоррена, Кінський, ледь помітно всміхнувшись, глянув на нього.

— Я засвідчу своє шанування Єві Кенігсгартен, — тихо і злегка збліднувши, сказав він.

— О, — неуважливо відказав Уоррен, все ще не отямившись від гніву, викликаного жорстоким і несправедливим поводженням Віолетти.

Близько п'ятої години Кінський спроквола підіймався на верхні палуби, де жила Єва.

Інколи у нього злегка паморочилося в голові і доводилось хапатись за поруччя; почував, що вчорашній приступ морської хвороби ще не зовсім минув.

Це був один з тих днів, коли він повністю жив внутрішнім життям, поринувши у думки і видіння, ледве помічаючи, що коїлось навколо. Ходив, як сновида, дивився в обличчя жінок і чоловіків і нічого не бачив. Інколи до його свідомості доходило, хоч і невиразно, що за кілька хвилин він стоятиме напроти Єви, і все-таки він не думав про це побачення, що означало для нього життя або смерть. Тепер це йому здавалось навіть не таким значущим. Дивна річ, у своїх думках він раз у раз бачив Євині руки, і тільки їх.

Коли керував навчанням Єви, він довгий час був невдоволений її руками. Євині руки завдавали йому справжніх мук. Вони здавалися йому примітивними, мовби відсталими. Місяцями силкувався прищепити їм усі виражальні можливості, притаманні жіночим рукам. Адже немає такого, чого б вони не могли висловити: вони можуть просити, благати, проклинати, заклинати, торжествувати, зневірятися — чого лишень не можуть? Він приносив сотні репродукцій картин старовинних майстрів. «Ось бачиш, Єво,

[18] Ксантіпа — дружина грецького філософа Сократа, яка уславилася своєю сварливістю.

як жінка несе блюдо з фруктами, ось — як мати притискає до грудей свою дитину, ось — як закохана обнімає коханого. Бачиш?».

«О так, бачу, — відповідала Єва, розгарячена від хвилювання, розгублено дивлячись на ці розкішні, блискучі фотографії, що розкривали перед нею скарби музеїв світу. — Бачу. Я все вивчатиму і вивчу. Все!»

І вона вчилась наполегливо, з властивим їй запалом.

Євині руки! До речі, чому його тепер гіпнотизують Євині руки, які за хвилину побачить?

Він піднявся на Євину палубу і тут побачив молодого чоловіка з на диво правильними рисами обличчя, який, однак, одразу відвернувся. Лише згодом, коли вже сидів у Єви, він пригадав, що це був той самий молодий чоловік, якого він учора бачив поряд з нею, той самий, що відвідав його дочку Грету в Санкт-Аннені.

Він заблукав у коридорі. Його безпорадність помітив стюард.

— Що пан шукає?

Кінський спинився і надовго замислився.

— Пані Кенігсгартен, — згадав нарешті.

— Прошу, оці двері.

І ось він стоїть біля самісіньких дверей, і серце його калатає так, що йому здається, ніби здригається увесь коридор. Зненацька він почув тихий сміх за дверима.

Постукав.

— Хто? — спитав дзвінкий радісний голос.

Він механічно прочинив двері і пробелькотів щось недоладне, що й сам не второпав.

— Фелікс? Заходь же!

І нараз перед ним постала Єва, видіння з сяйва і сили — такою видалася вона йому — збентеженому й приголомшеному.

Єва була розгублена майже так само, як і він. Подала йому руку. На її обличчі промайнув якийсь вогник, але вона відразу ж опанувала себе і заговорила. Кінський механічно відповідав. Згодом він дуже невиразно пригадував зміст цієї розмови.

— Я, природно, дуже здивувалась, одержавши твого листа, Феліксе, — сказала Єва.

— Ти на борту? Яка приємна випадковість! Та я згадала, що ти колись вів переговори з філармонійним оркестром у Філадельфії. Читала про це у газеті. Щоправда, то було давненько.

Кінський відповів ухильно. Ні, це не було причиною його перебування тут, сказав він, не підводячи очей, і додав:

— Свого часу переговори з Філадельфією зірвались.

— Ну, та я не хочу допитуватися про твої таємниці, — Єва тихо засміялась, намагаючись приховати хвилювання.

Поява Кінського справді порушувала її плани; цього не можна було заперечувати. З егоїзмом усіх закоханих вона вважала нестерпним все, що хоч якоюсь мірою заважало її коханню. Єва вирішила зустріти Кінського приязно, але стримано. О, вона ладна була багато простити, однак ніколи не зможе забути його позову про розлучення, ніколи! Ніколи не зможе йому простити того, що він викрав у неї на вулиці Грету, ніколи, ніколи! Вона мала намір поговоритй з ним з півгодини, як розмовляла із старим другом чи знайомим, ось і все. Відверто кажучи, її дуже лякало це побачення, але тепер, коли Кінський повівся так скромно і тактовно, вона зраділа цій несподіваній зустрічі і ставала дедалі спокійнішою.

— Ось чай, будь ласка, Феліксе. Може, вип’єш?

— Дякую, вип’ю.

Євині руки! Він невідривно дивився на Євині руки. Ось і злилися воєдино мрії і дійсність. Вони були красиві й гнучкі, її викохані руки; пальці біля пучок звужувались, та все-таки залишились трішечки заширокими. То були сліди важкої праці в юності.

— Які красиві твої руки, — сказав він, коли Єва піднесла йому чашку. — Пригадуєш наші уроки? Як треба нести блюдо з фруктами?

Єва жваво кивнула.

— О, ти маєш на увазі дочку Тіціана з фруктами[19] Як же її звуть? Дивись! — вона граціозно звела руки. — Ага, пригадала, її звали Лавінією, — розсміялася Єва.

— Глянь! — здивовано посміхнувся Кінський. — Глянь! Але як дочка Тіціана тримає голову — це ти, мабуть, забула?

— Ажніяк! — Єва встала і знову підвела руки вгору, бездоганно копіюючи позу дочки Тіціана.

— О, ти здібна учениця, Єво, — захоплено промовив Кінський.

— Так, я сумлінно вчилася, — відповіла Єва, майже ніжно дивлячись на нього своїми чорно-голубими очима. — У тебе! — додала вона і вдячно вклонилася. — Ти був чудовий учитель.

Говорили про все, без будь-якого зв'язку. Як його здоров'я?

— Добре? А як поживає твоя мати, Феліксе? А як з роботою? Добре? Я дуже рада!

Грета розповідала їй, що він весь час працює, вдень і вночі. Вона читала, що він написав нову оперу, яку незабаром поставлять? Чи, може, про це їй сказав Райфенберг?

Кінський скрушно похитав головою.

— Ні, ні, — відповів він. — Ще далеко до цього. Ніяк не можу закінчити. Адже ти знаєш. Мабуть, така моя доля, що я ніколи нічого не можу довести до кінця.

Якусь частку секунди він дивився їй просто в очі, потім скривив рот у гіркій посмішці і відвів погляд убік.

О, Єва дуже добре знала його долю — ніколи не доходити кінця. Це було його трагедією. Вона спробувала щось прочитати по його обличчю, яке за ці роки стало їй чужим і лише вряди-годи (здебільшого спотворено і загрозливо) з'являлося уві сні. Він виглядав досить-таки кепсько, цей бідолашний Фелікс. Був якийсь скляно-блідий, як людина, що лише зрідка бачить світло; над великим носом похмуро жевріли глибокі очі. Але на обличчі Кінського вона помітила ще незнайомий їй вираз, вираз безпорадності, розпуки й байдужості. То була байдужість людини, що живе в якомусь іншому світі і майже не цікавиться земним існуванням.

Щока Кінського нервово тіпалась, і Єва помітила, що, говорячи, він до чогось дослухається. Вона стривожилась. Поруч, у ванній кімнаті вовтузилася Марта. В цю мить Кінському спав на думку той молодик, якого він допіру зустрів на палубі… О, так, це був той молодик, котрий під час хуртовини вийшов із таксі перед гратчастою огорожею в Санкт-Аннені. О! Там, у ванній, хтось розбив склянку… Шпигуни! Єва оточила його своїми шпигунами.

Він замовк, потім підозріливо спитав:

— Тут хтось є?

— Авжеж, це Марта прибирає. Ти ж знаєш її, — роблено байдуже сказала вона.

— Ах, так! — глянувши на неї, Кінський іронічно посміхнувся.

Його погляд і посмішку вона знала занадто добре. Погляд і посмішка, здавалось, говорили: ти либонь не довіряєш мені? Мабуть, боїшся, щоб я не перерізав тобі горла? Це був колишній Кінський, такий, яким вона його знала раніше. І нараз її охопив страх, вона вже розкаювалась, що прийняла його. Ніколи не можна було знати, що в такі моменти вдіє Кінський.

Та на її здивування Кінський не зробив нічого. Він не перекинув крісла і не почав бешкетувати, ні, він примирливо посміхнувся і говорив далі. Так, він слухав Євин концерт. Сидів у «Пальмовому домі» коло залу. Вона зробила великі успіхи, відверто кажучи,— величезні успіхи.

---

[19] Йдеться про картину великого італійського художника Иіціана.

Єва зашарілася. Кінський, напевне, знає, як високо вона цінує його думку! Адже він був її першим учителем — і знову вдячно вклонилася йому. Але цього разу голос її звучав холодніше. Вона не приховувала, що хоче закінчити розмову.

Кінського аж в жар кинуло. Хотів подякувати їй за те, що вона співала колискову, але промовчав.

— Хочеш ще сигарету?— спитала Єва.

— Дякую!

Кінський похнюпився. Зрозуміло, що їй неприємна його присутність. Тепер від Єви віяло байдужістю. Спочатку він ніби відчував у її голосі якусь сердечність і співчуття, та, мабуть, помилився. То був голос дами, яка ввічливо прийняла його і ввічливо випроваджувала. В її серці для нього більше не було місця.

Тепер мовчали обидва.

А тимчасом (швидко глянув на неї) вона була єдиною істотою, що могла б його врятувати! Якби він міг побути з нею лише кілька днів! Це б врятувало його. Він тікав від смерті, він боявся. Сказати їй про це? Сказати їй про це? Крикнути їй про це в обличчя?

Єва підвелася. Вона щось шукала на роялі.

Кінський теж підвівся і спробував підняти руки. «Єво! Єво! — схотілося йому крикнути.— Врятуй мене, врятуй мене! Я боюсь смерті!». Але не міг підняти рук, не міг крикнути. Раптом побачив Євину постать у вогняному контурі. Щось пробубонів, і Єва обернулася.

Вона побачила, як Кінський, смертельно збліднувши, впав у крісло. Він знепритомнів.

Єва жахнулась. Та все-таки недовірливо дивилася на нього. О, вона знала його. Може, це просто комедія. Від нього всього можна сподіватися!

— Марто!

Зайшла перелякана Марта. О, барон завжди завдавав їй клопоту, промовляв її понурий погляд, яким вона зміряла непритомного Кінського.

— Що трапилось, Єво?

— Принеси води! — Єва натерла одеколоном бліде обличчя Кінського, і він вмить опритомнів і підвівся.

— О, пробач, Єво, — пробелькотів він, страшенно зніяковівши. — Це морська хвороба, я не терплю моря. Пробач, що налякав тебе, — промовив він, силкуючись посміхнутися.

І не встигла ще Марта повернутися з водою, як Кінський вийшов.

13

Коли пані Бетті Холл почувала себе нещасною, вона ховалася від людей: серед них не було друзів, ніхто не подасть їй і цента, якщо доведеться жебракувати.

Погані вісті про банк Холла, що надійшли від брата, просто приголомшили її, і весь день вона не виходила з своєї каюти. Сиділа у кріслі, дуже елегантно вдягнена, ображено стуливши тонкі губи і пещеними руками з блискучими, вкритими безбарвним лаком нігтями церувала шовкові панчохи. Тішилася своїм мучеництвом. Ці ношені панчохи вона тижнями, іноді місяцями тягала з собою, поки із злістю не викидала в корзину для сміття десь у готелі.

Коли до неї звертались, вона не відповідала, а на самоті часто зітхала: «О Джон, о Джон!».

Так, цей Джон був хорошою людиною, але на бізнесі розумівся так само, як її куховарка. Спочатку зерновий крах у Чікаго, потім історія з отим лордом Кіркуеллом і його нафтою в Неваді, а оце тепер фермери!

«Джон, Джон!» Вона хитала своєю прекрасною срібною головою. Нещастя набирало в її уяві грандіозних масштабів.

Часто в каюту зазирали дочки, щоб розважати її, але незмінно заставали матір заглибленою в роботу. Вона сиділа з ображеним виглядом і мовчала.

— Може, скоро одержимо від тата кращі вісті? — сказала Мері.

Вони потай від матері телеграфували в Оклахому і попросили негайно повідомити їх про все. На борту ширяться чутки, що банк Холла змушений був закритися. Щогодини вони бігали на радіостанцію до пана Штааля. Штааль пускав бісики усім трьом, та відповіді він ще не одержав.

Пані Холл сумирно підвела брови.

— Ах, ви добрі створіння,— зітхнула вона,— та якби ви знали, що на вас чекає! Я полагоджу і ваші плаття. Взавтра покажете мені все.

Увечері жінки Холл їли в каюті. Пані Холл була така смутна, що стюард мимоволі поводився так, ніби обслуговував родину, яка перебуває в глибокому трауру. Віолетта розщедрилася і на свій кошт замовила порцію шеррі, яке вона дуже любила, а для Мері — шартрез. Та з матір'ю сьогодні нічого, нічогісінько не можна було вдіяти.

Поглядом, сповненим іронією і відчаєм, дивилася, вона на своїх дочок.

— Спасибі, спасибі,— сказала вона.— Ви розтринькуєте останні свої долари. От побачите! Дівчатка, дівчатка!

Потім вона побажала йти спати. Бог свідок, їй сьогодні довелося добре-таки попрацювати.

Жінки Холл займали дві каюти. Пані Холл спала сама, дочки жили у другій, досить тісній.

Десь нагорі звабливо звучала музика.

— То йдіть собі,— сказала пані Холл.— Адже ви любите потанцювати. Залиште мене з моїми турботами, я стара жінка.

Та ні, ні, відповіли дівчата, сьогодні їм зовсім не хочеться танцювати, вони дуже стомилися. Відтак усі пішли спати. Лише Мері швиденько збігала до Штааля дізнатись, чи не надійшла, бува, телеграма. Дівчата довго лежали мовчки. Потім почули, як мати перевертається з боку на бік і стогне, зітхаючи:

— Всі ми скінчимо життя в богадільні!

Вона зовсім забула, що мала в запасі ще двадцять тисяч доларів, які протягом останніх років заощадила на господарських витратах, не кажучи вже про свої коштовності.

— Ні, ні! — альтом заперечила Мері.— Ні, ні, адже у тебе є ми, мамо!

— Адже нас троє, і ми вже не маленькі,— додала Етель.

Але Віолетта мовчала, заглиблена у власні думки. О боже правий, як вона сьогодні повелася з Уорреном! Чи ж можна так! Як звичайнісінька дурна індичка, що гризе свого чоловіка, коли їй щось не до вподоби, та де там — ще гірше. Що він подумає про неї? Віолетта згоряла від сорому.

А Мері і Етель почали розробляти свій великий план, бо вони й не думали капітулювати без бою! О, ні! Якщо гроші гулькнуть, — байдуже, вони зроблять нові гроші, бочки грошей, тонни. Щодо цього не може бути ніяких сумнівів, адже вони не ідіотки?

— Адже ти виховала не ідіоток, мамо?

Мері завела мову про елегантну крамницю на людному місці — о, це буде чудо, а не крамниця.

Вона бере це на себе,— вона Поговорить з власником будинку, трохи пококетує, де треба, домовиться з архітектором і бізнесменами — вона вже зараз готова битися об заклад на тисячу доларів, що їм дадуть цю чудо-крамницю повністю у кредит.

— Ти щось сказала, Віолетто?

— Ні,— відповіла Віолетта, все ще зайнята своїми думками.

Справді, це був найкращий спосіб висловити чоловікові свою любов!

— Ні, Мері, нічого я не сказала,— у її відповіді звучала розгубленість.

Вона ладна була заплакати. Та ось Мері заходилась змальовувати свій салон. «Флорес»! Ах, усі квіткові магазини Оклахоми виглядатимуть жалюгідними крамничками у порівнянні з «Флорес». Кущі троянд, квітучі бузкові дерева, квітучі… оці, як їх називають?.. орхідеї, орхідеї! Вона вже й придумала світлову рекламу: буйний живопис на склі — фантастичні квіти, що поперемінно спалахують, просто чудо!

У розмову енергійно включилася Етель. Вона вже сказала, що самих квітів мало, ні, ні. Треба зайнятися ще чимось! Не міг же кожен відвідувач купити орхідей відразу на двадцять доларів. Цього не можна чекати. Треба якось приваблювати до крамниці покупців, треба встановити контакт з вулицею, з перехожими. Вона має на увазі переписування на друкарській машинці.

— Алло! — гукнула Віолетта, нараз позбувшись своїх думок. —. Заждіть, а що я скажу! Це блискуча ідея!

— Ти? — спитала Мері у темряві, і голос її прозвучав неприродно низько.— А що тобі до цього? Ти одружишся із своїм іспанцем і купатимешся в басейні з карарського мармуру.

І Мері весело зареготала.

Віолетта так рвучко «підвелася, що ліжко під нею аж затріщало.

— Ні, ні, — обурилась вона. — Невже ти думаєш, що я залишу вас, коли вам доведеться працювати? Такої підлоти від мене ви ж не сподіваєтесь, га? А, крім того, я не одружуся з іспанцем, от! Щось мені не хочеться одружуватись.

Мері і Етель засміялися, потім, трохи помовчавши, Мері сказала:

— Ну гаразд, діло твоє, Віолетто- Ми тобі раді. А твоя блискуча ідея?

— Ага! — в голосі Віолетти звучало захоплення. — Мері подала добру думку, пропозиція Етель також правильна. Вона має рацію, самих квітів недосить. Але й ідея з друкарською машинкою мізерна.

— Та це тільки пропозиція, — виправдувалась Етель.

— Атож, атож! — відповіла Віолетта. — От я вам підкажу ідею. Ідею! — вона у захваті сплеснула в долоні. — Річ у тім, що ми повинні використати всі свої здібності. Так, усі! Зараз ви зрозумієте мене, коли я скажу, як уявляю собі напис на вітрині квіткової крамниці. «Хочете вивчати мови? Заходьте!», «Хочете навчитися танцювати? Будь ласка!», «Потрібна друкарка? Ви також її знайдете у нас», «Потрібні безкоштовні довідки? Ласкаво просимо!» О! — закінчила Віолетта і аж заверещала від захоплення. — Ясна річ, потрібні будуть ще кілька маленьких салонів за крамницею.

— Чудово! Чудово! — в один голос скрикнули Мері і Етель. — О, ми згрібатимемо гроші лопатами.

— Хто тут курить? — нараз пролунав з сусідньої каюти голос пані Холл.

— Це Віолетта, — відповіла Мері.

— То не я, — заперечила Віолетта, — ти з її голосу можеш догадатися, що вона бреше.

— Ви не обдурите свою матір. Курить Етель. Ти знаєш, що я не терплю диму в каюті!

— Пробач, мам, — Етель погасила сигарету.

Якийсь час дівчата лежали мовчки. Потім знову збуджено і жваво почали обговорювати цей фантастичний проект. Так, гаразд, гаразд, план Віолетти, безумовно, блискучий. Але тепер крамниця, зрозуміло, не може називатись «Флорес». Воїна мусить мати особливу назву, таку, що відразу ж викарбовуватиметься в пам’яті.

Віолетта, у захваті від своїх імпровізацій, сіла в ліжку.

— Крамниця називатиметься: «The Holl girls[20]!» — урочисто вигукнула вона.

---

[20] Дівчата Холл (англ.)

Мері й Етель заплескали в долоні.

— Цієї ночі ти перевершила себе, Віолетто! — вражено промовили вони.

— А що мені робити у цьому славетному магазині? — озвалася з своєї каюти пані Холл.

— Ти лише приходитимеш щовечора і забиратимеш гроші, мам, а якщо ми добре попрацюємо, ти даватимеш нам один-два долари чайових, — сказала Мері.

У Віолетти сьогодні ідеї не переводилися.

— У вітрині, — сказала вона, — за друкарською машинкою весь час сидітиме хтось з нас, ми будемо мінятися. О, тоді перехожі, напевне, спинятимуться.

— Та годі вам, — сказала пані Холл, — дайте мені заснути.

Але дівчата ще довго перешіптувались. Ах, безумовно, вони загрібатимуть гроші лопатами.

Пароплав скрипів, десь глибоко гупали машини.

— Як ми пливемо! — сказала Віолетта. — Уоррен каже, що «Космос» поб'є рекорд.

— Хай йому, твоєму Уоррену!

Віолетта сиділа у ліжку ображена і рюмсала, а сестри позасинали.

Завтра вона зовсім інакше розмовлятиме з Уорреном.

14

Грейс Саллівен Кітті було двадцять сім років. Вона одружилася з Конто Россо, надзвичайно показним чоловіком, що походив з найпершої у Римі родини. Він був офіцером і уславленим майстром кінних змагань. Кітті побачила його під час верхогонів і захотіла володіти ним. Вона одержала його. Конто Россо розтринькував гроші Кітті, влаштовував бали, про які говорив увесь світ, заводив сотні романів, а до Кітті йому було байдуже. Минув рік, і вона розлучилася з ним.

Через якийсь час вона побачила в Парижі молодого танцюриста з опери Анрі Крона — ідеал чоловічої краси, за яким сохли всі паризькі жінки. Кітті закортіло заволодіти цим ідеалом чоловічої краси, і вона одержала його. Двадцятичотирирічний Анрі Крон потрапив у пекельний вир, що оточував Кітті, і через два роки вмер від сухот.

Тоді Кітті заснувала свою знамениту студію в Нью-Йорку на Сорок другій вулиці, в якій збиралися міжнародні знаменитості, генії і шарлатани, княгині і авантурники. Скандал за скандалом, і репортери не покидали «Салон Кітті».

На цей час припадає відома сутичка Кітті з нью-йоркською поліцією. Тоді вона захоплювалася швидкісною їздою і протягом двох тижнів переїхала своїм авто кольору темної кіноварі двох людей. Це їй коштувало величезних грошей, та для Кітті то були дрібниці. Вона й далі ганяла нью-йорк- ськими вулицями, переслідувана тріскучими поліцейськими мотоциклами. Врешті її присудили до трьох днів арешту. «Кітті Саллівен засуджено на три дні ув'язнення!» Це здавалося неймовірним, та ніщо не допомогло, Кітті довелося відсидіти. До місця ув'язнення Кітті проводжали двісті автомобілів її шанувальників і шанувальниць, газети публікували фотографії і репортажі на цілі сторінки. За три дні кілька сот автомобілістів влаштували Кітті тріумфальну зустріч перед в'язницею. Попереду їхав оркестр, процесія рушила через Бродвей — це був найбільший тріумф Кітті.

Однак через кілька місяців після того трапився випадок, що значно підірвав її реноме. У театрі на Бродвеї виступала молода чарівна актриса, Маріон Ренар, і весь Нью-Йорк захоплювався її красою і талантом. Кітті побачила її і схотіла заволодіти нею. Вона одержала її. В той час вона була схильна до дружби з жінками. Ця дружба тривала близько року. Потім Маріон Ренар несподівано отруїлася. Це було непорозуміння, не інакше. Нерви, нерви, пояснювала Кітті, але громадськість Нью-Йорка не -простила їй цього.

Побачивши Жоржетту на борту «Космосу», Кітті на якусь мить остовпіла: Маріон… Маріон… та це знову Маріон, сказала вона собі. Ті ж самі лінії, така ж хлоп'яча хода, такі самі рвучкі рухи, навіть голос схожий. Коли не сама Маріон, то принаймні її сестра повернулася до неї, і Кітті була якось дивно зворушена. Це було щось незбагненне, фатальне, якщо завгодно — містичне. Кітті вірила у все неймовірне — у спіритизм, астральні тіла, появу духів, передчуття, переселення душ тощо — вона, словом, вірила у все, аби це було належною мірою таємничим.

Те, що Жоржетта — воскресла Маріон Ренар — їхала до Нью-Йорка на одному з ній судні, звичайно, було не випадковим. О, ні, це Кітті відразу ж зрозуміла. То була доля!

Вона добивалася прихильності Жоржетти непомітно, але наполегливо і невідступно. Вона захоплювалася французькою мовою і танцювальним мистецтвом Жоржетти, і та стала її учителькою.

Ніколи, потай торжествувала Кітті, ніколи вона так швидко не завойовувала людину, яку їй хотілося мати! Вже через двадцять чотири години вони були близькими подругами, і Жоржетта ніжно цілувала їй руки. Мимохідь Кітті торжествувала і перемогу над Харпером. Ще день тому було неможливо відірвати Жоржетту від Харпера, який, здавалося, нікого, крім неї, не бачив, але враз та зовсім забула його — з ним було покінчено буквально за кілька годин.

— Він дурний, — сказала Жоржетта. — А дурість для чоловіка — це злочин.

В обох виявилося багато спільних інтересів. Чи вірить Жоржетта у спіритизм? Спіритизм, топ сііеи! Жоржетта була присутня на сотнях спіритичних зборів, де рухалися важкі столи і предмети літали в повітрі. Наприклад, запалена лампа? Жоржетта ладна була оповідати годинами. І, звичайно, вона також вірила в зірки! Зірки, mon dieu[21]! Про них вона могла б розказати не одну історію! Зірки… це все!

Але щодо спіритизму, зауважила Жоржетта, то Кітті, безумовно, могла б бути медіумом. Вона одразу це відчула. Жоржетта була певна, що Кітті кількома рухами своїх рук легко зможе навіяти на іней гіпнотичний сон. Та це вони спробують колись згодом, не зараз, ні, боронь боже. Жоржетта трохи побоюється таких речей.

Але Кітті хотіла спробувати негайно. їй несила було чекати! Жоржетта довго огиналася, та нарешті погодилась. І ось після кількох дотиків Жоржетта вже спала і майже неможливо було добудитися її. Кітті торжествувала! Тепер вона ревниво охороняла свою обраницю, вона мало не замикала Жоржетту. Дами проводили час здебільшого в каютах Кітті. Вони рідко виходили в їдальню чи на палуби. Лише у бальному залі та в барі вони з'являлися щовечора у досить ризикованих туалетах, придуманих Кітті.

Кітті придбала в Парижі прекрасні старі французькі книги, серед них — розкішне видання «Історії французької революції» Тьєра. Годинами Жоржетта мусила читати їй, вона натхненно декламувала знамениті промови Марата, Робесп'єра, Дантона.

Зеленаво-бліда Кітті манірно сидить на софі, її блідоголубі очі застигли, мочки вух палають, тонкі ніздрі здригаються: далебі, сама Кітті сидить у страшному трибуналі, який засуджує до страти Людовіка XVI. І Кітті голосує за смерть короля! Він мусить умерти! Він негідник, що обдурив свій народ. А трохи згодом вона вже мужньо голосує проти смерті Марії-Антуанетти. Ні, ніколи, ніколи! Королева не винна. Але за цю прямодушність Кітті має накласти головою. Ось Кітті везуть крізь юрби галасливої черні до ешафоту, і вона вмирає з гордими словами на устах: візьміть мою голову, щоб очі мої більше не бачили ганьби Франції!

Та годі! Обличчя Кітті в сльозах — так вона схвильована, але ця Жоржетта все ще шаленіє з книгою в руках: «Прихильники Гори! Ви завжди будете опорою Свободи!»

— Годі, годі, — каже Кітті, обнімаючи подругу. — Чудово, просто чудово. Ходімо, Жоржетто.

[21] Боже мій (франц.)

Полишені на самих себе, його превосходи- тельство Лейкос і Харпер-молодший зблизилися. Вони сиротливо тинялися палубами. Куди це поділися дами?

Маленьке превосходительство знало шість англійських слів, Харпер, — кілька французьких фраз.

— Послухайте, — белькотів Лейкос. — Я вам розтлумачу економічні основи балкан- ських країн. Розумієте?

— All right, — відповів Харпер, прямуючи до бару.

Лейкос штовхнув двері бару, зняв капелюха і вклонився.

— Mon trės cher ami! S'il vous pllait![22] — промовив він, не перестаючи кланятися. — Багатство — це король, якого треба шанувати.

— Go on, old man[23], — сказав Харпер.

— Ні, ні, ніколи. Я сердечно прошу, mon trės cher ami! Я ще раз сердечно прошу!

Харпер рішуче взяв маленького Лейкоса за плечі і вштовхнув його в бар. Замовив віскі, а для Лейкоса — віші. Лейкос був зелений. і жалюгідний. Він обережно обмацував свій живіт і скаржився на біль.

— Отже, Mon trės cher ami, — знову завів він своєї, — економічними основами балканських ікраїн є свині, кукурудза, тютюн — розумієте?

Харпер кивнув, хоч не второпав жодного слова. Він думав. Ця маленька француженка була досить пікантна, в усякому разі з нею йому не було так нудно, як з іншими жінками. Зрештою вона й небагато коштувала б: 'квартира у Нью-Йорку і приблизно дві тисячі доларів на місяць. Так він оцінив її. Вона була новачок, ще не зіпсована. Сказала, що в нього гіпнотичні очі, які вселяють в неї страх. Переконана, що кількома дотиками він зможе навіяти на неї гіпнотичний сон, а цього вона дуже боїться. Це все-таки було цікаво, хоч він і не дуже вірив. Ну, а тепер? Де вона тепер? Кітті? Завжди ця Кітті, скрізь ця Кітті!

— Ваша племінниця сьогодні прийде обідати? — іперебив він Лейкоса.

— О, не знаю, не знаю! — відповів Лейкос.

— Вона чарівна, ваша племінниця, їй-богу, чарівна,— сказав Харпер, вичерпавши цими словами всі свої знання французької мови.

— О, мерсі, мерсі!

— Та, здається мені, ви даєте їй забагато волі. Ви не знаєте, хто така Кітті Саллівен.

— Забагато волі? — Лейкос розвів руками. — О, аякже, адже вона молода. Адже я знаю серце Жоржетти, — додав він, поклавши на груди свою воскову руку. — Я знаю її серце, воно прекрасне, воно гідне поклоніння.

15

О дев'ятій годині Єва мала вечеряти у вузькому колі з капітаном Терузеном. Вона залюбки провела б цей вечір з Вайтом, але не могла образити старого Терузена, прямодушного і щирого.

Вже о пів на дев'яту вона стояла у вечірньому туалеті перед дзеркалом. Йти було ще рано. Запалила сигарету, спробувала почитати, та ніяк не могла зосередитися: її імучили жаль і сором. Звинувачувала себе в жорстокості. їй часто доводилося спостерігати, як іпідло і дріб'язково поводилися жінки, що переставали любити, і таких жінок вона зневажала. А тепер сама поводилася підло і дріб'язково. Вона поставилася до Кінського безсердечно і холодно — так тепер їй здавалося! То правда, що колись він дуже скривдив її: але хіба тоді не ревнощі звели його з розуму? На це ж вона мала зважити. Здоров'я, нерви його були дуже розхитані, це одразу впадало в око. Змучений, у розладі з собою і цілим світом, він був нещасний, хоч з усіх сил намагався приховати це від неї. А

[22] Мій друже, любий друже! Дуже прошу. (франц.)

[23] Заходьте, старий.

вона? Хіба вона не була щаслива? О, так, була! То невже вона не могла зігріти нещасного бодай єдиним словом? Одним маленьким добрим словом? Кінський знепритоімнів і, підвівшись, ще хитався, а вона відпустила його без жодного дружнього слова, полегшено зітхнувши.

Отак безсердечно повелася з чоловіком, якому завдячувала, можна сказати, всім. Вона не сказала: «Побудь ще тут, спочинь трохи, випий склянку води». Навіть жебрака не можна відпускати в такому стані. Фу!

Єва покликала Марту і наказала їй негайно піти до пана Кінського, дізнатися, як він себе почуває.

— Каюта С 312, спитай у стюарда.

Марта здивовано, недовірливо і сердито глянула на Єву. Та коли Єва підвела очі, вона вирішила, що краще ні про що не розпитувати і не суперечити. Щось пробурчалаі пішла. Незабаром повернулась і, дивлячись в підлогу, збрехала, що не могла знайти каюту.

— Сьогодні ти мені більше не потрібна, Марто, — підводячись, дражливо сказала Єва. — Не могла знайти каюту, то я сама піду.

Марта вирячила на неї очі, сповнені жахом і недовірою, але Єва вже зникла за вузькими дверима каюти.

Так, краще піти їй самій! Марта, мабуть, щось утнула б і тільки ускладнила справу. То її, Євин, обов'язок, саме обов'язок, — загладити свою сьогоднішню жорстокість.

Широкими сходами вона опустилася в «Пальмовий дім», і тут їй пощастило побачити обер-стюарда пана Папе.

— Будь ласка, я шукаю пана Кінського, С 312.

Пан Папе вклонився і негайно зупинив ліфт.

— Прошу, вельмишановна пані, маю честь провести вас.

Його схиляння -перед пані Кенігсгартен було безмежним і щирим.

— Ось тут, прошу вельмишановну пані, палуба С 309, 310, — Папе знову вклонився і скромно відступив.

Єва залишилась одна у довгому мовчазному коридорі. Ніде ні душі, а проте на кораблі жило три тисячі чоловік. Вона уважно вивчала візитну картку на дверях каюти 312, коли зненацька ці двері відчинились і в в них з'явилося обличчя в рогових окулярах.

З несподіванки обличчя відсахнулося.

— Пані Кенігсгартен? — пробелькотів чоловік.

В цю мить вона впізнала молодого журналіста, який сьогодні вранці брав у неї інтерв'ю.

— Ви теж живете у цій каюті?

Уоррен обережно зачинив двері і, притишивши голос, відповів:

— Так, пані Кенігсгартен, я живу тут.

Єва сказала, що хоче дізнатися, як почувас себе пан Кінський. Мимоволі вона також заговорила майже пошепки. Він сьогодні пополудні був у неї, і стан його здоров'я, на її думку, викликає побоювання.

Уоррен схилив голову. Він вдихав пахощі конвалій, які ця чарівна жінка носила на своїх запашних повних грудях. О, тепер починалася його роль у цьому романі! Він подав Єві знак, і обидва відійшли на кілька кроків.

— Пан Кінський спить, — все ще тихо і вкрай шанобливо сказав Уоррен.— Сьогодні цілий день він був дуже схвильований. Пополудні повернувся страшенно блідий і відразу ж ліг. Здається, в нього знову морська хвороба. Він сказав мені: «Нерви — найголовніше, Прінсе, ніколи не забувайте цього. Ви можете бути генієм і виступати в ролі ідіота, коли ваші нерви підводять».

— Як на вашу думку, він не злякається, якщо зайти?

— О, ні, він прийняв снотворне. Він щодня ковтає багато всілякого аптекарського краму, — Уоррен відкланявся.

Єва якусь хвильку прислухалася коло дверей, потім зайшла.

Кінський спав у ліжкові. На ньому був той самий костюм, що й пополудні, він лише скинув туфлі і вкрився ковдрою.

І ось Єва сиділа, розглядаючи його. О, як він посивів!

Обличчя Кінського тепер не мало того бляклого кольору, як допіру. Воно було темне, таке, як тоді, коли він почував себе гаразд, але страдницькі лінії навколо рота, здавалося, назавжди вкарбовані гострим ножем. Вираз цього обличчя був суворий і трагічний; Єва завжди бачила його таким. «Він вимагає занадто багато від себе, та й від інших, — подумала, як думала вже тисячу разів, — чому він не може бути простий і природний, як інші люди?»

Кінський заворушився. Підвів брови, губи скривилися, ніби в посмішці. Але він не посміхався. Щоки його почервоніли.

О, в цю мить серце Кінського сповнилося радістю. Йому наснилися безладні, але приємні речі. Райфенберг у великому концерті грав його «Одіссея»… успіх був безперечний, а Відень—це вухо світу! Після концерту він запросив до себе друзів, були холодні закуски і вино. Все було пречудово, цього вечора він почував себе щасливим, і що найголовніше,— не соромився бути щасливим. Та куди зникла Єва? Єви не було. Він обійшов квартиру. Єво, де ти? Але ось Єва несподівано опинилася коло буфету — наливала у бокали суничний крюшон. На неї падало сильне світло, і Кінський побачив, що вона вагітна. О боже, в ній було його дитя! Він це побачив уперше. І з егоїстичним торжеством подумав: дитина прикує її до мене!

В цю мить Єва повернулася до нього обличчям, і саме тоді, коли розкрила рот, аби щось сказати йому, він прокинувся. Розплющив очі і перед ним постала вона, Єва!

Кінський не повірив своїм очам. Опустив повіки і підозріливо знову підвів їх. Так, сумніву не було — це Єва, і вона посміхалася. Він був ще сильно одурманений снотворним, але ж досить тверезий, щоб майже повірити, що Єва справді сидить коло його ліжка, навіть відчув аромат конвалій, приколотих на її грудях.

Кінський лежав у своїй каюті — безперечно, пізнавав усі предмети, то чому ж це не може бути Єва? Правда, сьогодні вона його прийняла трохи стримано, але в усякому разі намагалася не показати, що він став їй чужий і байдужий. Та чому вона раптом прийшла до нього?

Давно-давно… може, сто років тому… вона сиділа отак, як тепер, біля його ліжка, коли він нездужав. Пригадував, як зворушливо піклувалася про нього. Згадав, як дбайливо доглядала його дочка Грета, коли траплялось йому застудитися. Поважно і нерухомо сиділа на стільці з книгою в руках; але варт було йому поворушитися, і вона вже схоплювалась, щоб виконати його бажання.

Грета і Єва, як вони були схожі одна на одну! У обох — однакові, вузькі, довгасті голови, однакові примхливо закопилені губи, однакові високі вперті лоби, однакові темні очі, хоч трохи різні кольором. Це просто старша Грета сиділа зараз біля його ліжка. Вже багато років він не відчував такого щастя. Грета і Єва — обидві були з ним! Знову заплющив очі. Повіки його здригалися.

Євин рот відкрився, точнісінько як уві сні, , коли обернулася біля буфету, і вона усміхнулася.

— Феліксе, це я.

16

Кінський підвів очі.

— Так, я бачу. Дякую, Єво, це дуже люб’язно, що ти прийшла до мене.

Він доторкнувся до неї. Його рука була холодна, як лід; Єва взяла її в свої долоні, щоб зігріти.

— Тобі краще, Феліксе?

— То був лише невеликий приступ морської хвороби,— відповів він бадьорим голосом, ніби лише тепер по-справжньому прокинувся.

Кінський розгублено зашарівся, бо нараз відчув теплоту і м'якість її рук. Спробував підвестись, однак Єва попросила його лежати. Невдоволено похитала головою і глянула на нього серйозними очима.

— Ти погано виглядаєш, Феліксе. Либонь перевтомився! Ти, певне, зовсім не дбаєш про себе? Може, навіть нерегулярно їси? Ах, я ж знаю тебе! — голос її звучав тепло і лагідно, і йому було майже приємно вислухувати її докори.

Кінський признався, що в цьому відношенні справді не завжди все гаразд.

Може, й відлюдне життя у тій глушині під Зальцбургом шкодить йому? Хай більше буває серед людей. О, люди зовсім не такі огидні, як він думає! Завтра Єва познайомить його з кількома своїми друзями, вони можуть стати йому в пригоді в Штатах, якщо це має для нього значення.

— Маєш завтра час повечеряти зі мною?

— Так, дякую, дякую, Єво.

Кінський лежав нерухомо, задумливо дивлячись просто себе. Тонкий рум'янець розлився по його щоках. Так, це справді був Євин голос, не байдужа ввічливість, як ото раніше. І в його серці знову зажевріла безглузда надія.

Губи його пересохли від хвилювання, він змочив їх ковтком води. Потім промовив:

— Єво, сьогодні пополудні ми могли лише побіжно торкнутися усіх справ, себто я взагалі ледве пригадую, про що ми говорили, бо перебував у страшному стані. Добре, що ти прийшла, тепер я заспокоївся і відпочив. Гадаю, все-таки є чимало такого, про що нам треба було б поговорити.

Єва кивнула.

— Найважливіше, напевне, Грета, — трохи помовчавши, сказав Кінський і глянув на Єву.

— Так, Грета! Авжеж! — згодилась Єва.

Кінський сів у ліжкові. Грета — це найважливіше, повторив він. Вдень і вночі він, мовляв, думає про Грету.

Це розумне і горде дитя. Дівчинка завжди була весела чи принаймні удавала це, але він таки виявив, що протягом цілого року Грета тішила себе тільки однією думкою: про канікули, які зможе провести у матері! Кінський помовчав, скорботно наморщивши лоба. О, Грета не могла приховати від нього своїх турбот, і він знав, що так тривати не може.

Єва мовчала у глибокій задумі. А Кінський говорив далі.

Він не перестає думати про долю дитини, увесь час шукає виходу, але тільки тепер знайшов рішення, яке здавалося йому прийнятним…

— Кажи, Феліксе!

Єва стривожилась. Якийсь дивний тон в його голосі насторожив її.

Кінський на кілька секунд заплющив очі, ніби від болю, і пучками злегка погладив чоло, як завжди під час глибоких роздумів. Насправді він ніколи особливо не клопотався Гретою. Адже їй у нього було дуже добре, і дівчинка здебільшого була весела й щаслива. І ніколи він не думав про зміну угоди, яку уклав з Євою. Навпаки, коли помітив Вайта у товаристві Єви, в нього у пориві ревнощів майнула думка, чи не можна, бува, за цих обставин нинішнього літа позбавити Єву зустрічі з Гретою. Відразу ж подумав про свого адвоката. Хіба можна довіряти дитину матері, яка має коханця? А тепер, у цю мить, розпачливо шукаючи виходу, котрий, можливо, ще міг би врятувати його, запропонував Єві рішення, про яке за хвилину перед тим навіть і не думав.

Ось його план: він знову переїде у Відень. Тоді Грета зможе відвідувати Єву кілька разів на тиждень. Пропозиція обіцяє багато доброго як для Грети, так і для Єви, і прийнятна також для нього.

Це звучало привабливо! Єва навіть почервоніла від радісного хвилювання. Та за мить на її обличчі з'явився розчарований вираз. Вона зрозуміла, що таке рішення

абсолютно неможливе. Кожен Третин візит до неї Кінський розглядав би як величезну ласку. Він спробував би знову втертися в її життя, як було колись. До смерті замучив би і Грету і її, забороняючи зустрічі під якимось приводом, залежно від своїх примх. Єва добре знала його.

— Ні, — трохи подумавши, сумно сказала вона і розчаровано похитала головою. — Ні, це не вихід, Феліксе, ти, мабуть, сам знаєш. Дитина борсатиметься поміж нами і зовсім не знатиме, чия вона, не матиме спокою. Ні, для цього Грета ще мала. Зараз про це не варт говорити… може, через два- три роки.

Кінський пильно глянув на Єву.

— Кажеш, не вихід, не вихід? — забурмотів він.— Ну, то давай поміркуємо, Єво, чи не знайдеться, проте, шляху, прийнятного для всіх. Може, ти знайдеш вихід, Єво?

— О, я справді знаю вихід, — відказала Єва ясним голосом і затято закопилила губу.

Кінський здогадався, що вона зараз запропонує щось цілком неможливе.

— Це дуже просто. Ти міг би віддати Грету в пансіон поблизу Відня, ото був би вихід!

Кінський враз підвівся, очі його заблищали.

— А я? А я? — схвильовано вигукнув він. — Ти забула про мене! Ти добре знаєш, що я не можу розлучитися з Гретою.

Він відкинувся назад, важко дихаючи.

— Це також не вихід, Єво, даруй мені, — по паузі примирливо сказав він. — Йдеться про взаєморозуміння, а не про повне ігнорування інтересів якоїсь сторони, не забувай цього.

— Я мати! — гаряче вигукнула Єва.

Кінський заплющив очі і знову почав гладити пучками чоло. О, як часто він уже чув цей аргумент, проти якого чоловік безсильний.

— Пробач, Єво, — відповів він, — я знаю, матерям дуже важко уявити собі, що й батьки люблять своїх дітей.

То була стара сварка з-за Грети, яку йому не хотілось відновлювати зараз.

Він мовчав і, важко дихаючи, лежав із заплющеними очима, прекрасне Євине обличчя світилося в його душі, він бачив, як гнівно блищали її очі, достоту так само, як мерехтливі зорі на чорному нічному небі. Горде, несказанно благородне і чарівне обличчя. А проте це було те ж саме лице, яке він побачив багато років тому в овочевій крамниці її батька! Відколи знав її, Єва була завжди одна й та сама. Вона не мінялася, анітрохи. Якщо кохала — то кохала, якщо ненавиділа — то ненавиділа. Якщо сьогодні її заполонила нова любов, попередній коханий для неї переставав існувати. Ніколи вона не зробить бодай найменшого кроку всупереч своєму бажанню. її інстинктивна цілісність була її силою, котра підкоряла собі всіх людей. А вона цього не знала.

Він спробував боротися проти цієї сили — надаремне. І сьогодні любив її так само, як багато років тому. Був зламаний безнадією і розпукою, а вона залишалася точнісінько такою ж, як і десять років тому, хоч тепер носила дорогі плаття і коштовності. її не могли змінити ні вбрання, ні прикраси, ні слава, ні мільйони.

Ці думки блискавично промайнули в голові Кінського.

— Не забувай, що в мене нічого немає, окрім Грети! — з притиском сказав він.

Єва заворушилась, і його охопив страх, що вона піде, знову залишивши його самого. Відкрив очі і, підводячись, майже благально повторив:

— Це правда, Єво, в мене нічого немає, окрім Грети, нічого, нічого! Спробуй збагнути це.

Нараз побачив темне Євине око, що дивилося на нього з невимовним смутком. Вона кивнула.

— Розумію, — і похитавши головою, додала. — Ти нещасливий, Феліксе.

Кінський понурився.

— Щасливий? Щасливий? А хіба ти щаслива, Єво?

— О, так, майже завжди, я майже завжди щаслива.

Кінський трохи помовчав, на його обличчі майнула гірка посмішка і зникла.

— Ні, ні, я не щасливий, і ніколи я не був щасливий. Я завжди був самотній. Вже хлопчиком. У мене не було друзів, я не любив людей. Я й себе не любив. Ти це знаєш. Любив лише свої честолюбні плани. Єво, ти перша людина, яку я по-справжньому полюбив, та й це трапилось не вмить. Але згодом, коли я полюбив тебе, я хотів, щоб ти належала мені кожним подихом, кожною думкою. То була безрозсудність, тепер я знаю. Адже твоє життя тільки почалось, коли я вже був зрілою людиною. Я поводився безглуздо, мучив тебе, знаю, це був чистісінький егоїзм.

— Не говори про це, Феліксе, — перебила його Єва, — Я прожила з тобою хороші, багаті роки. Не найкращі, але, безумовно, найбагатші в моєму житті.

Тепер змовкнув Кінський, схиливши голову, ніби все ще дослухаючись її слів. Потім, повернувшись до неї, мовив:

— Це правда чи лише красиві слова?

— Це правда, — відповіла Єва.

Кінський надовго замислився. Він усміхався, і Єві видно було його рівні білі зуби.

— І однак ти не схотіла більше таких багатих років?

— Ні, — сказала Єва. — Ні, не схотіла, Феліксе. Ти ставиш до людей занадто високі вимоги. Щодня високі почуття і благородні поривання — це не для мене. Я звичайна жінка, не більше. Така, як і всі інші люди, котрих ти зневажаєш.

Кінський похитав головою.

— О, як ти помиляєшся, — промовив він. — Та хай буде так, хай буде так.

Він довго мовчав, опустивши повіки, відтак знову глянув на неї.

— Послухай, Єво, скільки років минуло, відколи ми розлучилися? П’ять років. Ці п’ять років я прожив абсолютно самотній. Це було мучеництво, може, — чистилище або навіть пекло. Не знаю. Я жив у цілковитій духовній ізоляції. Ти знаєш, як я шаную матір, і міс Роджерс теж ціную. Поважні дами, чий день вщерть заповнений чаєм, в’язанням і банальними дурницями. Але це, ясна річ, не духовна атмосфера, в якій можна дихати.

— Бачиш? — перебила його Єва. — Бачиш, з яким презирством ти ставишся до людей? Ти не думаєш, що небезпечно отак зневажати людей?

— Атож, я знаю, що небезпечно віддалятися од людей, від їх поглядів, їх звичаїв, їх забобонів, навіть їх дивацтв — але інакше не можу. Та я хотів тобі сказати лише одне. За ці страшні п'ять років я багато чого навчився, Єво. Я тепер не той, хто п'ять років тому розлучився з тобою. Я багато витерпів, багато збагнув, -навчився. Лише тепер я розумію тебе.

Єва підвелася з болісною посмішкою на губах.

— Послухай, —вів далі Кінський, простягнувши до неї руки. — Послухай, я багато чого навчився, повір мені. Ти могла б… — він затнувся, сам злякавшись свого прохання.— Чи не могли б ми ще раз спробувати? Це також було б виходом, мабуть, єдиним справжнім виходом. Я люблю тебе, як і п'ять років тому, як любив завжди, — мрійливо додав він. — Єва, так, лише тепер я знаю, що любив тебе завжди, лише тепер. Потрібні були п'ять пекельних років, поки я усвідомив це.

Вона збентежено дивилася на піднесене, захоплене, майже натхненне обличчя. Тепер Кінський знову був такий, яким Єва часом бачила його колись.

— Феліксе, — промовила вона, взявши його руки, сповнена розуміння, поблажливості, з болем в голосі. — Слухай-но, будь розумний. Що було — то загуло, це ти знаєш так само, як і я. Легше воскресити мертвого, аніж почуття, що вмерло.

— Єво! Єво! — руки його потяглися до неї, він зовсім збожеволів.

— Надобраніч, Феліксе, — відступаючи, м'яко промовила Єва. — Я мушу йти. Надобраніч.

Вона висковзнула у двері, і Кінський почув її швидкі кроки в коридорі.

— Єво! Єво! — закричав він.

Потім закрив ковдрою обличчя і застогнав.

17

Маленьке превосходительство Лейкос лежав у ліжку — його трусила пропасниця. Було опівночі, в каюті — суцільний морок. Та Лейкосу ввижалося якеєсь мерехтіння в повітрі, немовби круг нього літали розпечені порошинки. Він ясно відчував, що марить і що всі обличчя й голоси — не що інше, як галюцинація. І однак не спроможний був струсити з себе ті видіння.

…Ось він виступає в парламенті. На ньому фрак, його жести, як завше, — величні і красиві. Він виголошує промову, якою йому тоді вдалося переконати парламент, що війна проти Туреччини неминуча. Він чує власні заключні слова, які нині знає напам'ять кожна людина: «Коли я бачу перед собою націю, прикрашену лаврами перемоги, я, засліплений, мушу заплющити очі: це занадто прекрасно!» Чує шквал оплесків, йому назустріч тягнуться сотні рук.

Від збудження він підвівся в ліжку і одразу в знемозі впав і тепер лежав майже непритомний і стогнав.

Незабаром свідомість знову прояснилася. Він страшенно упрів, тіло палало, зсередини його ніби шіматували тоненькі гострі ножі. Хвороба, яку відчував уже кілька днів, зненацька напала на нього цієї ночі.

Поряд, у сусідній каюті (ця думка ощасливила його) спала Жоржетта. Він навіть був певен, що чує її дихання.

Губи його палали. У темряві він навпомацки пошукав на нічному столику склянку з водою, але не знайшов і лежав тепер тихо і терпеливо, розмірковуючи, де б то міг знаходитися вимикач.

Нараз побачив над собою блідий промінь, лише натяк на світло, і все-таки від цього йому полегшало. Зараз стане так видно, що він знайде електричний вимикач, а тоді буде

все гаразд. На якийсь час заплющив очі, задрімав, а коли знову прокинувся, слабке світло стало вже значно яснішим. Лейкос учепився за шкіряний пас, що тримав завіску, з останніх сил підтягнувся і визирнув у ілюмінатор. Вдивлявся в молочну імлу, хоч нічого не бачив, навіть самого моря.

Вкрай знеможений, він знову опустився в ліжко. Тимчасом розвиднілося настільки, що міг розрізнити обриси каюти.

День наставав повільно, отож Лейкос мав змогу спостерігати його прихід. Такий, як кожний інший день, і Лейкосу було невдогад, як страшно скінчиться цей день, що приходив так само повагом, як усі інші. Ні він, ні будь-хто з пасажирів, котрі тепер саме протирали очі, не догадувалися про це. А проте доля вже спинила своє око на «Космосі», саме на ньому — з-поміж усіх тих тисяч кораблів, які в цю годину борознили моря.

Лейкос відчув себе врятованим. Удень настане кінець його мукам. Знайшов склянку, і хоч в ній залишилося всього кілька крапель, йому стало значно легше, коли зволожив ними губи.

При блідому ранковому світлі Лейкос плазом лежав на ліжкові — виснажений старик, з борідкою, що стояла сторч, як білий віник, з великими лиснючими, мов рідке чорне вугілля, очима.

Йому знову почулося дихання Жоржетти.

. — Жоржетто, — зашепотів він, — Жоржетто!

Раптом побачив, що двері її каюти лише причинені, так само як учора ввечері. Він сказав Жоржетті, що почуває себе дуже погано і йде спати. Жоржетта хотіла піти на бал, і, звичайно, він не затримував її, але обіцяла після балу ще раз заглянути до нього і побажати доброї ночі. Eh bien, мабуть-таки прийшла: він спав, а вона лише забула зачинити суміжні двері.

Лейкос дуже страждав, лежав спітнілий, змучений жагучою спрагою. Якби хтось подав склянку води — більше йому нічого не треба!

— Жоржетто! — знову прошепотів, цього разу трохи гучніше.

Може, все-таки почує. Прислухався. Тепер уже не чути дихання Жоржетти.

— Жоржетто!

І трохи згодом, як йому здалося, — зовсім голосно:

— Жоржетто!

Але голос його був схожий на шарудіння, що може лише налякати сплячого.

Він боязко прислухався. Зараз Жоржетта, мабуть, здригнувшись, прокинеться і дорікатиме йому. Але ніщо не ворушилося.

— Жоржетто! Жоржетто! — дедалі голосніше стогнав Лейкос.

Може, все-таки перебити її солодкий сон, один, один лише раз, щоб вона подала йому склянку води? Га?

Він виявив Жоржетті неабияку ласку, хоч, правда, це йому й приємно було робити! На правах далекої родички вона апелювала до його серця і великодушності кавалера. О, подібні прохання Лейкос ніколи не залишав без відповіді. Він милував убивць, милував навіть учасників замахів, які в.нього стріляли. Жоржетта не забула додати до листа і свою фотографію. З неї вгадав її здібності. «Elle est charmant[24]», — подумав він і негайно відповів, що наступного тижня щаслива зірка приведе його в Париж.

Там, кілька тижнів тому, Лейкос уперше побачив Жоржетту. Він знайшов її у хворої тітки, виснажену і змарнілу. Тітку відправив до санаторію, а Жоржетту влаштував у свій готель. Одягнув її з ніг до голови — адже у неї нічогісінько не було, навіть, пробачте, путньої сорочки. І нарешті, оскільки та ніжно прив’язалася до нього, він запросив красиву Жоржетту супроводити його до Америки. її краса, чарівність допоможуть йому в справах-

[24] Вона чарівна (франц.)

Ну, гаразд, це був акт людяності, не більше, але, може, ця послуга давала йому право тепер, коли він так зле почував себе, попросити Жоржетту зробити люб'язність — при всій повазі до солодкого сну молодої дами?

— Жоржетто, Жоржетто! — Лейкос постукав склянкою по кришці нічного столика. У відповідь — жодного звуку.

Тоді в голові у нього промайнула страшна думка: її тут нема. Жоржетти тут нема!

Кілька хвилин він лежав, як паралізований. Потім, незважаючи на пекучий біль у тілі, підвівся, увімкнув світло і, тримаючись за все, що потрапило під руки, хитаючись, посунув до дверей: ліжко Жоржетти стояло незаймане.

Лейкос знову дістався до постелі і тепер, здригаючись, лежав знесилений від напруження, напівнепритомний, тихий і висохлий, як скелет.

Жоржетти не було! Знала, що він хворий, і все-таки сьогодні вночі десь залишилась.

Нарешті він тихенько заплакав. «Elle est jeune[25]!, — подумав вибачливо. — А я старий». Йому було шістдесят п'ять років. Напружене політичне життя підточило його оті нескінченні засідання, гвалт у розбунто- ваному парламенті, бійки, двічі в нього стріляли. Він був знесилений і знав це.

Жоржетта… Ну, то була мрія, красива мрія. Важко розлучатися з білим світом, коли маєш чорні, гарячі очі Лейкоса, маєш його талант, його геній — наполеонівський ге-ній, як писали газети в часи його тріумфу! Жоржетта виявилась останньою мрією — о, її поцілунки були такі ніжні.

Лейкос заплакав.

Він почув дзеленчання дзвоника і теж наважився порушити спокій на кораблі. Прийшов стюард. Лейкос попросив подати склянку води і покликати лікаря.

— Його превосходительство Лейкос, чуєте, молодий чоловіче.

Ледве тримаючись на ногах, він ще раз встав з ліжка, насилу вмився і одягнув нову, чепурну французьку піжаму — білу з рожевими смужками. Освіживши одеколоном бороду, обличчя і руки, він знову ліг.

18

Отак завжди. Інколи доктору Кареллу, корабельному лікарю, протягом двадцяти чотирьох годин зовсім нічого робити, а потім враз стільки викликів, що хоч розірвись. Цієї ночі знову коїлось щось неймовірне.

Близько півночі довелося зробити перев'язку підпилому панові Харперу, який у барі скалками тонкої чарки порізав собі щоку і скроню. Випадок не страшний, хоч рана сильно кровоточила. Незабаром його покликали у другий клас, де молода дівчина розрізала собі вени. На великому кораблі було багато лиха, людй тягли свої нещастя з Європи до Америки, з Америки до Європи, якщо доведеться, — навколо всієї землі.

Ледве він зіімкнув очі, як його розбудив секретар Гарденера. У пана Гарденера тяжкий серцевий припадок.

— Дж. П. Гарденер? Пітсбург?

— Так, Дж. П. Гарденер, Пітсбург.

Похапцем одягаючись, Карелл розпитував Філіппа.

— Наскільки мені відомо, пан Гарденер в останні тижні немало хвилювався? Цей страйк. Розкажіть мені все, пане Філіпп. Можливо, це лише нерви.

Філіпп розповів, що Гарденер учора надіслав страйкарям послання, в якому закликав їх потерпіти до його повернення. З цим посланням він відрядив директора Гольцмана в шахту, яку зайняли страйкарі. Але ті не хотіли нічого слухати й закидали

[25] Вона молода (франц.)

Гольцмана вугіллям, тяжко поранивши його. Тоді Гольцман поставив ультиматум страйкарям: він давав їм дванадцять годин, після чого буде припинено вентиляцію.

— Вентиляцію?

Філіпп пояснив, що Гольцман погрожував припинити подачу повітря, і, отже, страйкарям доведеться піднятися нагору, якщо вони не хочуть задихнутися.

— Так, так, тепер я розумію. Вентиляція. Пробачте, я ще не очумався.

— Цю телеграму ми одержали о дванадцятій годині, — вів далі Філіпп, вже йдучи з доктором Кареллом уздовж коридора, — і вона страшенно схвилювала Гарденера, який вважав ультиматум Гольцмана необдуманим і визивним. «Вони підпалять шахти!» — закричав він у нестямі. А далі трапився оцей припадок.

— Дякую, дякую, пане Філіпп, тепер мені ясно, — сказав доктор Карелл.

Він залишався у Гарденера до четвертої години. На початку п'ятої, зовсім знеможе» ний, ліг спати, і ось його знову тягнуть з ліжка! Смертельно стомлений, доктор почвалав до умивальника.

— Кажете, його превосходительство Лейкос? — спитав у стюарда.

— Так, його превосходительство Лейкос.

Напівсонний доктор Карелл чимчикував поряд з стюардом. Ноги ледве тримали його. Запалив сигарету, щоб прочумати.

— Його превосходительство Лейкос? Він міністр, десь на Балканах, так? Їде з своєю племінницею, чарівною особою?

Стюард похитав головою. Все це йому невідомо.

Доктора Карелла морозило. Щось моторошне було у сплячому кораблі. Горіли лише поодинокі лампи, подекуди примарно виблискували дзеркала. Справді, у цю мить корабель видався йому зачарованим замком, залишеним усіма живими. Лише зрідка вони натрапляли на нічного стюарда чи пожежника, котрі охороняли сон пасажирів.

У «Пальмовому домі», де таємниче хлюпотіли фонтани, доктор Карелл на хвилинку змушений був опуститися у крісло.

— Ви так швидко йдете, мій друже, — сказав він. — Мабуть, побоюєтесь, що ми спізнимося? Ви не уявляєте, яка витривала людина! Звичайно, часом воно відбувається дуже швидко: раз-два — і вже ти по той бік Стікса[26]

Доктор Карелл засміявся, і луна, спотворена і зловісна, повернувшись з скляного «Пальмового дому», жахнула його. Справді, якийсь корабель привидів.

— Ходімо!

Його превосходительство Лейкос сидів у ліжку в своїй чепурній білорожевій смугастій піжамі і зустрів лікаря величним поклоном білої бороди. Каюта була яскраво освітлена, горіли всі лампи.

— Я безмежно шкодую, що змушений потурбувати вас, — загаркавив він по-французьки. — Сон — найсвятіша у світі річ, майже така ж свята, як смерть. Та що поробиш? Дух високий, а тіло — не що інше, як жалюгідна матерія.

Доктор Карелл відразу ж встановив, що має справу з тяжким випадком. Цей старик, що так бадьоро базікав, марив у лихоманці.

— Потерпаю, — не вгавав Лейкос, і борода його кошлатилась, — що знову збунтувався хворий орган моєї тлінної оболонки. Матерія повстає проти духу. Це, — він соромливо притишив голос, — сліпа кишка. Орган, який, власне, й не є органом.

Доктор Карелл констатував небезпечне запалення сліпої кишки.

— Я пришлю вам з аптеки пузир з льодом, — сказав він. — Кілька годин будемо класти лід, а потім я знову прийду. Ви ж казали, що такі болі у вас не вперше? Може, нам пощастить ще раз заспокоїти їх. В усякому разі потрібна буде негайна операція. Прислати вам сиділку, ваше превосходительство, чи маєте когось, хто може вас доглядати?

Лейкос дивився відсутнім поглядом, він, здавалося, не зрозумів.

---

[26] У старогрецькій міфології — ріка потойбічного світу.

— Якщо не помиляюсь, ви ж їдете разом із своєю племінницею, ваше превосходительство?

— Авжеж, авжеж! — Лейкос нахилив голову. — Мадмуазель Жоржетта Адонар з паризької Комеді-Франсез.

Але, помітивши, що лікар хотів щось зауважити, він приклав пальця до рота і показав на двері сусідньої каюти.

— Аякже! — тихо повторив. — Вона була на балу. Ясна річ, чому б їй і не піти на бал! Відколи повернулась, вона всю ніч доглядала мене, хоч аж хиталась від утоми. О, вона добра дитина, дуже добра дитина. Хвилин п'ятнадцять тому я відправив її спати.

Лікар спитав, чи не розбудити йому все-таки мадмуазель Жоржетту Адонар, щоб дати їй вказівки відносно того, як класти лід.

Лейкос благально підвів руку.

— О, ні, ні, Хай дитина спокійно поспить, шановний докторе, — попросив він і вклонився, даючи зрозуміти пану Кареллу, що не хоче його більше затримувати.

З аптеки прийшов фельдшер і поклав пузир з льодом Лейкосу на живіт, який тепер пекло так, ніби в нього встромили палаючий смолоскип.

Лейкос лежав тихо, терпеливо і прислухався. Коли вона зрештою прийде? Колись-то мусить прийти?

Так, справді, Жоржетта була мрією, його останньою мрією, важко було розлучатися з нею. Вона була, мов троянда, елегійно, у глибокому смуткові думав він, троянда, котру тримають перед обличчям вмираючого.

Кітті Саллівен убила цю мрію.

19

Мері цього ранку встала найпершою з жінок Холл і подалася на радіостанцію, щоб довідатися про телеграму, яку вони очікували.

З поспіху забула накинути пальто, і поки вибралась нагору, люто змерзла. Сильний холодний вітер гуляв на мокрих палубах і пригинав дим, що клубочився над трьома червоними трубами, гнав його над самісіньким пароплавом. З-за іржаво-коричневих клубів іноді блищало бліде, кволе сонце, намагаючись пробитися крізь дим та імлисте повітря.

— О, яка люта холоднеча! — жахалася Мері, забігши в радіостанцію.

Штааль, улесливо посміхаючись, порпався у купі телеграм.

— Депешу передано менш як чверть години тому, — сказав він. — Ось^ В ній добрі вісті!

Очі Мері загорілися щастям.

— Ви найчарівніший чоловік на кораблі, пане Штааль! — скрикнула вона. — Дякую, дякую.

І прожогом випорхнула.

Пані Холл ще спала, її ні під яким приводом не можна було будити. Якщо вісті погані, то людина, що виспалася, сприйме їх спокійніше, якщо хороші — ну, то вона про них встигне дізнатися. Такі були принципи пані Холл, і дочки поважали їх.

Дівчата радісно перешіптувались. Виявилось, що Холл і справді кілька днів перебував у скрутному становищі. Зчинився «run[27]», так само як іншим, йому довелося закрити банк. Але втрутився уряд і підтримав банки. Все владналось якнайкраще. Джон завтра збирався в Нью-Йорк, щоб усіх зустріти.

Шушукання і перешіптування трьох дівчат кінець кінцем розбудило пані Холл.

---

[27] Паніка, штурм, натиск (англ.)

— О боже всемогутній! — простогнала вона, сідаючи в ліжку.

Етель враз опинилася коло неї і радісно почала вимахувати телеграмою.

— Годі бо зітхати, Бетті! — і простягнула матері пенсне. — Все то дурниці, що повідомив твій братік Чарлі. Он читай, що телеграфує Джон.

— Ви телеграфуєте поза моєю спиною? — докірливо спитала пані Холл.

— A la guerre comme á la guerre[28]! — відказала Етель.

Нараз дівчата згадали «Флорес». Еге ж, що станеться з «Флорес»? Чудо-фірма луснула, не народившись. Ото лихо! Шкода, шкода!

— Заждіть-но, — пані Холл була настроєна не так оптимістично. Надто тяжко вона вчора переживала, сидячи за панчохами. Зрештою чи не брехня вся ця історія з телеграмою.

— Заждіть-но. Може, вам доведеться повернутися до «Флорес» раніше, ніж уявляєте. О, я знаю Джона!

— А тепер ти знову можеш одружитися із своїм іспанцем, — звернулась Мері до Віолетти.

Та скривилась і знизала плечима. Ні, ні, саме тепер вона цього ніяк не хоче.

— Ні, тепер край. Але, може статися, я…

— Може статися що?..

— Може я одного дня втечу!

— О, Віолетто! — завищала Етель, яка взагалі любила зчиняти галас.

— Мам, ти гнівалася б, — цілком серйозно поцікавилась Віолетта, — коли б я одного разу несподівано втекла?

— Ви таки зведете мене з глузду! — забідкалась пані Холл.

Вона хотіла встати, але дочки не пускали її. Ні, ні, хай відпочине від учорашніх хвилювань. Подзвонили стюардові і замовили сніданок. Це було прекрасно: ще маленькими дівчатками вони любили снідати біля маминого ліжка, коли та нездужала.

Однак треба було обговорити безліч питань. Сьогодні увечері званий «капітанський обід». Після нього — бал. А потім ще інтимні танці в барі. Така програма просто п’янила, і вони гомоніли збуджено і безладно.

Вирішивши, що час уже готуватися до виходу, всі на якусь хвилину змовкли, зайняті пушками, пензликами і губною помадою.

— Що нам сьогодні вдягнути? — спитала Етель.

— Попереджаю вас, — сказала Мері, — надворі бридка, холодна і вогка погода. Вдягнемось ведмедиками.

Сестри одягли свої верблюжі пальта і пішли. А пані Холл ще раз уважно перечитала телеграму Джона. Потім взяла клубок ношених шовкових панчох, що лежали коло її ліжка, відчинила ілюмінатор і жбурнула їх у море.

Віолетта непомітно відійшла від сестер і швиденько попростувала по палубі. Далебі, вона неодмінно мусить поговорити з Уорре- ном! Учора вона поводилася, як перекупка, і мусить спокутувати перед ним свою провину. Віолетта побувала в салоні для курців, у бібліотеці, в читальні, в інших салонах — Уоррена ніде не було. Розпачливо тупала своїми маленькими ніжками — де ж він подівся! Навіть заплакала. Власне, не заплакала, а вдала, ніби щось потрапило їй в око, а тимчасом втирала сльози.

Уоррен? Отак повелася вона з людиною, яку кохала. «Вчора ти нагрубіянила, а сьогодні рюмсаєш?»

Але вдесяте проходячи через «Пальмовий дім», вона раптом побачила, як Уоррен скочив у ліфт, що вже почав спускатися, та хлопчик-ліфтер побачив її жести й знову піднявся.

— Хелло, Уоррене! — гукнула Віолетта, трохи ошелешена його раптовою появою. — Ти тут?

---

[28] На війні як на війні (францю)

— Еге, Віолетто, я саме хотів поголитись, — якось соромливо відповів Уоррен.

20

Уоррен, хоч і бундючився часом, проте був добрий і незлопам'ятний хлопець. Він весело посміхався і нічим не показав Віолетті, що пережив з учорашнього дня. О, правда! Це був один з найгірших, найкритичніших днів. Спочатку він казився, образи Віолетти палили його, наче розпечене залізо. Лише надвечір трохи заспокоївся.

Де в чому, сказав собі Уоррен, Віолетта має рацію — треба бути справедливим. Він, безперечно, скривдив її, коли раптом покинув у Римі. Та не міг збагнути смертельної образи дівчини за те, що не зробив її тоді своєю коханкою. Очевидно, жіночу душу знав значно гірше, ніж уявляв у своєму невіданні. Отож можна смертельно образити жінку, оберігаючи її доброчесність!

Увечері він раптом засумував за Віолет- тою, хотілося сказати їй хоч кілька слів. Надів фрак і подався на бал — Віолетти не було… не було… Жахливий вечір!

Ну, та сьогодні вже значно полегшало. Його вразило веселе, привітне обличчя Віолетти. Справді, загадкові створіння ці жінки!

— Віолетта? — він простягнув їй руку. — Сьогодні погода краща? Куди це ти?

Вона зашарілась і засміялася, лице її світилося життєрадісністю, а блакитні очі, сяючи ніжністю, ні на секунду не відривались від нього, поки ліфт спускався вниз.

— О, вчора, що це вчора мене вкусило? — сказала вона. — Може, мене звела з розуму ота невпинна хитавиця, багато людей від цього захворіли. Уоррене, я теж хочу до перукарні. Адже сьогодні великий бал. Сподіваюсь, у тебе знайдеться кілька хвилин для мене.

— Для тебе я завжди маю час!

Її «дякую» прозвучало майже покірливо.

Ліфт спинився коло осяйних вітрин елегантних крамниць. Ru de la Paix[29] в мініатюрі. Віолетта ніжно торкнулася руки Уоррена і відвела його в куток, де стояло кілька крісел.

— Як жахливо я вчора поводилася з тобою, Уоррене, — знову почала вона. — Як гидко! Не знаю, що то зі мною трапилось. Влаштувала тобі справжню сцену.

— Еге ж, Віолетто, справжню сцену, — сміючись відказав Уоррен.

Якусь хвильку вона, понурившись, сиділа мовчки і в своєму каятті була схожа на мадонну — зосереджену, красиву і спокійну.

— Мені соромно, — промовила Віолетта, склавши тонкі руки. — Мені соромно. Учора весь вечір було соромно, і сьогодні, прокинувшись, теж соромилася. Потім цілу годину розшукувала тебе на кораблі і не знаходила. Адже тоді в Римі ти мені завдав великого болю, не забувай цього, Уоррене.

Прінс кивнув.

— Ти знаєш, чому так треба було.

— Так, знаю. Твоя мати…

— Не лише моя мати. Було багато причин. Моя кар'єра все ще висить в повітрі. Тоді я не стояв твердо на ногах, та ще й сьогодні теж. А що могла б тобі дати незріла й незабезпечена людина?

«А крім того, я тоді не хотів ще бути щасливим, — в думці додав Уоррен. — Мені здавалося негідним прагнути щастя в такі молоді роки. І ще сьогодні я не хочу, чарівна Віолетто, але цього я тобі не скажу».

— Це переконливо, цілком переконливо,

— Віолетта кивнула, глянула на нього і благально промовила: — Вчора я була дуже погана. Обіцяй мені забути цю огидну сцену.

---

[29] Рю де ля Пе — одна з головних вулиць Парижа.

Вона простягнула йому руку.

— Можеш, Уоррене?

,— Мабуть, іноді ще згадуватиму про це, маленька Віолетто, але без усякого зла, — засміявся Уоррен. — Хай це буде твоєю карою.

Віолетта серйозно і вдячно кивнула.

— Ну, то гаразд! — сказала вона.

З дзенькотом спустився ліфт, повний дам і чоловіків. Вийшла Кітті Саллівен — нервова, квола і бліда від безсоння. За нею ступала пустотлива Жоржетта, темні очі її задерикувато блищали. На ній, як і вчора, було норкове манто Кітті, і це всім впадало в око. Це була найдорожча шуба на кораблі, дами оцінювали її в двадцять п'ять тисяч доларів. Таку рідкісну річ іноді можна було побачити лише в Парижі або Лондоні. Розповідали, що Кітті під час одного з своїх ексцентричних поривів подарувала шубу отій французькій актрисі, хоч це було просто неймовірно. Жоржетта носила шубу на своїх вузьких плечах недбало і з незалежним виглядом, ніби зроду ходила в самих лише дорогоцінних норках. Обидві дами зайшли у французьку крамницю, що пропонувала дорогий шовк, парчу і шалі.

Четверо молодиків з коричневими обличчями і синювато-чорним волоссям, які, очевидно, супроводжували дам, зупинилися перед вітриною магазину і гучно зааплодували, коли Кітті вдягла вишивану шаль і стала в позу іспанської танцівниці.

Віолетта підвелась.

— Ну й Кітті! — сказала вона. — Як їй не соромно. Сьогодні вночі, кажуть, у барі був скандал.

— Скандал? — Уоррен відразу ж загорівся цікавістю.

Скандал — і він нічого не знав!

— Так, я чула балачки про це. Нібито Кітті посварилася з Харпером. Скінчилось тим, що Харпер порізав собі обличчя і довелося кликати лікаря.

Уоррен закляк на місці. І про це він нічого не знав!

— Харпер-молодший?

— Так, Харпер-молодший. Та я нічого докладніше не знаю,— додала вона, трохи здивована бурхливою реакцією Уоррена, і мовчки пішла далі.

— Куди ти? — спитав Уоррен. -

Вони простували довгим яскраво освітленим коридором.

— Ходімо сюди, тут спокійно. Ти ж, мабуть, ще маєш хвильку часу? — вона спинилась, глибоко і щиро зітхнула й тихо додала: — Я йому відмовила…

— Хуану?

— Так. Не можу. Я написала йому. Просто не можу, навіть якби він подарував мені золотий дім. Не можу. Краще працюватиму друкаркою чи даватиму уроки мови.

Вона непомітно притулилась до Уоррена.

— З дому прийшли непогані вісті, — знову заговорила Віолетта. — Завтра тато їде в Нью-Йорк. Він хоче провести з нами цілий тиждень в Нью-Йорку. Уоррене, ти теж якийсь час побудеш в Нью-Йорку?

— Так, поки Персіваль Белл не відрядить мене в Африку. Адже ти знаєш?

Віолетта спинилась. Глянула на Уоррена, її очі спалахнули.

— В Африку? О, так, знаю.

Вона ніжно поклала руку на плече Прінса і, лукаво посміхаючись, додала:

— Уоррене, якби ти міг узяти мене з собою? Га? Якби міг узяти мене туди!

Все було, як і раніше, як колись у Римі. Здавалося, нічого не трапилось. Вона не заручалася з Сегуро, ніколи не була його коханкою. Віолетта вже все забула.

Вона прекрасна, подумав Уоррен. Вона випромінює чистоту і ласку. Він любить її. Але достоту так само, як тоді в Римі, внутрішній голос попереджав його: ще один крок — і ти назавжди прив'язаний до неї! Поки він мовчав, не знаючи, що сказати, випадок допоміг йому. Мимо пройшов стюард з підносом, промовив:

— Хвилиночку, панове.

Віолетта опустила руку і відступила. Уоррен нараз відчув себе вільнішим і впевненішим. Ще секунду тому Віолетта була небезпечно близька до нього, а тепер раптом здалася дуже далекою. Він весело і безжурно засміявся:

— Я ще й не знаю, чи взагалі Персіваль Белл пошле мене в Африку!

Віолетта кивнула і, трохи помовчавши, почала знову:

— Зрозумій мене правильно, Уоррене. Я нічого від тебе не вимагаю. Я спробую чимось зайнятись в Нью-Йорку і тоді зможу час від часу зустрічатись з тобою.

— Ясна річ, Віолетто.

— Може, я могла б працювати твоєю секретаркою? Це було б розкішно, Уоррене, — вона посміхнулась до нього. — Ні, ні, не зрозумій мене неправильно. Ти не робиш того, що мені хочеться, і я назвала тебе егоїстом — звичайно, лише тому. Це була дурниця. Егоїсткою правильніше було б назвати мене.

Вони знову підійшли до блискучих крамниць і повернули назад.

— Мені нічого від тебе не треба, чуєш Уоррене, справді нічого. Не говори про відповідальність.

Цього разу вони заглибились у коридор значно далі. Віолетта спинилась.

— Ні, нічого мені не треба від тебе, — повторила вона. — Та пам'ятай: якщо ти коли-небудь телеграфуватимеш мені: «Приїжджай», я відразу ж втечу з дому, чуєш?

Віолетта знову поклала руки йому на плечі й, припавши до нього, поцілувала.

— Чуєш, Уоррене?

Уоррен обійняв вузькі плечі дівчини.

— Послухай, Віолетто, — сказав він, — сьогодні мені важко дати тобі відповідь. Може, трохи згодом…

— Гаразд, нехай згодом.

— Розумієш, треба спершу покінчити з цією подорожжю.

— Розумію. Твоя робота…

— Ти сказала, що ви збираєтесь провести тиждень у Нью-Йорку? Ось там ми й поговоримо про все спокійно.

— Добре, Уоррене! — Віолетта ніжно глянула на нього і стиснула його руку. — В Нью-Йорку! Гаразд! Я чекатиму! До вечора.

І майнула у двері перукарні. Уоррен ошелешено кліпнув очима. Це ж просто сон! Ці жінки! Хто їх розбере? Він був щасливий, такий щасливий, як учора розлючений і нещасний. Вона чарівна, чарівна! А проте щось в ньому пручалось: він ще не хотів подружнього щастя! Забороняв собі! Рано, занадто рано! Попереду був ще довгий шлях!

У квітковій крамниці в Юнони з червоними нігтями Прінс купив букет фіалок (страшенно дорогих, але таких чудових!) і попросив передати їх в перукарню.

— Для мадмуазель Віолетти Холл.

— О, знаю, це одна з трьох красивих сестер?

21

Доктор Карелл закінчив свої візити до хворих і піднімався на капітанський місток, все ще смертельно стомлений після напруженої ночі. Відрекомендувався капітанові Терузену і виклав йому свою справу.

Терузен сидів у штурманській рубці і в сильну лупу роздивлявся показання глибинного лота, кілька хвилин тому піднятого з дна океану. Примруживши одне око, капітан другим, великим і непорушним, схожим на блакитну кулю, поглядав на корабельного лікаря.

— Гм! — буркнув він неприв'ітно. — Гм! Його превосходительство Лейкос? Гм!

Капітанове червоне обличчя у рамці сивого волосся ще більше почервоніло. Лікар дійсно прийшов у незвичайній справі.

Старий був непривітний, але то байдуже, доктора Карелла це не обходило. Йшлося про життя пасажира, і він вважав вкрай необхідним, щоб його превосходительству Лейкосу опівдні було зроблено операцію, якщо дотий йому не стане краще. Але під час операції «Космос» повинен приблизно на годину спинитися. Він прийшов, щоб сказати про це капітанові.

— Гм! — обличчя Терузена почервоніло, він поклав лупу на стіл і витягнув ноги. — Годину?

Так, приблизно годину, може, трохи менше. Один канадський лікар, що був на борту, зголосився допомагати доктору Кареллу.

— Гм! — обличчя Терузена стало синювато-червоним і на скронях набрякли жили.

Наостанку доктор Карелл додав, що буде у капітана ще після обіду, і пішов, знизавши плечима: він виконував свій обов'язок. Звичайно, Терузену неприємно спиняти корабель після того, як рекорд майже напевне був у них в кишені, це він добре розумів.

— Хай йому чорт! — рикнув капітан, коли двері за лікарем зачинились. У глибині душі Терузен був добродушною людиною, та легко спалахував, коли хтось ставав йому поперек дороги.

Зайшов Генріккі, веселий і безжурний, як завжди, з переможною посмішкою на губах. У ці години «Космос» був найшвидшим пасажирським кораблем, який будь-коли борознив океан! Та почувши про вимогу доктора Карелла, директор зблід і з несподіванки аж присів, а потім довго не міг отямитись.

— Здурів цей доктор! — сказав він, знизуючи плечима.

— Ото й я кажу! — Терузен люто відкусив кінчик сигари і сплюнув його на підлогу.

— Зовсім здурів! — повторив Генріккі, міряючи кроками штурманську рубку. — Ви ж знаєте, капітане, кількість обертів за останні години! Зовсім здурів!

Він змовк і став у позу полководця.

— Капітане, ми ні в якому разі не спинимо корабель! — вигукнув він. — Ні в якому разі, чуєте! Я не можу на це погодитись. Карелл збожеволів. Безумовно, я щиро поважаю маленьке превосходительство Лейкоса — ну, то хай дасть йому морфію, хай його… (він хотів сказати: «захлороформує»), адже доктор повинен якось довезти його до Нью-Йорка, як на вашу думку? Ні в якому разі, чуєте, капітане!

Генріккі був такий схвильований, що пішов, не попрощавшись. Він подався униз до його превосходительства Лейкоса, постукав у двері' і розвів руки, ніби збираючись ніжно обійняти його.

— Я сумую, мій бідний, шановний друже! Щойно дізнався про нещастя, що спіткало вас!

Його превосходительство Лейкос, хоч і дуже знесилений, зберігав великосвітські манери.

— Це замах матерії проти духу, — посміхаючись, відповів він і вишуканим жестом запросив гостя сісти.

Директор Генріккі висловив надію, що приступ мине, доктор Карелл також цієї думки… А втім, на випадок, коли операція все-таки виявиться неминучою, він уже дав наказ спинити пароплав.

— Дякую, дякую, mon cher ami! Я не боюся смерті, — промовив Лейкос, і очі його хоробро спалахнули. — Смерть не що інше, як нова фаза нашого існування, може краща. Я бачив смерть двох королів. Коли вмирав перший, моїм обов'язком було складання протоколу (я був статс-секретарем), біля ліжка другого я стояв навколішках, я був прем'єр-міністром і представляв націю! — обличчя його спотворилось від болю, маленькі, воскові руки заворушились. — Я не скаржусь, поки здатний мислити. Penser, c'est vivre[30]! Вам відома історія хворого кардинала Рішельє?

[30] Мислити — значить жити (фр.)

І не встиг Генріккі йому перешкодити, як той заходився оповідати нескінченну історію кардинала Рішельє. Зрештою директорові пощастило перебити його.

— Пробачте, — сказав Генріккі, підводячись. — Обов'язок кличе.

Він побажав Лейкосу якнайшвидшого одужання і дозволив собі до цих побажань додати ще пораду, пораду друга. Генріккі притишив голос, обережно подивився на двері і зашепотів Лейкосу на вухо: якщо це можливо, хай він відкладе операцію до Нью-Йорка. Така його дружня порада. Певна річ, доктор Карелл — першокласний лікар, хірург, але він просить зважити, що доктор Карелл буде абсолютно один, без жодного асистента. 1 ще: коли після операційного втручання корабель знову рушить, виникне неминучий струс. На це він просить особливо зважити— як друг.

— А де Жоржетта? — зовсім іншим тоном раптом спитав він і посміхнувся своєю звичайною посмішкою.

— Жоржетта? — Лейкос звів смолисто- чорні брови. — Вона хвилин двадцять тому була тут і замучила мене своїми турботами. Я відіслав її на палубу. Повітря в приміщенні, де лежить хворий, — отрута для молодої дівчини.

Генріккі зустрів Жоржетту на палубі в товаристві Кітті. Попросив її негайно повернутися до дядька — він дуже потребує догляду. Жоржетта поморщилась і знизала вузькими плечима під коштовним манто.

— Чого ви хочете від мене? — сказала вона і натякнула, що Лейкос трохи схильний до позерства.

Генріккі поблажливо посміхнувся.

— Всі ми маємо свої слабості, — сказав він. — Та на цей раз, шановні дами, справа дуже серйозна! Лікар вважає необхідною операцію, але операція на борту завжди пов'язана з певною небезпекою для життя.

— Сподіваюсь, — вів він далі, — що завдяки вашим ніжним рукам, а надто вашій чарівності, стан хворого до другої половини дня поліпшиться і операцію можна буде відкласти до Нью-Йорка. Я повністю звіряюсь на вас! Можливо, життя Лейкоса у ваших руках!

Генріккі мав зажурений вигляд. Він поцілував дамам ручки і пішов.

Жоржетта задумливо насупила брови, потім вирішила піти до Лейкоса. Але Кітті нізащо не хотіла залишати подругу і пішла з нею. Це ж своєрідна сенсація: стара людина при смерті!

Пополудні доктор Карелл доповів капітанові, що його превосходительство Лейкос не погодився на операцію, хоч вона необхідна.

— Його превосходительство Лейкос воліє зачекати до Нью-Йорка… або вмерти.

Це були його власні слова.

Уоррен Прінс, звичайно, був дуже засмучений тим, що минулої ночі, як сказала Віолетта, в барі розігрався скандал чи щось схоже на скандал, а він нічого про це не знав. Може, інші кореспонденти дізналися про подробиці і вже телеграфували? Він звернувся до свого друга Папе, обер-стюар- да, але його друг Папе нічого не знав або ж удавав, що не знає.

Та незабаром Уоррен в одній з читалень надибав барона Нійона, французького чемпіона з тенісу, і той йому все розповів.

— Ви нічого не знаєте? — вигукнув вражений барон. — Ще б пак, який скандал! Це була огидна сцена, просто жахлива! Що за істота оця Кітті Саллівен! Вона була напідпитку. Дама — і напідпитку!

Баронові Нійону було щиро жаль свого друга віконта Джея — це дуже добропорядна особа справжній джентльмен. Навіщо йому ця Кітті? Ця Кітті буде його загибеллю.

А вчорашня дуже неприємна сцена в барі, яку барон Нійон назвав огидною, почалася з того, що Кітті і Жоржетта дуже визивно поводилися. Кітті прийшла у смокінгу — примха, не дуже незвичайна для неї. Обидві дами робили зухвалі зауваження на адресу

відвідувачів. Кітті весь час дудлила коньяк, пила з тонких плоских келихів, нарешті дійшла до того, що, випивши, жбурляла келих під стіл. Жоржетта встромила в око монокль, а потім ще й наклеїла собі під ніс маленькі чорні вуса. Вона була страшенно кумедна, співала, танцювала, розігрувала сценки. Всі сміялися — вона потішала весь бар.

Молодий Харпер, що, як завжди надвечір, був напідпитку, почав залицятися до Жоржетти, танцював з нею. Але маленькі чорні вусики мадмуазель Адонар страшенно не подобались йому. «Фу, Жоржетто, — сказав він. — Зніміть ці потворні вуса. Благаю вас. Чи, може, ви раптом перетворились на мужчину?»

Кітті, слухаючи його пошлі зауваження, нервувала. Вона ревнувала Жоржетту, яка приділяла Харперу стільки уваги.

Той добродушно посміювався. Під час чергового танцю він знову попросив Жоржетту зняти вусики, а потім почав щось шепотіти їй на вухо. Спершу вона тільки сміялася, але потім зблідла і відштовхнула Харпера.

«Фу! — вигукнула Жоржетта. — Як вам не соромно!» Харпер, мабуть, сказав їй щось непристойне; На очі їй набігли сльози.

Саме тоді втрутилась Кітті — страшенно розгнівана. Вона була дуже бліда, губи міцно стулені, бляклі зеленаві очі люто поблискували.

«Я не дозволю ображати свою подругу!» — закричала вона.

Харпер відразу підвівся, трохи засоромлений і готовий розкаятись. Бог його знає, що там за дурницю він сказав.

«Ви негайно ж попросите пробачення у Жоржетти!» — заверещала Кітті, і в барі раптом запала мертва тиша.

Харпер щось промимрив — йому жаль, він не зважував своїх слів на золотих терезах, мовляв, ми ж у барі.

Та Кітті була невблаганна.

«Ви ясно і недвозначно попросите пробачення, Харпере! А саме: станете на коліна і вибачитесь, чуєте? Станете навколішки!» — наполягала сп’яніла Кітті.

— О, тепер вона була сама лють, уособлення зла! — розповідав барон Нійон.

Харпер засміявся. Він згодний, що поводився непристойно, може, зухвало. «Але стати навколішки? Ні, ніколи! Ви збожеволіли, Кітті!»

Тоді Кітті підвелась. Взяла тонку чарку з- під коньяку, що стояла поруч на стойці, і пожбурила її Харперу просто межи очі. Чарка була дуже тонка, це було все одно, що жбурнути яєчну шкаралупу. «Ви не джентльмен, Харпер!» — сказала Кітті.

Але тепер Харпер був бездоганний, хоч по його обличчю текла кров. Думаєте, він кинувся на Кітті і дав їй ляпаса, як вона того заслужила? О, ні, аж ніяк. «ТЬаі \уаз поі оїуоиі» !, — спокійно і з жалем промовив він. Оце й усе. Кітті і Жоржетта пішли, а

Харпер залишився переможцем. Відвідувачі зааплодували.

— Ви розумієте цього віконта Джея? — обурено спитав барон Нійон. — Що зрештою є в цій Кітті, крім її грошей? А тимча- сом віконт Джей сказав: «Чи не вважаєте ви прекрасною темпераментність, з якою Кітті захищала свою подругу?» — барон Нійон з виляском пацнув себе в лоб. — Навіть учорашній вечір не відкрив йому очі. Бідний хлопець!

Уоррен розчаровано подумав: «Оце й увесь так званий скандал?» Звичайна сварка у барі. В цій історії не було нічого, що б могло зацікавити газети. Він заспокоївся.

22

Що за сила гнала Кінського, який годинами кружляв по палубах, дедалі вище, поки нарешті не опинився перед каютою Єви? Адже все було сказано одне одному, він знав, що між ними все скінчено, навіки скінчено.

А проте він знову стояв перед Євиними дверима. Нахиливши голову, прислухався, тихо і важко дихаючи. В маленькому салоні було майже темно, але поруч у спальні горіли

всі лампи. На спущених завісках часом з'являлася Євина тінь — голова, зведені руки — вона, мабуть, зачісувалася. Минуло п'ять хвилин, десять. Жодного звуку з Єви- ної каюти. Нараз Кінський, наче чимсь наполоханий, зник, та за кілька хвилин його понура постать знов маячила в пустинному коридорі.

Він постукав, зовсім тихенько. Двері обережно прочинилися, і в тьмяно освітленому салоні перед ним з'явилася Марта. Пізнавши його, вона злякано ступила крок назад.

Якусь мить Кінський стояв мовчки — не міг і слова сказати. Поворушив пересохлими губами, потім промовив:

— Спитай Єву, чи можна мені поговорити з нею — одну хвилину, лише одну хвилину!

Марта покрутила темною головою.

— Єви тут немає, іпане барон! — в голосі її звучала неприхована ворожість.

— Чому ти брешеш? — Кінський ступив крок уперед, і Марта перелякано відбігла.— Вона тобі наказала говорити, що її немає, коли я прийду?

— Ні, ні, — пробелькотіла Марта.

— То чому ж ти брешеш, жалюгідна істота?

У цю мить Єва відчинила двері спальні.

— Що трапилось? — спитала, ставши у яскраво освітлених дверях.

Побачивши Кінського, вона зблідла.

— А ось і ти, Єво! — підходячи до неї, сказав Кінський. — Ти наказала Марті говорити, що тебе немає, якщо я прийду?

Єва злякалась. Вона добре знала Кінського. Лише в моменти найвищого нервового збудження він говорив отак дражливо і владно. Знову він! Починалось те саме, що й багато років тому, — тоді Кінський часто приходив серед ночі. О, вона дуже добре знала, що робить, коли вчора рішуче відхилила його пропозицію переїхати з Гретою у Відень.

— Ні, ні, звичайно, ні, — відказала Єва.

— Чому ж вона каже, що тебе немає?

Єва нетерпляче тупнула ногою і гримнула на Марту:

— Йди звідси!

Марта насупилась і пішла, але, йдучи, ввімкнула в салоні всі лампи. Маленьке приміщення залило сліпуче світло. Кінський стояв блідий, аж білий. Волосся й обличчя його були мокрі від дощу, яскраве світло підкреслювало глибокі тіні на його худих, запа- лих щоках. Та очі, в яких відбивалися електролампи, палали так страшно, що Єва жахнулася: ці очі віщували нещастя. Боже мій, майнуло в її голові, що він надумав?

— Сідай, будь ласка, Феліксе, — боязко промовила вона.

— Спасибі! — відказав Кінський, не рухаючись з місця. — Я тільки хотів поговорити з тобою хвилинку, лише одну мить. Я трохи збуджений, але прошу тебе не турбуватися.

Єва сіла на спинку крісла і підвела брови.

— Не турбуватися? Що це означає? — невдоволено спитала, хоробро дивлячиєь на Кінського.

А все-таки вона боялася. «Чи вгадав він мої думки?»

— Чого ти хочеш? — вела вона далі спокійно й холодно. — Я гадала, що після нашої останньої розмови ти сьогодні не прийдеш на вечерю.

Кінський зневажливо посміхнувся.

— О, про це я й справді не думав, — тихо промовив, потім, опустивши очі, додав. — Єво, я прийшов, щоб попрощатися з тобою. Оце й усе.

— Прощатися? Але ж до Нью-Йорка ще майже два дні?

Кінський похитав головою.

— Ти неправильно розумієш мене, Єво,— сказав він. —: Ми ніколи більше не побачимось, ніколи! І я хотів востаннє попрощатися з тобою, оце й усе.

Він замовк. Його пронизливий погляд ще раз ковзнув по Євиному обличчю, потім він уклонився і повернувся, щоб піти.

Єва схопилась на ноги.

— Послухай, Феліксе. Я справді не збагну тебе, — розгублено і безпорадно пробелькотіла вона. — Ти збуджений, ти хворий. Ти не знаєш, що говориш!

Кінський посміхнувся. Красивою, спокійною посмішкою.

— О, ні, Єво. Я знаю, що кажу, і мені не хотілося б пояснювати тобі детальніше.

Він помовчав, потім додав:

—Я лише хочу тобі ще сказати, чому опинився на цьому кораблі — якщо маєш хвилиночку терпіння. Хочу тобі зараз усе сказати, бо ми востаннє бачимося в цьому житті.

Однієї ночі, почав Кінський, у нього був такий безпросвітний настрій, що він вирішив залишити цей набридлий світ. Та в ту нелегку годину йому на очі випадково потрапила газета з портретом Єви. Він прочитав, що Єва поїде на «Космосі» в Америку. Це видалося йому знаменням долі. Наступного ранку він подзвонив у Відень і замовив собі каюту. В цю нелегку годину (Кінський вдруге вжив цей вираз) йому схотілося ще раз побачити Єву перш ніж зробити останній крок. Ну, можливо, він уже тоді мав на думці ще раз поговорити з нею і навіть плекав певні слабкі, о, дуже слабкі надії, безнадійні надії, якщо можна так сказати. Ось причина його присутності на «Космосі».

Отож він здійснив своє бажання — побачив її. Більш того — говорив з нею, і Єва дуже сердечно розмовляла з ним, незважаючи на все, що трапилось. Він не втримався від спокуси проникнути далі в її душу і мав нагоду переконатися, що його сподівання були безглуздими.

— Гаразд, тепер я готовий, Єво, — закінчив Кінський.

Єва закрила обличчя руками.

— Ні, ні, — вигукнула. — Це неможливо!

— Ти знаєш, що це не пусті слова…

— Знаю, знаю. О боже, послухай, Феліксе, послухай же!

Кінський посміхнувся блідою посмішкою.

— Є лише одна можливість, Єво, — сказав він.

— Яка? Яка? — Єва поклала руки на його плечі.

Погляди їх зустрілися. Посмішка Кінського ясно свідчила, що він більше ні на що не сподівається.

— Я це вчора сказав тобі.

Євині руки опустились. Вона відступила і, ні секунди не роздумуючи, промовила з кам’яним лицем:

— Ні, ні. Не можу обманювати тебе. Не можу обманювати й себе!

— Прощай, Єво.

Кінський уже взявся за ручку дверей, коли Єва наздогнала його.

— Слухай, Феліксе! — голос її зірвався.— А Грета? Що станеться з Гретою?

Кінський зупинився. Він відчув, що здобув ще раз владу над Євою. Ще один раз! Вона не думала про нього, полишала його на загибель, але про Грету думала! В ньому спалахнула зла думка, як смертельний вогонь. Він не витримав спокуси скористатися владою, ще раз здобутою над Євиним серцем.

— З Гретою? — перепитав він у нестямі. — Ну, ти ж знаєш, що я не можу розлучитися з Гретою. Якщо мене не буде, то й Грета більш нікому не належатиме.

І повернувся, щоб іти. Єва скрикнула з болем і розпукою- Підбігла до нього.

— Послухай, Феліксе!

Клацнув дверний замок. Вона замовкла, шукаючи опори, і впала в крісло.

— Грета! Грета! — зойкнула Єва, охоплена жахом.

Біля неї опинилася Марта.

— Я ж тобі казала, що він усім приносить нещастя, — бурмотіла стара. — Не хвилюйся. Все це пусті балачки. Він ніколи нічого з собою не вдіє. І Греті нічого не зробить, заспокойся.

Єва вся трусилась.

— Марто, поклич Вайта, — попросила вона, намагаючись опанувати себе. — Я боюсь!

23

Коли Марта вийшла, Єва зачинила за нею двері і погасила всі лампи. Сиділа в темряві, і серце її ламалось з грудей, коли в коридорі лунали чиїсь кроки.

Пізно пополудні, коли вже насувалися сутінки, зненацька різко похолодало, сизий туман закрив горизонт. Здавалося, океан раптом значно зменшився.

Уоррен добре-таки змерз і, щоб зігрітися, швидкими кроками міряв безлюдну вологу палубу. Він тішився своїм тріумфом. «Космос» летів, мов снаряд, по спокійному морю, здригаючись усім могутнім тілом від неймовірної сили, що гнала його вперед. Панцирні плити і палуби вібрували, здавалося, машини тепер гупають на всіх поверхах.

Уоррен переміг! За його розрахунками і таблицями «Космос» уже сьогодні пополудні перевершив усі рекорди аж на три години. Зараз, у цей час, в Нью-Йорку мусили одержати шифровану телеграму. І щогодини вони їхали дедалі швидше! Він чув шипіння води, яку розтинало тіло корабля, біле шумовиння за кормою поглинала сіра надвечірня імла.

Звичайно, сьогодні неважко було удавати з себе пророка, як це робили колеги, але він, Уоррен, провіщав тріумф «Космосу» вже тоді, коли корабель тільки минув Бішоп-Рок! Ще сьогодні опівдні Прінс трохи непокоївся: поширилася чутка, що пароплав на кілька годин спиниться, бо мають зробити операцію його превосходи- тельству Лейкосу. Слава богу, чутка не справдилась.

Корабель захльоснув могутній дощовий шквал, і Уоррен почав справжній стайєрський біг навколо палуби. Раптом він почув за собою чиїсь квапливі кроки, почув своє ім’я і притишив біг. За ним, вимахуючи руками, гнався Хуан Сегуро із скуйовдженою чорною кучмою. На ньому і зараз були його дурні жовті рукавички.

— Пане Прінс! Пане Прінс!

Уоррен спинився.

— Чому ви тікаєте від мене, Прінсе? — схвильовано видихнув захеканий Сегуро.

Округле лице його розчервонілося, очі блищали.

— Я біжу, бо мерзну, — засміявся Уоррен.

— Я покликав вас, ви обернулися і ще хутчій побігли. Але чому, питаю, ви тікаєте від мене? Чому? Певно, маєте підстави? — Сегуро загрозливо насупив брови.

Тепер лише Уоррен помітив, що іспанець чимсь дуже схвильований. Він посміхнувся.

— І гадки не мав тікати від вас, — спокійно відказав він. — Та даруйте, я справді страшенно змерз.

І Уоррен знову рушив. Вмить поряд з ним опинився Сегуро. Він перегнав його, заступив дорогу і, як боксер, підняв перед грудьми великі свої кулаки в жовтих рукавичках.

— Ні, ні! — запально закричав він іспанською мовою, певно, від хвилювання. — Пане, ви інтригуєте проти мене. Он воно як, он воно як!

Він ладен був накинутися на Уоррена. Той і собі став у позицію. Якусь мить вони стояли так один проти одного. Уоррен відчував комічність ситуації і тішився нею.

— Я вас можу вбити, пане, — заволав Сегуро, тицяючи в небо жовтими кулаками, його шалені очі свердлили Прінса. — Бережіться!

Уоррен зареготав.

— Ви не сповна розуму, Сегуро. Дозвольте мені піти. Оце й усе.

Він знову рушив клусом.

Та Сегуро тієї ж миті знов опинився поряд з ним. Однак, здавалось, він отямився. Не кричав більше, навпаки, здивований Уоррен несподівано почув коло вуха його засмучений бас. Поряд з ним навколо палуби бігла тінь з басовитим голосом.

— Я вкрай схвильований, — мовив цей голос. — Прошу пробачити мені. Ви ж знаєте, я кохаю Віолетту. Ми влітку збиралися одружитись, усе було гаразд, доки… ну, доки…

— Та кажіть!

— Ну, доки ви, Прінсе, не з'явилися на борту!

І відтоді, рокотів смутний бас, усе пішло шкереберть. Віолетту ніби підмінили. Вона стала байдужа, холодна, одне слово — його розлюбила, бо з'явився чоловік, якого колись кохала.

— Вона вам про це розповіла?

Авжеж. Віолетта розповіла йому про все своє життя, не приховала від нього й того, що колись її зв'язувала з Прінсом велика любов.

— Трохи повільніше, Прінсе! — благав Сегуро. — Боже милосердний, ви бігаєте, ніби справжній стайєр. Так, вона все розповіла мені. І те, що одну ніч була вашою коханкою, лише одну ніч. У Римі.

Уоррен спинився.

— Що ви кажете? — спитав він вражений.

Сегуро благально здійняв руки догори. В глибоких сутінках Уоррен побачив самі лише світлі рукавички і білки очей.

— Тільки те, що сказала мені Віолетта. Вона розповіла все, бо вважала, що не має права щось від мене приховати.

— Але це неправда. Це брехня, Сегуро! — вигукнув Уоррен. — Ніколи вона не була моєю коханкою! Жодної години!

Тінь Сегуро нахилилася.

— Розумію, — низьким голосом сказав він. — Ви джентльмен і кавалер! Розумію! Та я не бездушний егоїст, не подумайте лишень. Я не якийсь дріб'язковий буржуа!

Знову благально піднялися світлі рукавички. Уоррен побіг, і Сегуро вмить опинився поряд.

— Але хочу ще сказати вам, Прінсе, Віолетта відмовила мені. Вона все ще кохає вас. Отож якщо й ви любите її, як колись, то я, звичайно, зроблю для себе висновки.

Сегуро спинився і розвів руками.

— Я відступлюсь… якщо навіть це уб'є мене, — і він трагічно похнюпився.

— Холодно, чимдалі стає холодніше! — Уоррен аж трусився. — Давайте, Сегуро, хутчій!

Обидва пліч-о-пліч бігли по палубі. Так, Уоррен мусить сказати, що Віолетта йому дуже подобалася, вона чарівна, як ніяка інша жінка, але… але… Уоррен молов щось недоладне. Однак Сегуро зрозумів його.

Він схопив Уоррена за руку й спробував бігти в ногу з ним.

— Послухайте, Прінсе, — благально і майже щасливо зашепотів він своїм низьким голосом на вухо Уорренові. — Ви цим хочете сказати, що не обстоюєте своїх прав на Віолетту?

Уоррен щось пробурмотів і побіг швидше.

— Ви цим хочете сказати, що відмовляєтесь від Віолетти?

Уоррен ще наддав ходу, і Сегуро вже не міг наздогнати його.

— Ви цим хочете сказати, що відмовляєтесь від Віолетти? — гукав Сегуро навздогін йому.

Уоррен біг і вже не чув голосу Сегуро. Він пішов у буфет і випив чашку чаю, щоб зігрітися.

24

Коли Кінський, напівбожевільний, залишив Євину каюту, він відчув, що сталося щось жахливе і непоправне. Зруйнувався світ, до якого колись належав, і тепер він стояв у порожньому приміщенні, сповненому мовчанням і холодом.

Непевно, навпомацки поплентався до коридору, ніби боючись, що підлога під ним може провалитися і він полетить у бездонну глибінь.

Як сновида, ходив безлюдними палубами, не знаючи, скільки вже блукає отак у повному отупінні. Надворі було поночі.

Нараз відчув холодне, вологе повітря згасаючої ночі, і воно потроху знову привело його до пам'яті. Кінський сидів на одній з найнижчих палуб, у кормовій частині, на тій самій півкруглій лаві, до якої часто приходив. Лава була волога, він підняв комір піджака, волосся і обличчя його змокріли, корма часом так сильно здригалася, що зуби його аж клацали.

Він стомився. Поволі спливали у пам'яті події в Євиній каюті, але якось нечітко і уривчасто. Єва болісно крикнула, її крик знову зазвучав у вухах і злякав його. Чому вона скрикнула? Либонь зробив їй щось зле? Ні, ні, він не вчинив їй нічого поганого, він лише приструнчив оту безсоромну Марту — більше нічого. І враз пригадав усе.

Попрощався з Євою, назавжди. Так, він мусив ще раз побачити її, просто інакше не міг, хоч, може, його візит видався їй настирливим. А втім, він потурбував її лише на кілька хвилин, хвилин на п'ять-десять, не більше. Тепер усе було простіше.

Ось і кінець! Це означало кінець. Він був абсолютно спокійний і майже щасливий. Є люди, які живуть аж до моменту своєї фізичної смерті, — їх дуже мало; є люди, котрі до того, як умерти, вже стократ пережили свою смерть. До них належав і він.

О, йому з самого початку бракувало смиренності, якої життя вимагає від своїх створінь, коли вони хочуть бути щасливими. Він не належав до людей з простодушними серцями, а тимчасом тільки вони були щасливі. Біблія називала один непрощенний гріх — гріх проти Святого духу. Цей гріх він мав на душі з самої юності. Він протиставив людський дух божому духові — від цього почалася його провина і від цього почалася його смерть.

Він не захоплювався легковажно чудом сотворіння, він так довго копирсався в небі і землі, поки не зникли боги. Отак аналізував усі речі, поки нічого, крім пилу, від них не залишилося.

Тікав у царство думки, величне і безмежне, але заблудився у цій безмежності і не міг знайти виходу.

Він не привчав свого серця до любові, не оберігав любові, а це ж найперша заповідь. Скінчилося тим, що почав зневажати і ненавидіти людей. Доля послала йому Єву — боже створіння, простодушне, і чисте, і віруюче; він не зрозумів цього дарунку долі — намагався переробити це простодушне, чисте, віруюче створіння на свій лад. О, гріх на гріхові.

Нарешті для нього залишилося одне тільки божество — слава! Він погнався за найвищим з усього, що життя може дати смертному, — за безсмертям. Задля цього пожертвував своїми ночами, своїми днями, своїм життям, Євою, своєю радістю — всім заради химери! Сьогодні ж Кінський знав, що доля лише раз на сторіччя благословляє обранця цим божим даром.

І ось він дійшов краю. Все його життя було суцільною помилкою. Він відчував це давно, багато років тому, та лише останніми днями відчуття дозріло в ньому до жахливого усвідомлення.

Кінець, кінець. Дивна річ, він був цілком спокійний, лише в глибині серця щось тихесенько бриніло.

Кінський встав і пішов на корму ще раз послухати гуркіт шматованого гвинтами моря: тисячі прекрасних мелодій звучали в ньому! О, так! Тисячі казкових мелодій, вічних, як саме море.

«Космос» затягло серпанком негустого туману, і корабель плив у молочній імлі. Нічого не було видно.

— Велике Ніщо! — проказав Кінський, намагаючись побачити крізь морок, де шаленіли гвинти пароплава.

— Велике Ніщо! — повторив він, презирливо скрививши тонкі губи. — В нього колись ікане все — сонця і землі, люди і… також боги.

Вже повертаючись вниз, Кінський раптом притишив кроки і спинився у задумі. Щось наполохало його. Невже? Довго пригадував. Спалахнув болісний спомин. Адже щось трапилось у Євиній каюті, ще щось безмежно похмуре, ганебне. Тепер, цієї миті, він виразно згадав про це, почув свою погрозу, жахливу погрозу, що стосувалася Грети. І чув, як Єва зойкнула.

Чоло Кінського враз вкрилося потом. І хоч зовні залишався спокійним і стриманим, проте змушений був зібрати всі сили, щоб не заплакати від ганьби.

— Ні, ні, Єво, це не я… це був не я!

В кожній людині, заспокоював він себе, живе щось від прадавнього зла, котре може несподівано заговорити в ній.

Кінський прожогом побіг по сходах. Твердо вирішив негайно піти до Єви і розвіяти страх. Хай ні хвилини більше не думає, що він здатний на таку підлість.

— Чуєш, Єво, це був не я… чуєш, Єво, — белькотів, згоряючи від сорому.

Нараз Кінський спинився. Ні! Він не піде до неї! Не хоче ще раз побачити її зблідлою, як сьогодні пополудні, коли Єва раптом уздріла його. Ні, ні, не треба, щоб вона ще раз зблідла!

«Напишу їй, надішлю коротеньку записку, сьогодні ще, зараз же: кілька слів, які мають її зовсім заспокоїти. Хай віднині Грета буде з нею, назавжди — оце напишу їй».

Відтак він майже заспокоївся. Зустрівши Уоррена Прінса, кілька хвилин погомонів з ним, навіть жартував (а сам не знав, що говорить), потім подався в одну з читалень і сховався у якийсь закуток.

25

Надвечір цього ж дня у чайному салоні вперше було вимовлено слово «айсберг». Якась мадам Шарпантьє з Нью-Орлеана одержала від свого брата, який подорожував на французькому пароплаві «Турень», телеграму про те, що їх корабель тільки-но минув три величезних айсберги. Айсберги! Нараз за всіма столами загомоніли про айсберги. Була неділя, зранку слухали проповідь преподобного отця Сміта — то була єдина розрада цього похмурого, непривітного дня.

— О, як цікаво! — загукали дами. — Айсберги! Може, й ми побачимо їх, це було б чудово!

Торочили про глетчери Гренландії, що зриваються в море, про полярне сяйво, про китів і нещасних тюленів, яких вбивають лише тому, що хутро їх таке розкішне.

Директор Генріккі, котрий сидів у чайному салоні з кількома дамами, враз неспокійно нашорошився. Оркестр, що грав у сусідньому приміщенні, змовк. Айсберги? Говорили про айсберги. Він почув про телеграму, одержану мадам Шарпантьє.

Вже сьогодні о десятій ранку з «Кельна» надійшло повідомлення, що помічено величезне крижане поле. Близько години тому подібне повідомлення вони одержали від «Сіті оф Лондон». Ясна річ, ці відомості призначалися лише для командування корабля, і він пройнявся недовірою. Невже хтось з офіцерів чи радистів прохопився словом?

— В цю пору року часто спостерігається крига на великих банках[31]! Нью-Фаундлен- да, — ненароком зауважив Генріккі і, коротко розсміявшись, додав: — А проте Терузен, який тридцять років борознить Атлантику, лише двічі бачив на власні очі айсберги — аж два рази!

Генріккі вибачився і сказав, що мусить іти. Обов'язок кличе. Він привітав мадам Шарпантьє і поцікавився, коли було відправлено телеграму з «Турені». Вона показала йому депешу. О третій годині п'ятнадцять хвилин.

— Красно дякую. Це дуже цікавить командування корабля.

Він подався на місток. Капітан Терузен сновигав туди й сюди, зігнувшись, як завше, у задумі, з сигарою в зубах. В кінці містка він за звичкою кидав довгий пильний погляд на море: від цього погляду ніщо не могло сховатися. На вахті стояв Унмак, другий офіцер.

— Ще одне повідомлення про кригу, капітане! — промовив Генріккі. — З «Турені», передано о третій годині п'ятнадцять хвилин.

Терузен спинився.

— З «Турені»? — перепитав він задумливо. — «Турень» перебуває щось миль за двісті від нас. Йде північним курсом. Цього року, мабуть, багато криги. «Сіті оф Лондон» теж кілька разів повідомляв про крижане поле. Бажає нам щасливого плавання.

Терузен знову почав міряти кроками місток. Протягом тридцяти років капітан таким.чином пройшов відстань, що дорівнює п'ятьом земним екваторам. Це він підрахував.

Ну, гаразд, вони, напевне, ще матимуть, детальніші відомості. Терузен наказав радистам збирати інформацію з усіх кораблів, що йшли поперед них. Штааль встановив зв'язок з мисом Рейс і тепер одержує всі повідомлення про погоду і кригу.

Капітан знову підійшов до краю містка і якусь мить постояв нерухомо. Сутеніло, але видимість ще була добра, незважаючи на те, що в повітрі плавала мряка.

Терузен задоволено засміявся.

— Директоре, б'юся об заклад на пляшку французького шампанського, що надвечір встановиться ясна погода. Я знаю ці банки. Якщо вдень погода ясна, то ввечері опинишся в густій каші. А після отакої погоди обов'язково вияснить ся. До того ж падає температура. Це добре.

Генріккі поставив дві пляшки шампанського, аби лише капітан виграв.

— А як почуває себе ваша дочка? Маєте відомості?

Терузен мав відомості. Вона почуває себе добре. Малій зробили операцію, небезпека тепер минула.

— А як ся має наше маленьке превосходительство? Як його там?.. Лейкос?

Генріккі знизав плечима. Він більше нічого не чув про нього.

— Цей доктор Карелл сьогодні вранці нагнав на мене страху. Спинити корабель! На цілу годину! — Терузен зареготав.

26

Єва все ще сиділа, сховавшись у темній каюті і не наважуючись увімкнути світло. Адже Кінський щомиті міг повернутися. О, вона знала його! Не мала більше сил бачити його спотворене обличчя, його дикі очі, не могла більше чути його дражливого, тремтливого голосу.

Тиша і напівтемрява каюти, куди крізь завіси з коридору пробивались кілька світлових плям, поступово заспокоїли її. Страх минув, і вона перестала здригатися при кожному кроці, що долинав іззовні.

---

[31] Мілководні місця.

В її вухах звучала погроза Кінського. Боже правий, що він замислив зробити з Гретою? Але тепер, розміркувавши спокійніше, Єва зрозуміла, що його погрози принаймні протягом найближчого часу нічогісінько не варті. Поки що Кінський, дякувати богові, далеко від Грети. З Нью-Йорка вона негайно телеграфуватиме своєму адвокатові у Відень і доручить йому вжити всіх можливих заходів. У разі потреби можна також звернутися до старої пані Кінської або до міс Роджерс, хоч Єва не полюбляла цих дам. Вони, безперечно, непогані люди і до Грети ставляться з великою любов'ю. Кінський, мабуть, хотів лише настрахати її! Але навіщо, навіщо? Вона більше не розуміла його. Дикий погляд, сіпання блідих губ… чим довше роздумувала над цим, тим ясніше усвідомлювала, що Кінський вкрай знесилений, вкрай знервований. Жахливо бачити загибель колись близької людини. Зрештою він же колись був для неї дорогий, навіщо заперечувати це? Можливо, у відчаї прийшов до неї з несміливою, останньою надією, що вона, саме вона може ще врятувати його від загибелі. Так, Кінський прийшов до неї шукати порятунку! А вона, вона не зробила жодної спроби допомогти йому!

Єва схвильовано забігала по каюті. Ввімкнула світло і відчинила двері. О, яку ганебну роль вона грала! Якщо він, заспокоївшись, повернеться, Єва спитає про справжні причини його страшного збудження, як щирий друг. Так, вона допоможе йому, якщо це в її силах.

Єва сушила собі голову. Можливо, думала, його заспокоїть довга подорож, подорож кудись на рік-два, вільна від будь- якого клопоту. Лише після тривалого відпочинку він міг би знову повернутися до діяльного життя. Єва думала про подорож на Схід. Японський і китайський театри дали б йому найдивовижніші теми, малайські гамеланові оркестри принесли б йому нове натхнення. Вона знала про досить скрутне, майже нужденне матеріальне становище Кінського, але ж у неї були гроші, в неї! І секунди не вагаючись, віддала б вона усі гроші людині, якій завдячує майже всім, чим стала. Вона могла б також знайти американського видавця, котрий дасть Кінському солідний аванс, скажімо — під оперу… Це підбадьорило б його. Чудова думка!

За дверима почулися кроки. Зайшли Марта і Вайт.

Вайт здивувався і зрадів, побачивши Єву такою спокійною після всього того тривожного, що йому розповіла Марта.

— О, — посміхнулася Єва, — я вже трохи опам'яталась.

І одразу ж заговорила про Кінського. Зараз йшлося не про неї, не про Грету, а про Кінського! Він був хворий, виснажений, нерви його зовсім здали, йому треба будь- що допомогти, ось у чім річ.

Лише тепер вона все збагнула. Фелікс прийшов до неї у розпачі, шукаючи останнього порятунку, а вона не зрозуміла його. Та тепер вирішила допомогти йому, чим тільки зможе, твердо вирішила і просить Вайта щось порадити їй.

— Перш за все треба дізнатись, як він зараз почуває себе, — сказала Єва. — Адже він не знає, що робить, зовсім несамовитий. Завтра я по-дружньому поговорю з ним.

Найкраще, мабуть, звернутися до того молодого журналіста, який живе в одній каюті з Кінським, його звуть Прінс. Єва горіла нетерпінням.

Вайт миттю підвівся. Ясна річ, він охоче спробує.

— Єво, ти обіцяєш мені замкнутися і нікого не пускати, коли я піду? Марто, ви залишитесь з Євою?

Єва дала йому дуже дивне завдання, для виконання якого він був придатний менш, ніж будь-хто. Це Вайт одразу ж зрозумів. Знайти когось на цьому гігантському судні було страшенно важко. Він минав освітлені розкішні приміщення, зазирав у коридори й салони. Довго блукав напівтемними вологими палубами. Була люта холоднеча, корабель здригався так сильно, що аж поручні вібрували.

Але саме тоді, коли Вайт уже втрачав надію на успіх, він здибав Прінса.

— Пане Прінс! — Уоррен спинився і пильно глянув на Вайта, він ледве пізнав його.

— Доктор Кранах?

Так. І Вайт почав якось ніяково і несміливо розповідати Уорренові про свою справу. Пані Кенігсгартен надзвичайно занепокоєна станом пана Кінського. Оскільки Прінс живе з паном Кінським в одній каюті, то, може, він розповість про його самопочуття.

Лише тепер Уоррен зрозумів, у чому річ. Він дуже радий зробити послугу пані Кенігсгартен.

— Охоче, охоче! — Прінс ввічливо вклонився, намагаючись вгадати, що ж трапилося.

Вчора ввечері ота несподівана розмова в каюті, сьогодні — ця тривога. Уоррен буквально згоряв од цікавості. На його думку, у пані Кенігсгартен немає жодних підстав для неспокою. Лише хвилин десять тому він розмовляв з Кінським на палубі.

— ! як він себе почуває?

— Чудово. Навіть жартував, що, до речі, не дуже характерно для нього.

— Він був спокійний?

— О, так. Я рідко бачив його таким спокійним.

Це була приємна звістка для Єви! Вайт подякував і пішов.

За кілька секунд Уоррен наздогнав його.

— Ходімо, докторе Кранах. Можете на власні очі пересвідчитись, — і повів його назад на палубу, з якої тільки-но пішли.

— Прошу, — сказав він, підходячи до освітленого вікна. — Прошу, зазирніть всередину. Бачите, он сидить Кінський, він пише. Зазирніть, зазирніть, він не дивиться у наш бік. Я цілком випадково побачив його!

Кінський сидів один у маленькому порожньому салоні за письмовим столом і швидко писав. Обличчя його, різко окреслене й бліде, було не таке, як у людини, котра щойно жартувала, але спокійне і ясне.

— Ти справді бачив його, Вайте? — спитала Єва.

Вайт посміхнувся.

— Атож, на власні очі.

Єва полегшено зітхнула.

— Просто чудасія, — промовила вона. — А я ж конала від страху, щоб він не накоїв чогось жахливого. Ну, то добре. Скоро вся ця тривога минеться.

Єва запропонувала поїсти в каюті. Сьогодні вона не могла більше бачити людей.

27

Метрдотель пан Реве під час сьогоднішнього капітанського звані я ного обіду перевершив самого себе. їдальню прикрашали дерева квітучої гліцинії, столи були вкриті горами запашних червоних і жовтих троянд. Кожне блюдо було майстерно оздоблено, риба здавалась дорогоцінними витворами майстрів барокко, люди просто не наважувались їсти її.

Величні грона й гірлянди з фруктів, винограду, апельсинів, бананів стюарди внесли до залу на плечах на довгих жердинах, подібно до біблейських ходаків, котрі поверталися з благословенної землі Ханаанської.

Наостанку в залі, який на кілька секунд поринув у темряву, затанцювали живі блакитні вогні. Це був пунш. Стюарди ходили туди й сюди, і все це виглядало, як балет блакитних смолоскипів.

Гості, збуджені шаленою швидкістю «Космосу» і думкою про те, що за добу вже будуть у Нью-Йорку, зааплодували, наче в театрі.

Капітан Терузен, на честь якого було дано цей екстравагантний обід, пробув тут ледве десять хвилин. Служба дозволяла йому лише короткий візит ввічливості.

Пообідавши, дами перейшли до бального залу, де грав оркестр. Це було справжнє свято краси, молодості і багатства. Ніколи парадний зал океанського корабля не бачив подібної картини. Напудрені плечі дам прикриті накидками з дорогого хутра, з коштовної старовинної парчі, з китайського гаптованого шовку; всюди — діадеми, діаманти, намисто. Зал буквально іскрився. Фоторепортери падали з ніг.

Директор Генріккі від імені компанії вітав гостей; задоволений, усміхнений, він у свою чергу вислухував сотні компліментів: ніколи ще не було такого корабля, ніколи — подібного капітанського обіду, ніколи — такого балу! Свою подяку він висловив дюжиною мов.

«Космос», здригаючись, мчав уперед. Корабель збільшив швидкість до двадцяти двох — двадцяти трьох вузлів і тепер йшов з потужністю в шістдесят тисяч коней.

Погода залишалась похмурою, але видимість була добра. Близько дев'ятої години з бакборту побачили вогні рибальського сейнера, який подавав світлові сигнали. Це був «Анге Габрієль» з Сен-Мало. Сейнер просив доповісти своїй компанії, що на борту все гаразд. Відколи за кормою залишилось ірландське узбережжя, це була перша шхуна, що зустрілася «Космосу».

О дев'ятій годині капітан зібрав своїх офіцерів на нараду. Надійшов ряд повідомлень про кригу.

Терузен і його перший офіцер Галлер накреслили детальний план можливого дрейфу криги. Більшість крижаних полів тепер їх не цікавила, по курсу лежало лише одне крижане поле — те, про яке повідомляли з мису Рейс. Воно було близько п'ятдесяти миль завдовжки і десяти миль завширшки. Терузен і Галлер розрахували, що вийдуть на нього десь об одинадцятій, якщо взагалі зустрінуться з ним.

Було ясно, що капітан анітрохи не боїться цього крижаного поля. Терузен тридцять років ходив по Атлантиці. Він знав, що часом можна проїхати від узбережжя Ірландії до узбережжя Штатів, не побачивши жодного судна, а айсберга — поготів. Океан був безмежний. Лише одного разу Терузен зазнав невеликої аварії під час шторму; але десять років тому він завоював собі славу відважного мореплавця, врятувавши команду італійського торгового пароплава «Мінерва», перетвореного пекельним морем на жалюгідні уламки. Два дні і ночі не відходив його корабель від цих уламків, поки на борт не було піднято всіх людей. Тоді він плавав на «Лінкольні». Газети друкували захоплені статті, його нагородили високим італійським орденом. Цю відзнаку він інколи носив дома, щоб порадувати своїх маленьких дівчаток.

Ні, Терузен не боявся. Компанія не для того довірила йому своє найбільше і найшвидше судно, сконструйоване за останнім словом техніки, щоб він застопорив машини, коли десь там плаває айсберг. Він добре усвідомлював, який престиж завоює для компанії, якщо «Космос», вже під час першого рейсу, перекриє всі рекорди. В усякому разі, був сповнений рішучості скористатися з спокійного моря і вночі летіти чортом, наскільки дозволить видимість. Адже не виключено, що завтра корабель потрапить у густий туман. Капітан наказав обом молодшим офіцерам поперемінно стояти коло вахтового на марсі, бо четверо очей бачать більше, ніж двоє.

Після наради Генріккі з Шеллонгом спустилися в машинне відділення, так як стояли — у фраках і лакованих туфлях. Там, перш як зайти в кочегарку, вони позичили пару халатів.

«Космос» летів із швидкістю двадцять чотири вузли.

— Ми йдемо тепер з потужністю сімдесят п'ять тисяч кінських сил, — підморгнувши, промовив шеф-інженер. — П'ятнадцять тисяч ще маємо в резерві, та я вже не наважуюсь…

— Головне — втриматися, — засміявся Генріккі. — В усьому треба мати ще й трохи щастя.

В кочегарці рядами стояли мокрі від поту кочегари і безупинно кидали в топки вугілля.

Генріккі не шкодував похвал.

— Оце так хлопці! — закричав він.

Компанія обіцяла кочегарам та їх помічникам подвійну зарплату, якщо вони витримають темп до Нью-Йорка!

Якийсь кочегар знепритомнів і впав, на його місце зразу ж став інший. Вранці одного кочегара відправили в госпіталь і там він умер від стенокардії. Та це нікого не цікавило.

Вперед, вперед, вперед. Тунелі, в яких оберталися вали гребних гвинтів, гриміли.

28

Близько дев'ятої години Єва і Вайт їли у маленькому Євиному салоні. Часом обмінювалися кількома словами і знову поринали у свої думки. Зрідка беззвучно заходив стюард, щоб накрити на стіл, і коли він відчиняв двері, з глибини судна долинала приглушена музика.

Єва, котра протягом останніх двадцяти чотирьох годин і ріски в роті не мала, з апетитом поїла, випила бокал шанте. Щоки її знову порожевіли, а на вологих губах заясніла легка посмішка.

Мине одна доба, і перед ними з хвиль Гудзона вирине мерехтливе громаддя нью-йоркських хмарочосів, думала Єва. Знову вона у Нью-Йорку! Звичайно, Клінглер стоїть на пірсі, і ось вони вже їдуть вируючими ву- лицями-щілинами. Вже зараз Єва відчувала неймовірну енергію, що її випромінювало це магічне місто. Нью-Йорк, Чікаго, Мілуокі, Пітсбург, Бостон — скрізь Вайт супроводитиме її. Була щаслива від думки, що цього разу вона не самотня. Як тоскно їй бувало, коли смертельно стомлена після спектаклю чи концерту, вона вечеряла в своїй самотній кімнаті або в товаристві байдужих людей. Тепер Вайт завжди буде з нею.

— Коли маємо прибути в Нью-Йорк? — звернулася Єва до Вайта, хоч вже кілька разів питала про це.

— Кажуть, десь опівночі, — відповів Вайт.

— Найпізніше — рано-вранці!

— В Нью-Йорку ми житимемо зовсім самотньо, чуєш, Вайте? Цього разу я не скори- стають з гостинності Клінглера. До того ж в опері доведеться виступати лише через тиждень!

Склянки на маленькому столі, за яким вони їли, почали повільно зсуватися — такою сильною була вібрація корабля. Поповзла ваза з квітами, що стояла на маленькому роялі, і Вайт ледве встиг вхопити її.

— Мчать, як скажені, — сказав він.

— Хай! Хай! — збуджено вигукнула Єва, і Вайт знову почув її сміх. — Хай мчать!

Вона хоче якнайшвидше залишити це судно і ніколи більше не ступить на нього!

Хоч як Єва намагалася думати про щось інше, проте думки її весь час поверталися до Кінського. Завтра вона поговорить з ним, як друг. Хай відчує, що принаймні має в світі людину, яка дорожить ним. Єва познайомить його з Гарденером, Клінглером і всіма своїми друзями. Фанатичний оптимізм та доброта і товариськість американців підбадьорять його. Вона переконає Кінського і в необхідності для нього далекої подорожі — тривалого перепочинку.

Постукали. Стюард приніс листівку від Генріккі: всі помітили відсутність на капітанському обіді пані Кенігсгартен і доктора Кранаха.

Єва передала, що нездужає. Стюард накрив стіл для кофе, і саме коли вона зібралася запалити сигарету, знову хтось постукав у двері. Та цього разу Єва здригнулася і серце її тривожно защеміло. Інстинкт підказав, що цей стукіт якось пов'язаний з Кінським.

Зайшов незнайомий стюард. Він приніс листа. Для пані Кенігсгартен. Під розписку.

Єва, збліднувши, взяла лист. Знала, від кого він, навіть не читаючи напису. Отож знову це листування! Під розписку! В цьому був увесь Кінський. Настільки важливою вважав свою особу і все, що робив.

Вона простягнула листа Вайтові.

— Я вже знала, що це від нього, коли постукали. Відкрий його, я більше не можу.

— Не хвилюйся, Єво, — Вайт повільно розірвав конверт, наморщив лоба, відчуваючи на собі Євин запитальний погляд.

— Дуже нерозбірливий почерк…

— Не поспішай! — Євині губи тремтіли.

Вайт підбадьорливо посміхнувся.

— Заспокойся, Єво, — повторив він. — Кінський пише в дуже спокійному і теплому тоні. Він просить тебе забути його сьогоднішнє роздратування, особливо його погрози, які зараз йому самому здаються неймовірними.

— Ну, то що? — презирливо кинула Єва, і очі її спалахнули.

Ах, як вона в цю мить ненавиділа Кінського. Нараз на обличчі Вайта з'явився вираз крайнього здивування:

— Зажди-но, Єво! Кінський далі пише, що вже давно зрозумів: місце дитини — біля її матері. Тепер він відмовляється від усіх своїх претензій на Грету.

— Невже? — підводячись, недовірливо скрикнула Єва. — Невже? Це неможливо, це неправда!

— Кажу тобі лише те, що тут написано,— посміхаючись, відповів Вайт. — Він дав вказівку своєму адвокатові у Відні вжити всіх необхідних заходів у цьому зв'язку і додає лист до адвоката, щоб ти могла переконатися у щирості його намірів. Просить тебе надіслати цього листа з Нью-Йорка. Ось він.

Єва похитала головою, вона схопилась і притисла руки до грудей.

— Невже? Я не можу зрозуміти його. Може, ніколи не розуміла його? Може, ми, люди, зустрічаємось і розлучаємось, так і не зрозумівши одне одного?

29

Для Уоррена Прінса це був хвилюючий вечір!

Поли довгого сюртука розходились крилами, розчервоніле студентське обличчя в темних рогових окулярах виринало скрізь у бальному залі. Він розмовляв з десятками визначних осіб, збирав враження для свого репортажу. Віолетта, з якою лише нашвидку привітався, подивилася на Уоррена таким глибоким, сердечним поглядом, що той відчував його протягом усього вечора. Хуан Сегуро сидів самотньо в кутку залу з вовкуватим виглядом, ніби збирався висадити в повітря все це товариство з його блискучими брильянтами. Він ледве відповів на привітання Уоррена. Гляньте, Харпер сміявся разом з Кітті Саллівен, а на скроні все ще носив пластир! Пополудні вони помирилися. Кітті за всіма правилами попросила в Харпера пробачення. Вона тоді була п'яна, зовсім п'яна. Ну, Харпер дуже добре знав, як часом можна упитися. Він розсміявся.

— Ол райт, Кітті. Та не робіть цього вдруге: наступного разу, я напевне, розсерджуся.

На тому й порозумілися.

Пані Холл відвела Уоррена вбік:

— Послухайте, Уоррене! Скажіть мені, що, власне, сталося поміж Хуаном і Віолеттою? Бачите, он він сидить, ніби збирається жбурляти бомби. А Віолетта наче й не знає його.

Уоррен найчарівніше і найневинніше посміхнувся:

— Не знаю, справді нічого не знаю, — і миттю щез.

Він написав двадцять рядків про капітанський обід і про бал «фей», шуби, горностаї, діадеми, Харпера, пані Саллівен, Кітті. Потім побіг на радіостанцію до Штааля, щоб відправити телеграму.

Ніч стояла прохолодна й зоряна, однак місяця не було видно. Подекуди плавали пасма туману, довгі й тонкі, як мотуззя. Одного разу навіть загула сирена «Космосу», але ще не вщухло її ревіння, як корабель уже вийшов із туману.

— Стає дедалі холодніше, — сказав Уоррен.

— Еге ж, досить холодно, — неуважливо відповів стомлений Штааль, який сидів з навушниками на голові. — Пробачте, Прінсе, я зайнятий. Чуєте, це мис Рейс. Протягом години тамтешня станція подає мені вісті.

— Попереду нас ніби є крижані поля?

Штааль більше не відповідав, він ще раз чемно посміхнувся і писав далі.

Рівно чверть на одинадцяту перший офіцер Галлер доповів капітанові про раптове зниження температури. Протягом останньої півгодини ртутний стовпчик упав аж на шість градусів і показував тільки декілька градусів вище нуля. Терузен з циркулем у руках схилився над картами. В штурманській рубці панувала незвичайна тиша, чути було навіть слабке цокання хронометра на столі. «Космос» перебував на південному сході від Нью-Фаундленда. На північному сході на карті червонів маяк миса Рейс, а на захід великою дугою розташувалися плавучі маяки Амброза і Нантакета, — кінцевої мети «Космосу».

Терузен важко підвівся, відкусив кінчик сигари.

— Ось воно, крижане поле, Галлере! — він іронічно засміявся і вийшов на місток.

Ніч дедалі яснішала, заблищали зірки. Лише над самим морем, що лисніло, як олія, і ледве ворушилось, ще тяглися поодинокі напівпрозорі віхті туману.

— А що я казав? За півгодини матимемо найзорянішу ніч з усіх можливих.

Він подзвонив у машинне відділення і наказав доповісти кількість обертів. Потім велів принести кави. Цієї ночі спати йому не доведеться. Хіба що лише на світанку.

— Справді холоднеча, — сказав він.—Але б'юся з вами об заклад, Галлере, що ми не зустрінемо крижаного поля! Атлантика більша, ніж люди гадають.

Вахтовий на марсі пробив склянки. Було пів на одинадцяту.

Уоррен в своєму фраці немилосердно змерз і пішов униз, щоб взяти в каюті пальто і шапку.

На своє здивування він побачив Кінського у піжамі, вже готового спати. Той ходив з кутка в куток і курив. Як і завжди, в каюті пахло есенціями.

— Хіба вже так пізно? — поцікавився Уоррен.

— Ні, ні, просто сьогодні я страшенно стомився, — відказав Кінський.

Обличчя його було бліде й суворе, але говорив він абсолютно спокійно…

— Ось тільки почекаю стюарда, він має принести розписку про вручення одного листа.

В цю мить загула сирена «Космосу».

— Чуєте, чуєте? — стривожено, як здалося Уорренові, сказав Кінський і кивнув угору, звідки долинув звук. — Мідні тромбони!

Уоррен сказав, що ніч буде зовсім ясна.

Постукав стюард і передав Кінському листа, якого той взяв ніби з полегшенням. Він навіть зашарівся і дав стюардові долар чайових. Уоррен помітив це у дзеркало.

— Слава богу! — зітхнув Кінський, ніби позбувшись важкого тягаря. — Тепер я можу спокійно спочити.

Уоррен пішов.

— Надобраніч!

— Надобраніч!

О дванадцятій бал скінчився, і, власне, й Уорренові час були йти спати. Але вже протягом усього дня він відчував якесь дивне збудження (ніби щось передчував, говорив він згодом) і не хотів ще спати. Пішов у бар. Справді, в цьому барі щоночі траплялися

пікантні пригоди, поки він хропів у своєму ліжкові, як той обиватель! А втім, йому довелося розчаруватися. Там було з десяток чоловіків і дам, які зайшли щось випити перед сном. Оце й усе. Вони базікали й сміялися, і бармен — русявий сухоребрий швед пан Ділленс гримів за стойкою посудом, збиваючи коктейлі. Харпер сидів, як і щовечора, за своїм віскі. Він грав у покер з двома панами — хліботорговцем Уолкером з Денвера і могутнім маклером по продажу земельних ділянок Майкльсоном, надзвичайно товстим чолов'ягою. їхні ставки були просто сміховинні, вони грали не заради виграшу, а лише для того, щоб згайнувати час. Відтоді як одного разу на «Лузітанії» банда шахраїв протягом ночі видурила в нього десять тисяч доларів, Харпер уникав високих ставок.

Уоррен опустився на високий стілець і замовив коктейль з мартіні. Заходили нові відвідувачі. І раптом коло дверей почувся знайомий приглушений сміх. On the way to Mandalay, where the flying fishing play[32]!

Це був Генріккі, бездоганний з ніг до голови, в сліпучій манішці, з копицею сивого волосся, що виблискувало, як коване срібло. Він привів Кітті і Жоржетту і ще з півдесятка молодих, вродливих дам.

— Послухайте, Прінсе, — сказав директор, поблажливо посміхаючись, — увесь день мене переслідує невідступна ідея: хочу перекласти на німецьку мову вірші Кіплінга. Та щось не дуже виходить. Послухайте, ви ж бо, наскільки мені відомо, щось на зразок лінгвіста.

Він, очевидно, був у найкращому гуморі і мав усі підстави для цього.

— Хелло, Харпере! — покликала Кітті. — Ми прийшли випити з вами чарку і остаточно помиритися.

— Охоче, охоче, — неуважливо відповів Харпер, який саме тасував карти. — Та чи не краще буде, Кітті, коли ми взагалі забудемо все це?

Однак Генріккі зауважив:

— Щоб правильно оцінити людину, досить знати, як вона реагує на лестощі і як сприймає образи.

Та вже хвилин через десять бар спорожнів, і лише за одним столом нудилися картярі. «От не везе!» — подумав Уоррен. Гладкий Майкльсон з Чікаго так позіхав, що видно було всі золоті коронки в його пащі. Харпер злякався! Як і щовечора, настав страшний момент, коли його збиралися залишити самого. Він взяв у бармена гральні кості і загримів ними, щоб прогнати сон від своїх партнерів. Навіть підвівся.

— Зіграєте з нами, Прінсе?

Та в цю мить Харпер хитнувся, ніби п'яний, і вхопив свою чарку віскі, щоб вона не перекинулась. На стойці розбилася склянка. Що це?

Гладкий Майкльсон з Чікаго підвівся і дебелими руками схопився за спинку крісла.

— Землетрус? Я одного разу пережив у Мехіко землетрус. Що це таке, бармене? — спитав він таким тоном, ніби бармен зобов'язаний усе знати.

Русявий бармен розсміявся.

— Хвиля, пане Майкльсон, — відповів він.

— Великий вал.

— Хвиля? Але ж море зовсім спокійне.

В усякому разі пароплав зробив дуже дивний рух, наче раптом різко повернув убік. Уорренові здалося, ніби корабель несподівано піднявся, щоб наступної миті м'яко осісти. Він інтуїтивно відчув, що трапилось щось недобре.

Дебелий пан Майкльсон позіхнув і вийшов на палубу, не зачинивши за собою дверей. За хвилину повернувся.

— Нічого! Це нічого! — сказав він.

Харпер знову загримів кістьми.

— Вперед! Ваші ставки, панове!

---

[32] Дорогою на Мандалай, де бавляться летючі риби (англ.) — рядок з Кіплінга.

Однак Уоррен квапливо попрощався і вийшов. Він не зразу збагнув у чім річ, що його так стривожило. Та за хвилину йому це стало ясно: машини раптом змінили свій ритм. А тепер… тепер… вони змовкли. Оте безугавне гупання внизу враз завмерло. Чи не помилився він? Уоррена охопив жах. Він побіг безлюдною палубою, злетів поверхом нижче, поверхом вище — на темний бак. Несподівано перед ним з мороку виросла постать і закричала:

— Чого вам тут треба?

Згодом він пригадав, що це мав бути маленький кремезний Унмак.

Тієї ж миті на щоглі спалахнув прожектор і почав нишпорити по носовій частині корабля. Там лежала крига — уламки, брили, купи криги.

Кремезна постать знову обернулася до Уоррена.

— Чого вам тут треба? Йдіть-но звідси!

— Що трапилось?—пробелькотів Уоррен.

— Нічого не трапилось!

Уоррен побіг на середню частину корабля. Він так злякався, що відчув удар у серце: о, так, щось трапилось! «Космос» наскочив на айсберг!

Він щодуху помчав нагору до радіостанції і на останніх сходах, знову відчувши поштовх у серце, від страху спинився: а якби ти пішов спати, Уоррене? Що тоді?

Частина 3

1

Незабаром після першої години вахтовий на марсі в тьмяному світлі зірок помітив перед носом корабля підозрілу тінь — невиразну темну масу, яку можна було розрізнити лише тому, що вона залишалась нерухомою на фоні рівномірного погойдування морської гладіні. Вахтовий тричі сильно вдарив у дзвін і, спрямувавши мегафон на капітанський місток, закричав:

— Попереду айсберг!

Миттю кермо корабля було повернуто, і ніс «Космосу» повернувся на кілька румбів ліворуч. Машини застопорили, потім повільно дали задній хід і зупинились. Вахту ніс Галлер, його маневри були блискавичні і точні. Одночасно він включив електричні рубильники, задраївши водонепроникні переділки.

Терузен майже до першої години стояв на містку і, лише добре змерзнувши, пішов у штурманську рубку, щоб зробити записи в бортовому журналі. Він саме писав, коли м'яким поштовхом його кинуло на стіл. Терузен схопився, враз його обдало жаром. Маневр корабля був тривожний, але на якусь мить капітанові здалося, що то йому запаморочилася голова. Та враз сполохано задеренчав машинний телеграф. Машини змінили хід. Миттю Терузен опинився на містку.

— Що трапилось, Галлере? — кинув він у напівтемряву і не впізнав власного голосу.

— Капітане, ми наскочили на айсберг чи уламки корабля! — відповів з темряви Галлер.

— Переборки задраєні? — спитав Терузен, уже опанувавши себе.

— Так, задраєні!

Терузен ввімкнув прожектор на фок-щоглі, і сліпучий світловий конус обережно почав обмацувати носову частину корабля. Потім, поволі обертаючись, освітив море. Видно було дрібні брижі, подекуди над водою стелилися тонкі смуги туману. Більш нічого не можна було побачити. Капітан подав сигнал тривоги для офіцерів та інженерів. Він подзвонив на радіостанцію і наказав Штаалю приготуватися для можливих передач. На звичайно темному містку спалахнули лампи.

Теле, помічника Штааля, розбудив телефонний дзвінок. Він, позіхаючи, почав натягувати брюки. Глянув на годинник: було п'ять хвилин на другу.

— Що трапилось? — спитав помічник, зрозумівши, що пароплав стоїть. — Ми зупинилися? В чім річ, Штааль?

Штааль знизав плечима.

— Не знаю, — відказав той стомлено,— здається, ми на щось наскочили.

І почав вистукувати ключем позивні «Космосу»: MGX, MGX, MGX. Теле розсміявся.

— А я нічого не помітив, ну—нічогісінько! MGX, MGX, MGX!

Ще десять хвилин тому Штааль говорив з «Сіті оф Лондон», і радист Хілл побажав йому доброї ночі. Може, він ліг спати? Недавно мав також зв'язок з мисом Рейс. MGX, MGX, MGX!

Штааль одягнув навушники і напружено вслухався в ефір.

— От халепа! — бідкався він. — Невже всі там позасинали?

Раптом почувся стукіт у вікно. Спочатку обережний, потім настирливий. Штааль пізнав схвильоване обличчя Уоррена, той вимахував перед шибкою якимсь папірцем:

— Телеграма! Десять слів! В ім'я старої дружби!

Штааль наморщив лоба. MGX, MGX, MGX! Здригаючись від нервового напруження, він вслухався в ефір. Ніхто не озивався. Може, радіостанція, яку сьогодні полагодили, знову зіпсувалася?

— Лише десять слів! Я прошу вас, Штааль!

— Уоррен благально жестикулював.

Теле, який вже надів свої брюки, вийшов до нього.

— Прінсе, не заважайте нам — ми терміново шукаємо зв’язку.

Та здихатися Уоррена Прінса було не легко.

— Це ви, Теле? Прошу вас, я хочу передати лише десять слів. Невже не знайдете часу для десяти слів? Я вічно дякуватиму вам!

На палубі почулися тверді кроки.

— Забирайтеся до дідька, пане! — зненацька розлігся з темряви гучний металевий голос. — Геть звідси!

Уоррен впізнав імпозантну постать Галле- ра і обурено випростався.

— Я Уоррен Прінс з нью-йоркського агентства «Юніверс-прес», — закричав він.— Від імені американської преси протестую проти вашого поводження, пане Галлер!

— Протестуйте бодай від імені пекла, але йдіть звідси, будь ласка! — і Галлер швидко пройшов повз Уоррена, не звертаючи більше на нього уваги. Прінс ретирувався, вирішивши мобілізувати проти Галлера всю американську пресу.

Галлер зайшов у приміщення радіостанції.

— Ну й типи, оці газетярі, — сердито сказав він. — Нічого не втямить той молодик! Ви встановили зв’язок, Штааль?

MGX, MGX, MGX!

Штааль, з навушниками на голові, жестом попросив не заважати йому. На блідому рівному чолі густо проступили дрібні краплі поту. Минула хвилина, друга.

MGX, MGX, MGX!

Минула ще хвилина, тепер піт повністю вкрив високе чоло Штааля. Нараз, тамуючи подих, він розібрав тихеньке, ледве чутне сюрчання. Це був «Сіті оф Лондон». Хілл з «Сіті оф Лондон» саме збирався вимкнути передавач, коли несподівано почув виклик Штааля. Той попросив його підтримувати зв’язок: він, очевидно, має передати важливі повідомлення. «Космос» зазнав аварії. Раптом в приймачі щось загуло. Мис Рейс.

Штааль полегшено зітхнув і витер піт.

— Є зв’язок, пане Галлер! — сказав він. — З «Сіті оф Лондон» і мисом Рейс.

— Це добре! — відповів Галлер і, вже стоячи в дверях, додав: —Ми вскочили в страшну халепу, панове, в страшну халепу! Будьте напоготові.

Сонними коридорами корабля котилися приглушені звуки гонгів. Біля кожної двері гонг затихав і стюард півголосом говорив:

— Вставайте, будь ласка, і вдягайтеся! Корабель зазнав аварії. Не хвилюйтесь!

І вже гонг віддалявся, і знову звучав тихий голос стюарда:

— Вставайте, будь ласка, і вдягайтеся…

Нараз у коридорах, на сходах і в салонах спалахнуло яскраве світло, як під час свята.

В каютах почулися заспані голоси, захлюпала вода в умивальниках. Повідчинялися двері, і пасажири в нічному вбранні повитикали голови в коридори:

— Слухайте, стюарде, що скоїлося?

Але стюард не відповідав. Він уже стояв біля інших дверей:

— Вставайте, будь ласка, і вдягайтеся! Корабель зазнав аварії. Не хвилюйтесь!

2

По кораблю, що прокинувся від глибокого сну, пройшов трепет. Тривожний дзвін гонгів і шепіт стюардів виповнив серця пасажирів невиразним страхом. Вони ледве розуміли, що їм казали, однак слова «вдягайтеся…», «аварія…», «не хвилюйтеся…» гострими голками проникали у вуха, хоч який глибокий був їхній сон. Спантеличені і занепокоєні, вони поволі заповнювали коридори. Дехто на ходу закінчував свій туалет, а у

вухах ще звучали сигнали гонгів. Чоловіки, намагаючись бути спокійними, заговорили, декотрі жартували і сміялися, тим часом як жінки все ще тривожно допитувались: що сталося? Чому їх розбудили? Аварія? Яка аварія? Нічого не сталося, майже нічого! Вони зачепили айсберг, але зіткнення таке легке, що ніхто в каютах нічого й не відчув. Капітан розбудив пасажирів лише через надмірну обережність.

Салони повільно виповнювались заспаними, все ще трохи розгубленими людьми, які схвильовано гомоніли і розпитували одне одного.

Айсберг? Та чи можливо таке? Все це схоже на поганий сон! Менш як дві години тому вони спокійно полягали спати, і ось маєш — глупої ночі їх розбудили. Чоловіки намагалися приховати страх, що причаївся в них. Та через якийсь час, коли пасажири повністю очуняли і переконалися, що світло й досі горить, а «Пальмовий дім», і зали, і салони, як і завше, стоять на своєму місці, що, отже, і справді не трапилось нічого або майже нічого істотного, вони навіть почали жартувати. Чи не правда, ще сьогодні пополудні за чаєм так багато було говорено про айсберги, коли пані Шарпантьє одержала телеграму від свого брата з «Турені»? Аж ось вони навіть зіткнулися з одним таким айсбергом, і ніхто його не бачив! Ніхто! Кажуть, навіть офіцери на містку. Це айсберг, схований під водою, — буває й таке.

Пан Папе, шеф-стюард, як завжди, мав урочистий вигляд, і його великі блакитні очі промінилися увагою й турботою. Стюарди розносили чудову гарячу чорну каву у крихітних чашечках. Пасажири вже трохи звикли до нового становища. Власне, це досить цікава й незвичайна пригода. Буде що розповідати! Бо ж не часто буває, щоб великий пасажирський пароплав зіткнувся з айсбергом? Мабуть, ніколи. Ясна річ, вони спізняться на кілька годин… можливо, навіть на цілий день, та що тут вдієш?

Кілька бізнесменів спробували піднятися вгору, на радіостанцію, щоб телеграфувати про своє спізнення, але вони дісталися лише до шлюпкової палуби, а там двоє матросів перепинили їм шлях.

В «Пальмовому домі» з'явився директор Генріккі. Його зразу ж оточили і атакували запитаннями. Він, як завжди, був бездоганно вдягнений, з блискучою сивою шевелюрою. Навіть свіжо виголений і напудрений, в той час як інші чоловіки ще ходили з колючими бородами. Директор Генріккі був трохи блідий, що цілком зрозуміло, але посміхався своєю звичайною, люб'язною посмішкою, якій ніхто не міг протистояти. Його посмішка і впевненість вселяли спокій. Він з жалем підняв пещені руки.

— Рекорд! Рекорд! Тепер це — прекрасна мрія!

Щодо іншого, то хай не турбуються. «Космос» має дванадцять водонепроникних переділок і збудований так, що не може потонути. Він знизав плечима.

— Командування корабля ні в чому не винне, — сказав він, ніби вже зараз готуючись до свого захисту.

Кур'єрські поїзди також часом спиняються, коли псується машина.

Він поговорив ще трохи, зробив кілька дотепних зауважень з приводу божих примх, потім вибачився і повагом пішов. Та ледве дістався палуби, відразу забув про всі хороші манери і чимдуж майнув до капітанського містка. «Оп іЬе \уау іо Мапсіаіау»,— ще й досі, навіть у цю мить, його переслідували вірші Кіплінга… Тепер, у ці хвилини, Шеллонг і старші офіцери були внизу, в трюмі корабля, з'ясовуючи масштаби пошкоджень. «Боже поможи, боже поможи, щоб цього разу все добре скінчилося», — благав Генріккі, упрілий від хвилювання. Він ладен був заплакати.

Поступово заповнився і салон для курців. Чоловіки запалили сигари, дами — сигарети. На столах стояли підноси із сендвічами. Стюарди приносили напої, а подекуди вже почали тасувати карти. В одному з кутків сиділи троє дівчат Холл із своєю матір'ю. Дівчата курили і при цьому, позираючи в маленькі люстерка, захоплено маніпулювали пушками для пудри і губною помадою. Віолетта приколола фіалки, які вранці подарував їй Уоррен. Всі троє, як завше, були чарівні, мов свіжі троянди під ранковим сонцем. Стомлена пані Холл куняла.

Харпер-молодший і досі ще сидів у барі. Його колишні партнери пішли глянути на своїх дружин, але натомість з'явилося кілька інших пасажирів, і Харпер почав нову гру. Власне, йому ця пригода навіть подобалася: не треба було йти спати. Він збуджено гримів кістьми, а маленький русявий бармен точнісінько, як і досі, збивав коктейлі.

— Ми відчули маленький поштовх, — розповідав він, — зовсім м'який поштовх, ніби од великої хвилі, не сильніше.

Ага, ось прийшли й дами! В бар зайшли Кітті й Жоржетта, вони тремтіли від холоду, хоч і були в шубах.

Кітті голосно засміялася.

— Глянь! Харпер! — здивувалась вона.— Ви ще й досі тут чи вже знову прийшли сюди?

— Я ще досі тут! — відповів Харпер і запропонував дамам коктейль.

Харпер щиро втішався усім цим. Жоржетта була в елегічному настрої і тихенько наспівувала: «О, parle-moi d'amour»[33].

Стюард голосно вдарив у гонг перед каютою пані Саллівен.

— Одягніться, будь ласка! Корабель зазнав аварії!

Пані Саллівен заверещала в своїй каюті. Вона не хотіла вставати, нізащо. -

— Катарина, скажи йому, хай забирається геть! Я не встану, я на цю каюту витратила купу грошей і можу вимагати, щоб мій сон шанували.

— Але ж корабель зазнав аварії, Розо!

— Хай не ловлять гав! За віщо ж їм платять?

Його превосходительство Лейкос також почув глухий дзвін гонга. Він саме сидів у ліжку, виснажений, з розкошланою білою бородою, очі його гарячково блищали. Температура знову різко підскочила. У хворобливій уяві звуки гонгу виростали в гучну музику полків, що рушали в похід. Майоріли прапори. Він стояв на балконі урядового палацу і щоразу, коли схилявся прапор, урочисто вітався, сповнений зворушення. Чув цокання тисяч кінських підків, бачив блиск салютуючих офіцерських шабель.

— Будь хоробрий! — гукнув він якомусь знайомому. — Чуєш! Повертайся здоровий назад!

Одного разу він побачив, як на балкон до нього вийшла Жоржетта. Вона щось жваво говорила, і йому насилу вдалося спровадити її. Невже ця дурепа не бачить, що Лейкос виконує урочистий державний акт? Цокали копита, майоріли прапори. Потім прогуркотіли батареї… І, сидячи в ліжку, спершись на руки і погойдуючись — вперед і назад, Лейкос знову урочисто вклонився.

3

Уоррен Прінс заскочив на хвилинку в бар, щоб випити чарку коньяку — він здорово змерз. Харпер, торохкаючи кістьми, озвався до нього, але Уоррен лише пробурмотів щось і знову вибіг на палубу. Він тремтів від хвилювання. Шумів водоспад: то працювали насоси, викидаючи в море воду з протараненого судна.

Тепер Уоррен зрозумів поведінку цього пана Галлера. Зрештою він не був дурнем і збагнув, що радисти мають зараз багато клопоту. А проте його мучив пекучий біль: якби йому вдалося передати свої десять слів! Якби, якби! Лише йому одному! Сьогодні він був би найвідомішим і найбільш високооплачуваним журналістом у Штатах!

Прінс гасав по всьому кораблю, був скрізь: о, цієї ночі ніщо не мусить лишитися поза його увагою, ця ніч може стати вирішальною в його житті! У салоні для курців він побачив Віолетту з його фіалками на грудях, але не мав ні секунди часу навіть для неї.

На протилежність прогулянковим, верхні палуби були ледве освітлені. Кілька ламп горіли на сходах, що вели на шлюпкову палубу і капітанський місток. Над ним жевріли

[33] Розкажи мені про любов (франц.)

три червоні башти димарів; освітлені лампами, схованими біля їх фундаменту, вони, як завжди, вирізнялися на тлі темного нічного неба.

А там, у мороці, розляглось море, мовчазне і моторошне, — безмежна грізна пустеля, темна і нещадна. Поодинокі зірки були немовби огорнуті серпанком — кожна окремо. А поміж ними — чорне небо. Рідкий дим видирався вгору по стінах корабля, стелився вздовж вологих поручнів. Ніколи в житті Уоррен не бачив такої страшної картини запустіння і безпорадності.

Він здригнувся, почувши швидкі кроки. Широко ступаючи, сходами підіймався Генріккі. За ним пройшли ще кілька чоловіків. Один з них ступав через три сходинки. То був Шеллонг, Уоррен пізнав його біле оксамитове волосся.

Якийсь час угорі панувала тиша. Ані звуку. Корабель стояв ніби мертвий. І тільки шуміла вода, випльовувана насосами.

Потому нагорі знову залунали кроки. І знов з'явився Шеллонг з своїми супутниками, а по хвилі пройшов і Генріккі, сам. Він спускався поволі, спиняючись на мить на кожній сходинці — ніби не в змозі триматися на ногах. Вийшовши на палубу, директор надовго застиг неподалік від Уоррена. Ляснув себе руками по обличчю, так що аж Уоррен почув, і тяжко, тужно застогнав. Потім хисткими кроками подибав уздовж палуби і зник.

Кепські справи, подумав Уоррен, і мороз пішов йому поза спиною. Кепські справи! У вухах бринів болісний стогін Генріккі. З безжального, холодного моря зринав страх, і серце хололо в грудях. Підсвідомо, без певної мети він подався в каюту і склав свої папери, свої записні книжки з начерками роману. «Кепські справи!» — невгаваючи билося в голові, поки він механічно порпався у своїх паперах. Коштовності? О, коштовностей Прінс не мав.

Каюта була освітлена так само яскраво, як і раніш. Кінський все ще спав на ліжкові нерухомо, повернувшись обличчям до стіни. Уоррен так склав свої речі, щоб в разі потреби можна було в будь-який момент взяти їх. Хтозна, що буде далі.

У коридорі знову задзвенів гонг, але цього разу гучно і вимогливо.

— Пане фон Кінський! — голосно кликнув Уоррен. — Пане фон Кінський. Вставайте. Ми зазнали аварії!

Кінський не ворушився. Уоррен пішов.

4

Те, що доповіли Шеллонг і перший інженер, було страшним. «Космос», як бритвою, розпоротий айсбергом під ватерлінією майже на сорок метрів від носової частини. В перших чотирьох відсіках вода вже піднялася на п'ять метрів. Шеллонг, такий же білий, як його коротко підстрижене оксамитове волосся, зобразив на кресленні пробоїну. Ось тут п'ята переділка! Вона нижча за попередні чотири переділки носової частини. З метою економії компанія свого часу примусила його наступні переділки зробити нижчими. Та про це Шеллонг промовчав, він лише вказав .на небезпеку, яка виникне, коли вода в кораблі підніметься ще вище, — тоді було б затоплено п'ятий відсік, і це загрожувало б третьому котельному відділенню. Насоси працювали на всю потужність, доповнив шеф-інженер доповідь Шеллонга, але дуже сумнівно, щоб вони могли впоратися з масою води, що прибувала.

Генріккі непомітно втер на лобі піт. Галлер і маленький, кремезний Унмак стояли із зосередженими обличчями, але жодним жестом не виказували своїх думок.

Звичайно Терузен мав вигляд сивоголового сільського пастора, який багато пережив, скоріше поблажливого, аніж суворого. А тепер він стояв, спершись на шафу з картами, і від внутрішнього напруження обличчя його було тверде і гладеньке, як жовтосіра галька. Він мовчки дивився на пробоїну в «Космосі», зображену на кресленні. Потім повільно кивнув.

— Дякую, панове! — сказав капітан голосно, і ті, вклонившись, пішли.

Генріккі збирався ще залишитись, але Терузен взагалі не помічав його, отож пішов і він.

Терузен кілька хвилин міряв кроками каюту, потім, спершись на кулаки, знову схилився над кресленням. Похитав головою… Справа була серйозною! Авжеж! Визначити пошкодження, яких зазнав корабель, мали інженери, а не він, але інженери, здається, досить стривожені. Він бачив перед собою їхні обличчя. Ще якийсь час Терузен постояв у глибокій задумі, потім подався на радіостанцію.

Побачивши холодне і тверде обличчя капітана, Штааль і Теле злякалися. Теле все ще одягався, на ньому вже був жилет.

— Ви готові, Штааль? — спитав Терузен.

Так, Штааль був готовий.

— Передайте SOS, — сказав спокійно Терузен, не дивлячись ні на Штааля, ні на Теле. — Ми зіткнулися з айсбергом і просимо допомоги.

Він поклав на стіл Штааля списаний аркуш.

— Ось наші координати.

Штааль розгублено, майже недовірливо втупився в Терузена. Стомлене обличчя його взялося синюватою блідістю.

— Прошу доповісти мені! — коротко наказав Терузен і пішов.

Він повільно простував до містка і дивився вгору, на зірки. То були недобрі зірки. Похмурі і тьмяні. Вони берегли свої таємниці, вони були нещирі. Терузен наморщив лоба. Чутно було шум води, яку насоси викидали в море. «Ми занадто швидко йшли, — подумав Терузен, — тут нічого не скажеш. Якби не цей директор, я робив би, ну, скажімо, шістнадцять вузлів — тоді біда була б не така страшна. А цьому Генріккі забагнувся рекорд!»

Теле посміхнувся і, дивлячись услід капітанові, шепнув:

— У старого нерви не витримали! Чи він здурів! SOS!

Але Штааль заперечливо похитав головою.

— Кажу вам, Теле, справа серйозна. Я знаю Терузена. Допомагайте мені.

MGX, MGX, MGX! Шість раз Штааль енергійно і чітко відстукав SOS. Три крапки, три тире, три крапки. «Зіткнулись з айсбергом і просимо допомоги. 40 градусів 46 мінут північної широти, 50 градусів 14 мінут західної довготи».

Він вслухався в ефір і чув, як калатає його серце. Ніхто не озивався. Штааль повторив передачу.

Нарешті він почув тихе сюрчання. Це був «Сіті оф Лондон», який мав дуже слабку радіостанцію. Хілл з «Сіті оф Лондон» відповідав, що зрозумів. «Прошу ще раз ваші координати».

«40 градусів 46 мінут північної широти, 50 градусів 14 мінут західної довготи»,— відповів Штааль.

Знову застрекотів «Сіті оф Лондон», але нараз його перебило дзижчання мису Рейс. Штааль ясно і виразно чув, як мис Рейс повторив його координати і потім додав, що «Космос» наскочив на айсберг і просить допомоги.

Штааль ледве не знепритомнів, обличчя його вкрилось потом, так вимотало радиста страшне напруження останніх хвилин.

— Дайте сигарету, Теле! — попросив він.

— Підіть до Терузена, доповісте йому.

Теле накинув на плечі піджак і вискочив.

Ще кілька хвилин тому цієї тихої нічної години в ефірі було абсолютно спокійно. А тепер в навушниках стояв безладний гомін. Штааль почув «Кельн», який пропонував свою допомогу, «Аравію», «Амстердам», «Савойю», а поміж ними — дзижчання незнайомої материкової станції. Зненацька здригнулася вся Атлантика від Америки до Європи. SOS! Три крапки, три тире, три крапки — найстрашніший сигнал на морі.

MGX, MGX, MGX! Це був «Космос». «Космос»! Вони допитувались про подробиці. Штааль не міг вже нічого розібрати.

Він сильно стукнув ключем і попросив заспокоїтися, але його радіохвилі не могли вже заглушити тривоги, що зчинилася. Тимчасом потужна станція, мабуть мис Рейс, передала далі його прохання, і в ефірі стало тихо. Штааль якусь хвильку почекав, і тоді знову заговорив мис Рейс: «Космос» зіткнувся з айсбергом, просить допомоги. 40 градусів 46 мінут північної широти, 50 градусів 14 мінут західної довготи». Славний хлопчина отой з мису Рейс!

Штааль передав: «Дякую, мис Рейс».

Так, бог свідок, — він зробив усе можливе, і взагалі йому пощастило. А що якби апарат у цей момент зіпсувався! Тепер же сотні пароплавів на Атлантиці знали про все. Знали, що «Космос» безпорадно стоїть в районі банок, розбитий, знищений айсбергом, який спустився з Арктики, з Гренландії, несучи на собі прокляття пекла. В радіорубках усіх цих сотень пароплавів перед своїми апаратами сиділи розгублені і вражені радистй: «Космос», найбільший у світі корабель, просить допомоги! Неймовірно!

Повернувся Теле. Приніс чашку кави і поставив її коло Штааля.

— Невеселі справи! — сказав він. — Хай йому чорт!

Ефір знову виповнили безладні голоси. Було майже неможливо зорієнтуватися в цій плутанині знаків морзе. Та нарешті Штааль з неймовірними зусиллями встановив, що поблизу «Космосу» знаходяться три пароплави, які зголосилися подати допомогу: «Сіті оф Лондон» йшов попереду їх, на відстані шістдесяти миль, «Аравія» — на сімдесят миль позаду, «Кельн» — сто миль на південний схід. Ці три кораблі обіцяли підійти якнайшвидше. Всі вони змінили курс (пасажири про це нічого не знали) і крізь ніч помчали назустріч «Космосу», ризикуючи розбитися об лід. Вільні від вахти стали на свої місця, щоб витиснути з машин найбільшу швидкість. «Кельн» радирував, що збільшив швидкість з п’ятнадцяти до вісімнадцяти вузлів. «Покладіться на нас!»

Штааль записував. Хай Терузен підрахує, коли вони зможуть дістатися сюди.

— Передайте це на місток! — він подав аркуш Теле і ковтнув кави.

Штааль ледве стояв на ногах від утоми — шістнадцять годин не відходив від апаратів.

Загудів мис Рейс.

— Скільки приблизно зможете протриматись?

Що за дурне запитання?

— Не знаю, — стомлено відказав Штааль, — я весь час подаватиму відомості.

Знову мис Рейс: «Амстердам» перебуває за двісті миль і йде до вас із швидкістю двадцять вузлів».

«Сіті оф Лондон» повідомляв: «Йдемо чотирнадцять вузлів, тримайтеся».

5

Коли Вайт через кілька хвилин після тривожного сигналу гонга зайшов до Євиної каюти, він, на своє здивування, застав Єву вже зовсім одягненою. Вона поспала дві години, добре відпочила і зараз виглядала дуже спокійною. Щоки її ще рум’янилися після сну, як у дитини. На кріслі лежала напоготові шуба, а на столі розкладені листи, фотографії і деякі коштовності. Єва саме акуратно складала всі ці речі у свою сумку.

— Я запаковую свої коштовності, Вайте,— сказала вона бадьоро, майже жартівливо. Це вчорашні листи, адже ти знаєш… Мені ні в якому разі не можна їх забути. Тут ще деякі прикраси, хоч і не дуже цінні, але мені не хотілося б їх втратити. А ось мій талісман, — вона показала фотографії Грети. — Не забути б Зеппля! Як бачиш, я готова до всього.

Вайт був вражений її мужньою поведінкою і похвалив за передбачливість.

— Хоч цей директор Генріккі і запевняє, що небезпека нам не загрожує, — сказав він, — але треба бути готовими до всього. Зрештою Генріккі може і не знати справжнього становища.

— Може не знати? А що ти думаєш, Вайте?

Вайт знизав плечима.

— Я?

Він був дуже стривожений, хоч намагався не виказувати цього. Було ясно, що маса в п'ятдесят тисяч тонн, яка летіла з швидкістю двадцять чотири морських милі, несла в собі неймовірну енергію; коли вона натрапить на гідний опір, наслідки мають бути катастрофічними. Можливо, корабель протаранений так, що в найближчі десять хвилин просто потоне. Такої думки він був як інженер, але не висловив її вголос. Проте сказав тільки, що аж ніяк не поділяє сліпої впевненості Генріккі, не дуже вірить також в його дванадцять водонепроникних переділок, однак вважає, що в найгіршому випадку «Космос» протримається на воді близько десяти годин. А за цей час, безперечно, надійде допомога. Звичайно, дуже можливо, що корабель взагалі не потоне!

Єва уважно глянула в ясне, красиве обличчя Вайта. Вона зблідла.

— Справа значно серйозніша, ніж я гадала! — тихо промовила вона і, схопившись, одягла шубу. — Ходімо, може почуємо щось нове!

Марта виткнула голову з спальні, од страху вона заїкалася:

—. Ти повернешся, Єво?

— Авжеж, повернусь! — розсміялася Єва і додала, звертаючись до Вайта: — Марта страшенно боїться.

Марта передчувала нещастя, як тільки ступила на цей корабель. А під час рейсу ще трапились обставини, які зміцнили ці передчуття: Кінський! Але про це Єва не говорила. До того ж останньої ночі Марті приснився страшний потоп.

Пасажири в «Пальмовому домі» також були вражені, побачивши Єву — свіжу й безтурботну. Уоррен Прінс буквально рота роз- заявив. Яка жінка! — подумав. Яка витримка!

І голос її звучить безтурботно. Вона не боїться! Більшість пасажирів уже давно втратили свою колишню впевненість. Люди з жахом відчували, що підлога під їхніми ногами, крісла, в яких вони сиділи, нахиляються дедалі більше. Яка жінка! Вона вселяє у всіх мужність! Так думав Уоррен Прінс і так згодом писав.

Але пасажири разом з Уорреном і не підозрівали, що Єва стримувала себе найвищим зусиллям волі. Насправді вся вона була суцільною болісною тривогою, о, вона страшенно боялася. Вона побоювалась найгіршого; Марта заразила її своїм жахом. Єва тремтіла від страху, що, можливо, не побачить свою кохану маленьку дівчинку, тепер, коли Грета повністю належала їй! Вона молилася господу богу, пристрасно, як робила це молодою дівчиною, благала пречисту діву Марію, а сама посміхалася, розмовляючи з пані Саллівен. Вона зібрала всі сили і продовжувала далі грати свою роль. Відчувала, що варто піддатися слабості, і вона знепритомніє.

В одному кутку пальмового саду, трохи осторонь, сидів огрядний чоловік, спина якого видалась Єві знайомою.

— Гарденер! — вигукнула Єва.

Старий болісно скривив губи, що мало означати посмішку.

— Єва? Це ви?

Він виглядав зовсім безпорадним, і одна його брова нервово тіпалась.

Єва взяла руку Гарденера. Становище не таке вже й погане, сказала вона, аби підбадьорити старого.

Той повільно похитав головою.

— Берренхілс горить! — сказав він своїм низьким голосом, не дивлячись на неї. — Берренхілс охоплений полум'ям.

Єва злякалася.

— Ви одержали телеграму?

— Ні, — Гарденер знову похитав головою.

— Ні, ні, телеграми не одержував.

— То звідки ж ви можете знати?

Гарденер підвів очі і глянув на Єву пильним, сердитим поглядом, майже гнівно. Увесь почервонів і, здавалося, ось-ось втратить самовладання.

— Та я ж бачу це, — скрикнув він. — Бачу. Горить Сусанна-III. Горить рудопідйомна башта. Телеграма? Так, Єво, я одержав телеграму диявола! Горить будинок адміністрації— вони підпалять увесь Берренхілс.

Тс! Музика, як це чудно. Корабельний оркестр заграв бадьорий марш. Стюарди відчинили двері на прогулянкову палубу, яку поступово заповнювали люди.

Оркестр грав різні національні гімни. Пасажири походжали вперед і назад. Розмовляли, але часто зупинялися і змовкали: крен палуби ставав дедалі загрозливіший! Знову показався Генріккі. Він зблід ще більше, ніж допіру, намагався посміхатися, як завжди, але це вже не зовсім вдавалося йому. Пасажири ловили кожне його слово.

— Ніякої небезпеки! — сказав він і благально склав пучками пальці рук. — Немає жодних підстав для хвилювання. Ми підтримуємо безперервний зв'язок з рядом кораблів, які йдуть до нас на всіх парах. «Сіті оф Лондон» радирував, що підійде близько п'ятої години, «Аравія» прийде близько шостої, а «Кельн» мчить щодуху і буде тут близько восьмої. Йде сюди і «Амстердам», він буде близько десятої. Ніякої небезпеки!

Пасажири, що вже виглядали досить розгубленими, полегшено зітхнули і знову заговорили бадьоріше. Оркестр грав «Марсельєзу». Принесли м'ясний бульйон.

— Ходімо, — промовила Єва і кивнула Вайту, — ходімо!

Вона хотіла піднятися до Зеппля і забрати його. Тут, на верхніх пустинних палубах, було холодно, темно і моторошно.

Коли вони спробували піднятись ще вище, дорогу їм заступили матроси. Верхні палуби закриті. Не допомогли і Євині благання, довелося повернутися.

— Які вони гидкі, — сказала Єва. — Бідний Зеппль.

6

Його превосходительство Лейкос спав півгодини, може, тільки чверть години, а може, лише й п'ять хвилин. Він прокинувся увесь в поту і відчув себе значно бадьоріше і краще. З насолодою ковтнув фруктового соку і навіть спробував запалити сигарету.

В голові все ще ширяли сни, як хмари, і слова, прекрасні. слова: «Найвища слава смертних — це безсмертя!» Так, то були його слова, десь колись він сказав їх, при відкритті пам'ятника (не пам'ятав, де це було).

«Солдати, бійці, — вигукнув він, тримаючи в руці шовковий капелюх, — боріться і не відступайте ні на п'ядь. Якщо загинете… ну… тоді генії безсмертя понесуть вас у храм вічної слави!»

Мрії, слова, прекрасні слова. Біль припинився, він почував себе зовсім^ непогано. Лейкос запалив сигарету і поклав руки під голову.

В цю мить розлігся гуркіт, стінка тріснула і завалилась, і він злякався. Але стінка не тріснула і нічого не завалилось. Лише відчинились двері і зайшла Жоржетта, закутана в свою шубу. Глянула на нього широко відкритими зачудованими очима.

— Ви ще не встали, добродію? — гнівно спитала вона. — Я втретє приходжу сюди. Як дурна, гасаю по кораблю, а ви тут вилежуєтесь і палите сигарети?

— Жоржетто! — промовив Лейкос. — Яка ти гарна! Йди-но ближче, я почуваю себе краще, ти рада? Яка у тебе чудова шуба!

Жоржетта нетерпляче відкинула голову і затупотіла маленькими ніжками.

— Що ви там базікаєте про шубу? Не ви її мені подарували. Знаєте ж. Та вдягніться зрештою. Корабель кожної миті може затонути.

Лейкос враз підвівся.

— Що? — спитав він вражено.

— Хіба не знаєте, що корабель зіткнувся з айсбергом?

— Невже? — Лейкос сидів, мов закляклий, і лише погладжував свою срібно-білу бороду, яка від страху стала сторч. — Невже? Що ти кажеш, Жоржетто? Звідки ж я можу знати? Мене трусила пропасниця.

— Кожної миті! — повторила Жоржетта.— Я зараз іду. Знайте, що я більше не прийду. Sauve qui peutl[34]! — глузливо промовила вона за дверима і зникла.

Лейкос замислився. Sauve qui peutl, Sauve qui peutl! Адже неймовірно, щоб вона так злісно пожартувала? Тепер він пригадав дзвін гонгів… і корабель стояв.

— Жоржетто, Жоржетто!

Лейкос, охоплений страхом, прожогом скочив з ліжка, на тонких ногах почвалав до умивальника, гарячково вмився, натягнув сорочку і брюки.

— Жоржетто, Жоржетто!

Він по-старечому метушився і белькотів щось безглузде.

— Жоржетто! Генії безсмертя понесуть вас у храм вічної слави, солдати!

Хитаючись від слабості, надів піджак, виліз у коридор і, лише уздрівши пасажира, набув своєї колишньої гідності.

— Пардон! — відступився він. — Пардон, мсьє.

Терузен важко йшов по шлюпковій палубі, плечі його зігнулися, наче під якимсь страшним тягарем. Шеллонг подзвонив знизу по телефону і доповів, що затоплено і третє котельне відділення. Вони погасили топки. Вода вже дійшла до поштового приміщення з п’ятьма тисячами мішків кореспонденції, яке містилося у семи метрах над кілем.

Терузен глянув на небо і море. Кінець! Та, може, ціною відчайдушних зусиль вдасться протриматися, поки підійде «Сіті оф Лондон».

Він повернувся на місток і наказав:

— Галлере, приготуйте шлюпки. Жінкам і дітям приготуватися до висадки!

7

Генріккі спустився на нижню палубу і завів розмову з переселенцями, очі яких, сповнені страхом, були прикуті до нього. Він говорив по-польськи з поляками, по-німецьки — з німцями, по-єврейськи — з бородачами в кафтанах. Директор стояв перед ними спокійний, елегантний, посміхався, і його впевненість і спокій вселяли довіру в цих простих людей. Такому файному панові, який говорить їхньою мовою, напевне, можна було вірити.

Капітан наказав, мовив Генріккі, щоб усі жінки і діти сіли в рятувальні шлюпки. Човни великі і міцні, кожний бере шістдесят чоловік, а море тихе, мов ставок. До них поспішають пароплави, які за годину всіх візьмуть на борт.

Жінок і дітей знизу провели через верхні палуби. Вони поводилися спокійно, покірні невідомій долі, лише пхикали сонні діти. Уоррен, який все ще вештався на верхніх палубах, спочатку не повірив своїм очам, побачивши похмуру процесію жінок і дітей, що піднімалися уверх по сходах. Це було схоже на страхітливе видіння, і він заціпенів від жаху. Щоправда, Уоррен не чекав нічого доброго, але якщо вони вже зараз починають висадку, то становище, мабуть, вкрай кепське. У нього затремтіли коліна, в роті пересохло. «Не забувай, що ти на ногах з сьомої години вчорашнього дня, тобто близько двадцяти годин», — сказав він собі, намагаючись виправдати свою слабкість. Подумав, що вже час захопити свої папери.

---

[34] Рятуйся, хто може (франц.)

У «Пальмовому домі» стояв безладний схвильований гомін. Уоррен побачив розгублені і бліді обличчя. Дами нервово сіпали свої ланцюжки. Сюди вже дійшла чутка, що капітан почав висадку, — мабуть, нерви його не витримали. Що за незрозуміла хапливість — адже через якусь годину підійде «Сіті оф Лондон»!

Коли Уоррен швидкими кроками проходив через салони, він на своє здивування, почув музику, що долинала з одного приміщення. Хтось грав на роялі, так майстерно, так віртуозно, що Прінс вражений зупинився. Що за диво! Люди, здавалося, зовсім подуріли. На прогулянковій палубі грав корабельний оркестр, в той час як жінки і діти переселенців уже підіймалися на шлюпкову палубу, а ось тут хтось спокійнісінько грає на роялі! Він зазирнув у напіввідчинені двері маленького салону: за роялем сидів Райфенберг, захоплений і зачарований власною музикою, відкинувши назад бронзову голову, заплющивши у екстазі очі.

— Професоре! — гукнув Уоррен. — Вже почалась висадка жінок і дітей. Приготуйтесь!

Райфенберг урвав гру і, невдоволено поморщившись, обернувся. Він глянув на Уоррена все ще відсутнім поглядом і посміхнувся.

— Це ви, Прінсе? Я вирішив трохи пограти, щоб згайнувати час. Це соната Шопена «Краплі дощу». Ви її знаєте?

— Професоре Райфенберг! Час не жде!

Райфенберг спинив його байдужим рухом руки.

— Ви знервовані, Прінсе, а я гадав, що саме молодь з її спортом, тренуванням має сталеві нерви. Я за своє життя зазнав три корабельних катастрофи, і жодного разу не трапилось нічого серйозного. Десять хвилин тому я розмовляв з Реве. Він мені сказав, що сюди йдуть три кораблі, які мають привести нас в Галіфакс.

— Що? В Галіфакс? Це ж абсурд!

Для Райфенберга був авторитетом Реве, метрдотель.

— Я знаю краще за Реве. Можу лише порадити вам якомога швидше приготуватися.

Райфенберг весело розсміявся.

— Я не боюся смерті, молодий чоловіче! — відказав він, підняв руки і узяв ніжний, чарівний акорд.

— Б'юсь об заклад на будь-яку суму, що протягом години «Космос» потоне! — закричав розлючений Уоррен.

Райфенберг перестав грати і обернувся.

— Гаразд! — іронічно промовив він. — А яку суму ви ставите, Прінсе?

Уоррен голосно засміявся. Він спустився кількома поверхами нижче, у свою каюту. Весь яскраво освітлений корабель уже ніби вимер. Каюти були відкриті — заходь, коли хочеш, бери годинники і коштовності з нічних столиків.

У своїй каюті Уоррен нашвидку зібрав зошити і папери і запхнув їх у глибокі кишені пальта. Набив люльку, взяв тютюн. Отак, тепер він готовий, здається, нічого не забув? Треба поспішати — палуба С розташована дуже низько, а він не хотів лишатися тут жодної зайвої секунди.

Вже йдучи до дверей, Прінс мало не скрикнув, побачивши, що Кінський і досі спить на своєму ліжкові: він лежав у тій же позі, що й допіру, скоцюрбившись, відвернувши обличчя.

Уоррена охопив страх.

— Пане фон Кінський! — гукнув він. — Пане фон Кінський? Та прокиньтеся ж!

Може, Кінський прийняв таку велику дозу снотворного, що не чув гонгів і метушні у коридорі?

— Пане фон Кінський! — закричав Уоррен.

Він щосили смикнув Кінського за руку. Але відразу ж випустив її. Рука мляво впала. Нараз Уоррен побачив на ковдрі маленький шприц з морфієм.

О!

Уоррен вибіг в коридор. Навіть двері за собою не зачинив. Отож, можливо, він сьогодні вночі, нічого не знаючи, спав би в одній каюті з мертвим! Жах переслідував його, поки він біг коридором, жах, жах.

Назустріч, тримаючись за стіни, непевними кроками йшов старик з білою бородою і прозорим, ніби освітленим зсередини, обличчям, скоріш схожий на привид, ніж на людину. Привид гречно, майже смиренно, відступився і, вклонившись білою бородою, промовив: Bon soir, monsieur![35]

— Bon soir, monsieur! — машинально відповів Уоррен і подався далі, вище. Цей корабель — так недавно сама радість і веселощі — тепер, здавалося, був сповнений крижаним, нещадним жахом. Жах дихав з відчинених кают, з перекошеної підлоги. Уоррен полегшено зітхнув, дiставшись відкритої палуби і відчувши свіже повітря. Кінець.

Тс! Щось зашипіло! Вони випускали з котлів пару, корабель огорнув білий туман.

Це було занадто, він не міг більше. Приголомшеному Уоррену все здавалося нереальним! Оцей корабель, що поринав дедалі глибше, шум водяних мас, викачуваних насосами, шипіння пари і отой виснажений привид, якого він допіру стрів… здається, Лейкос? Це було занадто, занадто. Все ввижалося страхітливим і злим хворобливим сном.

Уоррен був такий знеможений, що несподівано майже заснув у самотньому кріслі на палубі. Та за хвилину його знову розбудило шипіння пари, і він схопився на ноги.

8

Як і більшість дам перших кают, пані Бетті Холл не мала ні найменшого бажання залишати корабель.

— Навіщо, Уоррене?

Вони ще сиділи тут у затишку, в м’яких кріслах, в теплі, під ногами — килими. Кому ж це спаде в голову гойдатися на морі в незручному, холодному човні і мерзнути? Нікому, хіба що дурневі. А інші дами не хотіли залишати своїх чоловіків, вони заявляли, що воліють загинути разом з ними, і буквально хизувалися своєю вірністю.

— Ні, Уоррене, ні,— затялась пані Холл.— Я нізащо не піду звідси. Адже через годину прийде «Сіті оф Лондон»!

Уоррен знав упертість пані Холл, марно було далі переконувати її. Він рчима подав знак Віолетті й пішов. За якусь хвилину та піднялася по сходах.

— Уоррене?

— Ходімо, Віолетто! — Уоррен відчинив двері, і вони вийшли на прогулянкову палубу.

Тут було зовсім мало людей, але оркестр все ще грав, огорнутий легким туманом. Весь час вгору вирівалась пара, і її нестерпне шипіння кололо вуха.

Уоррен обійняв ніжні плечі Віолетти і багатозначно глянув їй у вічі.

— Послухай, Віолетто! — сказав він схвильовано, — Будьте розважливі, чуєш? Там, внизу, я не міг цього сказати. Перекажи матері, що за годину «Космос» потоне!

Віолетта відсахнулась, зблідла і, розкривши рота, дивилася на Уоррена.

— Невже? Ти справді так думаєш, Уоррене? — тихо спитала вона.

— Так! Я знаю, чуєш, знаю. Негайно сідайте в шлюпки!

Але Віолетта стояла в нерішучості. Вона опустила очі, потім потягла Прінса вбік.

— Уоррене, не забувай, що ти мені сказав,— промовила вона тихо.— Ти обіцяв мені дати в Нью-Йорку відповідь. Ти добре це знаєш.

— Еге ж, знаю, і я дотримаю свого слова, Віолетто! — відповів щасливий Уоррен.

«Чому вже зараз не сказати,— подумав він,— що я, мабуть, відразу ж телеграфуватиму їй, аби негайно приїжджала». Та не сказав.

---

[35] Добрий вечір, пане (франц.)

Віолетта оглянулася, чи не дивиться хто на неї, потім повільно підняла руки і обняла Уоррена за шию. Пригорнулась до нього і притулилась м'якими, теплими губами до його рота.

— До побачення, Уоррене,— прошепотіла вона.

— До побачення, Віолетто! Не гайтеся. Я прийду на шлюпкову палубу.

Вона пішла.

— Не забувай, що я сказав тобі, Віолетто,— гукнув навздогін Уоррен.— Візьміть пару ковдр! Хутчій, хутчій! Я покладаюсь на тебе.

За кілька хвилин Уоррен побачив трьох дівчат, які разом з матір'ю підіймалися сходами на шлюпкову палубу. Стара, здається, опиралася й досі. Прінс пішов слідом за жінками, та в метушні верхньої палуби випустив їх з очей і побачив знову лише в той момент, коли вони сідали у свою шлюпку. Він пізнав їхні пальта.

— Шоста шлюпка готова! Вперед! — крикнув Терузен у мегафон, і шоста шлюпка пішла вниз.

Сьома шлюпка вже була повна жінок і дітей. Вони тулилися у човні, як тіні, і видно було лише їх бліді, налякані обличчя, повернуті до світла. У цьому човні було ще досить місця для жіноцтва Холл, і Галлер квапив їх.

— Сьома шлюпка готова! Опускайте, швидше!

Шлюпка повільно посунулася вниз. Уоррен побачив худе обличчя Віолетти, звернене догори. Навіть помітив її посмішку.

— До побачення в Нью-Йорку! — гукнув він.

— До побачення в Нью-Йорку, Уоррене! — відповіла Віолетта дзвінким голосом.

Шлюпка зникла в тумані. І ще раз знизу долинув дзвінкий голос: — Good-buy, Warren, good-buy, my boy[36]! він звучав уже дуже далеко.

9

Штааль радирував: «Наші котельні відділення затоплені. Довго не втримаємось!»

«Сіті оф Лондон» негайно відповів, що йде з найбільшою швидкістю і буде на місці за три години.

«Аравія» сама потрапила у небезпечне крижане поле, яке намагалась обминути. Але «Кельн» повідомляв, що йде з швидкістю вісімнадцять вузлів.

«Космос» дедалі глибше занурювався носом, крен щохвилини збільшувався.

— Вже час! —сказав Вайт, охоплений тривогою.

Єва підвелась. Зав'язала шаль на шиї і взяла свою сумку.

— Ходімо, Марто! — сказала вона і рішуче попростувала вперед.

Вони вийшли на шлюпкову палубу. Єва була зовні спокійна, щоразу, дивлячись на Вайта, вона посміхалася. Знову він дивувався її самовладанню. Однак ступивши на шлюпкову палубу, вона уповільнила крок, коліна затремтіли. На палубі, огорнутій туманом, в якому тьмяно світилися лампи і прожектори, панувала атмосфера жаху. Пара, що з шипінням виривалася з клапанів, густими клубами оповила три величезні полум'яно-червоні димарі, то зовсім ховаючи, то знову відкриваючи їх.

Вода, яку насоси викидали в море, шуміла, мов далекий водоспад. В тумані матроси порпались коло шлюпок; боязко тулячись, групи жінок, чоловіків і дітей терпеливо очікували своєї черги. Жінки схлипували, діти плакали. Над усіма виділялася висока постать Терузена, який горлав у мегафон свої накази. Чути було металевий голос Галлера, викрикував команди Унмак. Часом здаля долинало відчайдушне скигління собак, замкнених у клітках.

---

[36] До побачення, Уоррене, до побачення, мій хлопчику (англ.)

Єва відчувала, що нерви її більше не витримують. Сили остаточно залишили її, коли обняла Вайта, — тіло її обм'якло, вже не чула, що він говорив їй. В цей момент ледве не знепритомніла, але її врятував від цієї ганьби Терузен, який раптом підійшов до неї, сильно потиснув їй руку і щось сказав.

— Вперед, вперед! Мерщій! — крикнув Галлер своїм металевим голосом, і вона здригнулась і трохи опам'яталась.

— Сідайте, докторе Кранах! — гукнув Терузен до Вайта.— В шлюпці є ще місце. Вперед!

Згодом вона виразно пригадувала слова Терузена. Пригадувала і те, як Вайт відійшов убік.

— Дякую! — і сказав щось про жінок і дітей.

— Допоможіть сісти в шлюпку пані Кенігсгартен!— крикнув Галлер, і негайно до неї простягнулися дружні руки. Тепер Єва трохи опанувала себе, але, ставши на краю борта і глянувши униз, затремтіла від страху. З шестиповерхової висоти, глибоко внизу в справжній прірві, вона побачила сліпуче світло ламп. В голові запаморочилося, вона не могла зробити цього страшного кроку до краю шлюпки. Але матроси взяли її за руку, матроси підхопили її — і ось вона вже у човні. За хвилину коло неї опинилась Марта. Єва сиділа на носі шлюпки. Сиділа струнко, якось заклякнувши, закутана у своє пальто, приголомшена. Та відразу ж поборола заціпеніння і почала очима розшукувати на палубі Вайта. Але очі сліпили лампи, вона його вже не бачила.

Уоррен згодом писав, яке дивовижне самовладання виявила пані Кенігсгартен у шлюпці. Вона поводилася безстрашно, вона вселяла мужність в людей. Єва знала краще за нього — вона почувала себе жахливо.

О, як страшно виблискували прожектори! Де Вайт? Вона вже не могла розшукати його.

Посадили ще кількох жінок і дітей, кількох літніх чоловіків (Єва зрозуміла це по голосах). Спуск шлюпки затримався, яскраві лампи все ще сліпили їй очі.

— Ти не мерзнеш? — спитала Марта, клацаючи зубами.

На палубі почулися схвильовані гучні голоси, і Єва впізнала неприємний, гугнявий голос пані Саллівен.

— Облиште ваші грубощі,— розлючено лементувала стара.

— Вперед, вперед!—то був голос Галлера.— Ми не маємо часу для дурниць.

— Ви не джентльмен, офіцере! — гнівно лаялась пані Саллівен.— Я вимагатиму від лінії відшкодування збитків, будьте певні! Я — місіс Саллівен!

— Вперед, вперед!

Пані Саллівен обурено зареготала:

— Спочатку згубили корабель оці самовпевнені молодці, а потім ще й грубіянять. Я скаржитимусь на всіх вас!

Євина шлюпка повільно ковзнула вниз. Вона заплющила очі, бо паморочилось у голові, і лише коли човен загойдався на воді, наважилась знову відкрити їх. Ось він, «Космос». Світилися сотні ілюмінаторів; корабель був немовби огорнутий тонким серпанком, який ховав і ніс, і корму. Здавалося абсолютно неймовірним, що треба залишити цю фортецю з сталі і світла.

В цю мить поряд з ними опустилась інша шлюпка, але ще до того, як вона торкнулася води, Єва почула дражливий голос пані Саллівен. Шлюпка була лише наполовину навантажена, і матроси почали гребти до освітленого вхідного портика.

Єва чула, що шлюпка мала взяти хворих. Але пані Саллівен енергійно запротестувала.

— Хворих? Чому ви ввіпхнули мене саме у цей човен?— обурилась вона.— Мої каюти коштували п'ять тисяч доларів.

— Такий наказ, шановна пані! — сказав молодий офіцер, що командував шлюпкою.

Спочатку з корабля на канатах спустили в шлюпку хворого хлопчика. Потім — хвору жінку, яка стогнала від болю і щось бурмотіла чужою мовою. Це урвало терпець пані Саллівен. Вона схопилась.

— Геть, геть! — люто вигукнула вона.— Ми не госпіталь, геть, геть!

І звернулась до матросів, що сиділи на веслах:

— Хлопці, відчалюйте! Кожен з вас одержить по п'ятсот доларів. Я місіс Саллівен. Всі люди отут будуть свідками.

Неймовірно! Весла безшумно опустилися, і шлюпка повільно посунула від пароплава.

В яскраво освітленому прорізі вхідного портика гарячково жестикулювала якась людина. Це був судновий лікар Карелл.

— Назад, назад,— кричав він.— Тут ще залишилось шість хворих і двадцять стюардес.

— Назад! — волав молодий офіцер у шлюпці.

— П'ятсот доларів кожному! Я місіс Саллівен.

Шлюпка відходила далі й далі, поки не зникла в тумані.

10

Шеллонг з кількома десятками інженерів, машиністів і техніків працював унизу з несамовитістю відчаю. Йшлося вже не про те, щоб врятувати судно, о ні, вони не збожеволіли, йшлося про те, щоб вдержати «Космос» на воді принаймні ще кіпька годин, поки підійде «Сіті оф Лондон». Вонк захищали від води останнє котельне відділення, що давало пару для насосів і світла.

Нижні палуби заполонили кочегари та їхні помічники, пасажири середніх палуб, стюарди, кухарі. З середини корабля повилізали сотні людей, які досі жили глибоко внизу у своїх невідомих катакомбах. Вони підіймалися дедалі вище і нарешті заповнили пароплав аж до надбудов. Тут були завзяті хлопці в картузах, з руками, темними від мастила, з обличчями, вимазаними вугіллям, серед них — негри і кольорові, чужий світ, який заволодів «Космосом» у той момент, коли корабель тонув. Вони голосно розмовляли, реготали і плювали на підлогу.

Раптом спинилися генератори, і хтось ввімкнув аварійне освітлення. Погасло яскраве світло в салонах і на прогулянкових палубах (до цього моменту все ще грав оркестр!), і величезний конаючий корабель опинився у напівтемряві. Уоррен, який хотів ще востаннє глянути на «Пальмовий дім», злякавшись наглої темряви, не наважився вже спуститися бодай одним поверхом нижче. Охоплений панічним жахом, він щодуху побіг назад на палубу — далі від страхітливої ночі і моторошного мовчання.

Капітан Терузен у своєму довгому пальті все ще стояв на шлюпковій палубі. Він зняв шапку, і його біле волосся блищало.

— Вперед! — кричав він у мегафон.— Поспішайте!

Перші шлюпки опустилися вниз лише на- півзавантаженими, бо жінки відмовлялись сідати в них. Часто в човнах було всього по двадцять-тридцять чоловік, хоч кожен міг взяти близько шістдесяти. А тепер офіцери садовили в шлюпки скільки можливо, по вісімдесят душ — жінок, дітей і чоловіків.

Змовкло моторошне сичання витікаючої пари, погасли яскраві лампи і прожектори. Люди вже не голосили і не сперечались, насоси перестали викидати в море воду. Зненацька стало дуже тихо. Знову люди побачили над собою небо і далекі, повиті тонким серпанком зірки.

— Вперед, поспішайте! — кричав Терузен.

Так, колись мала скінчитися і ця мука! Терузен стояв нерухомо, але відчував себе ніби розп'ятим на хресті, ніби прибитим до цього чорного безжального неба. Терузен

зазнавав нелюдських мук, він був близький до божевілля. Його мучила думка про те, що «Космос» мав на борту близько трьох тисяч чоловік, а рятувальні шлюпки могли забрати ледве половину. Терузен знав це, він і його офіцери, Шеллонг і, мабуть, Генріккі… мабуть. Все, що залишалося в Терузена після того, як було спущено всі шлюпки,— це кілька нікчемних плотів.

Мука була така нестерпна, що від неї в мозку Терузена, як блукаючий вогник, спалахнула настирлива ідея: він був твердо переконаний, що несподівано з'явиться великий торговий пароплав, увагу якого привернули вогні цього велетенського корабля. Дуже великий, новий торговий пароплав, француз. Нараз він, Терузен, побачить зовсім близько сигнальний ліхтар на марсі і всі вогні, неймовірно близько. Чи не так і він, командуючи «Лінкольном», цілком випадково, ніби чудо, виринув з моря перед потопаючою «Мінервою»? Терузен часто поглядав на море — так непохитно вірив у чудо. «Раптом я почую його гудок, саме тоді, коли вже не віритиму в це!»

Спустилася остання шлюпка. Вона дістала наказ чекати біля вхідного портика.

Прийшов Генріккі попрощатися з Терузеном і офіцерами. Обличчя його було бліде, спотворене, майже невпізнанне. Очі його нічого не бачили, він заїкався. Генріккі висловив захоплення самовладанням командування корабля, запевнив, що обов'язково доповість про це дирекції. Але тепер він повинен залишити судно: його обов'язок — очолити керівництво рятувальними човнами і на борту «Сіті оф Лондон» негайно взяти в свої руки службу інформації.

Офіцери мовчки вклонилися. Лише гострий на язик Унмак презирливо засміявся і промовив:

— Сподіваюсь, пане директор, ви не схопите нежиті!

Терузен докірливо глянув на нього.

Директор чув презирливий сміх Унмака, але вже не зрозумів, що той говорив. Та це йому було й байдуже, він лише прагнув втекти з потопаючого корабля.

На сходах Генріккі зіткнувся з тінню, в якій, на своє здивування, пізнав Уоррена Прінса.

— Ви ще тут? — спитав він збентежено.

Уоррен так боявся щось пропустити, що майже забув про власну безпеку.

— Я хотів піти з останньою шлюпкою.

— Остання шлюпка — це я! — квапливо промовив Генріккі.— Ходімо, Прінсе.

Він потягнув за собою Уоррена, освітлюючи дорогу кишеньковим ліхтариком.

Діставшись до вхідного портика, вони побачили, що шлюпка стоїть за якийсь метр під ними. Звичайно ж вхід височів у п’яти метрах над водою.

В ту мить, коли вони відпливли, на борту «Космосу» погасло аварійне освітлення, і тепер корабель стояв у цілковитій темряві. Лише ген-ген вгорі ще жеврів вогник. Це була радіостанція Штааля, який тепер працював на батареях. На шлюпковій палубі спалахнули смолоскипи. Ніч прорізали шість білих ракет.

Обличчя Терузена вже не скидалося на блискучу тверду гальку. Воно було зім’яте й землисте. Він думав про дружину і своїх дівчат, бачив, як маяли їхні світлі пальта, коли відчалював «Космос».

— Що можна ще зробити, Галлере? — спитав Терузен.

— Нічого, капітане, окрім як умерти! — твердо відказав Галлер.

Погляд Терузена свердлив ніч: сигнальний ліхтар на марсі, вогні торгового корабля?

Нічого.

Знову з «Космосу» в чорне небо злетіли шість білих ракет.

11

То була манія Терузена, чий дух І 1 зламав тягар нелюдської муки,— А А не інакше. А тимчасом досить було якоїсь дрібниці, щоб ця безглузда манія збулася. Невистача- ло лише малесенького, крихітного божого благословення.

За двадцять кілометрів від потопаючого «Космосу» знаходився «Лабрадор», пароплав тоннажністю в двадцять тисяч тонн, який міг іти з швидкістю вісімнадцять вузлів. Чому «Лабрадор» нічого не робив? Увесь світ згодом ставив це запитання. Чому він нічого не робив в той час, як далекі кораблі мчали до «Космосу», ризикуючи розбитися об айсберги?

Доля повстала проти Терузена і «Космосу» — оце й усе. «Лабрадор» був оточений кригою і застопорив машини. Єдиний радист на борту об одинадцятій годині ще розмовляв з «Космосом», але опівночі, смертельно стомлений, замкнув станцію і пішов спати. На містку «Лабрадора», щоправда, помітили далекі вогні. Капітан вирішив, що то пройшло велике торгове судно. Проте яскраві вогні ще кілька разів проривали туман — вони, здавалося, не рухались. Перший офіцер стривожився, пішов на радіостанцію і взяв навушники. Він не почув нічого: не міг почути, бо радист вимкнув приймача. Побачивши ракети, що злетіли в небо, він постукав у двері капітана. Ракети? Які ще там ракети? Капітан спав, він тільки щось пробурмотів крізь сон. Офіцер не сказав: «Вийдіть, сер, тут щось негаразд». Ні, він не наважився цього зробити. «Лабрадор» спав.

Терузене, Терузене, твій торговий корабель з сигнальним ліхтарем на марсі і ходовими вогнями ніколи не прийде, бо «Лабрадор», цей проклятий корабель, спить!

О четвертій годині, коли на вахту заступив другий офіцер «Лабрадора», він почув про незвичайні вогні й ракети і розбудив радиста: в ефірі вже ширився тривожний гомін.

Так, доля була проти Терузена і «Космосу». «Лабрадор» міг би бути коло нього через дві години, через годину, але доля не схотіла цього.

«Космос» стояв посеред похмурого моря в суцільній темряві. На шлюпковій палубі рухались магнійові факели і часом яскравий смолоскип спускався по сходах. На палубах там і тут жевріли червоні цятки — сигари і сигарети. Всі чекали світанку і прибуття «Сіті оф Лондон».

Вайт ще раз спробував піднятися на палубу, куди досі охорона не пускала. Він обіцяв Єві забрати Зеппля, якщо тільки буде змога. Повільно, навпомацки він підіймався по сходах. Охорони вже не було. На півдо- розі натрапив на даму, яка скрикнула від переляку.

— Що ви тут шукаєте? — спитав він.

Вайт чув, як калатає серце незнайомої жінки.

— Я хочу до своїх собак! — заїкаючись, пробелькотіла вона.— Це три пуделі. Я акторка. Я не хочу піти з корабля без своїх собак.

— Ходімо, — сказав Вайт.— Я проведу вас, я дуже добре знаю дорогу!

В темряві розляглися лункі кроки.

— Чого вам тут треба? — гукнув різкий металевий голос.

— Я хочу до своїх собак,— жалісно відповіла дама.

Кроки віддалились, і Вайт з жінкою почули саркастичний, глумливий сміх.

— Прошу! — промовив голос.— А ви не позбавлені почуття гумору.

І кроки розтанули.

За мить перед тим, як апарат остаточно змовк, Штааль радирував: «Протримаємось лише кілька хвилин». Він сидів уже зовсім навскіс, затиснутий між кріслом і стіною.

Залишивши станцію, Штааль побрів по кісточки у воді. А ця палуба знаходилась на висоті шести поверхів над морем. Над нею, як гора, нависла кормова частина корабля. Теле і Унмак намагалися спустити пліт, що лежав на даху радіорубки.

— Штааль, геть, геть звідти! — закричав Теле.— Підійміться сюди, Штааль!

І протягнув йому руку.

Тепер «Космос» тонув швидко. З гуркотом повалився передній димар, трощачи все, що траплялось йому на шляху, загриміло всередині корабля -г- з фундаментів зірвалися котли і посунули в носову частину.

Судно занурилося в море, як башта, задерши догори могутні гвинти. Ще мить — і «Космос» зник — з його «Пальмовим домом», з його п’ятьма тисячами мішків з поштою, з сейфами, повними скарбів, трьома гірокомпасами, п’ятьма мільйонами доларів золотом, з Веласкесом, трунами, мерцями в покійницькій, з трьома гоночними автомобілями віконта Джея і з Кінським, який пішов у велике Ніщо.

Врятовані почули в своїх шлюпках далекий пронизливий зойк, що вирвався з сотень грудей.

Коли через дві години підійшов «Сіті оф Лондон», він уже не застав «Космосу». Він нічого не побачив на морі, крім маленького білого вогника та крижин, що біліли в досвітніх сутінках. «Сіті оф Лондон» застопорив машини, і маленький білий вогник

наблизився. Це була шлюпка, в якій сидів Генріккі. Генріккі перший ступив на борт «Сіті оф Лондон». Уоррен Прінс виліз услід за ним.

12

Земну кулю сколихнула хвиля жаху. Це було абсолютно незбагненно! Потонув «Космос» — найбільше і наймодерніше у світі судно, потонув при ясній погоді і спокійному морі! Але жах день у день посилювався в міру того, як ставали відомі нові подробиці. В Нью-Йорку юрба обложила будинок дирекції лінії і ладна була розгромити його. Дирекція відмагалася всілякими спростуваннями. Ротаційні машини вдень і вночі друкували спеціальні випуски газет, начинені найсенсаційнішими вигадками і чутками: «Космос» йде на буксирі і тримає курс на Сент-Джон! Майже всі пасажири врятовані і підібрані трьома пароплавами!»

Єдино достовірні відомості надходили з «Сіті оф Лондон». Він повідомляв, що має на борту сімсот пятдесят врятованих, і почав передавати їхні імена. На всі запитання, чи є пасажири «Космосу» на інших суднах, відповіді не надходило. Генріккі очолив керівництво радіослужбою. Радист «Сіті оф Лондон» Хілл був близький до божевілля. Уряд закрив ряд наземних радіостанцій і послав на місце катастрофи два легких крейсери. Нарешті «Кельн» повідомив, що підібрав ще три шлюпки з ста п’ятдесятьма пасажирами. «Аравія», яка через кригу прийшла надто пізно, застала тільки сотні трупів, що плавали на рятувальних поясах. Судно зняло з одного плота лише двох живих: радиста Теле і другого офіцера Унмака. Обидва були в тяжкому стані.

Більше нікого? «Амстердам» також шість годин провадив розшуки в районі катастрофи, але не побачив більше жодної шлюпки. Море заштормувало.

Юрба всю ніч простояла перед будинком дирекції лінії, хоч була люта холоднеча. Нарешті підрахували і встановили, що не вистачало ще близько тисячі семисот осіб: жінок, дітей, чоловіків — пасажирів, матросів, кочегарів, коків, стюардів, стюардес. Куди вони поділись?

Так, куди вони поділись? Вони ніколи не повернуться! В церквах правили панахиди.

Коли опівночі другого дня «Сіті оф Лондон» прийшов у Нью-Йорк (Генріккі розпорядився, щоб прибули вночі), пірс, незважаючи на пізній час і дуже холодну погоду, був обложений тисячами людей, родичами врятованих і нещасними сім’ями тих, хто пропав, — вони все ще плекали надію.

Уоррен Прінс був перший, хто збіг по трапу з «Сіті оф Лондон». Капітан зробив йому цю ласку з огляду на те, що той протягом сорока восьми годин самовіддано виконував роль секретаря при радистові.

Уоррен прорвав кордон митних чиновників і полісменів, пробив людську стінку і опинився в автомобілі з «Юніверс-прес», що вже стояв тут. Машина помчала назустріч вогням Нью-Йорка. Прінса прийняв особисто Персіваль Белл.

В автомобілі Уоррен моментально заснув і прокинувся лише в редакції. Він літрами ковтав чорну каву і до пізнього ранку диктував трьом секретаркам. Потім буквально впав від знеможення! Агентство «Юніверс- прес» виграло гонку! Вже протягом ночі вийшли перші кореспонденції, в яких очевидець описував катастрофу від першого поштовху при зіткненні «Космосу» з айсбергом, до висадки врятованих в Нью-Йорку.

Уоррен проспав шістнадцять годин. Цієї ночі він став найпопулярнішим журналістом у Штатах. Белл вручив йому чек і надав чотири тижні для відпочинку. Звичайно, тепер він міг подорожувати, куди схоче,— в Африку, навіть в пекло, якщо заманеться. Та перш ніж піти у відпустку, він мав за два-три дні написати книгу про катастрофу. Белл хотів випустити її величезним тиражем. Це була добра нагода для Прінса заробити невеличкий капітал.

Так, Уоррен Прінс справді зробив своє щастя!

Він зовсім втратив відчуття часу. Скільки днів минуло відтоді, як потонув «Космос»?

Все ще бачив, як смертельно блідий Хілл вистукує ключем прізвища врятованих, які Прінс називав йому по літерах. З радіорубки Хілла довелося виносити.

Одного дня перед Прінсом опинився привид, на якому метлялося широке світле пальто з верблюдячої шерсті. Привид мав сиву копицю волосся, очі його гарячково блищали. Прінс звідкись знав той привид.

— А, Сегуро! Це ви? Ви дуже змінилися.

Привид нервово покрутив у худих руках темний плюшовий капелюх і промовив:

— Певно так, певно так. Я саме йшов до вас, щоб спитати, чи не чули ви щось про дівчат Холл.

— Про дівчат Холл?

Прінс на власні очі бачив, як ті сідали у шлюпку. Всі ці дні він ніяк не міг, отямитися і дуже рідко згадував про них.

— Здається, я читав, що «Кельн» підібрав їх,— додав він і раптом почав затинатися.— На своє виправдання можу сказати, що в останні дні я дуже перевтомився.

Привид у широкому жовтому пальті крутив у руках темний плюшовий капелюх.

— Ні, ні, їхніх імен немає в списках. Ні. Пана Джона Холла відвезли в санаторій просто з приміщення дирекції лінії. Він мало не збожеволів.

— Немає в списках? — Уоррен зблід.

Привид похитав головою.

— Крейсер знайшов одну рятувальну шлюпку з трупами Гарденера, Шваба і Харпера. Гарденер і Шваб лежали, випроставшись у човні, Харпер звисав через борт. Мабуть, намагались викинути його, але не мали вже сили. Всі інші, здебільшого стюарди, також були мертві — замерзли і вмерли від голоду. Але про Холлів ніяких відомостей!

— Ніяких відомостей?

— Егеж, ніяких!

Уоррен зустрів Сегуро перед будинком «Юніверс-прес». Вони мовчки ішли вулицею, поки не опинились на Медісон-сквер.

— Послухайте, Уоррене,— знову заговорив Сегуро.— Маю до вас питання, яке мене мучить. Як я вже тоді на пароплаві казав вам, Віолетта призналась мені, що один раз була вашою коханкою. Один лише раз! На пароплаві ви заперечували це. Пригадуєте? Сьогодні ви можете відповісти мені на це запитання? Адже тепер становище змінилось.

Уоррен, розгублений, спинився.

— Так, безумовно, можу. А втім, Сегуро, вона сказала ‘мені достоту те ж саме про вас.

— Про мене? — привид скривився.— Ніколи! Ніколи! Ви можете сказати те ж саме, Уоррене? Це мене несказанно мучить.

— Можу сказати те ж саме. Віолетта ніколи не була моєю коханкою.

— О, як дивно, як дивно! Навіщо вона це говорила?

На Медісон-сквер почали збігатися люди. Когось збив автомобіль. У потужній машині кольору світлої кіноварі стояла дама, гнівно пояснюючи полісмену, що оцей парубок, якого вона переїхала, навмисно кинувся під колеса. Він, мовляв, один з тих аферистів, що шукають зиску від таких пригод, ними кишить Нью-Йорк. Свідки підтримали даму.

Ба, та це ж Кітті Саллівен, чи не так? Поруч з нею сиділа у дорогоцінному норковому манто чорнява дама з тугими кучерями, а на задньому сидінні причаївся старий чоловік у циліндрі, блідий, як мертвяк, з рідкою сріблястобілою борідкою. Адже цих панів Уоррен знав?

Так, Уоррен поступово виходив із стану глибокого шоку, і очі його знову фіксували навколишню дійсність. Він знову повернувся на землю, яку любив, але ця земля, очевидно, була без Віолетти.

Без Віолетти? Без Віолетти?

Адже він хотів відповісти їй в Нью-Йорку, так, він обіцяв їй! Знову відчув її ніжні руки на своїй шиї, відчув теплі м'які уста на своїх губах. Гуд бай, Уоррене! її дзвінкий голос линув з туманної імли, у якій зникла шлюпка.

Ця земля була без Віолетти?

Невимовна туга сповнила серце Уоррена. Довгі години без перепочинку диктував він свою книгу, щоб якось забутися. Він оплакував Віолетту, Етель, Мері, пані Бетті Холл. Але минали дні, і туга його танула.

Через три дні його книга на двісті сторінок була написана, виправлена і надрукована. Та з відпусткою нічого не вийшло. Тепер він міг собі дозволити поїхати на найдорожчий курорт Флоріди — це так, але ж там не буде для нього ні спокою, ні миру. Він прагнув втекти звідси, де всі жінки говорили мовою Віолетти. Ну, гаразд, він послав на курорт свою матір, їй більше потрібен відпочинок.

Через чотирнадцять днів після прибуття у Нью-Йорк Уоррен сів на корабель «Преторія», що йшов у Кейптаун. Дістав безліч книжок про Африку і заходився працювати.

Провівши тиждень на морі, він трохи заспокоївся: може, то й на краще, що він вільний, цілком вільний! Саме тепер, коли сходила його зірка.

13

«Вайт? Де Вайт?» — щосекунди, вдень і вночі думала Єва. Вона лежала у напівтемній кімнаті в квартирі Клінглера і невидющими очима дивилася поперед себе. Клінглер надав у її розпорядження свою розкішну нью-йоркську квартиру, вона не бачила й не чула його, навіть не знала, чи він взагалі тут є. Отут, високо над Гудзон- рівер, вона жила з Мартою, з економкою Клінглера — старою лагідною жінкою і з його служником.

Єва не говорила ані слова, нічого не питала. Служник мав чотири рази на день приносити їй всі газети і спеціальні випуски. Вона переглядала газети, вивчала списки. Кранах? Кранах? Нічого про Кранаха! Знала, що на борту «Сіті оф Лондон» не було ні Вайта, ні Гарденера, але ж їх міг підібрати інший пароплав. На борту «Кельна» було сто п'ятдесят врятованих пасажирів. З години на годину чекали повідомлення з «Амстердама». Вайт! Ще виразно, фізично відчувала, як він пригорнув її до себе, отам угорі, біля шлюпок, коли вона зовсім вмирала від страху. Потім з моря побачила «Космос», сотні освітлених ілюмінаторів, а далі зненацька все згасло, світилися лише маленький вогник і факели. У небо злетіли білі ракети. І потім почула далекий розпачливий гавкіт собак у клітках. Може, він пішов нагору до Зеппля?

«Сідайте, докторе Кранах, у шлюпці ще є місце!» Вона виразно чула голос Терузена. Чому Вайт не сів? Чому?

Знову Єва цілий день і півночі тинялась по кімнаті вперед і назад, вперед і назад, багато миль, поки не впала у смертельній втомі. Чому? Чому?

Наступного дня послала за Райфенбергом. Той прийшов, добре відпочивши, на його обличчі не видно було ніяких слідів переживань. Він глянув на Євине схудле і майже суворе обличчя і злякався її гарячкового погляду.

— Я хочу працювати,— сказала Єва.

Райфенберг зрадів. Сів за рояль.

— Тоску?

Репетиція почалась. Єва співала погано, голос її був різкий, в ньому звучала мука.

— Все буде гаразд, Єво,— сказав Райфенберг.— Отож ти не відмовишся від виступів?

— Звичайно, я виступатиму. Інакше збожеволію.

Райфенберг кивнув.

— Це єдине розумне рішення. Газети пишуть, що ти сховалася в санаторії.

— Скажи всім, що я почуваю себе досить добре і нізащо не відмовлюсь від виступів.

Єва дістала листи Кінського і попросила Райфенберга допомогти написати її віденському адвокатові.

— Я ж насамперед мушу подумати про Грету,— сказала вона, дивлячись на нього.— Треба, мабуть, зробити нотаріальні і консульські копії на випадок, якщо лист загубиться?

Надійшла також телеграма від матері Вайта з Гейдельберга. Ось вона. Єва попросила Райфенберга відповісти. Він, напевно ж, знайде потрібні слова.

Райфенберг обіцяв зробити все що треба. Вайт? Де Вайт? Єва була в Нью-Йорку вже чотири дні і сьогодні знала те, що знала вже першого дня,— Вайт не прийде.

Цього дня вона надвечір, після роботи, разом з Райфенбергом вперше вийшла з дому і проїхала в автомобілі через гомінкий, вируючий Нью-Йорк. Машина спинилася перед католицьким храмом, що майже загубився серед хмарочосів, як гриб поміж високими дубами. Єва поговорила з священиком і попросила щодня між шостою і сьомою вечора читати молитви заупокій безіменного небіжчика.

Щовечора між шостою і сьомою годинами вона ставала навколішки у храмі і молилася. Так, тепер вона правила месу за упокій душі Вайта. Чула бурмотіння священика, надворі вирував і ревів Нью-Йорк. Вона молилася, склавши руки, як, бувало, дівчиною, тоді, коли співала ангела в пасхальній месі.

Плакала, вперше плакала. Бог свідок — якби в неї не було її маленької дівчинки, — пішла б у море, де був Вайт.

Але ж, мабуть, вона ще потрібна своїй маленькій, безпорадній дівчинці? Без неї Грета загине.

У тихих каплицях на її батьківщині так само, як отут, у величезному Нью-Йорку, горів вічний вогонь, горів вдень і вночі. Такий вогонь вдень і вночі горів також в її серці. Незримо горів завжди. Це була любов до своєї дівчинки. Отой маленький вогонь надавав їй сил жити й надалі.

І того вечора, коли вперше мала виступати в Метрополітен-опера, вона час між шостою і сьомою годинами провела в каплиці. Прямо з собору поїхала в оперу, і Райфенберга вразило її самовладання. «Вона краща, ніж я думав,— сказав собі Райфенберг.

— Адже попри все, я бачив у ній просту сільську дівчину. А яка це величезна сила!» Він захоплювався нею більше, ніж будь-коли.

Перший виступ Єви Кенігсгартен став сенсацією. Вона була великою співачкою — це знали, але ж, опріч того, вона була однією з тих легендарних осіб, що пережили загибель «Космосу». Усі квитки до єдиного були розпродані.

— Ви готові, шановна пані? — спитав помічник режисера.

— Готова! — відповіла Єва.

Коли вона з'явилася на сцені, вибухнув небувалий шквал оплесків, що бушував протягом десяти хвилин. Це було якесь шаленство, люди несамовито кричали. Пані Саллівен плескала в долоні з такою силою, що в неї луснули рукавички, і щосили кричала: «Єва, Єва!» «Єва Кенігсгартен — та, що виринула з моря!» — писали газети. Єва співала погано, але грала так, як ніколи досі.

Вона дала шість гастролей в Нью-Йорку, співала в Чікаго, Мілуокі, Бостоні. Скрізь з однаковим успіхом. «Єва Кенігсгартен — та, що виринула з моря!» Потім дала ще з десяток концертів. Говорила з сотнями репортерів, була на десятках прийомів, Райфенберг дивувався: така сила волі! А тимчасом погляд її і досі був бентежний і байдужий до всього. Все вона робила механічно.

Райфенберг не знав, що Єва працювала тільки для своєї коханої дівчинки і щодня занотовувала цифри у записну книжку. Вона досі погано порядкувала своїм маленьким

капіталом, отож тепер хотіла наскребти якнайбільше, щоб забезпечити свою маленьку дівчинку принаймні на кілька років.

Так, Єва рахувала, рахувала дні і ночі.

А коли її турне скінчилось, вона на очах почала танути.

— Від неї нічого не залишилось,— сказав якось Райфенберг.

Єва поїхала в Олдербуш, маєток Клінглера поблизу Пітсбурга, який одного разу відвідала в супроводі старого Гарденера.

Тижнями лежала у шезлонгу посеред прекрасного саду. Тут, в Олдербуші, вона могла відпочити, залишитись на все життя, якби схотіла. Кілька років тому серйозно плекала таку думку, справді,— вона відверто призналась собі у цьому. їй здавалось, ніби Клінглер ще й досі часом на щось сподівається.

Між Олдербушем і Санкт-Анненом літали листи і телеграми. Метрополітен-опера запропонувала Єві трирічний контракт. Єва вагалась. її вабила перспектива назавжди залишитись отут, у цьому саду, у товаристві тонкої, культурної людини. Жити без будь-якого клопоту, не знати ніяких труднощів.

Якось Єва заговорила з Клінглером про бідолаху Гарденера, якого спіткав такий страшний кінець. Вона розповіла, що востаннє Гарденер говорив про пожежу в Берренхілсі. А тимчасом він тоді не одержав ніяких повідомлень про це.

— Але ж Берренхілс справді горів, Єво!— сказав Клінглер.

Виявляється, Сусанна-III загорілася точнісінько в ту годину, коли перед Гарденером з'явилось видіння. Вперше в житті Єві довелось зіткнутися з справжнім випадком провидіння, у що вона ніколи н§ вірила. О, світ, мабуть, значно загадковіший, ніж здається.

Єва багато тижнів відпочивала і тепер могла мислити ясно і тверезо.

Сьогодні вона вже розуміла, що не могла б довго жити отут, у цих прекрасних садах, не знаючи ніяких труднощів. Вона зрозуміла, що саме труднощі та їх подолання становлять красу життя. Хотіла боротись. Життя… Адже вона ще молода.,, о, вона ще така молода. Єва підписала трирічний контракт з Нью-Йорком.

У Відень і Санкт-Аннен йшли листи і телеграми. Міс Роджерс, компаньйонка пані фон Кінської, писала, що хоче відвідати свою матір у Бостоні, і натякнула, що взяла б з собою Грету, якби їй оплатили поїздку. Єва негайно дала телеграму-відповідь.

Тепер вона лічила дні, а потім години, що залишались до приїзду її маленької дівчинки. І ось до будинку під'їхав автомобіль.

Єва нараз так ослабла, що не могла стояти на ногах. Ледве підвелась, як до неї підлетіла її люба дівчинка. Грета стала справжньою маленькою дамою!

З німецької переклав Наум ФІРСЕЛЬ